

els escriptors castellonencs

Material didàctic

Educació Secundària Obligatoria
Batxillerat

4

Col·lecció didàctica

**Els escriptors castellonencs
i les Normes del 32**

Maria Àngels Corbatón Ripollés

Montserrat Ferrer Ripollés

Joan Peraire Ibáñez

Rafael Serret Serret

Material didàctic

Educació Secundària Obligatoria

Batxillerat

4

Col·lecció Didàctica

COL·LECCIÓ DIDÀCTICA, 4

© Maria Àngels Corbatón Ripollés, Montserrat Ferrer Ripollés, Joan Peraire Ibáñez, Rafael Serret Serret
© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Edita: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Avinguda de la Constitució, 284. 46019 – València
avl@gva.es – www.avl.gva.es

ISBN: 978-84-482-4691-4
Depòsit legal: V-4499-2007

Disseny i maquetació: AS&A Design
Impressió: Gràfiques Vimar, SL

Índex

Presentació	5
1.- Material didàctic per al professorat	7
Introducció	9
Cronologia general i castellonenca del període 1892-1945	30
2.- Material didàctic per a Educació Secundària Obligatòria	37
3.- Material didàctic per a Batxillerat	99
Bibliografia	165

Per quart any consecutiu, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua vol arribar als centres educatius amb una proposta didàctica amb motiu de la celebració dels diversos actes sobre l'escriptor de l'any, entorn del 20 de novembre, data de la publicació del *Tirant lo Blanch*.

L'interés pedagògic s'unix a la programació d'unes altres activitats, com ara la celebració de conferències, taules redones, una exposició commemorativa i la publicació de diverses obres. Es tracta, per tant, d'un retrobament amb l'obra d'alguns escriptors i amb diverses manifestacions culturals que convé no oblidar. En la mateixa línia, i en anys anteriors, s'han treballat autors com els de l'Edat Moderna, Constantí Llombart i Manuel Sanchis Guarner.

Per a enguany, quan fa 75 anys d'una fita tan rellevant com fou la signatura de les Normes de Castelló, s'ha considerat una bona temàtica aquella que es referix a l'estudi dels escriptors castellanencs del primer terç del segle xx, tot i considerant alhora les normes aprovades el 1932.

En este quadern didàctic, en la part adreçada al professorat, es fa una presentació de la cultura i la literatura a Castelló en el seu context territorial i històric, que li resultarà d'utilitat a l'hora d'acotar i de programar el desplegament de la unitat didàctica.

El material de l'alumnat es dividix en les dos etapes que el sistema educatiu preveu per a l'Educació Secundària. D'una banda, la corresponent a l'Educació Secundària Obligatoria, que presenta com a base principal el tractament de la narrativa i la poesia de l'època estudiada. D'una altra, hi apareix l'apartat adreçat al Batxillerat, amb una major dotació de texts i amb l'estudi conjunt de diverses qüestions de sociolingüística i de diferents elements literaris.

El quadern didàctic no es dirigix únicament al professorat i a l'alumnat de Castelló, sinó a tots els centres educatius de Secundària de la Comunitat Valenciana, i això amb una intenció clara: donar a conèixer una etapa que en l'àmbit literari, cultural i social va ser molt important per a la pervivència i la dignificació del valencià.

ASCENSIÓ FIGUERES GÓRRIZ

Presidenta de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua

1

**Material
didàctic
per al
professorat**

• Tradició i modernitat

Presentació de la literatura de Castelló de la Plana i les comarques del nord

1. El primer terç del segle xx: una *edat de plata*?

Les primeres dècades del segle xx —entre el desastre colonial d'Espanya del 1898 i, el més greu encara, el del cop d'estat i la guerra del 1936-1939— van constituir una època de grans transformacions en la societat valenciana. El procés, en termes culturals, va implicar la connexió amb la “modernitat”, és a dir, l'aproximació vertiginosa als corrents artístics i literaris vigents a l'Europa d'aquell temps, a pesar de les resistències conservadores, vinculades a poderosos sectors de l'Església, l'exèrcit, l'Administració de l'Estat, l'oligarquia i els grans propietaris. Una efervescència cultural notable, culminada en el conjunt d'Espanya durant els temps de la Segona República —que va poder fer circular la idea de trobar-se en una *edat de plata* de les arts i les lletres— es va manifestar en tots els aspectes de l'educació i la recerca, de la creació artística i la literatura, dels hàbits de consum i dels mitjans de comunicació de masses.

En aquells temps, les comarques costaneres, i les ciutats —el cap i casal sobretot, però també alguns nuclis urbans destacats, com Alacant, Elx, Alcoi o Sagunt—, van experimentar un creixement demogràfic aparellat a les transformacions agrícoles i les noves estructures industrials, que diversificaren i renovaren els modes de vida, els gustos i les possibilitats d'accés a la participació social i cultural. En termes polítics, les tensions de la vitalitat econòmica i dels moments de crisi general o sectorial eren controlades per una administració poderosa, garantia de les capes socials més beneficiades del benestar, a escala de tota Espanya, en l'àmbit de cadascuna de les tres províncies valencianes i en els espais locals més avançats.

Castelló de la Plana, emergent capital de província ubicada entre ciutats de gran pes històric, com Sagunt i Tortosa —fins a l'any 1960, la Diòcesi de Tortosa arribava fins a Almenara—, va viure en aquells anys unes transformacions urbanes significatives, decisives, entre la tradició i la modernitat, i també el seu *hinterland*, és a dir, les ciutats costaneres més destacades en termes econòmics, socials i culturals, com Vinaròs, Benicarló, Vila-real, Borriana, Onda, Betxí o la Vall d'Uixó; mentre que començava a minvar el gruix demogràfic i el potencial econòmic dels centres històrics més importants de l'interior, com Morella al nord i Sogorb a l'oest. La comarca de la Plana, amb la substitució del cànem per la taronja i el paper creixent de la ceràmica i de l'exportació, esdevingué un pol d'atracció econòmica i també un eix important de la cultura valenciana.

Dins aquell marc de canvis, ¿què era de la cultura i les arts, de la llengua i la literatura? A poc a poc —sobretot a la ciutat capital, però també en els altres nuclis citats—, van aparèixer dotzenes de publicacions i diaris, es van obrir i desenrotllar centres educatius, i es van fundar institucions i entitats de tota classe, que van crear un ambient de debat i de reivindi-

cacions, i de valoració del patrimoni natural i cultural. És per això que successives generacions d'intel·lectuals, artistes i escriptors, anomenats popularment els “sabuts”, van poder retre uns fruits notables en les més diverses especialitats i, sobretot, van generar un ambient de convivència de tendències ideològiques i de passió pel territori. No és estrany, per tant, que els autors de novel·les o sarsueles populars, de quadres o de plànols arquitectònics, o els impulsors de publicacions i entitats culturals, passaren a ser de diverses extraccions socials: els fills de la burgesia, els funcionaris, les professions liberals i científiques, però també els sectors populars. I és que l'educació i la comunicació van tocar el punt decisiu del retard espanyol amb un procés creixent d'alfabetització. Així, la cultura passava a ser percebuda també com un decisiu instrument del proselitisme religiós, el propagandisme polític i la formació i el progrés social, etc... Sense la cultura eren senzillament impossibles de realitzar els objectius de tertúlies i casinos, organitzacions obreres o clubs d'oci i, fins i tot, els projectes més ambiciosos d'infraestructures i de modernització urbana i social.

Ara bé, ¿quina era la implicació de la llengua al si d'aqueixa situació? Evidentment, a finals del xix, la Renaixença —i, més en general, el romanticisme i porcions esparses de realisme populista o costumista— es va estenen als diversos territoris i sectors valencians, encara que fracassa en la seua possibilitat de marcar majoritàriament la vida social i cultural valenciana. Precisament, quan moren els representants màxims d'aquell moviment valencianista, com Constantí Llombart o Eduard Escalante, i uns anys més tard Teodor Llorente, és quan alguns escriptors valencians comencen a ser reconeguts a tot Espanya, però expressant-se en castellà: Vicent Blasco Ibáñez, Azorín, Gabriel Miró. I a nivell de l'ús social, l'alfabetització —i, en general, els usos escrits cultes o formals— implica precisament la quasi definitiva castellanització de la vida pública. En canvi, l'ús oral popular i tradicional, la vida quotidiana de la majoria de sectors socials, en aquestes comarques continua produint-se en valencià, i cal consignar que, en aquella situació, els sectors políticament progressistes no van considerar la llengua i les seues manifestacions com un signe de modernitat.

Les manifestacions literàries en valencià, vistes amb la perspectiva del temps, van donar uns resultats esponerosos: es van mantindre i expandir les limitades però persistents cerimònies dels Jocs Florals, i el periodisme va furnir de plataformes de publicació dotzenes i dotzenes de versaires i narradors, d'autors de teatre i de pensament, de costumistes i de renovadors, de cantors del paisatge o les glòries pàtries, i de reivindicació política conservadora o progressista. I, certament, començà a superar-se tímidament el localisme i el provincianisme, i, en termes literaris, es podia parlar

autènticament d'una realitat valenciana en termes valencianistes, és a dir, percebuda com una unitat i més conscient de l'herència històrica compartida amb la resta de territoris de l'antiga Corona d'Aragó. ¿Com entendre, en definitiva, la cultura valenciana contemporània, sense els Jocs anuals de València (i successivament de les altres ciutats importants: Castelló de la Plana, des del 1892, encara que no amb el lema *patria, fides, amor*, sinó com a commemoració política de la defensa liberal de la ciutat en la primera carlina, al juliol del 1837), sense *Las Provincias* o les activitats de Lo Rat Penat i, després, sense les publicacions valencianistes, siguen *El Cuento del Dumenge* o *Nostra Novel·la*, *Veu de la Plana* o *El crit de la Muntanya*, *El Tio Cuc* o el *Boletín* de la Societat Castellonenca de Cultura, *Taula de Lletres Valencianes* o *La República de les Lletres*? Al valor literari que poguera tindre cadascuna d'aqueixes publicacions, s'hi afegien dos mèrits notabilíssims: la vinculació de la literatura valenciana als progressos de la seua societat i la condició de via inevitable i única de publicació de les creacions literàries (fins a l'aparició del cinema i de la ràdio: el cinema apareix, precisament, a finals del *xix* i la ràdio, als anys vint del *xx*; a Castelló de la Plana, l'any 1933).

Certament, aquella època que permetia usar l'expressió *edat de plata* referida a la cultura valenciana —rememorant antigues i patriòtiques grandeses valencianes: el llunyà Segle d'Or de la Corona d'Aragó i el Regne de València abolit a principis del segle *xviii*—, duia al seu si contradiccions d'ordre econòmic i polític que van esclatar amb el tall històric de la Guerra d'Espanya del 1936-1939: molts dels intel·lectuals d'aquells anys es van haver d'exiliar i el règim del general Franco imposà durant dècades una idea d'Espanya contrària a la seua rica diversitat lingüística i cultural, i la literatura escrita en la que Manuel Sanchis Guarnier anomenà l'any 1933 amb justesa *la llengua dels valencians* va haver d'esperar fins al darrer terç del segle *xx* per a poder donar uns fruits ben superiors als de la Renaixença vuitcentista, i comparables i lleials, no ja als d'aquells anys "de plata" sinó, fins i tot, a la gloriosa herència dels temps de sant Vicent Ferrer, Ausiàs March, Joanot Martorell, Jaume Roig, Isabel de Villena o Joan Roís de Corella.

Alguns d'eixos autors van ser reconeguts i editats precisament en aquells anys; per exemple, alguns estudis sobre March i la seua família apareixen a Castelló de la Plana, i d'alguns sermons vicentins conservats a l'arxiu de Morella en dona notícia primera mossén Betí (en els anys, per cert, en què Ferran Valls i Taberner pren alguns documents de la comarca dels Ports i els duu a l'Arxiu de la Corona d'Aragó)... I altres, profitosament imitats *more litterario*: així, el mateix March en el llibre *Elegies*, del poeta Bernat Artola, o la *Crònica* de Jaume I en l'esplèndid poema narratiu *Seidia*, de Joaquim Garcia Girona. Els estudis historiogràfics, filològics i l'erudició local —bé que fora de les institucions educatives i

culturals oficials— van expandir l'ús del valencià fins a crear la necessitat de formalitzar en termes moderns la vida de la llengua: d'aqueix caliu, i de les necessitats del món comunicatiu i educatiu i, també, del progressiu diàleg amb la puixant vida cultural catalana nasqué l'ambient de reivindicació d'un acord en favor de la sistematicitat i la coherència de la llengua escrita i formal. Així, més enllà de les propostes insuficients a tal efecte, com la *Gramàtica* del pare Fullana, a Castelló de la Plana aparegué el *Vocabulari del Maestrat*, de mossén Joaquim Garcia Girona; a Benassal (l'Alt Maestrat) escrigué Carles Salvador les seues obres dels anys vint i trenta; a la capital de la Plana es publicà *La llengua valenciana*, de l'erudit Lluís Revest; i, no per casualitat sinó per la relació entre la Societat Castellonenca de Cultura i els nuclis més importants de la capital valenciana, amb el concurs d'algunes forces vives del valencianisme, el diumenge 21 de desembre del 1932, a Castelló de la Plana es van materialitzar les Bases Ortogràfiques, és a dir, les anomenades Normes de Castelló. Van nàixer en un moment històric problemàtic: només uns dies després d'aquell diumenge, Carles Salvador, en la mateixa ciutat (a l'Institut General y Técnico, a un centenar de metres de la casa del carrer de Cavallers, on tenia la seu la Societat Castellonenca de Cultura), era impedit de pronunciar una conferència en valencià en un congrés de l'Asociación de Maestros de Levante. Però, sens dubte, l'any següent, el 1933, el *Boletín* de la Societat publicava les Normes, precedides d'unes interessants consideracions degudes a la ploma de Lluís Revest; i es difonien a València, per part de la publicació *El Camí* i també per l'Ajuntament de la capital.

No cal dir que l'educació, el periodisme, la literatura i els estudis científics o erudits deixaven de ser un clos localista o provincià, i la unitat i la qualitat formal de la llengua n'eren una conseqüència rellevant en el marc d'una nova època pública: havien entrat, el territori i la llengua, definitivament al segle *xx*. Tot i que en resten encara dades i interpretacions per dilucidar, existeixen estudis de referència sobre aquestes terres i aquells temps, com *Castelló literari* (2003), de Lluís Meseguer, obra de la qual s'adapten les pàgines següents, amb la finalitat de contextualitzar les propostes d'aquests materials pedagògics.

2. L'ambient cultural i el polític

El nou segle xx, a efectes literaris, havia començat a les comarques de Castelló amb autèntiques novetats: el certamen cultural organitzat per *Heraldo de Castellón*, amb voluntat de balanç històric i de perspectives culturals de la modernitat; les noves agrupacions culturals, com La Grillera (Borriana) o el Centro Artístico Literario de Castellón; una revista generacional rigorosa, *Ayer y hoy*; el primer llibre notable publicat fora de les comarques castellonenques, *Violas*, de Josep Calzada; el primer llibret unitari de prosa costumista en valencià, *Capolls mustigats*, de Salvador Guinot; la primera novel·la en castellà amb deixos evidents de naturalisme no costumista, *Doña Abulia*, de Ricardo Carreras; la primera sarsuela amb èxit, *Mos quedem!*, dels germans Soler Soler i el mestre Gascó, i, fins i tot, la primera recopilació de literatura tradicional, els *Cantares populares de la provincia de Castellón*, a càrrec de Francesc Ribés.

Tot això cal sumar-ho a esdeveniments com la recent inauguració del Teatre Principal de Castelló de la Plana (1894), on començaven a figurar no solament el teatre de gran format, sinó l'òpera, el cinema, els mítings polítics, les actuacions musicals o dramàtiques populars, els balls i celebracions solemnes i, fins i tot, la boxa. I l'ambient cultural contrastava amb la impressió de crisi que el *noventayochismo* espanyol havia segregat, encara que tampoc no abundava en alegries idealistes preconitzades pel modernisme. En canvi, participava d'una síntesi d'ambdues sensibilitats.

Alguns especialistes han subratllat la diferència, a les ciutats valencianes, entre un vigorós modernisme arquitectònic i un quasi inexistent modernisme literari. Des de meitats de la dècada dels vuitanta del segle XIX fins a començos del XX, la morfologia urbana de la capital i de la major part de ciutats es dota d'equipaments i edificis rellevants, en el període d'eclosió del modernisme, i a cura d'arquitectes sensibles als nous corrents arquitectònics i urbanístics. Així, a la capital, però amb projecció provincial, es poden citar, a més del Teatre Principal, l'edifici de Correus (1898), el col·legi de l'Escola Pia (1900) o l'Hospital Provincial (1907).

Alhora, l'associacionisme empresarial i social de la província es concreta durant el mateix període. Així, el 1897 es crea el Círculo Mercantil e Industrial de Castellón, centre recreatiu per excel·lència dels republicans, contrastat amb el Casino Antiguo. L'any 1898, el Sindicat de Policia Rural, el primer de l'Estat espanyol; el 1900, la Caixa d'Estalvis de Castelló; el 1901, la Cambra de Comerç de Castelló; el mateix 1901, els estudis de Magisteri a Castelló. En termes polítics, la mobilització popular també va adquirint els trets corresponents a la nova època. Quant a la creació d'associacions i centres obrers, fins als anys noranta del segle XIX només existeixen tres societats; entre 1898 i 1904, un total de catorze.

Tot i així, en les dècades del primer terç del segle XX també resulta interessant de destacar la importància de l'emigració

com a universitaris o professionals de bona part de la intel·lectualitat local; i se'n poden distingir dos grups essencials. L'un, els estudiants o treballadors a Barcelona, on l'editorial de L'Avenç va publicar la primera obra valenciana de pretensió contemporània (*Escenes castelloneses*, de Salvador Guinot), on es van estrenar nombroses peces dramàtiques castellonenques populars i on va arribar a funcionar un Ateneo Castellonense. Allí van estudiar o treballar castellonencs com Josep Ribelles, Francesc Tàrraga, Francesc Tomàs, Joan Baptista Porcar, Àngel Sánchez Gozalbo, Francesc Pérez Dolz, Bernat Artola, Emili Caldach, Enric Ribés, Manuel Ribés, Vicent Soler, Francesc Esteve... I l'altre, els estudiants a Madrid, sobretot perquè als universitaris els calia anar-hi per a estudiar el doctorat. Així, l'arqueòleg Francesc Esteve, en les seues memòries, distingeix i explica els costums de tres grups d'estudiants castellonencs als anys trenta: el del Café Gran Vía, el del Café Zahara i els pensionats de Belles Arts; i n'esmenta els noms següents: Vicent Sos, José Royo, Frederic Alicart, Joan Baptista Adsuara, Massip, Fabregat, Rozalén, Altava, Puig, Gimeno, Peris, Armijo, Artola...

Si bé es parla ací d'una evolució artística i cultural, just és de remarcar que el fons polític —és a dir, el de la superació estructural del retard econòmic i social— no hi és gens alié. Allò que sostenia més clarament les aspiracions territorials eren les reivindicacions d'infraestructures territorials: encara l'any 1930, una anomenada Comisión Pro-Castellón, impulsada per Fernando Gasset, tractava essencialment de qüestions com la carretera cap a Saragossa. Tot amb tot, a més del paper eminent d'algunes personalitats d'aquestes comarques dins la política espanyola —el jesuïta pare Antonio Vicent dins el sindicalisme catòlic, el borrianenc Cantos Figuerola, el líder republicà castellonenc Gasset, el jerarca franquista Serrano Súñer—, destaca la singular i decisiva projecció valenciana de certs líders regionalistes conservadors, com Ignasi Villalonga o Luis Lucia, o republicans com Vicent Marco, Àlvar Pascual Leone o Alardo Prats. D'altra banda, hereves com eren aquestes comarques de les guerres entre el carlisme i el liberalisme, els més importants sectors de la burgesia castellonenca no van secundar els fenòmens retardataris del caciquisme, i van exhibir posicions liberals i lleials, fins i tot, a les transformacions de la República als anys trenta.

Sobretot, però, és la relació entre la política i la cultura i la ciència un signe encara més clar de l'evolució de la societat. Així, la majoria d'intel·lectuals rellevants del període van manifestar una activa participació política i cívica; en alguns casos, fins i tot, com a diputats al Congrés: és el cas del geòleg José Royo, diputat republicà i després exiliat a Sud-amèrica, on deixà fruits importantíssims. Alguns es van projectar en la política local o provincial: com Salvador Guinot, Ricardo Carreras, Vicent Traver, Vicent Gimeno Michavila, Josep Pascual Tirado (i encara, en el primer franquisme,

Joan Manuel Borràs Jarque, Lluís Revest, Àngel Sánchez Gozalbo)... Altres, en l'àmbit valencià, és a dir, clarament valencianista: Gaetà Huguet Brea o Vicent Tomàs i Martí. I altres, en una autèntica generació de professionals vinculats a la República: el geòleg Vicent Sos Baynat, el periodista i advocat Josep Castelló Tàrraga, els arquitectes Jesús Martí Martín o Enrique Segarra, el metge Miquel Penya, el pintor i cineasta José Agut, el periodista Artur Perucho...

És clar que, pel que fa a la llengua i la literatura, el corrent més implicat n'és el valencianisme. Dit altrament: escriptors fora del debat polític, en aquelles dècades, senzillament no n'existeixen. La relació amb iniciatives culturals catalanistes procedeix ja del segle XIX, i convé citar, per exemple, el pas aclamat dels Cors Clavé per les terres de Castelló (no cal oblidar que Anselm Clavé havia estat governador de la província durant el Sexenni Democràtic del segle XIX), a l'estiu del 1902. I, tal com passen les dècades, la politització d'aquestes relacions augmenta. En la presentació de *Veu de la Plana* (25-III-1916) es parla d'"aquesta societat que diem regionalista, com podríem anomenar autonomista o nacionalista". I, en una carta d'Àngel Sánchez Gozalbo a Carles Salvador (25-X-1932), el metge i escriptor castellanenc defensava el caràcter de les Normes ortogràfiques de Castelló de la Plana amb aquestes paraules: "Jo crec que no devem perdre de vista el dia que sigam tots uns els habitants de les terres de llengua catalana."

No obstant això, el regionalisme propugnat des de la ciutat té una consciència d'autonomia valenciana. Així, les posicions catalanistes i conservadores de Francesc Cambó són criticades per Gaetà Huguet en un dels seus documents fonamentals (*Veu de la Plana*, núm. 27, 21-X-1916):

La idea dels xauvinistes catalans d'estendre lo mantell de la seua personalitat per damunt de la nostra pàtria, i que trobe eco en alguns valencians fills de catalans, no solament la considerem humillant, sinó que destructors dels més cars dels nostres ideals. Si ella, contra lo que esperem, pregués cos en València, los de Castelló nos fariem independents; i la combatriem dasta quedar-ne u dels nostres. Serie un gros erro creure que nosaltres no admirem i amem al poble català com els qui més; però ho fem com a germans; no com a súbdits; que mai ho ham segut en lo curs de la nostra història.

Una actitud més vagament valencianista és més "transversal", és a dir, compartida per diversos sectors ideològics. L'empenta inicial de Joventut Catòlica Regionalista (fundada el 1906 dins la societat Academia Catòlica) és d'accent regionalista. La dinamització del Casino de la Joventut Regionalista (1909) és compartida per Salvador Guinot i per Gaetà Huguet. I l'escissió que dona lloc a La Nostra Terra

l'any 1913 (veg. *Revista de Castellón*, 24, 28-II-1913, i 27, 15-IV-1913), presidida pel poeta Maximà Alloza, ja està més desproveïda de conservadors.

En moments determinats, l'actitud envers la capital, València, es manifesta amb diverses variants. Així, l'any 1909, l'Ajuntament republicà de Castelló es trasllada en ple a València per retre-hi un homenatge específic a Teodor Llorente. Quan, l'any 1914, es fan reunions preparatòries per a una possible mancomunitat valenciana, Gasset i els republicans s'hi oposen fermament, amb arguments com la pèrdua de poder de Castelló davant València. L'any 1921, Blasco Ibáñez passa per Castelló, i en un sopar a què se'l convida a l'Hotel Suizo "también se habló del idioma valenciano", segons s'afanya a glossar el cronista de l'acte (*Heraldo de Castellón*, 23-V-1921).

Durant la República, les tensions de l'autonomisme es reflecteixen en diversos temes tractats al Ple de l'Ajuntament. A l'hora de la veritat estatutària (plens del 15-V-1936 i 27-V-1936), s'hi va crear una comissió per estudiar el document pro-Estatut de l'Ajuntament de València, integrada per Juan Guerrero, Ferran Vivas, Carles Selma i Josep Pascual Tirado. La llei que l'havia d'acollir era la que havien d'estudiar les Corts republicanes a Madrid quan es va produir el cop d'estat militar que va desencadenar la guerra.

En termes d'evolució de la cultura, els anys vint i trenta impliquen una sèrie de transformacions evidents. Baste recordar que, en aquells anys, moren les següents personalitats locals i provincials: Carlos Llinàs (1920), Francesc Baidal (1923), Godofredo Ros de Ursinos (1924), Vicent Tomàs i Martí (1924), Joan Borràs (1926), Manuel Betí (1926), Gaetà Huguet Brea (1926), Joan Baptista Valls (1927), Joaquim García Girona (1928), Ricardo Carreras (1929), Alexandre Sos Baynat (1930), Joan B. Carbó (1931), Francesc Cantó (1933), Pasqual Meneu (1934)... A més d'aqueix salt generacional, es creen una sèrie de societats i entitats encara ara influents en la vida de la Plana i les altres comarques (i algunes de vida local decisiva, com els XIII de Vila-real). A benefici d'inventari parcial, i sense destriar-ne el nivell o la importància, per exemple, el nou edifici de l'Institut General y Técnico, on s'acollí, a més de la Segona Ensenyança, l'Escola d'Arts i Oficis o l'Escola de Mestres, o els bancs de Castelló i de Borriana, el C.D. Castelló de futbol, algunes bandes municipals de música, el Conservatori de Castelló, l'Agrupació Teatral Linares Rivas, la Societat Castellonenca de Cultura o l'Ateneu de Castelló... Encara que moltes d'elles radicades a la ciutat capital, un dels trets d'aquella efervescència és la participació de totes les comarques en la vida cultural: les del nord, les de l'interior i, és clar, de les importants ciutats de la Plana.

Tenint en compte les finalitats d'aquest llibre, la Societat Castellonenca de Cultura mereix una greu glossa descriptiva. Les presidències successives de la institució han hagut de treballar entre els seus principis permanents (inclòs el

lema *festina lente*) i els canviants perfils de la història política i cultural: Salvador Guinot (fins al 1944), Carlos González-Espresati (fins al 1970), Casimir Melià (fins al 1991), Josep Sánchez Adell (fins al 2005) i, actualment, Elena Sánchez Almela. D'altra banda, cal remarcar les formes de presència social de la institució: l'excursionisme erudit, l'assessorament i les iniciatives convocades a la ciutat, la participació en esdeveniments culturals (com la signatura de les Bases Ortogràfiques [1932])... Diverses especialitats intel·lectuals han sigut ateses amb col·leccions impulsades per la institució –“Biblioteca de contemporáneos”, “Arte e historia”, “Arte medieval”, “Obras de investigación histórica”, “Clínica y laboratorio”, “Clásicos valencianos”, “Letras castellanas” i “Libros raros y curiosos”–, amb una constant tensió entre implicació local i obertura universalista. Així, en el període 1919-1936 (veg. Ramos 1989: 94 i ss.), d'una setantena de llibres publicats, trenta-quatre van ser en valencià. El *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (veg. Falomir 1992), tot i la interrupció del període bèl·lic fins al 1943, i amb les desigualtats de nivell de tota publicació miscel·lània, constitueix el màxim aplec bibliogràfic sobre les terres castellonenques, i és justament estimat en moltes institucions acadèmiques del món, amb les quals ha mantingut intercanvis bibliogràfics. Per a l'objecte d'aquest llibre, cal destacar dues publicacions multilingües dependents de la Societat: la revista literària *Mijares. Suplemento literario*, excel·lent revista publicada entre 1951 i 1961, animada per González Espresati, Juan Porcar, Bernat Artola i altres, i amb plomes literàries i traduccions de primer ordre, algunes de les quals connectades per Germà Colón (veg. els estudis de Fortuño 1988: 331-343, i García Grau 1995: 166-183), i un *Suplemento literario* del *Boletín*, impulsat per Casimir Melià i coordinat per José Luis Aguirre i Lluís Meseguer, que va traure quatre números (1983-1984).

3. Les lletres i les ciències

És un gran problema de mètode en els estudis sobre la cultura valenciana contemporània el de no procurar relacionar sempre la creació literària de cada període històric –i especialment, l'escrita en valencià– amb el camp dels estudis humanístics i erudits, i aquella i aquests amb la creació artística, l'arquitectura i, en general, la vida cultural i social. Això seria particularment erroni en el cas de les comarques de Castelló a principis del segle xx. El mateix impuls que guiava la construcció dels ports de Castelló o Borriana animava l'obra dels arquitectes i urbanistes vinculats a la burgesia local; i també empreses erudites o socials com la revalorització dels abrics prehistòrics de la Valltorta, els signes de la romanització com l'arc de Cabanes i, és clar, l'estudi del món medieval –els seus pintors o orfegres, però també els tresors literaris com el delicat *Llibre d'hores* morellà, finalment editat per Germà Colón el 1950–; i els esforços valencianistes de Vicent Tomàs i Martí o Gaetà Huguet; la recopilació lexical de mossén Joaquim Garcia Girona; la renovació pedagògica de la generació de Carles Salvador i Enric Soler Godes; i els versos de Josep Calzada, Maximà Alloza o Bernat Artola; les narracions de Joan Manuel Borràs Jarque o Artur Perucho; i les peces dramàtiques dels autors de sainets... O la preocupació per la legitimació científica de la vida de la llengua: les Normes de Castelló.

Així, pocs territoris del País poden exhibir una proporció més clamorosa entre publicacions periòdiques i índexs de lectura (fins i tot, amb publicacions monolingües en valencià com *La Nostra Terra*, *Veu de la Plana* o *El Crit de la Muntanya*); o una activitat més important d'impremtes i establiments tipogràfics en relació amb el conjunt demogràfic. I, en tot cas, poc es podria comprendre la implicació de la literatura en l'ambient cultural de les comarques de Castelló sense les obres –diverses, certament, però ben relacionades entre elles i projectades en algun cas, fins i tot en l'àmbit internacional– d'artistes i personalitats de la comunicació com els següents:

Arquitectura: Godofredo Ros de Ursinos, Francesc Maristany, Francesc Tomàs, Vicent Traver, Jesús Martí Martín.

Pintura i escultura: Vicent Castell, Joan Baptista Adsuara, Vicent Ortells, Joan Baptista Porcar, Francesc Pérez Dolz; amb especial relació amb les obres literàries (per exemple, de Maximà Alloza o Bernat Artola, també excel·lent dibuixant), o el món del teatre (Castell o Porcar foren excel·lents dibuixants de decorats)...

Música: Francesc Tàrraga, Daniel Fortea, Àngel Gascó, Perfecto Artola, Vicent Ripollés, Vicent Garcés, Abel Mus, Vicent Asencio, Matilde Salvador... I intèrprets com Hermínia Gómez, María Conesa, Juan Varea...

Fotografia: Carlos Sarthou o Germà Colón...

Periodisme i ràdio: Manuel Bellido, Vicente Almela, José

Castelló Tàrraga, Alardo Prats, José Bort, Ismael Palacio (primer concessionari d'EAJ-14 Ràdio Castellón, inaugurada el 8-IX-1933), Dolores Comas, Emilio Pérez, Virgilio Oñate, Diego Perona...

Cinema: Vicent Renau, Hipòlit Negre (director de la pel·lícula *Castigo de Dios* (1925), situada al seu poble, Lluçena), el guitarrista Daniel Fortea (que va arribar a protagonitzar la pel·lícula curta titulada *Un cuento de Navidad*, dissortadament perduda), José Agut (exiliat i notable escenògraf cinematogràfic a Mèxic i Hollywood)...

Al mateix temps, l'erudició i els estudis històrics o l'activitat literària són dedicacions de personalitats d'especialitats i vinculacions com les següents:

Medicina i farmàcia: Josep Clarà, Emiliano Benages, Francesc Cantó, Maximà Alloza, Àngel Sánchez Gozalbo, Miquel Penya, Enric Ribés, Enric Segarra, Vicent Calduch...

Ensenyament: Pasqual Meneu, Lleonard Mingarro, Francesc Pérez Dolz, Carles Salvador, Ferran Puig, Enric Soler, Francesc Esteve...

Bibliotecaris i investigadors: Enrique Perales, Carlos Sarthou, Josep Ribelles, José Medina...

Eclesiàstics: Joaquim Garcia Girona, Benet Traver, Vicent Ripollés, Manuel Betí, Joan Puig, Francesc Escóin, Manuel Milián...

Ciència i enginyeria: Juan Borrés, Federico Alicart, Francisco Pardillo, José Royo, Vicent Sos Baynat...

Als efectes d'aquest llibre, la rellevància de tot aquell ambient cultural es pot demostrar amb alguns exemples decisius. Així, Josep Ribelles Comín, bibliotecari a Barcelona, autor de la *Bibliografía de la lengua valenciana* (5 volums, 1915-1984, els dos darrers publicats pòstumament per la seua família), el més complet aplec de dades bibliogràfiques sobre la cultura valenciana de tots els temps. O Lluís Revest, arxiver, cronista, bibliotecari i professor, autor de l'obra *La llengua valenciana* (1930), la millor síntesi de l'ambient científic previ a la signatura de les Normes de Castelló. O el propietari i polític Salvador Guinot, que a les seues activitats de tot ordre, també literàries, pot unir les *Fuentes de estudio de la lengua valenciana* publicades al *Boletín* de la Societat Castellonenca de Cultura. O Enric Soler i altres membres d'una generació de mestres vinculats a la renovació pedagògica i impulsors de l'ús de la llengua en aqueix àmbit decisiu. O el naturalista i polític republicà José Royo que, després d'exiliat, encapçalà obres destacadíssimes a Colòmbia i Veneçuela.

En definitiva, una combinació fructífera de les ciències i les arts, de les lletres erudites i de la literatura més creativa. Molt es pot aprendre de les interrelacions entre tots aquells intel·lectuals amb la lectura de memòries d'alguns joves protagonistes. Així, *Trencs, moradures i verducs* (1974), de Joan Baptista Porcar, o les memòries de l'historiador i arqueòleg Francesc Esteve Gàlvez (del qual se celebra enguany el centenari del naixement), compost per tres obres excel·lents: *A l'entorn de les aigües lluminoses* (1985), *El goig de créixer* (1996) i *En la claror de l'alba* (2003).

Portada de *Veu de la Plana*.

Lluís Revest: *La llengua valenciana*.

4. La cultura popular i la representació literària

La major part de la literatura castellanenca és de naturalesa popularista o es vincula a l'impuls de la cultura popular. Aquesta afirmació és encara més certa si s'aplica a la literatura escrita en valencià, que, tot i ser molt minoritària en el periodisme i la literatura en relació amb la producció en castellà, esdevé la més genuïna, en el sentit de la més pròxima a la tradició cultural i als usos lingüístics orals de la població; i alhora, és clar, es manifesta amb les limitacions estètiques de l'escriptura no vinculada a la institució literària culta.

Per començar, tanmateix, ¿quina és la caracterització del territori? Un exemple: Carlos Sarthou, referint-se als habitants de les comarques de Castelló, podia escriure en *Geografía general del Reino de Valencia. Provincia de Castellón* (1913: p. 163):

[Els habitants de la província de Castelló] son muy tradicionales y aficionados a las fiestas populares a la antigua usanza, teniendo aún en vigor muchas de ellas de fuerte sabor semítico, por la levadura que nuestra sangre tiene como consecuencia de los largos años que los árabes fueron nuestros huéspedes; así, el tamboril y la dulzaina, ciertos gritos y canciones, las tracas y cordaes, las hogueras, bailes y otros muchos esparcimientos del pueblo, tienen marcado carácter musulmíco.

Justament una dècada abans d'aqueixes efusions tòpiques de l'erudit de Vila-real, el castellanenc Francesc Ribés, en els seus *Cantares populares de la provincia de Castellón* (1902), havia recopilat un total de 856 cobletes i altres materials populars. Entre elles, per exemple, aquesta basada en el tòpic del significat del vestuari (recollida a l'Alcora):

*En Castelló porten gorra,
en Almassora, barret,
en Vila-real, mocador,
en Borriana, sombreret.*

O aquesta altra, que es fa ressò de la politització democràtica del segle XIX (recollida a Moncofa):

*En Sogorb tots són beatos,
en Castelló, liberals,
en Vila-real són carlistes,
i en la Vall, republicans.*

En tot cas, sense considerar documentació literària més àmplia, la tipologia festiva es basa en elements de cohesió econòmics, religiosos i lúdics, regulats pel cicle anual. Per a

Boletín de la sociedad Castellonense de Cultura.

comprendre-ho, com un exemple general i original, mereix la pena la relectura dels *Quadros de costums castellanencs* d'Enric Ribés. Pel que fa a la vida comercial i comunitària, les festes patronals solien incloure i potenciar les fires dins el mapa religiós i lúdic. Tot i així, per si les tradicions canviaven, alguns literats d'aquests anys van deixar-ne algunes descripcions notables dels seus pobles: Francesc Argemí, de la de Vinaròs, Agustí Llopis, de la de Sant Pau d'Albocàsser, i la del citat Enric Ribés, de la Magdalena de Castelló de la Plana.

Dins aqueix marc, determinades festes componen la representació màxima de cada època de l'any. De l'hivern, les festes de Sant Antoni, que compten amb documents literaris populars com la narració *La festa de Sant Antoni de Morella en 1903*, de mossén Julià Sanjuan. De la primavera, a més de la Setmana Santa, les romeries com la quaresmal de la Magdalena de Castelló de la Plana, objecte de poemes, narracions i peces dramàtiques de tota classe, entre les quals algunes de les millors narracions de Salvador Guinot o Josep Pascual Tirado. De l'estiu, el Corpus (literaturitzat bellament, pel que fa a Castelló de la Plana, en la peça *Nanos i jagants*, de Pascual), festa dipositària de la processó i de les danses més notables de l'any —si exceptuem les danses guerreres rituals, com el tresor de les conservades a la Todoella (els Ports)—, protagonitzades pels gegants, els "nanos", els cavallets, els arets o "savoianos". I també, de les festes de la Mare de Déu d'Agost, que incloïen, a la costa, l'excursió a vora mar, retratada esplèndidament en la sarsuela *Mos que-*

dem! dels germans Santiago i Enric Soler i el mestre Àngel Gascó.

Una de les dedicacions més volgudes de la literatura i el periodisme d'aquell temps és, precisament, la recopilació o "salvament" —en un món que s'urbanitzava i perdia les tradicions— dels ambients i els tipus locals vinculats a les danses i els balls, les festes i les celebracions de bous "per la vila" o "de carrer", del joc de pilota (vegeu, per exemple, el poema "Rebot" de Bernat Artola) o dels nous avanços esportius (el Castelló hereta dels temes taurins l'expressió de les rivalitats amb València, amb el seu crit "Pam, pam, orellut / el València ha perdut. / Pam pam, ho ha vist jo, / li ha guanyat el Castelló" (diu *Heraldo de Castellón*, 21-XI-1926). I a poc a poc, l'erudició i el sistema educatiu es barregen amb l'excursionisme o la valoració del període estiuenc (comença a estendre's el concepte popular de "vacances"), i les entitats, casinos o associacions s'integren a la potenciació dels esdeveniments lúdics i etnogràfics.

Tot això es pot evocar, per exemple, a través dels tipus representatius d'una "manera de ser" vista com a paradigmàtica de la població o la comarca. Així, el personatge del poema llarg "Pere" de Joan Baptista Tejedo, exemple de borrianenc; o el rodamón anomenat el Portugués; o el castellanenc Joan, *el tramusser*, glossat en la cançoneta corresponent. I sobretot, amb autèntics himnes lírics sobre els símbols del territori, com el conegut trenet de la Plana, *La Panderola* (que acabà els seus serveis el 1963), glossat amb una melodia d'ús prou generalitzat (segons informa el musicòleg Salvador Seguí, coincideix amb la de *Baix el pont de Cullera*):

*De Castelló a Almassora
va un tren que vola
i per això li diuen
la Panderola.
Era de gran ajuda
per als grauers
ara com ja no vola
està al Paseo.
I fa de guardagulles
algun lleuero.*

En tot cas, als efectes d'aquest llibre panoràmic sobre la literatura i la llengua a principis del segle xx cal remarcar, sobretot, les recopilacions, després dels citats *Cantares populares*

de la provincia de Castellón, i de les quals s'han beneficiat recopilacions valencianes de la segona part del segle, com els *Cuadernos de música folklórica valenciana* editats per la Institució Alfons el Magnànim (dirigits pel mestre Josep Palau i amb una recopilació castellanenca de Ricard Olmos), *Els pobles valencians parlen els uns dels altres* de Manuel Sanchis Guarner, el *Cancionero musical de la provincia de Castellón* de Salvador Seguí, o la monumental *Fonoteca de materials* compilada pel musicòleg i cantant del grup Al Tall Vicent Torrent.

El periodisme breu, en aquest propòsit, va comptar amb una notable vigoria. Així, se'n poden esmentar els diversos subgèneres publicats per Francesc Cantó, *Cosas de antaño*, *Gents que passaren*, *Aiguaforts*, *Costums castellanenques*, amb canvis de rètol més que de tècnica; o bé les *Crónicas y recuerdos del Castellón ochocentista* de Ricardo Carreras, o la sèrie també titulada *Del Castellón ochocentista*, de José Simón. La representació espectacular dels temes folklòrics va ser un altre mètode, no solament l'habitual en la gestió literària de les festes, sinó essencial en el teatre i la música d'espectacles populars (com es veurà en les pàgines següents).

Cenyint la referència a la cançonística i la fraseologia —i tornant a insistir en la presència de testimonis populars en tots els escriptors del període, sense excepció—, recopiladors excel·lents en foren Manuel Peris Fuentes, Vicent Tomàs i Martí, Joan Manuel Borràs Jarque, Gaetà Huguet, Salvador Guinot, Emili Caldach, mossén Escoín, Emiliano Benages, Carles Salvador, Enric Soler Godes, Carles Salvador, Miquel Adlert, Antoni Porcar Candel o Àngel Sánchez Gozalbo. Aquest metge erudit presentava ja en el primer número del *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* una recollida amb esperit científic, que anà donant fruits anuals fins al 1936. A aqueixos esforços es van sumar iniciatives de recopilacions generals de les terres de parla catalana: valga com a exemple l'*Obra del Cançoner popular de Catalunya*. *Materials*, vol. VIII: *Memòries de missions de recerca*, que inclou una "Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Joan Just i Josep Roma per terres de Castelló de l'11 de juliol al 1r. de setembre de 1927, per comanda de l'obra del *Cançoner popular de Catalunya*" (de publicació recent: Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998: 11-83, amb peces de Vila-real, Morella, Sant Mateu, Catí o Benassal).

Com una mostra de les recopilacions d'aquells anys, heus ací una cançó encadenada recollida per Àngel Sánchez Gozalbo (*BSCC*, XI, 1930, p. 251):

– A on aneu Mare de Déu?
 – A buscar al fill de Déu.
 – Allà baix l'encontrareu
 abraçat en una creu;
 els peuetz toquen a l'aigua,
 les manetes a la creu.
 – A on està eixa aigüeta?
 – El bouet se l'ha beguda.
 – A on està aquell bouet?
 – A llaurar se n'haurà anat.
 – A on està lo que ha llaurat?
 – La gallineta ho ha escarbat.
 – A on està la gallineta?
 – A pondre se n'haurà anat.
 – A on està lo que ha pongut?
 – L'ahueleta se ho ha endut.
 – A on està aquella ahueleta?
 – Al pouet se n'haurà anat.
 – A on està aquell pouet?
 – A regar se n'ahurà anat.
 – A on està lo que ha regat?
 – Sol i llum ho han eixugat.
 – Per a on passen els xiquets?
 – Per un pont de bastonets.
 – Per a on passen les xiquetes?
 – Per un pont de cadiretes.
 – Per a on passe la Mare de Déu?
 – Per un pont ple de neu.
 – Per a on passe sant Jusep?
 – Per un pont de jolivert.
 Les parets eren de sucre
 les portes de codonyat
 cada mosca que passave
 se n'enduie la mitat. Amén.

Enric Ribes Sangüesa: *Quadros de costums castellonenchs*

5. La poesia

Tal com s'esdevé a les cultures minoritàries, la poesia resulta ser un gènere molt sovintejat, en detriment de les formes literàries més socials, com la narrativa, que solen vincular-se més als processos d'alfabetització i a l'existència de circuits comercials del món del llibre. I no solament per imperatius d'ambient social –per exemple, la institució dels Jocs Florals, entre els quals cal destacar els discontinus d'arrel lliberal de Castelló de la Plana, i uns pocs més per algunes ciutats i pobles, que usen escadusserament el nom–, sinó perquè s'havia heretat de la Renaixença i del modernisme una propensió a obrir el vers als altres gèneres. Per això, els límits de la noció de "poesia" s'estén sense limitació: *Costumbres populares* de Joan Baptista Valls és, en realitat, un aplec de narracions; *loesa* d'Alloza i la *Seidia* de mossén Joaquim Garcia Girona són autèntiques novel·les líriques; i no cal repetir que bona part de les sarsueles i els sainets eren també en vers.

En tot cas, resulta també imprescindible tindre en compte que la major part de la poesia publicada aquells anys ho era en castellà, i que tots els qui s'expressaren en valencià

Il·lustracions de *Quadros de costums castellonenchs*

foren, en realitat, autors bilingües. Acotant així la noció de poeta, heus-ne ací una àmplia llista de noms destacables: Germán Salinas, Ricardo Carreras, Emiliano Benages, Juan Bautista Bellver, Vicente Almela, Carlos González Espresati, Manuel Peris Fuentes, Joan Manuel Borràs Jarque, Francesc Argemí, Carlos Llinàs, Lluís Mezquita, Enric Ribés, Francesc Ribés, Manuel Bellido Rubert, Joan Baptista Valls, Amadeu Pitarch, Ferran Puig... Dins el conjunt, però, se'n destaquen ací per diverses raons cinc autors: Josep Calzada, Maximià Alloza, Joaquim García Girona, Carles Salvador, Francesc Almela, Enric Soler i Bernat Artola.

Josep Calzada, natural de Sant Feliu de Guixols i resident a Borriana (on visqué en el temps amb l'ambient del grup La Grillera i amb dos altres rellevants poetes, el populista Joan Baptista Tejedo i l'erudit Manuel Peris Fuentes), és un líric interessant a partir del seu primer llibre, *Violas* (1902), i suma al lirisme la mitificació del paisatge i del món clàssic en freqüents participacions en Jocs Florals, i, fins i tot, a obres narratives, com la novel·la *Plautus* (1924), situada en una idealitzada Roma clàssica.

Maximià Alloza (1884-1945) és un excel·lent poeta, "fundador" d'una escriptura atenta als corrents de la modernitat. Estudià recentment amb major deteniment (veg. Carbó 1986: 261-269, Esteve-Conill 1998), l'autor de *loesa* (1914) és un prolífic i intens depurador de les influències rebudes del modernisme finisecular i el postsimbolisme que desembocarà sobretot en l'obra de Bernat Artola vint anys després. Autèntica connexió de la Generació valenciana de 1909, Alloza deixarà de publicar textos a començos de la dècada dels vint, per a recloure's en un altre llenguatge: els pinzells.

El seu poema *loesa* (1914) és la història dels amors i les quimeres de dos personatges complementaris i contradictoris: el pastor Lucili i la jove *femme fatale* loesa. Un pròleg i un epíleg assenyalen la relació d'aprenentatge moral entre el pastor i un Ermità (com el principi de *L'Atlàntida*, per exemple). I sis cants emmarquen l'evolució de Lucili del pecat a la religió a través de la tensió entre dos mons: cants I, II, IV (la ciutat, loesa, l'amor efímera) i III, IV, VI (el camp, Lucili, l'amor no carnal). Tanmateix, aquesta dualitat —que en la cultura catalana havia donat, per exemple, *Terra baixa* de Guimerà, o *Cigales i formigues* d'Apel·les Mestres—, n'és solament el canemàs, car el poema expressa aquells dos mons amb el sensualisme neoromàntic i el franciscanisme moral, amb el vitalisme i la misantropia, amb Eros i l'Art.

L'extensa obra conservada d'Alloza abasta encara cinc poemaris manuscrits, parcialment publicats amb poemes solts, entre els quals es pot esmentar el poema "La nostra terra" (*Revista de Castellón*, 34, 1913: 10-12):

*Aimada terra nostra, oh mare benvolguda,
jo et veig sospirar trista, trencada la color,
los ulls tots plens de llarmes, l'altiva front vençuda,
febrosos los teus llavis, i la ta boca muda...
Qué pena, oh mare meva, que em dóna ton dolor!
[...]*

*Aquells homes que parlaren la llengua valenciana,
la ja oblidada llengua de aquell gloriós ahir;
la que per ses bel·leses fon llengua sobirana... [...]
No pareixeu vosaltres, pobre raça vençuda,
germans dels que passaren, d'aquells que foren
grans;
desconeixeu sa història, teniu la fe perduda
i oblideu; oh vergonya, és perla ben volguda...
Que renegueu sols falta de vos antics germans!
[...]*

*I vosaltres, germans, los que l'adolorida
queixa de nostra mare ab mi haveu escoltat,
treballem ardorosos que nostra mare ens crida,
reverdim la sa glòria perquè és de nostra vida
honrar a nostra mare lo deure més sagrat.*

La ingent obra literària de mossén Joaquim García Girona (Benassal 1867-Baeza 1928) mereix una referència directa (veg. Gimeno 1998: 281-214, quant a la seua obra dialectològica, i l'exhaustiu estudi [2000] sobre el *Vocabulari del Maestrat*), amb un argument bàsic: la qualitat lingüística de les seues creacions, siguen aquestes traduccions clàssiques, obres dramàtiques doctrinàries o excel·lents versos. La seua gran obra és el poema èpic *Seidia* (1920, veg. ed. Pérez-París 2000, amb un excel·lent estudi), precedit pel fragment *Lo deslliurament de Morella* (1910), aconsegueix el seu propòsit, confessat en una carta (29-V-1906) a mossén Alcover, autèntic consultor estètic del prevere benassalenc: "que el nostre Maestrat i Plana de Castelló, capçalera del Reine de València, tinguen sa llegenda, son petit Canigó".

L'obra consta de 6.251 versos, organitzats en tretze cants, entre un "Preludi" i un "Epíleg": I ("L'encontre"), II ("La pujada al Coll d'Ares"), III ("La batalla"), IV ("L'esclarament"), V ("Glòries"), VI ("La host del Rei"), VII ("Vicissituds"), VIII ("Desmaís i gallardies"), IX ("Entrevistes"), X ("L'amor en obra"), XI ("La conversió"), XII ("Gallardies i desmaís") i XIII ("Martiri"). Si bé ha concitat diverses aproximacions crítiques (a l'estructura, Peraire 1991: 327-371; als components temàtics i estilístics, Esteve 1995: 57-68, i a l'anàlisi de fonts, ed. Pérez-París 2000: XI-LVII), García Girona aconsegueix els seus objectius amb una complexa xarxa de referències: empeltant el seu geni literari amb tradicions populars llegendàries (com les bruixes de la vall de Montlló); amb l'estructura dels poemes llargs de Verdaguer i de Mistral (*L'Atlàntida*, *Canigó*, *Miréio*); amb una història interna de fets bèl·lics i humans de la conquesta del Regne de València al segle XIII (relacionada amb

dades de cròniques com el *Libre dels feits* de Jaume I) i amb una història d'amor entre símbols racials islàmics i cristians –representats per Seidia i Artal, que remeten a la Flordeneu i el Gentil del *Canigó* verdaguerià–, embolcallats per un destí religiós i polític transcendent, viscut en temps de l'origen històric de la cultura valenciana moderna.

Tot amb tot, possiblement, la màxima força de l'obra és la vigorosa riquesa del cabal lèxic, que aconsegueix enriquir amb versemblança verbal el retoricisme del propòsit. Heus-ne ací una mostra: el reconeixement de la Plana per Jaume I (cant VI, ed. 2000: 116-117):

— Ací per esta banda, que mira al Nord,
— lo rei fa— el camp llaurau-hi cara el mur fort:
mentre jo encara córrec fins l'altre extrem,
d'aquesta bella terra que vui prenem.—
Diu, i al cavall clavant-li ferm l'esperó,
arranca amb deu d'escorta vers Castelló.
La Plana, que es desplega llavors més gran,
pos son marc de muntanyes se va eixamplant,
amb sa visió d'ensomi li embarga el pit;
i així que el Millars veuen en ample llit,
crida:—Aquest lloc ¿no us sembla bell sens igual?
Jo ací faré una vila, Vila-real.—
Lo riu passen, i vores del mur altiu
que cenyix Almassora, de moros niu,
entren en la garriga del palmeral
de Borriana, de palmes gran brossera.
Lo rei fa:—Oh plana immensa!— I al collet bell
l'esguard girant, a on s'alça Castelló vell,
diu:—Tu, lloguet, que fuges d'aquest planàs;
t'ho dic, a ésser-hi l'amo tu baixaràs.

D'altra banda, la Castellonenca publica en aquells anys també altres poemes vinculats a la cultura local. Carles Salvador (València 1893-1955), mestre en aquells anys a Benassal i un dels líders màxims del valencianisme, va mantindre una relació constant i coneguda amb bona part de la intel·lectualitat castellonenca (pel que fa a la poesia, amb Artola) i el món educatiu. Va publicar bona part dels seus articles periodístics breus a *La Escuela*, *Veu de la Plana*, el *Boletín*, i la llarga sèrie "Glossari" (des del 1921 fins al 1930) a *Libertad*, *Heraldo de Castellón*, *Diario de Castellón* i *Diario de la Mañana*. I la Societat li va publicar alguns dels llibres centrals de la seua àmplia trajectòria, marcada per una tensió entre postsimbolisme i avantguardisme, i més concretament, entre tradició llorentina i aprenentatge d'alternatives estètiques coherents amb la modernitat. A la ciutat van aparèixer, a més d'altres reculls poètics secundaris, *Vermell en to major* (1929), *Rosa dels vents* (1930) i *El bes als llavis* (1934).

Si bé la seua significació excedeix l'àmbit d'aquest llibre, cal subratllar com algunes de les propostes poètiques valencia-

nes de major projecció i de major relació amb el conjunt de la cultura catalana procedeixen de premses de la ciutat. Com a mostra breu del seu estil, eclèctic i ambiciós, es pot citar aquest "Nocturn", dedicat precisament a Bernat Artola:

La lluna acaça les estrelles
i fa vent gregal.
Les finestres
tanquen
les parpelles
i dorm el poble
un somni fantasmal.
Una porta esbatanada
tanca furienta el seu portó.
Tremola una casa
i cruixen els vidres
d'un balcó.
Al cantó
vigila
el llum d'oli
d'un Sant Francesc plagat,
la crinera
lleonina
d'una acàcia
i un gat.
I passa l'home del farol
cantant
les hores serenes
que la lluna
amorosida
s'ha oblidat.

L'obra del mestre Enric Soler i Godes (1903-1993), semblant en la inquietud modernitzadora i hereva d'una família de mestres literats, de les amistats pedagògiques –Carles Salvador– i les literàries –Bernat Artola–, es matisa pel compromís bàsic en la renovació pedagògica, afaïçonada per la seua participació, des del 1932, a les Escoles d'Estiu de Barcelona. A través d'aquesta connexió va rebre el coneixement de les tècniques de Célestin Freinet, les va aplicar a l'escola de Sant Joan de Moró, amb el fruit d'un conjunt de textos infantils titulat *Sembra* (1937-1938), i en va difondre l'esperit al *Boletín de Educación* de la UGT de Castelló d'aquells temps (veg. Soler 2001 i els pròlegs de Cortés i Mesequer).

No es poden establir fronteres entre les diverses dedicacions de Soler a la “galàxia Gutenberg”: periodisme, difusió pedagògica, il·lustració de llibres i revistes, activitats de cronista, col·leccionisme, erudició... i poesia. De fet, encara que el seu major mèrit siga l’apassionat compromís amb l’escola i l’educació, alguns dels seus poemes reflecteixen un estat històric de valencianisme; per exemple, “Senyera” (*BSCC*, XIV, 1933: 280):

*Vermell d'espurnes de ferro,
vermell de rosella en solc.
Grogor d'espiga madura,
grogor de ginesta i or.
Blau de l'iri i de celístia,
blau suau sense un dolor.
Com ma senyera és ma vida:
tros de cel, de sang i or.*

*Jo sóc aquell adalerat garbí,
qui brama i bat dins de l'esquerpa timba
car si quan parle mon dolor no minva
si deixe de parlar no fuig de mi. [...]
Jo sé aquell trist vianant perdut
que vol cercar en lo barranc dolçura
i adolorit de sols trobar paüra
esguarda la claror d'on fon vingut.*

Entre les ciutats literàries d'aquestes comarques, destaca sens dubte Vinaròs, amb autors com els germans Santiago i Enric Soler, Francesc Argemí, Joan Manuel Borràs Jarque, Àlvar Pascual Leone, la cantant Maria Conesa... o l'historiador, activista valencianista, literat i poeta Francesc Almelà i Vives (1903-1967). Durant els anys trenta, la seua obra inclou alguns llibres de poemes remarcables –paisatgistes, però també urbans i amerats de vegades d'ironia–, i no analitzats ací perquè van ser escrits i publicats a la ciutat de València. Al costat d'ell –i Carles Salvador, i altres–, els representants castellanencs en l'anomenada i decisiva Generació poètica del 1930 tenen en Bernat Artola (1904-1958) la millor manifestació. Màxima síntesi local –en valencià i en castellà, abans i després de la guerra– de paisatge, tradició literària clàssica, popularisme renovat i densitat expressiva personal. Artola va merèixer, a més d'uns primers elogis de la crítica de primera magnitud (Manuel de Montoliu, Miguel de Unamuno, Carles Salvador), una invariable admiració arran de la seua mort (sobretot, amb un número especial de *Mijares* l'any 1959); i s'hi han consagrat estudis tan profusos com tardans (veg. Meseguer 1993), vinculats a la publicació de les seues *Obres completes* a càrrec de l'Ajuntament de Castelló (1983, 3 vols.) i encara amb l'aparició de poemes inèdits (Meseguer ed. 1990: 681-713).

Poeta d'inici jocfloralesc (amb premis literaris als anys vint i a la postguerra); poeta popular (especialment, en quatre reculls: *Festívoles* [1941], *A l'ombra del campanar* [1945], *Poble* [1947] i *Lledons* [1951]), i poeta culte i creador d'una mitologia sinestèsica i crítica del paisatge castellanenc i mediterrani: en *Elegies* (1928), empeltant al segle xx les tortures metasífiques del llenguatge d'Ausiàs March; en *Terra* (1935), superant la superficialitat del paisatgisme sentimental amb un maneig sensible de les tècniques del postsimbolisme, i en *Llàntia viva* (1947), mesclant la densitat de la vida interior amb les mediocritats de l'ambient provincià de la postguerra.

Entre les elegies –imitades d'Ausiàs March i del llibre *Teresa* (1923) d'Unamuno–, la quarta ha estat reproduïda en diverses antologies de poesia catalana; heus-ne ací el primer i el darrer quartet:

La potència del cinqué poema de *Terra* (1935), titulat "Pols" –el manuscrit del qual està ple de pertinents ratlladures i dubtes d'escriptura– depèn de la comprensió de la dilogia dels dos primers versos: la terra física, la terra pàtria, la terra patiment; i també la noció de "joc" tràgic entre el fill-ciudadà i la mare-terra del final del poema:

*La terra de ma terra
és pols del meu camí
que a mon dolor s'aferra
i mai no fuig de mi. [...]
Ai quina dolorosa
Baralla irreverent!
La Mare, sense nosa,
I el Fill, ple de turment!
Quan Ella es torna flama
ma vida es torna foc.
En mi tot es fa drama
i en Ella tot és joc.*

Amb la senzillesa amb què ací s'han evocat, els equilibris de cadascun dels gèneres de la vida poètica de les comarques cremes, en part, al foc d'una guerra: es cremen els inicis de la modernitat europeïsta i resten les cendres de quatre dècades.

6. La narrativa

Com a gènere més realista, la narrativa no té els mecanismes d'institucionalització idealista que implica la poesia, i alhora ha heretat del segle XIX la seua subordinació al periodisme diari i cultural. La seua autonomia, en castellà i en valencià, serà el gran esdeveniment durant aquestes dècades. Emperò, sense facilitats.

Referint-se específicament a la narrativa castellanenca en valencià, un notable estudi inèdit de Teresa Esteve (1986) aplicat al període 1900-1923 traça tres tendències: el paracostumisme, el fulletó pseudocostumista i les propostes modernitzadores. Encara que tota nominalització comporta sempre el risc de la simplificació, aquesta potser permet una concreció major. Dit altrament: la narrativa castellanenca comparteix una unitat local i una diversitat de referències. Sobre aquest doble eix, per tant, i tenint en compte també la narrativa en castellà —de major difusió i d'intencions més àmplies que la proposada en valencià—, se'n pot proposar una classificació sincrètica amb exemples concrets (veg. Meseguer 1988: 29):

- L'etnografia secundàriament imaginativa (Enric Ribés, Francesc Cantó...).
- El melodrama i el fulletó sense continuïtat (Emiliano Benages, Ferran Falomir, Joaquín Aliaga, Manuel Ribés...).
- Empelts del realisme psicològic (Ricardo Carreras, Àngel Sánchez Gozalbo, Vicent Tomàs i Martí, Francesc Baidal, Àlvar Pascual Leone...).

- Les escenes d'adscripció neoromàntica o modernista (Jaime Bellver, Joan Baptista Valls, Diego Perona, el Baró d'Alcalalí, Joan Manuel Borràs Jarque, Gaetà Huguet Segarra...), i les obres d'idealització històrica (Josep Calzada).
- La literatura infantil i juvenil (Josep Pascual, Serafí Salort...).
- La narrativa vinculada a la modernitat urbana i cosmopolita (Carles Salvador, Francesc Almela, Artur Perucho).

Dins aqueixa tensió entre costumisme i modernitat, cal destacar el llenguatge, és a dir, l'ús de la narrativa com a mostra d'un dialecte, i d'un estil, ric en cabal lèxic i fraseològic, en construccions i modismes, que té pocs iguals en cap altra terra valenciana. D'altra banda, ací no hi ha espai per a tractar alguna de les novel·les i narracions en castellà que destaquen en el període, entre dues fites: *Doña Abulia* (1904) de Ricardo Carreras, publicada a Barcelona, sobre algunes claus socials del Castelló provincial; i *Pedro Osuna. Cronicón de la Ilustre Villa de Ahalén de San Martín* (1944), d'Àlvar Pascual Leone, apareguda a Mèxic.

Tot comptat i debatut, ¿quins autors singularitzen la contribució lingüística i alhora literària castellanenca d'aquells anys? Del conjunt del territori, sens dubte, Carles Salvador, Francesc Almela, el "solidarista" Vicent Tomàs i Martí, el cosmopolita Artur Perucho i —prolífic i encara per estudiar amb el deteniment merescut— Joan Manuel Borràs Jarque. En canvi, per la vinculació a la Societat Castellanenca de

Josep Pascual i Tirado

M. Segarra Ribés: *La filla del rei Barbut*

Cultura i la implicació en les vicissituds de les Normes de Castelló, mereixen ser subratllats altres narradors, no menors i amb major capacitat d'ús del llenguatge.

Salvador Guinot (1866-1944) espera encara un estudi global sobre les seues activitats polítiques i socials durant cinc o sis dècades —comparables a pocs altres personatges; a efectes lingüístics i literaris, paral·leles de les impulsades per Gaetà Huguet Segarra. Una d'aquelles activitats, precisament —des de la presidència de la Societat Castellonenca de Cultura— les Normes de Castelló, culminen una actitud de renovació de la literatura ja demostrada en la primera de les recopilacions narratives hereves de la Renaixença: *Capolls mustigats, aplec de contalles de la meua terra*, publicat a València (1900). La reedició de l'obreta a Barcelona, a l'editorial modernista L'Avenç —gràcies a les gestions de Josep Ribelles Comín— representa també l'exportació de la cultura valenciana, tot i que l'edició barcelonina, amb el títol *Escenes castellanenes. Contarelles de Castelló de la Plana* (Barcelona, 1905), adverteix que respectarà el llenguatge castellanenc, que té l'avantatge de “facilitar la constatació de les diferències dialectals dins la unitat de la llengua catalana”.

Literàriament, *Capolls mustigats* conrea diversos gèneres breus, si el narrador hi fa ostentació de coneixements cultes, sempre matisats pel domini de la cultura popular material, històrica i festiva. L'obra és, de fet, una anàlisi amena del cicle anual: *De romeria* (la Magdalena); *Guardant lo melonar* (Sant Jaume); *Els reis se'n van* (Reis), i *Cunegildo* (el Corpus), però també un promptuari ideològic conservador de Guinot, molt preocupat per la didàctica social, com demostra la irònica narració *L'arbre de la llibertat*, referida al llorer plantat a la plaça Major de Castelló, representatiu de la ideologia liberal de la ciutat. Aquesta suma de propòsits es pot comprovar en el següent fragment, al·ludint els canvis socioeconòmics i la introducció de la taronja (*Guardant lo melonar*, pàgs. 60-61):

Vitoca i Tòfol segueixen fumant i parlant en l'ombradiu de la barraca.

— *Has vist coses com estes, Tòfol? Els fills del Galano, en un terme de fanecaes ahí baix, tindran que comprar melons...*

— *Tindran el melonar atrassat.*

— *Ca home, si no tenen melonera! Terongers, terongers i tot terongers.*

— *Per això tenen tantes pelucones.*

— *Me'n fum en elles. P'a què les volen si viuen com a fures? Sos pares no tenien ni una fanecà d'hort, tot terra campa; tenien menos dinés, poro els gojaven més que els seus fills. L'estiu el passaven ahí en eixa alqueria cuidant les gallines*

i criant els cerdos, i vivien com uns patriarques. Treballaven més i no es cansaven tant, perquè no eixien d'ahí, a on acudien els parents i amics dempués de sopar i passaven les grans velaes, resant, primer, el rosari i dempués parlant els vells ben assentats i juant els jóvens a lluneta estic, a màrrega, a conillets amagar i a pinyores. Tot s'acabe!... Si l'agüelo Galano vixquere no hagueren plantat terongers.

— *Tampoc tindrien tantes fanecaes i tants dinés com tenen.*

— *Sunyeta en els dinés, que ni els gossos els volen! Tamé tindrien menos vicis i més salut, i viurien millor. Si tots pensàrem com ells i com tu, en quatre anys s'acabe la llaurança de Castelló.*

Després d'aquests escrits originaris, una bona colla de narradors floriren en les comarques castellanenques. Dins una vessant, diguem-ne, més intel·lectualista, destaca una obra del metge i erudit Àngel Sánchez Gozalbo (1894-1987): l'aplec de narracions costumistes i modernitzadores *Bolangeres de dimonis* (1931). Obra inseparable d'altres de l'estudiós, com *Pintors del Maestrat* o els centenars de col·laboracions al *Boletín* de la Societat Castellonenca de Cultura —on s'ocupava, per exemple, de la qüestió clau d'aquells anys, la correcció d'originals—, és també hereva d'altres narracions juvenils, com *Llauradorea!* (1915).

Des del mateix títol, l'obra esdevé un testimoni textual de la cultura popular: el folklore i la moral científica enfront de l'idealisme del llegendari. D'una banda, amb la literaturització de la bolangera, el tipus de ball més important, juntament amb el ball de bastons, de les terres de l'àmbit lingüístic compartit. Un dels símbols que travessen els arguments del llibre és del dimoni, tractat amb un deix de positivisme científic per transcendir la varietat de la transmissió folklòrica. Els personatges narratius en són un abundós *leitmotiv*. Així, Tereseta *la Comare* de *Llauradorea!*, autèntic “correu del dimoni”; el metge Pere Joan de *Dos nits de Nadal*, confós per la gent amb el dimoni; l'emoció de *L'Argentera*, el “cingle del diable” i la llegenda de l'argelaga com a “flor del diable” (pàgs. 85-86); el Climentet nascut sota l’arc del dimoni” (pàgs. 111-112), que planteja un pacte en la línia del Faust goethià; el mateix dimoni de *Lo vent i lo dimoni*, i la genial creació d'imatge a *La diablessa del retaule*.

Menció especial mereix el cicle d'estudi d'endimoniats vinculat al santuari de la Balma de Sorita, ja que implica un àmbit essencial d'aquesta obra: la capacitat d'integrar-hi el discurs mèdic, a través de descripcions tècniques i literàries (estudiada profusament per Monferrer 1988) a l'entorn de la sociologia de la malaltia i de la mort. Heus ací el clímax d'*El casament del dimoni de Sorita* (pàgs. 28-30):

Avança lentament una jove d'uns vint anys; avança encarada, erta, com un autòmata; la seguixen una dona i un home fornit que van espentejant-la. Dos passes prop de la reixa ha començat a moure el braç dret, ha girat la boca a un costat, ha posat els ulls en blanc i s'ha clavat a terra sense guanyar un pas. Ha caigut a terra. L'home fornit intenta fer-la avançar, vol que redole. Unes dones semes, endurides, de grogor de cera li nuguem uns llacets blaus als dits. Són les velles sacerdotesses d'aquell rite mil·lenari. En un no-res mans i cames es contorsionen com aspes de vent; les flexions s'acceleren rítmicament; es desnuguen les llaçades dels apretats dits d'una manera sincrònica amb el ritme convulsioniari; les violentes contorsions llancen a l'aire tenebrós de la cova la blavor de les vetes; la cabellera s'embrolla i onduladament s'estira com si fóra una medusa; els ulls brillants, injectats, surten de les conques; la bromera s'espixorra de la boca i esguita als dels voltants; les rítmiques, accelerades convulsions paren, les succeix una tivantor en arc. La jove barboteja crits inarticulats. De sobte un pit turgent, nacarat, es vessa per damunt del gipó roig tot desbotonat. L'home fornit l'abraona quan unes convulsions de ritme accelerat tornen a tremolar aquell organisme; salten les espardenyes dels peus. El ritme augmenta; són més violentes les contorsionades convulsions i queda desabillat aquell cos blanc com la neu i ple de joventut davant de la Verge miraculosa i d'aquella multitud devota, enardida, que a l'ensems que xilla

esgarrifada: –Pels ulls no, que es tornarà cega! Pels peus, per les mans, pels peus! Per la punta dels dits! Que ixquen els dimonis pels peus!–, canta els Goigs a la Verge i contempla tota ulls a aquell cadàver que més bé sembla una estàtua plena de ponderada bellesa.

Les eixutes velles sacerdotesses frisosas de nous endiablats fugen fora l'esglesiola de roca, s'escampen pels indrets rublits de gentada, comenten el miracle i aguaiten l'arribada de malalts. Són l'estol de corbs coratjosos aplegats en romiatge als turons de la Balma en la tardoral festa anyal dels devots pelegrins que venen a agenollar-se als peus de la miraclera Verge.

Aquest i altres eixos de coherència biogràfica de l'obra són contrapesats per deixos de cosmopolitisme, com en *Color i forma*, alhora història d'amor i reflexió sobre l'art a Peníscola –que sembla ressonar en la futura pel·lícula *Calabuch* de Luis García Berlanga–, entre l'Emily Allen, experta en art i filla de mare de Xàtiva, i Howard Seligmann, del gabinet de restauració del Museu de Boston, que s'enamoren al Museu d'Art Metropolità de Nova York. Aquest Howard és, ben segur, un amic de l'autor: l'investigador americà Chandler Rathfon Post.

Teatre Principal de Castelló de la Plana, primer terç del segle XX

La narrativa del territori, però, estava cridada a esdevindre un gènere de ressò social, especialment per a conquerir el públic popular i les noves generacions de xiquets i joves. Entre els autors lliurats a aqueixa comesa, n'hi ha tres —diferents entre ells, però units pel temps— que mereixen una atenció pedagògica, ja que representaren els inicis de la narrativa infantil i juvenil: Lluís Sales Boli, Serafí Salort i Josep Pascual Tirado. Si Sales és autor de la novel·leta *Fontrobada* (1932), bella història d'adolescents en un argument que suma el cicle anual castellanenc, Salort és autor d'un dels poquíssims contes, *Càstor i Elèrcia* (1936), cultes i ben escrits, que marcaven el camí de la victòria de l'impuls intel·lectual de les Normes de Castelló: fer de la llengua un instrument comunicatiu i educatiu modern.

Tot això ho tallà la guerra, dins el temps de la qual, a Cap d'Any del 1936, morí el millor narrador d'aquestes terres i, en algun aspecte —sobretot, el de la vinculació entre escriptura literària i instruments verbals— el més autèntic narrador valencià de l'època: Josep Pascual Tirado (1884-1937), llaurador autodidacte i autor excel·lent —en col·laboració amb alguns erudits de la Societat Castellonenca de Cultura— en dues línies de la narrativa (veg. Meseguer 1988: 39-43), la costumista pròpiament dita, a través de *De la meua garbera* (1935), i la "mitològica", amb *Tombatossals* (1930).

Les seues obres tenen sempre l'empremta meritòria de la literaturització d'un registre dialectal local, l'ús de registres lingüístics diversos, la recollida i fixació de lèxic i fraseologia, la creació d'una "alternativa estilística" per al discurs narratiu i l'assimilació dels criteris normativitzadors del seu temps.

Per això, ultra els mèrits literaris, la seua obra va ser font notable per al futur *Diccionari català-valencià-balear*. Tal com s'ha assenyalat (veg. Meseguer 1988: 83), més d'una quarantena d'entrades lèxiques i de locucions del diccionari tenen Pascual com a cita d'"autoritat". Recentment, la publicació de bona part del seu epistolari amb mossén Alcover ha demostrat, amb densitat interior, aquest ingent mèrit de Pascual (a cura de Lluís Gimeno, 2000).

El cicle narratiu costumista, que ja tenia *in mente* com a "llibret de costums castellanencs" l'any 1920 (veg. Gimeno ed. 2000: 24-25 i 26), el va publicar amb el títol *De la meua garbera* (1935), compost de vint-i-tres narracions que al *Boletín* de la Societat Castellonenca de Cultura havia anat traient amb els subtítols genèrics "De la vida castellanenca" i "Escenes castellanenques" (dues n'havien aparegut a *Libertad: Del Raval i en festes* [5-II-1922] i *La darrera gaiata* [19-III-1922], i tres a València: *Fruita de repom* [1921], *Aigua... i trons* [1924] i *Eixida de borriolenc* [1927]). Si hi sumem la publicació costumista pòstuma de *La plegà de les garrofes* (1949), també al *Boletín*, aquest conjunt és, segurament, el màxim document literari del costumisme valencià de tots

els temps. Heus-ne ací una breu mostra de l'estil: el lirisme paisatgístic del començament de *Dumenge de la rosa* (p. 9), descrivint l'arribada del mes de maig:

Ja han romput lo ventrell les espigues, ja han estirat a la calor del bes del sol les seues encorbides arestes. Lo nespler brinda els seus fruits primerencs. A les arruixadetes d'abril els cànems gallardegen. Tota l'horta està coberta de verdor immensíssima; l'arbreda, de moguda per la vivificadora saba que du a tot lo brancatge la vida. Fa uns dies esplèndids, solejats, que l'ocellada choreja gojosa i rispera. És maig arribat i no cal dir atre.

De menor versemblança social i de més amplitud tipològica és la meravella de *Tombatossals* (1930). En efecte, perduda ja la memòria narrativa castellanenca de la rondalla de Joan de l'Ós, Pascual va preservar, amb una de les versions més acurades i complexes, un fragment de la memòria universal plasmada en les llegendes de gegants. La versió de Pascual reuneix personatges que, segons la classificació indexada de motius d'Aarne-Thompson (veg. Neugaard 1995), responen als tipus 650A (acció), F601 (Tombatossals), F621 (Arrancapins), F622 (Bufanúvols), F632 (Tragapinyols). Des d'un punt de vista comparatístic, el fons miticofolklòric de la colla protagonista remet a mites com l'egipci Osiris, l'hebreu Goliat, el grec Hèrcules, l'hindú Hyndra, sant Cristòfol, l'internacional rei Momo, el francès Pantagruel, el rus Vertogor, el búlgar Krali, el castellà i extremeny Vuelcacerros...

Les rondalles catalanes, valencianes i mallorquines, a les quals pertany *Tombatossals*, les de Joan de l'Ós (Joan Pellós), les d'Esclafamuntanyes i altres, han tingut una rica manifestació literària. Joan de l'Ós apareix documentat internacionalment amb formats semblants: Juan el Oso, Jean de l'Ours... Una rondalla de "Jan de l'Ourse" apareix al cant cinquè de *Mirèio* de Mistral, i coves de l'Ós i altres topònims semblants estan molt documentats a les terres del nostre àmbit lingüístic. De tota manera, tal com vaig estudiar (Meseguer 1988: 47-51), la versió de Pascual es relaciona, però no es confon, amb les més pròximes a la recollida oral: les d'Antoni M. Alcover, Joan Amades o Enric Valor; i amb les més impregnades de sentit literari: la dramàtica d'Apel·les Mestres i la poètica de Josep Maria de Sagarra. Una comparació entre totes les versions parifica noms simbòlics ("Arrancapins" el més habitual, i també el propi "Tombatossals", que pren els noms de "Giramuntanyes", "Regiramuntanyes", "Escardapenyas" o "Esclafamuntanyes") més que no coincidències argumentals.

Quant a la "invenció" del paisatge castellanenc, l'actitud "mitològica" de Pascual presenta unes tècniques sincrètiques, ingènuament sincrètiques, però originals en la seua presentació literària: els personatges a.llegòrics, les escenes de creacions d'espais del terme municipal, la conquesta visionària de les illes Columbretes i la fundació "històrica" de

la ciutat, és a dir, la referència a la conquesta jaumina amb la nissaga del rei Barbut.

Amb el lligam de la imaginació i la ironia, el procés narratiu pretén una fundació de la fertilitat del terme i de la creença moderna sobre l'origen de la ciutat; el gegant li promet al rei (ed. 1988: 104):

I vós, excels sobirà –va dir mirant al rei Barbut–, si a vegades us plau assomar-vos a aquest mirador de la planícia, ombrejat per los xiprers del portaló de vostre palau –que no altre sembla lo tossalet que ara xafem– voreu des d'ací la bellesa de vostre regne, lo mantell de verdor que arribarà fins la mar, i la flor de nafa esclatada en delitosa fragància que fins ací aplegarà transportada per lo suau ventjole. ¡Que gran, vostre goig! ¡Que extrema delícia sentireu! Dia haurà que lo calendari senyalarà vostre planeta, i vos empenyerà a baixar al pla, a viure allí, deixant-vos aquestes roques i altíssims cingles, recordança de vostre passat, i que l'enyor atraurà tots los anys, a vós i a vostres hereus i descendents, a visitar-les en peregrinació divertida i gojosa.

En l'àmbit literari, *Tombatossals* ha sobreviscut a través de continuacions, imitacions o utilitzacions que, sense depassar l'àmbit local originari, l'han revestida d'una persistent vitalitat. La primera i més atractiva utilització és l'obra *La filla del rei Barbut*, de Manuel Segarra, escrita l'any 1939 i convertida, l'any 1942, amb música de Matilde Salvador, en "òpera còmica per a ninots-titelles sobre motius tradicionals a Castelló de la Plana", amb abundosos retalls i variants sobre el text primitiu. Altres continuïtats literàries posteriors són la peça titulada *La conlloga* (1978) del poeta Miquel Peris, una versió en còmic de Pere Rambla (1983), una teatral de Xarxa Teatre (2003) interpretada en circuits internacionals i una traducció al castellà (a cura de Maria Àngels Corbatón i Lluís Meseguer, 2005). I està en marxa la producció internacional d'un llargmetratge d'animació, impulsada per Manuel J. García.

7. El teatre

Si la narrativa revela més la caracterització local que la recepció de les modernitats exteriors, el teatre i el món de l'espectacle encara manifesten més clarament tal desproporció. No és que algun autor en castellà no tinga alguna representació fora de les comarques –José Fola, Joaquín Aliaga o Vicente Almela–; i no és tampoc que la sarsuela i el sainet –és a dir, els gèneres inevitables i caracteritzadors del teatre valencià del XIX– no tinguen una varietat remarcable, sinó que el teatre necessita una connexió amb els elements infraestructurals i comercials que, en una societat provincial, obliga a distingir clarament entre teatre a la ciutat i teatre de la ciutat. El primer grup de fets remet a la sociologia de les gires de companyies madrilenyes i barcelonines, que van donar les corresponents nits pletòriques al públic castellonenc. Una selecció no casual n'és la següent llista fins al començament del franquisme: María Guerrero (1907, 1918, 1922, 1931, 1935); Enric Borràs (1913, amb *Tierra baja*; 1930, amb *El alcalde de Zalamea*; 1934, acompanyat de la Xirgu); Margarita Xirgu (1914; 1915, en què triomfa amb *La dama de las camelias* i *Salomé*; 1916; 1917, fent *Marianela*; 1922, fent *María Rosa*; 1934), Pastora Imperio (1914, 1935), Andrés Segovia (1920), Celia Gámez (1931), Miguel Fleta (1934), Estrellita Castro (1937)...

El segon aspecte és la història interna, no escrita però ben intensa, de local, majoritàriament no professional: autors, actors, músics, escenògrafs, sastres... En parlar de teatre, s'està parlant clar i ras –a més dels meritoris espais locals de Morella, Vinaròs, Benicarló, Vila-real, Borriana, Nules o la Vall...– del Teatre Principal de Castelló de la Plana (quant a la cartellera del Teatre any per any, veg. Tirado 1995). Tanmateix, el món de l'espectacle ha tingut en les històries locals una complexa vida, no esgotada en absolut amb drames o comèdies. Així, hi ha els sainets en valencià completant les obres de repertori en castellà, o independitzant-se amb el format de sarsuela. Hi ha les funcions amb cançons, monòlegs, peces d'orquestra. Hi ha la sarsuela, l'òpera, la música de cambra, la de ronda i la de banda. Hi ha l'aparició del cinema. Hi ha els balls de plaça, els de saló, els de pinyata o els de carnaval. Hi ha els mítings polítics i les celebracions religioses. Hi ha els esports col·lectius...

Posats a fer menció d'alguns autors del període en valencià, la màxima projecció posterior del sector de l'espectacle és segurament la de l'estimable actor Jaume Rivelles (1862-1918), establert a València, on va constituir companyia pròpia amb Amparo Guillén. Va ser un impulsor del teatre regionalista, i també autor: va estrenar a l'Eslava de València, l'any 1916, *Creu redemptora*, una comèdia en prosa inspirada en un episodi de guerra. I va iniciar una estirp familiar d'actors de projecció internacional: el seu fill Rafael Rivelles Guillén i la seua néta Empar Rivelles Ladrón de Guevara.

Els germans Santiago Soler (1872-1955) i Vicent Soler (1876), mestres i editors des de començos del segle, són coautors de la primera sarsuela contemporània triomfant: *Mos quedem!* (1907), amb música del mestre Àngel Gascó (la partitura sembla irremeiablement perduda). Alguns fragments sobre els dubtes amorosos de Dolorettes entre Micalet i Leandro han quedat, fins i tot, en la memòria popular local. El text no s'està de comentar que "les borrasques millors d'este poble [...] són les sessions de l'Ajuntament". Constitueix un retaule del Castelló del temps, vist des d'una replaceta del Raval entre discussions matrimonials i vigilància de la collita, a propòsit de les excursions a voramar a les festes d'agost. Entre els tipus que retrata, a més d'un hoste anglés, destaca l'extrafolari pintor Quatrete. A l'escena tercera, se'n fa la presentació *in absentia*:

Quartillet.- (Eixint) *No ha vingut Quatrete?*

Roc.- *No l'ha vist.*

Quartillet.- *Sé que ha pintat un quadro pa Lledó i m'ha dit que vol ensenyar-li'l. Ahir estava copiant de l'escola antiga un Velasques, i de l'escola moderna diu que té... un Rosiñol.*

Ximo.- *Això si que m'agrà ¿i canta bé?*

Quartillet.- *¿Qui?*

Ximo.- *Eixe rossinyol.*

Quartillet.- *Qué ha de cantar, home!*

Ximo.- *Pos estarà en la muda o serà femella.*

Quartillet.- *Femella? Mascle i ben mascle. Com a que és un sant Cristòfol!*

Roc.- *Eixe xiquillo promet molt.*

Quartillet.- *Com a que és fàcil que el pensionen.*

Ximo.- *Atres, sabent menos, li han tret les aguiletes a la Diputació.*

Quartillet.- *Ell s'ha empenyat en ser sinyoret i ho conseguirà*

Ximo.- (A Roc amb ironia) *És molt amic del que ha de ser gen-dre seu.*

Quartillet.- *Els dissabtes i dumenges, afaita; per les nits pasta quatretes, i els demás dies pinta, passeja i va al Casino Antic.*

Roc.- *Pot u estar tota la vida pastant quatretes i arribar a consejal.*

Ximo.- *Com a que duu jaqueta.*

Quartillet.- *I parla en castellà; i... porta bengaleta.*

Ximo.- *I gasta bigotet, i fuma en pipeta.*

Quartillet.- *I algunes vesprades fa el geperut.*

Roc.- *Com el geperut?*

Quartillet.- *Clar, va per ahí corrents en la bicicleta.*

En les tres dècades següents, la sarsuela i el sainet, en tots els formats imaginables, formen part d'esdeveniments festius del territori amb unes dotzenes d'autors, majoritàriament de la ciutat de Castelló, entre els quals, Joaquim Peris Igual —la seua peça *La matança del serdo* està signada el 1893, i té una altra obra directament política, *Defensa de Castelló en 1837*—, Francesc Argemí, Francesc Esteller, Vicent Almela, Àngel Gascó, Joan Baptista Valls, Enric Ribés, Hipòlit Negre, Francesc Marín, Josep Barrachina, Francesc Baidal, Vicent Breva, Manuel Peris Fuentes, Julià Sanjuan, Manuel Feno-llosa, Josep Forcada, Ramon Garcés, Daniel Delmàs...

Dins el conjunt, Francesc Baidal és un autor renovador; a més d'excel·lent caricaturista i col·laborador de premsa, revela una cura notable en els diversos aspectes de l'escriptura dramàtica i en la caracterització de tipus. Valga l'exemple d'*Amor torna* (1917), especialment amb l'aparició del surrealista i afeminat Florindo a l'escena cinquena (pàgs. 17-22):

Florindo.- *Yo sóc Florindo Prim i Roda. El Prim mon pare i la Roda ma mare.*

Maria.- (Mostrant-se algo escamà) *Sí, sí.*

Florindo.- *Pues, com anava dient, coses de família; no volien. Morí Prim (és dir, morí mon pare) (Fent referències al General) L'únic Prim que quedava de la rama paterna. Entonces gràcies a esta desgràcia una germana de ma mare (Rosalía Roda), después de convèncer a tots compadeixcud a i veent les meues aficions musicals, me digué: "¿Florindo, agarra l'instrument més fàcil." (Yo pensí en lo violó). ¡Guapo! Hasta ací el carro anava prou bé. Encara em quedaven dos Rodes en la família. Però, ¡ai! morí ma tia i del disgust ma mare i clar, el carro sinse rodes no podía anar i s'estacà.*

Maria.- *Sí que és trist.*

Florindo.- *I ya veu, de violonzeliste a roda-manetes de mortar. A criat d'una botica!*

Maria.- *I en quina botica ha dit que està?*

Florindo.- *En la d'"Els Cuernos de la Lluna".*

Maria.- *Pues ah, no heu passarà mal.*

I l'autor més prolífic, segurament, Vicent Breva. Del conjunt conegut de les seues obres, hi ha 25 peces en valencià i 7 en castellà, la meitat en vers i les altres en prosa. Algunes van assolir èxit en les estrenes fetes a Barcelona, als teatres on es representava teatre "valencià". Així, *Il·lusions d'un soldat* (1916), als teatres Comedia i Centre Regional de València a Barcelona. No n'era el primer cas: *L'ermita assolada* (1919) de Joan Manuel Borràs Jarque, s'havia publicat a la capital de Catalunya com a *L'ermita enrunada* (1910).

La superació d'aquesta frontera només es dona en alguns casos en què intervé l'emigració intel·lectual. Així, algunes obres de mèrit, representades en el seu moment o perdudes ja, degudes al mateix Borràs, a Carles Salvador —encara per valorar ara com cal: *Amb el títol que vullgau...*—, a Almela Vives, a Perucho... O, per exemple, el professor i pintor Francesc Pérez Dolz (1887-1958), que a més d'estrenar alguns llibrets d'òpera al Liceu de Barcelona i, anys després, el poema simfònic *La Santa Troballa* sobre la Mare de Déu de Lledó, és coautor de la comèdia *Nit de boira* (1935), amb Antoni de Gimbernà, estrenada al Teatre Novetats de Barcelona l'estiu del 1928. Un enigmàtic Mister Pick, "emocionista" que intenta somoure la rutina insofrible de Lord Arthur, cansat del París dels anys vint i l'avoriment de Londres, li proposa un robatori en nit de boira, que acaba en assassinat fingit i que allibera descobrint l'amor de miss Beryl. Arthur s'hi presenta amb una conversa telefònica, conversa que aprofita per presentar el problema de l'obra amb el següent ingenu cosmopolitisme (p. 4):

Arthur.- (A l'aparell) *Al·lo... Ah!... Sí, jo mateix... Psé... Com sempre... Ah!... A Josefina Baker... Sí; la conec... L'he vist al Teatre Standert de Filadèlfia, més tard a un Music-Hall de Broadway, i finalment a París... Què et diré?... Sí... Sembla filla d'una gata i un serpent... És una cosa tota exòtica... T'ho estimo... No, no; mercès; no m'interessa... No ... No sé... Potser a l'Òpera o a l'Apol·ló.*

[Obri un sobre i llegeix]

"Si està trist, si la vida no té cap atractiu per vostè, si la malenconia o l'"espleen" el tenen presoner, telefoni tot seguit a Pick Holborn 62-43-A. Especialista en emocions noves. Ell trobarà per vostè quelcom que el distregui. Reserva absoluta".

Els títols, els temes i les dates de totes aquestes obres mostren la varietat estilística i la gradació popularista del teatre local: una vitalitat que no és tallada —com la publicació del *Boletín* de la Castellonenca i les activitats de l'Ateneu, com la difusió de la poesia cultista, com la narrativa costumista o modernitzadora— sinó per la dalla terrible del cop d'estat del 1936 i la guerra que el succeí durant tres anys. Els anys de la postguerra divideixen del tot el món cultural en dos hemisferis: l'exili forçat —i, certament, també l'emigració per raons artístiques— i la continuïtat local —o localista— a partir de mitjans dels anys quaranta. Dins aquesta segona opció, tanmateix, el teatre i la música d'aquestes comarques donaren una obra singular: *La filla del rei Barbut* (1939), del farmacèutic Manuel Segarra Ribés, i després, amb música de Matilde Salvador. Aquesta compositora, a més de les musicacions de poetes castellanencs (la seua primera obra

és la cançó "Com és la Lluna" d'Enric Soler, l'any 1933, i el 1937 fou accésit per tres "Cançons valencianes" de Bernat Artola, orquestrades per Vicent Asencio, als premis musicals del País Valencià), ha posat melodies a Francesc d'Assís, Cervantes, Lope de Vega, Oscar Wilde, Gabriel Miró, Juan Ramón Jiménez, Federico García Lorca, Alfonsina Storni, Gabriela Mistral, Juana de Ibarbourou, Joan Fuster, Salvador Espriu (cal destacar *Les hores*, 1983), Josep Sebastià Pons, Rafael Caria... I a Xavier Casp, amb qui creà l'òpera *Vinatea*, estrenada al Liceu de Barcelona a principis del 1974.

Quant al text d'aquella casual joia isolada, en vers i estructurat en quatre actes, amb un proemi i uns versos finals de Bernat Artola, Segarra no hi renuncia ni a la gràcil ironia ni al to èpic de la proposta original de Josep Pascual. Així, a la primera rèplica, la infantona ja es queixa:

*Com no vols que jo estiga tan mústega
si me passe els dies en este castell,
i tan sols amb la teua companyia,
els dos meus germans i el meu pare vell?
Que els meus dihuit anys,
Josepa Maria,
Estan ja cansats
de vore tothora
Des d'eixe balcó
La mateixa brossa,
Els mateixos troncs.*

En canvi, al final, el rei anuncia tot content la idea fundacional de la història local:

*Poble meu; tots los vassalls;
el reinat del Rei Barbut
s'ha finit; s'ha arrematat.
Els drets i furs seguiran
En la Infantona Merilde
I en el gran Tombatossals
Que es maridaran molt prompte,
Abans de baixar-se al Pla!*

8. Coda final: la perspectiva històrica, a propòsit de les Normes de Castelló

Fins ací s'ha fet referència a dotzenes d'escriptors, sotmesos la majoria a un oblit o un anonimat forçat per la ruptura de l'evolució del procés històric en què van florir a nivell local, valencià, i fins i tot, en alguns casos, català. Complida representació en més de cent textos d'aquells anys trobarà el professor i el lector en l'antologia *Escriptors castellanencs*, publicada enguany per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, institució que edita també un estudi exhaustivament descriptiu sobre les Normes de Castelló.

En tot cas, entre la postguerra i l'època actual s'han estés dues èpoques ben diferents per a la cultura valenciana i, dins d'aquesta, en la de les comarques del nord: la Dictadura de Franco i el darrer quart del segle xx, marcat per la democràcia i l'autonomia i, pel que fa a la llengua i la literatura, per l'entrada del valencià al sistema educatiu, per l'aprovació de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià i per la parcial aparició de mitjans de comunicació en valencià; és aquest el moment en què s'ha demostrat la vàlua de les Normes de Castelló i s'ha pogut posar en valor l'herència literària del territori, entre la tradició i la modernitat.

A més de la lleialtat valencianista a aquells escriptors i a les Normes de Castelló, i a més del reconeixement d'aquestes comarques com a "territori central" de trobada entre les terres de la llengua compartida, existeix a Castelló de la Plana

i a les comarques dels Ports i el Maestrat, de l'Alcalatén i la Plana i, fins i tot, de les comarques de l'interior, de les conques del Millars i el Palància, una continuïtat en la cultura popular, en el conreu erudit de societats i entitats culturals.

En l'editorial de presentació de la revista *Veu de la Plana* (25-III-1916), es podia llegir:

Aspirem que la nostra llengua vernàcula siga sola la parlada en la nostra llar; pels nostres camps i en les nostres viles; que siga ensenyada en les escoles públiques; en los instituts i universitats orientades, no cap al centre format de races hidalgues, però molt decadents i endarrerides; sinó cap a les nacions més avançades d'Europa i Amèrica.

Amb un punt d'ironia àcida, un "Almugàver" escrivia a la mateixa revista (núm. 8, 13-V-1916):

[...] bé pogués també el Govern, que per a demanar dinés pareix un grapat de lliures de sangoneres, posar estudis dels idiomes regionals, i que des dels Governadors d'hasta lo darrer escrivent o policero forasters, se calfaren un poc lo cap avans d'esser endreçats ací.

Una dècada i mitja més tard, Lluís Revest, a *La llengua valenciana* (1930: 10), escriu:

La denominació llengua valenciana, emprada per nosaltres, no pot ésser filla, sinó d'un sentiment d'amor pròpia molt natural i llegítima en aquells temps que era potent i gloriosa la personalitat de la Ciutat i Reine de València com a membre cabdal de la Confederació catalana-aragonesa, personalitat qui atany son màxim esplendor i creiximent als dies lluminosos del Magnànim. Eixa amor pròpia se féu més intensa i fins morbosa en los segles d'abatiment polític i econòmic de la Confederació per les rivalitats naixcudes entre els pobles mediterranis d'Espanya, a la manera que dins les famílies de paratge empobrides i decaigudes se fa més intransigent i acre la vanitat cavalleresca i més violentes les qüestions de punt d'honor. Mes siga qualsevullga la causa d'açò, prou diem al dir que l'amor pròpia va per mig que és tant com opinar que la solució millor per a les qüestions de nom es deixar-les conforme estan i cadascú done a son parlar l'apel·latiu més falaguer per als seus sentiments, sempre a condició de reconèixer sens vacil·lacions la unitat indissoluble de la llengua de València, Balears i Catalunya.

Tres anys més tard, Enric Soler (veg. Meseguer-Cortés ed. 2001), en la proposta "Necessitat d'una Associació de Mes-tres Valencianistes: el seu objecte", diu:

Quadern escolar *Sembra*

S'han de crear els patriotes, els oradors, els polítics, els geògrafs, els historiadors, els filòsofs, tot; i ho hem de crear nosaltres, els mestres, que de l'abandonada cantera del poble, hem d'anar treient i treballant les peces per bastir el monument de les nostres llibertats, agafades por derecho de vencidos.

[Quan] el mestre siga patriota, quan la nostra llengua puga eixir a prendre el sol, quan hàgem aconseguit d'alliberar el xiquet valencià de l'esclavatge pedagògic a què està sotmès ara, aconseguint el Dret de la llengua per a l'escola [...], llavors podreu començar a parlar de Pàtria amb majúscula.

Molts anys després, la definitiva qualitat científica de la filologia castellanenca es consagra en les obres de Germà Colón (escrites des de Centreeuropa), i en les generacions d'investigadors i acadèmics actuals, entre els quals el sociolingüista Vicent Pitarch. I la literatura d'aquestes comarques presenta no solament la nòmina coneguda d'Alfred Giner, de Vinaròs, i Vicent Ventura, de Castelló, de Joan Francesc Mira, de València, i Manuel Vicent, de la Vilavella, de Xarxa Teatre, de Vila-real, i Carles Santos, de Vinaròs, sinó una generació que, llunyana en estètica de la de fa ara un segle, participa d'una lleialtat afectiva al rerefons ideològic de les Normes de Castelló i a la seua vocació de pont entre València i el nord.

Ja Revest, en *La llengua valenciana* (pàgs. 19-34), havia donat les indicacions més valuoses sobre la llengua literària des de terres valencianes per a una literatura moderna: l'atenció al model de la llengua clàssica, l'acceptació d'ex-

pressions conservades encara que siguen desconegudes per la població actual, la contribució de la llengua oral i l'adopció necessària de neologismes... I, contra els desordres estilístics del seu temps, planteja nou propostes, entre les quals destaquem les següents:

2. Com a conseqüència, tant són clàssics valencians lo benaurat Llull i Bernat Metge, com Jaume Roig, Corella o Auzias March. [...]

3. No és llegítim reduir la llengua literària a un dialecte o una agrupació de dialectes tal com són en l'actualitat.[...]

8. Cal fer una replega intel·ligent i acurada del llenguatge parlat, sots pena de que siga substituït per formes exòtiques lo cabdal llegítim de la llengua i cal que la literatura faça circular eixe llenguatge parlat.

Resulta indefugible concloure que, en aquests tres, i en tots els aspectes de la qualitat de la llengua, no solament no s'han complit encara les expectatives traçades per l'epifania de les Normes de Castelló, sinó que constitueixen un dels reptes de la societat castellanenca i, amb idèntic i renovat estil de consens, de tota la societat valenciana en aquest nou segle. Començant per l'escola.

Parvulari El Rotgle

• Cronologia general i castellanenca del període 1892-1945

Esdeveniments socials i polítics • Llengua i literatura • Castelló de la Plana i comarques

Any	Esdeveniments socials i polítics	Llengua i literatura	Castelló de la Plana i comarques
1892	• Quart centenari de l'arribada de Cristòfol Colom a Amèrica		• Primera celebració dels Jocs Florals a Castelló de la Plana. Guanyador: Constantí Llombart • Juan Antonio Balbàs: <i>El libro de la provincia de Castellón</i> • Naixement de Lluís Revest (València) • Naixement de Maria Conesa (Vinaròs)
1893		• Mort de Constantí Llombart • Vicent Blasco Ibáñez: <i>Arroz y tartana</i>	• Naixement de Carles Salvador (València) • Joaquim Peris: <i>La matança del cerdo</i> • Antonio Vicent: <i>Socialismo y anarquismo</i> • Libre col·lectiu <i>Homenage à En Constantí Llombart</i>
1894			• Inauguració del Teatre Principal de Castelló de la Plana • Naixement d'Àngel Sánchez Gozalbo (Castelló de la Plana) • Josep Nebot: <i>Apuntes para una gramática valenciana popular</i>
1895	• Mort d'Eduard Escalante		• Aparició de l' <i>Heraldo de Castellón</i>
1897		• Àngel Guimerà: <i>Terra baixa</i>	• Francisco Canós: <i>Enseñanza gradual cíclica de la gramática española</i> • Germán Salinas: <i>Cinco libros de epigramas</i>
1898	• Derrota d'Espanya a Cuba i Filipines, i pèrdua de les darreres colònies.		• Mort de la <i>mezzosoprano</i> castellanenca Elena Sanz (París)
1900		• Joan Maragall: <i>Visions & cants</i> • Àngel Guimerà: <i>La filla del mar</i>	• Salvador Guinot: <i>Capolls mustigats</i>
1901		• Antoni Maria Alcover: <i>Bolletí del Diccioniari de la Llengua Catalana</i>	• Certamen cultural i literari de l'<i>Heraldo de Castellón</i> • Inici dels estudis de Magisteri a Castelló • Formació del grup La Grillera (Borriana) • Primera visita de mossén Antoni Maria Alcover a les terres castellanenques
1902		• Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana • Mort de Jacint Verdaguer • Azorín: <i>La voluntad</i> • Vicent Blasco Ibáñez: <i>Cañas y barro</i>	• Aparició de la revista <i>Ayer y hoy</i> • Francesc Ribés: <i>Cantares populares de la provincia de Castellón</i> • Josep Calzada: <i>Violas</i> • Actuació dels Cors Clavé a les terres de Castelló
1903			• Naixement de Casimir Melià (Albocàsser), Enric Soler Godes (Castelló de la Plana) i Francesc Almela i Vives (Vinaròs)
1904			• Creació del Centro Artístico Literario de Castellón • Naixement de Bernat Artola (Castelló de la Plana) • Àngel Gascó: sarsuela <i>Un porxe de rellogats</i> • Ricardo Carreras: <i>Doña Abulia</i>

Any	Esdeveniments socials i polítics	Llengua i literatura	Castelló de la Plana i comarques
1905		• Víctor Català: <i>Solitud</i> • Azorín: <i>Ruta de don Quijote</i>	• Publicació d'<i>Escenes castelloneses</i> de Salvador Guinot (Barcelona) • José Segarra: <i>Apuntes y ensayos literarios</i>
1906		• Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana • Josep Carner: <i>Els fruits saborosos</i>	
1907		• Creació de l'Institut d'Estudis Catalans • Santiago Rusiñol: <i>L'auca del senyor Esteve</i>	• Santiago i Vicent Soler-Àngel Gascó: <i>Mos quedem!</i> • Naixement de Francesc Esteve (Castelló de la Plana) • Emiliano Benages: <i>El pérfido</i>
1908			• Debut de la Sociedad Obrera Instructiva Teatral • Joan Manuel Borràs Jarque: <i>L'ermita enrunada</i> • Obertura del cinema La Paz a Castelló de la Plana • Naixement de Josep Barberà (Benicàssim)
1909	• Exposició Regional de València • Fundació de la Joventut Regionalista (Castelló de la Plana)	• Teodor Llorente: <i>Llibret de versos</i> (segona edició augmentada) • Generació poètica valenciana del 1909 (Miquel Duran, Josep M. Bayarri, Daniel Martínez Ferrando, Jacint Mustieles)	• Mort de Francesc Tàrraga
1911		• Mort de Teodor Llorente • Mort de Joan Maragall	• Aparició de la revista <i>Arte y Letras</i> • Joaquín Aliaga: <i>Fémina</i> • Debut de la Societat Teatral El Liceo a Castelló de la Plana
1912		• Pompeu Fabra: <i>Gramàtica de la llengua catalana</i>	• Reaparició de <i>Revista de Castellón</i> • José Fola: <i>La sociedad ideal</i> • Enrique Perales: <i>Historia de Castellón y geografía de su provincia</i>
1913	• Aparició de València Nova	• <i>Normes ortogràfiques</i> de l'Institut d'Estudis Catalans	• Publicació de <i>La Nostra Terra</i> • Carlos Sarthou: <i>Geografía general del Reino de Valencia. Provincia de Castellón</i> • Carlos Llinàs: <i>Humanas</i> • Vicente Almela: <i>El viejo solar</i>
1914	• Començament de la Primera Guerra Mundial • Mancomunitat de Catalunya		• Maximà Alloza: <i>Joesa</i> • Josep Ribelles Comin: Inici de la col·lecció "Biblioteca Valenciana Popular" (Barcelona) • <i>Estudi bio-bibliogràfic sobre l'il·lustre fill de la provincia de Castelló En Pere Labèmia i Esteller</i> • Joan Baptista Valls-Juan Mallén: <i>sarsuela Marina entre bastidors</i> • Amadeu Pitarch: <i>Visions i cants d'un pastor</i>

Any	Esdeveniments socials i polítics	Llengua i literatura	Castelló de la Plana i comarques
1915		• Creació del Centre de Cultura Valenciana • Lluís Fullana: <i>Gramàtica elemental de la llengua valenciana</i> • Aparició de la publicació <i>Pàtria Nova</i>	• Josep Ribelles Comín: primer volum de <i>Bibliografia de la lengua valenciana</i> • Joaquín Aliaga: <i>Doloras en prosa</i> • Fundació de l'Associació Cultural Els XIII (Vila-real)
1916	• Aliança entre la CNT i la UGT	• Vicent Blasco Ibàñez: <i>Los cuatro jinetes del Apocalipsis</i> • Miquel Duran: <i>Himnes i poemes</i>	• Publicació de <i>Veu de la Plana</i> • Enric Ribés: <i>Quadros de costums castellanencs</i> • Vicent Breva: estrena a Barcelona d'<i>Il·lusions d'un soldat</i> • Jaume Rivelles: <i>Creu redemptora</i>
1917	• Revolució russa • Vaga general revolucionària a Espanya • Assemblea de Parlamentaris per l'obertura de les Corts a Espanya	• <i>Diccionari ortogràfic</i> de l'Institut d'Estudis Catalans • Gabriel Miró: <i>Libro de Sigüenza</i>	• Francesc Baidal: <i>Amor torna</i> • Carlos Linàs: <i>Castellón en otros siglos</i> • Visita de Benito Pérez Galdós i Margarita Xirgu a Castelló de la Plana • Naixement del poeta Miquel Peris Segarra
1918	• Fundació d'Unió Valencianista • Epidèmia de grip	• Pompeu Fabra: <i>Gramàtica catalana</i> (oficial de l'Institut d'Estudis Catalans)	• Naixement de la compositora Matilde Salvador • José Royo: <i>Sobre descubrimientos en Morella de dientes de iguanodón</i>
1919	• Tractat de Versalles • Inici de la Tercera Internacional	• Eduard Martínez Ferrando: <i>Síntesi del criteri valencianista</i> • Joan Salvat Papasseit: <i>Poemes en ondes hertzianes</i> • Carles Riba: <i>Primer llibre d'estances</i>	• Fundació de la Societat Castellanenca de Cultura • Benet Traver: <i>Los músicos de la provincia de Castellón</i>
1920			• Joaquim García Girona: <i>Seidia</i> • Vicent Tomàs i Martí: <i>Campanes de la meua terra</i> • Aparició del <i>Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura</i> • Visita del dramaturg Àngel Guimerà a Castelló de la Plana • Mort del bisbe Josep Meseguer i Costa
1921	• Creació de la Joventut Nacionalista Obrera	• Visita de Vicent Blasco Ibàñez a València • Joan Salvat Papasseit: <i>L'irradiador del port i les gavines</i> • Gabriel Miró: <i>Nuestro padre san Daniel</i>	• Quarta i darrera visita de mossén Antoni Maria Alcover a les terres castellanenques • Visita de Blasco Ibàñez a Castelló de la Plana
1922	• Mussolini ocupa el poder a Itàlia • Fundació d'Estat Català		• Inici de les activitats de la Societat Filharmònica de Castelló • Joaquim García Girona: <i>Vocabulari del Maestrat</i> • Formació de l'agrupació La Penya Teatral

Any	Esdeveniments socials i polítics	Llengua i literatura	Castelló de la Plana i comarques
1923	• Inici de la Dictadura de Primo de Rivera • Aplec nacionalista a Betxí		• Naixement del professor Josep Sánchez Adell
1924			• Coronació canònica de la Mare de Déu del Lledó • Debut de l'Agrupació Linares Rivas • Josep Calzada: <i>Plautus</i> • Enric Ribés: <i>Horas métricas</i> • Mort de Vicent Tomàs i Martí • Naixement del periodista Vicent Ventura (Castelló de la Plana)
1925		• Suspensió d'<i>El crit de la muntanya, Pàtria nova</i> i els cursos de valencià del pare Fullana • Visita del romanista Wilhelm Meyer-Lübke a Castelló de la Plana	• Creació de l'Ateneu de Castelló • Hipòlit Negre: pel·lícula <i>Castigo de Dios</i> • Manuel Peris Fuentes: <i>A la terra!</i>
1926		• Ramón Menéndez Pidal: <i>Orígenes del español</i>	• Mort de Gaetà Huguet Breva i de mossén Manuel Betí • Manuel Betí: <i>Orígenes de Castellón</i> • Vicente Gimeno: <i>Del Castellón viejo</i>
1927		• Aparició de la revista <i>Taula de Lletres Valencianes</i>	• Visita d'Azorín a Castelló de la Plana • Missió de recerca de l'<i>Obra del Cançoner Popular de Catalunya</i> per les comarques de Castelló
1928		• Constitució de l'editorial L'Estel • Mort de Vicent Blasco Ibáñez	• Bernat Artola: <i>Elegies</i> • Mort de Joaquim García Girona • Francesc Pérez Dolz-Antoni de Gimbernà: <i>Nit de boira</i> • Manuel Peris Fuentes: <i>Poesies</i> • Joan Manuel Borràs Jarque: <i>Història de Vinaròs</i> • Visita de Jacinto Benavente a Castelló de la Plana • Naixement del romanista Germà Colón (Castelló de la Plana)
1929			• Carles Salvador: <i>Vermell en to major</i> • Carles Salvador: <i>Elogi del xiprer</i> • Francisco Pardillo: <i>Dades per a la mineralogia de Catalunya</i> • Francesc Almela i Vives: <i>Pomell de bibliòfils valencians</i> • Alardo Prats: <i>Tres días con los endemoniados. La España desconocida y tenebrosa</i>
1930	• Dimissió del dictador Primo de Rivera • Creació de l'Agrupació Valencianista Republicana	• Volum col·lectiu <i>La poesia valenciana en 1930</i>. Poetes del període: Carles Salvador, Francesc Almela, Enric Navarro, Miquel Duran, Bernat Artola, Maximilià Thous... • Primer volum del <i>Diccionari català-valencià-balear</i> • Aparició de les publicacions <i>Avant i Acció Valenciana</i>, i de les col·leccions <i>Nostra Novel·la</i> i <i>Nostre Teatre</i> • Fundació d'Acció Cultural Valenciana	• Josep Pascual Tirado: <i>Tombatossals</i> • Lluís Revest: <i>La llengua valenciana</i> • Carles Salvador: <i>Rosa dels vents</i> • Carlos González Espresati: <i>Azahar</i> • Eduardo Julià: <i>Representaciones de carácter popular en la provincia de Castellón</i> • Vicent Marco: <i>Las conspiraciones contra la Dictadura 1923-1930</i>

Any	Esdeveniments socials i polítics	Llengua i literatura	Castelló de la Plana i comarques
1931	• Proclamació de la República espanyola • Fundació del Centre d'Actuació Valencianista	• Llorenç Villalonga: <i>Mort de dama</i>	• Àngel Sánchez Gozalbo: <i>Bolamera de dimonis</i> • Visita del folklorista Joan Amades a les terres de Castelló • Naixement del novel·lista José Luis Aguirre (València)
1932		• Pompeu Fabra: <i>Diccionari general de la llengua catalana</i> • Inici del <i>Diccionari de medicina</i>, dirigit pel Dr. Corachán • Aparició de la revista <i>El Camí</i> • Joaquim Reig: <i>Concepte doctrinal del valencianisme</i> • Salvador Espriu: <i>Laia</i> • Josep Maria de Sagarra: <i>Vida privada</i>	• Signatura de les Bases Ortogràfiques (Normes de Castelló) • Congrés de l'Associació de Mestres de Llevant (Castelló de la Plana) • Àngel Sánchez Gozalbo: <i>Pintors del Maestrat</i> • Lluís Sales: <i>Fontrabada</i> • Fundació del Conservatori de Música de Castelló • Federico Alicant: <i>Lecciones de matemáticas</i>
1933	• Creació d'Acció Nacionalista Valenciana • Catalunya: mort de Francesc Macià, i Lluís Companys nou president de la Generalitat	• Difusió de les Bases ortogràfiques (Normes de Castelló) a càrrec de l'Ajuntament de València. <i>El Camí</i> i el <i>Boletín</i> de la Societat Castellonenca de Cultura • Manuel Sanchis Guarnier: <i>La llengua dels valencians</i> • Josep Maria de Sagarra: <i>El café de la Marina</i>	• Fundació de l'emissora EAJ-14 Ràdio Castellón • Enric Soler: <i>I el cel és blau</i> • Conferència del ministre Marcel·lí Domingo a Castelló de la Plana
1934	• Revolució d'Astúries • Formació d'Esquerra Republicana del País Valencià (Castelló de la Plana) • Formació d'Esquerra Valenciana (València)	• Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana • Josep Pla: <i>Viatge a Catalunya</i>	• Àngel Sánchez Gozalbo: <i>El paisatge en la literatura valenciana</i> • Carles Salvador: <i>El bes als llavis</i> • Francesc Almela i Vives: <i>La rondalla de l'estudiant</i> • Vicente Pérez: <i>Tiempo perdido</i> • Mort de Pasqual Meneu
1935	• Fundació del Partit Valencianista d'Esquerra	• Fundació de l'entitat cultural Proa	• Bernat Artola: <i>Terra</i> • Josep Pascual Tirado: <i>De la meua garbera</i> • Vicent Ripollés: <i>El villancico i la cantata del segle XVIII a València</i> • Naixement del professor Sergi Beser (Morella) • Visita d'una delegació de l'Institut d'Estudis Catalans a les terres castellanenques
1936	• Cop d'Estat i inici de la Guerra d'Espanya	• J. V. Foix: <i>Sol i de dol</i> • Pere Quart: <i>Allò que tal vegada s'esdevingué</i> • Miguel Hernández: <i>El rayo que no cesa</i>	• Serafí Salort: <i>Càstor i Èlèrcia</i> • Publicació <i>Sembra</i> de l'Escola de Sant Joan de Moró • Francesc Pérez Dolz: <i>Introducción a la teoría del arte</i> • Lluís Guarnier: <i>Cançons de terra i de mar</i> • Naixement de l'escriptor Manuel Vicent (la Vilavella) • Naixement del professor Sergi Beser (Morella)

Any	Esdeveniments socials i polítics	Llengua i literatura	Castelló de la Plana i comarques
1937	• Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia d'Esquerra Valenciana	• Segon Congrés Internacional d'Escriptors Antifeixistes (València, Madrid i Barcelona) • Creació de l'Institut d'Estudis Valencians • Miguel Hernández: <i>Viento del pueblo</i>	• Mort de Josep Pascual Tirado • Activitats a la sala de teatre Henri Barbusse i presència de destacats escriptors (Alejo Carpentier, Ilia Ehrenburg, André Malraux, Stephen Spender, entre altres) a l'Hospital de les Brigades Internacionals de Benicàssim
1938	• Guerra d'Espanya: l'exèrcit franquista arriba al Mediterrani per Vinaròs, i el front de lluita s'estabilitza a Nules	• Miquel Duran: <i>Guerra, victòria, demà</i>	• Curs de Llengua i Literatura Valencianes a l'Institut de Segona Ensenyança Juan Marco (Francesc Ribalta) de Castelló de la Plana • Aparició del diari <i>Mediterráneo</i>
1939	• Final de la Guerra d'Espanya • Inici de la Segona Guerra Mundial	• Salvador Espriu: <i>Antígona</i>	• Exili o emigració de Jesús Martín, José Royo, Vicent Sos, Enric Soler, Serafi Soler, José Medina, Diego Perona, José Castelló-Tàrraga, Miquel Penya, José Agut, José Bort, Alardo Prats, Gaetà Huguet Segarra i altres • Naixement de l'escriptor Joan Francesc Mira (València)
1940	• Llei franquista de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme		• Carlos Marco-Miguel Aparicio: <i>Odios feudales o El Barón de la Torre</i> • Naixement del compositor Carles Santos (Vinaròs)
1941	• Afusellament de l'exrector de la Universitat de València i metge de l'Hospital de Castelló, Joan Baptista Peset	• Josep Carner: <i>Nabí</i> • Azorín: <i>Valencia</i>	• Bernat Artola: <i>Festivales</i> • José Medina: <i>Sociología, teoría y técnica</i> (Mèxic)
1942		• Mort de Miguel Hernández a la presó	• Naixement del lingüista Vicent Pitarch (Vila-real)
1943		• Carles Riba: <i>Elegies de Bierville</i> • Xavier Cresp: <i>Volar</i>	• Manuel Segarra-Matilde Salvador: òpera <i>La filla del rei Barbut</i> • Reaparició del <i>Boletín</i> de la Societat Castellonenca de Cultura • Mort de mossén Vicent Ripollés
1944			• Mort de Salvador Guinot • Roc de Vinaroç: <i>Una vinaroçencada</i> • Álvaro Pascual Leone: <i>Pedro Osuna. Crónica de la Ilustre Villa de Ahalén de San Martín</i> (Mèxic)
1945	• Final de la Segona Guerra Mundial • Carta de les Nacions Unides a San Francisco (Estats Units d'Amèrica)	• Fundació de l'editorial Torre • Xavier Cresp: <i>La inquietud en calma</i>	• Certamen literari de les festes de la Magdalena (Castelló de la Plana)

2

Material didàctic per a Educació Secundària Obligatòria

• Objectius i continguts de la unitat didàctica d'Educació Secundària Obligatòria

Orientacions didàctiques · Educació Secundària Obligatòria

1. Descripció de la proposta

El material que presentem per a l'Educació Secundària Obligatòria no es troba dividit per cursos o nivells, per tal que el professorat pugua seleccionar els apartats o les activitats que s'adeqüen millor a les característiques de cada grup d'alumnes. Creiem que tots els apartats poden treballar-se en qualsevol curs de l'etapa, llevat de l'apartat que aborda l'estudi del context històric i literari, que per la seua complexitat recomanem que es treballa a quart.

La proposta didàctica es troba dividida en dos grans blocs —els narradors castellanencs i els poetes castellanencs—, de manera que l'acostament a les Normes del 32 i a la literatura del moment es realitza a partir de l'estudi de dos gèneres literaris bàsics en l'Educació Secundària: la narrativa i la poesia.

A més, es combinen diferents acostaments a l'estudi de la literatura: l'estudi de les convencions de gènere, l'anàlisi dels tòpics universals, l'aproximació al context històric i literari d'una època, l'estudi detallat d'un autor o la valoració de la literatura com a transmissora d'ideologia.

Les activitats s'han dissenyat amb l'objectiu d'acostar l'alumnat a una època cabdal en la història de la nostra llengua, però també d'abordar continguts curriculars obligatoris en aquesta etapa. Es pretén que les activitats proposades no impliquen una sobrecàrrega en la programació del curs, sinó que faciliten l'assoliment dels objectius de l'àrea mitjançant activitats que poden ser alternatives a les del llibre de text habitual.

A continuació, descriurem les característiques fonamentals de cada apartat.

• *Tombatossals*, una obra clau

Aquest apartat pren com a eix conductor l'obra de Pascual Tirado i presenta activitats que aborden tres tipus de continguts diferents:

- La narrativa com a gènere i, en concret, dos continguts característics: l'estructura narrativa i la descripció de personatges i d'espais dins de la narració.
- El tòpic de l'heroi, amb incidència especial en les novel·les de cavalleries.
- La literatura com a transmissora d'ideologia, a partir de l'anàlisi de la misogínia.

Pel que fa a la metodologia, l'apartat inclou activitats d'observació, d'anàlisi i de comparació de textos, però

també activitats d'escriptura. Destaquem dues tasques d'escriptura:

- L'elaboració d'un còmic-auca.
- La creació d'una narració amb un heroi o heroïna com a protagonista, que reunirà els diferents aspectes estudiats sobre la figura de l'heroi.

Per a la lectura completa de *Tombatossals*, a més d'edicions escolars o actuals (a cura de L. Meseguer i M. A. Corbatón), n'hi ha adaptació de J. M. Carceller i P. Duch, pensada per a lectors sense competència lectora suficient per a accedir a l'obra original.

• El context històric i literari

Aquest apartat s'organitza a partir dels diferents corrents narratius que es coneixen a Castelló durant aquests anys. La informació teòrica es combina amb fragments extensos de narracions que il·lustren cada tendència literària: realisme psicològic, neoromanticisme, modernisme, costumisme rural o literatura infantil.

• La preocupació per la llengua

Aquest apartat té com a objectiu eradicar prejudicis en relació a la unitat de la llengua i generar actituds positives cap a la recuperació i l'ús normalitzat del valencià.

Portada de *Tombatossals* de 1930

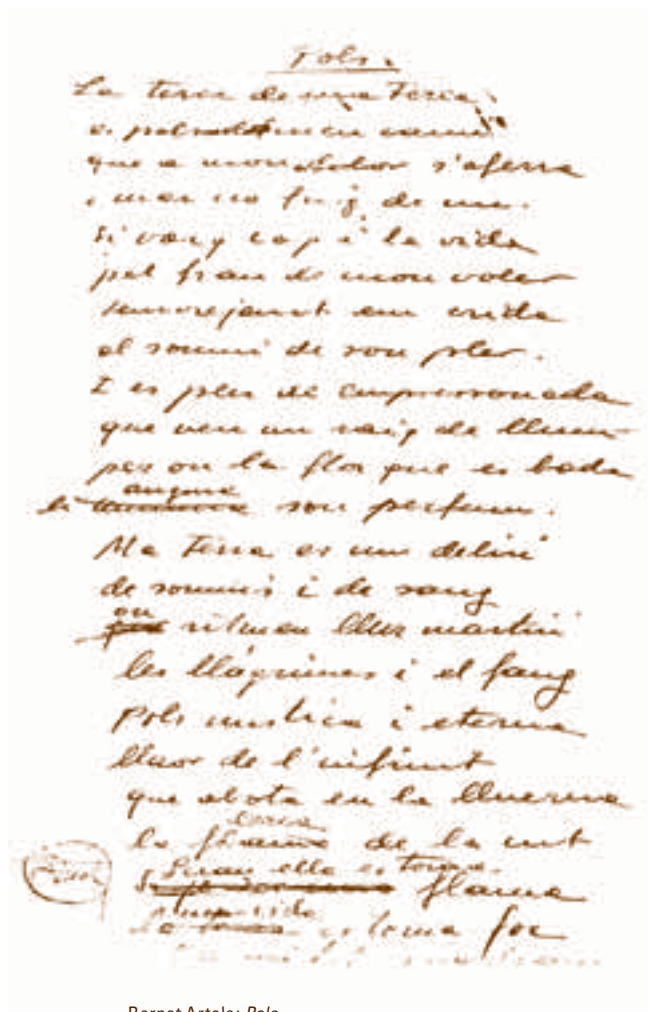
Per tant, hi destaquen els continguts de caire actitudinal, amb el benentès que la millora del coneixement és la via acadèmica per excel·lència per a modificar les actituds.

El treball combina informació teòrica amb anàlisi de textos narratius que mostren la preocupació dels escriptors castellanencs per la normalització lingüística i expliquen la signatura de les Normes a Castelló.

• Els poetes castellanencs

El bloc centrat en la poesia s'organitza a partir de l'estudi de l'obra de quatre poetes castellanencs, amb especial incidència en aquells que obrin i tanquen l'apartat: Carles Salvador i Bernat Artola.

Tanmateix, les activitats dissenyades no sols tenen com a objectiu el coneixement de la vida i l'obra de cada autor, sinó que treballen continguts relacionats amb la poesia com a gènere: versificació i estrofisme, tipus de composicions poètiques, figures retòriques, temes, etc.

Bernat Artola: Pols

2. Metodologia

El dossier té una orientació marcadament procedimental: es proposa arribar al *saber* a través del *saber fer*. L'activitat és, per tant, el fil conductor dels materials. De fet, els textos informatius estan sempre en funció de les necessitats i de les exigències de les propostes de treball pràctic.

Bona part de les activitats proposades impliquen pràctiques de lectura, anàlisi i interpretació de textos, i també n'hi ha moltes que desenvolupen una metodologia inductiva.

La major part de les activitats són propostes de treball individual, tot i que, en alguns casos, la realització individual no invalida la possibilitat de posar en comú en petit grup o en grup classe les reflexions personals.

El material combina activitats d'anàlisi i interpretació amb propostes que exigeixen la producció de textos escrits o la gestió compartida de discussions orals o de debats a l'aula. En tot cas, des d'un punt de vista pràctic, es considera recomanable que el treball a l'aula de tot el dossier, o de qualsevol part, s'aborde des d'un enfocament didàctic basat en la interactivitat i en l'establiment de complicitats irrenunciabls entre el professorat i l'alumnat. És, per tant, imprescindible treballar-lo des del convenciment que l'aula és un escenari comunicatiu i que la interacció oral és un mecanisme imprescindible per a la transmissió de coneixement; des del convenciment que una metodologia activa i participativa, amb activitats diverses, pot ser un mitjà eficaç per aconseguir la motivació de l'alumnat.

3. Objectius

- Conèixer i valorar l'obra dels principals narradors i poetes castellonencs de les primeres dècades del segle xx.
- Conèixer les tendències principals de l'anomenada Escola Castellonenca.
- Identificar característiques lingüístiques i discursives de la narració com a gènere.
- Escriure textos narratius que incloguen aspectes estudiats prèviament.
- Identificar les convencions de gènere (mètrica, rima, recursos retòrics...) i el contingut temàtic a partir de l'anàlisi de l'obra poètica dels autors castellonencs.
- Gaudir amb la lectura de poemes.
- Reconèixer la unitat de la llengua i la importància històrica de la signatura de les Normes del 32 per al procés de normalització lingüística del valencià.
- Valorar la importància de fer un ús normatiu i formal de la llengua.
- Valorar la necessitat de recuperar un ús normalitzat del valencià.
- Valorar la tasca de recuperació lèxica feta pels autors castellonencs i la importància de depurar el nostre llenguatge.

4. Continguts

- El text narratiu
 - L'estructura narrativa.
 - El valor descriptiu del nom dels personatges.
 - La seqüència descriptiva dins del relat. Estructura: com és, què té.
 - Elements lingüístics característics de les descripcions: imperfet d'indicatiu, adjectivació i frases fetes.
 - El còmic i l'auca.
- L'heroi i la novel·la de cavalleries
 - El naixement de l'heroi. Elements prototípics.
 - El període de formació. Les qualitats de l'heroi.
 - La cerimònia d'ordenació del cavaller.
 - Les relacions amoroses.
 - Elements cavallerescos en *Tombatossals*.
 - Construcció d'un relat amb un heroi/heroïna prototípic creat per l'alumne.
- La literatura com a transmissora d'ideologia
 - Estereotips sexistes en *Tombatossals*.
 - Prejudicis sexistes en els refranys.
 - La misogínia en la literatura.
- El context històric i literari
 - Coneixement de les tendències estètiques en l'Escola Castellonenca.
 - Anàlisi de textos literaris.
 - Identificació dels trets més rellevants en la vida i l'obra dels principals narradors castellonencs.
- Sociolingüística
 - La normativització i les Normes del 32.
 - Substitució i lleialtat lingüística.
 - La recuperació lèxica.
- La poesia
 - Trets fonamentals de la vida i l'obra de quatre autors castellonencs: Carles Salvador, Soler i Godes, Almela i Vives, Bernat Artola.
 - Mesura del vers. Cesura i hemistiquis.
 - Tipus de rima.
 - Tipus de composicions. El sonet. La poesia popular.
 - Trets avantguardistes en la poesia.
 - Comparacions i metàfores.
 - El ritme.

5. Criteris d'avaluació

1. Identificar característiques narratives i descriptives i aplicar-les a la producció pròpia.
2. Llegir el llibre o conèixer l'argument de *Tombatossals*.
3. Realització en grup d'un còmic-auca.
4. Identificar en textos els elements prototípics del tòpic literari de l'heroi.
5. Comparar l'obra *Tombatossals* amb les novel·les de cavalleries.
6. Crear individualment una narració breu que incloga aspectes treballats sobre l'heroi.
7. Valorar críticament el contingut ideològic de les obres literàries.
8. Identificar els estereotips sexistes que apareixen en la literatura i en l'imaginari col·lectiu.
9. Extraure les dades més rellevants de textos informatius sobre narradors i poetes castellanencs del primer terç del segle xx.
10. Identificar les principals característiques de textos narratius d'estils diferents.
11. Reescriure correctament un text prenORMATIU.
12. Identificar les actituds lingüístiques que es descriuen en narracions o poemes.
13. Conèixer els conceptes bàsics relacionats amb la normativització i la normalització lingüística.
14. Analitzar la mètrica d'un poema.
15. Identificar en els poemes els trets característics dels principals poetes castellanencs.
16. Comparar poemes per trobar-hi semblances i diferències.

Estudiant llegint

Índex

a.- Els narradors castellanencs

1. *Tombatossals*, una obra clau

- 1.1. El text narratiu. Estructura
- 1.2. La descripció de personatges i d'espais
 - 1.2.1. La importància del nom
 - 1.2.2. La seqüència descriptiva
 - 1.2.3. Frases fetes i sentit figurat
- 1.3. *Tombatossals*: l'heroi i les novel·les de cavalleries
 - 1.3.1. Naixement de l'heroi
 - 1.3.2. Formació i qualitats de l'heroi
 - 1.3.3. Les relacions amoroses
 - 1.3.4. *Tombatossals* i la novel·la de cavalleries
- 1.4. La visió estereotipada de la dona

2. El context històric i literari

- 2.1. L'Escola Castellonenca
- 2.2. Els corrents literaris narratius
 - 2.2.1. El realisme psicològic
 - 2.2.2. Neoromanticisme i modernisme
 - 2.2.3. El costumisme rural
 - 2.2.4. La literatura infantil

3. La preocupació per la llengua

- 3.1. La normativització. Les Normes del 32
- 3.2. La substitució lingüística
- 3.3. La recuperació lèxica

b.- Els poetes castellanencs

- 1. Carles Salvador
- 2. Enric Soler i Godes
- 3. Francesc Almela i Vives
- 4. Bernat Artola
 - 4.1. Biografia i context històric
 - 4.2. Influència d'Ausiàs March
 - 4.3. Influència de Joan Maragall i de la poesia postsimbolista
 - 4.4. Influència de la poesia popular
 - 4.5. Preocupació per la llengua

a.- Els narradors castellanencs

- Avaluació dels coneixements previs

1. Encercla la lletra que corresponga a cada afirmació segons siga vertadera o falsa:

Qüestions		Ara		Després de treballar el tema	
1.	<i>Tombatossals</i> fou escrita per Josep Pascual Tirado.	V	F	V	F
2.	En tota narració hi ha un protagonista a qui se li planteja un conflicte o problema que haurà de resoldre.	V	F	V	F
3.	El nom no dóna mai informació sobre les característiques del personatge.	V	F	V	F
4.	El temps predominant en les seqüències descriptives és el present d'indicatiu.	V	F	V	F
5.	Una auca conta una història o informa sobre un tema amb imatges i rodolins.	V	F	V	F
6.	La narrativa castellanenca de principis de segle xx respon sempre a un mateix corrent estètic.	V	F	V	F
7.	Els signants de les Normes de Castelló pensaven que el valencià era una llengua diferent de la llengua catalana.	V	F	V	F
8.	Per aconseguir un ús normalitzat d'una llengua cal una normativa consolidada.	V	F	V	F
9.	La literatura pot contribuir a perpetuar estereotips.	V	F	V	F
10.	<i>Tombatossals</i> té una gran riquesa lèxica, de vocabulari i de frases fetes.	V	F	V	F

Il·lustracions de les lletres capitulars de *Tombatossals*

1.- *Tombatossals*, una obra clau

1.1. El text narratiu. Estructura

Tota narració es caracteritza per la presència d'un protagonista a qui se li planteja un conflicte o un problema que ha de resoldre. La resolució d'aquest conflicte orientarà totes les accions del personatge, que faran avançar la història cap a una resolució final positiva o negativa.

Tota història s'estructura en cinc parts:

- Una **situació inicial** d'equilibri, on es presenta el protagonista i les circumstàncies que l'envolten.
- **Aparició del conflicte**. L'equilibri inicial es trenca per l'aparició d'un fet nou que mourà el protagonista a actuar. Aquesta segona part és l'inici de l'acció.

• **Desenvolupament de l'acció**. És la part més important i extensa del relat (el nus); inclou totes les accions realitzades pel protagonista per intentar resoldre el conflicte, amb la participació de diferents elements que l'ajuden o li posen dificultats.

• **Desenllaç de l'acció**. El conflicte es resol de manera positiva o negativa per al protagonista.

• **Situació final**. És la nova situació d'equilibri que viu el protagonista, la situació inicial modificada per tots els fets viscuts.

Cal tindre en compte que aquestes cinc parts no apareixen sempre totes en el relat d'una manera explícita ni en el mateix ordre. De vegades, per exemple, la situació inicial i la final se sobreentenen.

2. A continuació tens un resum de l'argument de *Tombatossals*, escrit per una alumna de 1r d'ESO de l'IES Penyalgosa de Castelló de la Plana. Després de llegir-lo identifica les cinc parts de l'estructura narrativa i explica molt breument què inclou cada part.

Tombatossals

Fa molts anys hi havien dues muntanyes anomenades Tossal Gros i Penyeta Roja, s'estimaven molt i volien tenir un fill. Amb l'ajuda de Bufanuvols van tenir un fill: Tombatossals.

Després d'un temps Tombatossals i la seva colla reben una carta del Rei Barbut demanant-los ajuda per a millorar el regne.

Una nit Tombatossals va anar a la platja i, en somnis, la seva estimada Sirena de la Mar li demana que plante un pinar a la vora de la platja. Tombatossals compleix els seus desitjos i arranca els pins del cavaller Garxolí del Senillar i els planta a la vora de la mar. Després entren en guerra amb Garxolí però amb ajuda del seu nou amic Tragapinyols i la colla aconsegueix guanyar la guerra. El Rei Barbut els prepara una gran festa per a celebrar el triomf i l'Infanta els demana que conquisten les Illes Columbretes. Els amics accepten i emprenen el viatge cap a les illes. Al cap d'un temps aconsegueixen conquerir les illes però en la batalla mor Cagueme. Tots tristos tornen a la península.

Quan arriben els seu rei els ha preparat una enorme festa i els anuncien que la Infanta es casarà amb un cavaller aragonés.

Temps després Tahir i Casse (els fills del rei) tornen a les Illes Columbretes però a causa d'una tempesta moren.

El Rei Barbut mor de pena en escoltar la notícia, la Infanta i el seu marit es traslladen a la plana per fundar un nou regne. Tombatossals i la colla tornen a la cova de les Meravelles.

Balma Albalat Oliver

1r ESO E (Institut Penyalgosa de Castelló de la Plana)

- Situació inicial.

- Inici de l'acció. Fet que mou el protagonista a actuar.

- Desenvolupament de l'acció.

- Desenllaç de l'acció.

- Situació final.

3. Resumeix l'última novel·la que hages llegit organitzant-ne el contingut en les cinc parts característiques de tota història.

4. A partir de la informació del text que tens a continuació, inventa i redacta un narració autobiogràfica, tal com la contaria Pascual Tirado. El text té un to acadèmic que pots canviar; pots utilitzar un to més col·loquial, emotiu i personal. Per exemple:

Em diuen Josep Pascual Tirado. Vaig nèixer fa molts anys, a la capital de la Plana, exactament l'any 1884 i vaig morir 53 anys després. En aquella època Castelló era molt diferent. Jo era de família rica, amb terres...

Josep Pascual Tirado va nèixer a Castelló de la Plana el 1884 i va morir l'any 1937. Pertanyia a la classe llauradora rica. Després d'abandonar els estudis oficials per decisió familiar, participa més activament en el conreu i l'administració de les terres familiars, que s'estenien per quasi totes les partides del terme. Un fet va marcar penosament la vida familiar, tot i que ho va superar amb valentia: la mort del seu tercer fill, Josep Manuel, als tres anys d'edat, l'estiu de 1920. Pascual Tirado va tindre una formació autodidacta, però tenia un gran coneixement de la literatura oral popular i del costumari; les seues obres presenten tipus de personatges d'alta capacitat simbòlica i van obtindre molta acceptació entre el públic local de l'època. A més d'escriure i administrar les seues propietats, va participar de manera activa en la vida política de la ciutat com a regidor de l'Ajuntament, on defensarà el món de la llaurança des de posicions conservadores i religioses.

En la seua obra podem veure dues línies clarament marcades: la costumista, a través de *De la meua garbera* (1935), i la mitològica, amb *Tombatossals* (1930), la seua millor aportació, que està considerada l'obra valenciana narrativa més arrodonida de les quatre primeres dècades del segle xx.

text
1

5. A continuació tens quatre dibuixos relacionats amb la història de *Tombatossals*. Identifica l'episodi a què fan referència i escriu un "peu de foto" per a cada il·lustració.

Il·lustració 1

Il·lustració 2

Il·lustració 3

Il·lustració 4

1.2. La descripció de personatges i d'espais

1.2.1. La importància del nom

La descripció dels personatges que apareixen en una narració pot fer-se mitjançant diferents procediments. De vegades, simplement el nom del personatge ja ens permet deduir algunes de les seues característiques.

6. A continuació tens els noms dels personatges de l'obra de Josep Pascual Tirado, *Tombatossals*. Relaciona amb fletxes cada personatge amb les característiques que li corresponguen.

Nom	Característiques
• Tombatossals	• Gegant. Fill de dues muntanyes: el Tossal Gros i la Penyeta Roja. Era una criatura enorme i amb molta força.
• Arrancapins	• Amb els seus bufits omplia de núvols el cel i provocava pluges i tronades. També, amb el seu bufar, empenyia la flota per la mar cap a les Illes Columbretes.
• Cagueme	• Arrancava els pins a estirons i els treia de soca-rel.
• Bufanúvols	• Tenia una barba llarga fins als genolls, bigot arquejat, nas de petita i celles d'emparrat.
• Tragapinyols	• Feia el que podia, perquè qui fa el que pot no està obligat a més.
• El rei Barbut	• S'omplia la panxa de fruita amb pinyol (albercocs, bresquilles, prunes, cireres, dàtils...) i després podia llançar els pinyols pel cul a distàncies llargues. Era terrible en el camp de batalla, on després naixien tota mena d'arbres fruiters.
• Tahor	• Fill del rei Barbut. Quan son pare reparteix el regne entre els seus dos fills barons, a ell li toca la zona de secà.
• Casse	• Fill del rei Barbut. En el repartiment del regne li toca la zona d'horta.
• La Infanta	• Filla del rei Barbut.

Fotograma del llargmetratge d'animació *Giants*, basat en l'obra original de Josep Pasqual i Tirado, produït per Nereida Animation Films SL

7. Molt sovint el nom dels personatges dels contes populars i també dels còmics fan referència a una característica important. Completa la graella amb l'explicació del significat del nom i afegeix noms de personatges que tinguin un significat relacionat amb les seues característiques.

Nom	Característiques
• Caputxeta Roja	
• El Gat amb Botes	
• Rínxols d'Or	
• Superman	
• Spiderman	
• Batman	

1.2.2. La seqüència descriptiva

Dins d'un relat podem trobar fragments que descriuen les característiques dels personatges. En aquestes seqüències l'acció no avança, però la informació que se'ns hi dona pot ser molt important per poder entendre el que passa en la història.

8. Completa la graella amb les característiques del rei Barbut, dividint-les en físiques i de caràcter.

Fa molt de temps, hi havia un rei amb barba llarga fins als genolls, bigot arquejat, nas de picola i celles d'emparrat. La seua aparença portava a engany i alguna vegada podia semblar bròfec. En realitat, però, era afectuós i de mànega ampla i mans foradades.

text
2

Trets físics	Trets psicològics

9. A continuació tens la descripció del regne del rei Barbut. Es tracta de la descripció d'un paisatge, on abunden substantius i adjectius; relaciona amb fletxes els mots amb les definicions de la graella.

text
3

Tenia un palau al cim d'un tossalet, des d'on es dominava tot el regne: una planícia rodejada per la mar i les muntanyes, un clot d'exuberant vegetació, però totalment abandonat. Tot eren secallosos pinars, palmeres desllenguïdes, oliveres retorçudes, garroferes esmortides, argelagues, fenassos i piteres... De raboses i de llops, un estol, i de serps, ni que foren cabirons!

Noms i adjectius	Definició
• Palmeres desllenguïdes	• Primes, que no tenen el grossor que correspon a la seua alçada.
• Oliveres retorçudes	• Estar com mortes, sense vitalitat ni energia.
• Garroferes esmortides	• Amb el tronc cargolat i retorçut.
• Argelagues	• Nom de diferents plantes gramínies que es donen seques a menjar al bestiar. Fenc.
• Fenassos	• Arbust molt espinós.
• Piteres	• Planta d'una gran talla, amb fulles carnosos molt grans i amb espines per les vores. Atzavara.

10. Observa els verbs subratllats als textos 2 i 3. La forma verbal predominant a les descripcions és l'imperfet d'indicatiu. Extrau les formes verbals del text i completa la graella amb els imperfets i els infinitius corresponents.

1ª conjugació		2ª conjugació	
infinitiu	imperfet	infinitiu	imperfet

11. Ací tens la descripció de la cova de les Meravelles on vivia Tombatossals amb els seus companys, els cavallers de Sant Cristòfol. Completa la descripció amb els imperfets dels verbs següents, que et donem desordenats:

penjar, ser, estar, haver-hi, eixir, guardar

_____ una espaïosa cambra de sostre corbat del qual _____ una llàntia de quaranta metxes enceses, alimentades per un bací que _____ vint-i-set arroves d'oli extret d'olives secallones. Les parets de la cova _____ com un quadre pintat amb mil figures d'animals de terra, d'aire i d'aigua: lleons, panteres, búfals, dofins... Per a xafar més mollet, al terra _____ una estesa de pells d'ossos blancs. La taula _____ feta amb dos taulons molt llargs i de tres pams de gruix, sostinguts per tronquets d'anouer. Les cadires eren soquetes de palmera. Del rebost, on _____ tot el mejar, a Tragapinyols li va semblar que _____ un tufet de botifarres del frito...

12. Completa la graella amb les característiques de les diferents parts de la cambra. Alguns quadres hauran de quedar en blanc.

Com era?	Què tenia?
• el sostre	
• la llàntia	
• les metxes	
• el bací	
• les parets	
• el terra	
• la taula	
• les cadires	
• el rebost	

1.2.3. Frases fetes i sentit figurat

13. A la descripció del rei Barbut que hem llegit a l'activitat 1, apareixen unes expressions que tenen un sentit figurat: són frases fetes pròpies de la parla popular. Escriu les frases següents al costat de cada definició:

Tindre les mans foradades

Ser de mànega ampla

Tindre un pinyol a la panxa

No tindre ni un clau

• _____

Ser tolerant amb les faltes i els defectes dels altres.

• _____

Ser malgastador. Ser excessivament generós.

• _____

Ser un malfeiner.

• _____

No tindre diners. El màxim de la misèria.

14. Algunes frases fetes amb sentit figurat fan referència a parts del cos. Relaciona amb fletxes cada frase feta amb l'adjectiu corresponent.

Frase feta	Adjectiu
1. Cara de pastís de glòria	a. Insensible, inhumà
2. Dents de cavall	b. Redona
3. Anar amb peus de plom	c. Grans
4. Cor de pedra	d. Prudent
5. Cabells d'or	e. Menuda
6. Boqueta de pinyó	f. Rossos
7. Voluntat de ferro	g. Constant
8. Orelles de pàmpol	h. Blanques
9. Cap de pardals	i. Grans
10. Galtes de cera	j. Eixelebrat, irreflexiu

15. Una de les característiques més destacables de l'obra *Tombatossals* és la utilització de modismes i frases fetes. N'hi ha un centenar i la seua riquesa converteix l'obra en un monument dialectal de gran interès. Extrau dels dos fragments del *Tombatossals* les frases fetes que hi trobes. Torna a escriure l'oració substituint la frase feta per una altra expressió equivalent.

text
4

Al rei Barbut –digué Tombatossals– alguna ceba li courà, alguna tecla li se somou quan ens crida... Bè, siga lo que siga, jo us dic que allà hi som. Vos esglaieu?

text
5

–Senyor amo, no vos podeu queixar, que hui teniu bon redolí de lluna –li va dir una veu a l'alçada i drecera del camal.

–Tu eres, Cagueme...? Vés-te'n, vés-te'n, que no tinc ganes de solfes.

I pegant a una ona desfeta una forta patada, va esguitar i xopar al manifasser de cap a peus. [...]

–Has fet peixet en algun bassal?

–Lo que vinc és arremullat més per les llàgrimes que em xorren, que per l'esguitó del nostre cap... Senyor, i quina llàstima dóna...!

1. Frase feta: _____

Substitució: _____

2. Frase feta _____

Substitució: _____

3. Frase feta: _____

Substitució: _____

Fotografia d'Olga Morente de l'espectacle *Tombatossals*, de Xarxa Teatre

Altre moment del mateix espectacle

16. Relaciona les frases fetes següents amb el significat corresponent.

Frase feta	Significat
1. Estar tocat de l'ala	a. Hipòcrita
2. Tocar el dos	b. Tindre poc enteniment, boig
3. Ser una gata moixa	c. D'aspecte deplorable
4. Fet un eccehomo	d. Anar-se'n, deixar o abandonar un lloc
5. Haurem de fer un pensament	e. Una cosa té un caràcter excepcional i extraordinari
6. Vés-te'n a escampar la boira	f. No assolir un desig, no obtindre una cosa esperada
7. És per llogar-hi cadires	g. Ens n'haurem d'anar
8. Quedar-se a la lluna de València	h. Explica'm en poques paraules allò més important
9. Fes-me'n cinc cèntims	i. Té poca picardia, no té caràcter
10. Ser un tros de carn batejada	j. Vés-te'n (dit de manera insultant)
11. Acabar com Camot	i. Acabar malament

• **Taller de creació. Fem un còmic-auca**

17. A partir de l'argument de *Tombatossals*, que has llegit a l'activitat 2, elaborarem un còmic-auca distribuït el contingut en 20 vinyetes aproximadament.

- Decidiu quins són els episodis més importants que no poden faltar i quantes vinyetes necessitarem per a cada episodi.
- Feu un esbós amb el contingut de cada vinyeta.
- Dibuixeu els personatges i els espais que eixiran. Si feu l'activitat en grup, podeu decidir qui fa els dibuixos i qui se centra en la redacció dels textos.
- Ara, passem al text. D'una banda els rodolins; recorda que han de rimar. (Per ex. *D'una muntanya molt gran,/ va nàixer Tombatossals.*) D'altra banda, els diàlegs de les bafarades i les informacions del narrador.
- Una vegada finalitzats els dibuixos i els textos, ho col·locarem tot en una cartolina ben vistosa.
- Ara podem fer una exposició o un concurs amb el nostre híbrid còmic-auca.

• **L'auca**

Abans de la televisió, del còmic o del cinema, s'utilitzaven les auques per a contar al públic històries amb imatges. Una auca és un text que conta una història o informa sobre un tema amb paraules i imatges. Les imatges es representen en vinyetes, cadascuna de les quals va acompanyada d'un text breu anomenat *rodolí*; generalment dos versos apariats rimats, que expliquen què vol dir cada il·lustració, com si fóra un peu de foto.

• **El còmic**

El còmic és una narració que conta una història combinant dibuixos i textos. Es distribueix en vinyetes. En les vinyetes trobem els dibuixos i les paraules que diuen els personatges en uns espais anomenats *bafarades*. A més, també poden aparèixer textos del narrador (en tercera persona), normalment descriptius. Altres elements del còmic són els *ideogrames* (una convenció gràfica que expressa l'estat d'ànim del personatge mitjançant imatges de caràcter metafòric) i les *onomatopeies* (paraules que representen sorolls i solen aparèixer fora de les bafarades).

Tossal Gros i Penyeta Roja s'estimen molt
però tenen un problema que no està resolt.

I és que un fill estaven desitjant
i amb l'ajuda de Bufanúvols naixerà el gegant.

El seu propòsit era els regnes millorar,
per així als fills Tamor i Casse bones terres deixar.

Una nit el gegant amb la seva estimada va somniar
i aquesta sirena li va demanar que li plantara un pinar.

Tombatossals va arrancar pins de Garxolí del Senillar
i a la vora de la mar els va plantar.

Van conèixer Tragapinyols, un home gros que fruita menjava,
i després en la batalla, amb els pinyols atacava.

Van guanyar la lluita amb el del Senillar
amb la gran ajuda de qui molts pinyols va disparar.

—Esteu tots convidats al banquet que he preparat!—
La infanta en honor a la colla va fer una festa
on els va demanar que feren una conquesta.

Un vaixell van agafar
per a les illes arribar.

La nit va arribar
i les illes van divisar.

L'illa més gran era Ferrada.
Tenia aigua blava i templada.

Exploraven i exploraven
i molts animals desconeguts trobaven.

Amb el rival es van enfrontar
i, aquest, la mort de Cagueme va provocar.

Tots tristos tornaven
i al seu fidel company molt enyoraven.

Al rei Barbut li ho van contar
i infeliços es van tornar.

Els quatre van tornar a la cova de les Meravelles
amb moltíssimes llàgrimes sota les parpelles.

Tamor i Casse les illes van visitar
però una tempesta els va enfonsar a la mar.

El rei Barbut va morir
quan la notícia va sentir.

La infanta es va casar
i la Plana va repoblar.

FI!

Fet per:
Balma Albalat
Blanca Pinyana Chiva
Irene Martínez Sanz

1r E Penyagolosa

1.3. Tombatossals: l'heroi i la novel·la de cavalleries

El protagonista de l'obra de Pascual Tirado, Tombatossals, reuneix molts dels trets prototípics que caracteritzen la figura de l'heroi en la literatura universal. A més, l'obra és plena de referències als herois i al món de les novel·les de cavalleries. A continuació, analitzarem diversos aspectes de la figura de l'heroi i et demanarem que redactes una narració breu protagonitzada per un heroi o heroïna inventat per tu.

1.3.1. Naixement de l'heroi

Sovint el naixement de l'heroi va acompanyat de circumstàncies extraordinàries, d'elements fantàstics o sobrenaturals; a més, l'heroi ha vingut al món per realitzar empreses especialment importants (salvar el seu poble, fundar una nació, garantir la justícia...).

18. Ací tens una relació d'herois de la literatura, el còmic o el cinema. Escriu el nom dels herois al costat de la característica o característiques amb què es relacione.

• **Atena.** Deessa grega de la saviesa i de les arts. Va ensenyar als homes l'art de navegar, de filar i de teixir. També se la considerava deessa de la guerra i de la pau, i protectora dels herois. Era filla de Zeus i de Metis; son pare es va engolir la mare embarassada, per por que tingués un fill baró que el destronara. Açò li va provocar un mal de cap tan gran, que li van fer un forat al cap perquè isqueren els mals esperits. Però el que va eixir del cap de Zeus va ser una jove molt bella vestida amb armadura i llança en la mà: era Atena.

• **Obèlix.** Heroi de còmic. Viu en un poblat gal que resisteix els atacs dels romans de Juli Cèsar que volen conquerir la Gàl·lia. De menut va caure dins d'un perol ple de poció màgica i, per això, té una força extraordinària.

• **Moisés.** Heroi bíblic. Sa mare, esclava jueva, el posa dins d'una cistella i el deixa entre els joncs a la vora del riu. La filla del faraó el recull i el cria com un fill. En fer-se gran, Moisés, amb l'ajuda de Jahvé, guiarà els jueus fora d'Egipte i els alliberarà de l'esclavitud que patien.

• **El rei Artús.** Heroi medieval del cicle de narracions europees de la matèria de Bretanya, que inspiraren els llibres de cavalleries. Son pare, el rei Úter Pendragó, havia aconseguit que el màgic Merlí li canviara l'aparença física per poder suplantar el marit mort de la dona que estimava. La dona el va rebre creient que era el seu marit i tingueren un fill. Però el tracte que el rei havia fet amb Merlí l'obligava a donar al màgic el fill que tingueren. Merlí va agafar el xiquet de bolquers i el va donar a una família més humil perquè l'educara. Quan va créixer, Artús va ser l'únic capaç de traure l'espasa clavada dins d'una enclosa. Cap cavaller ho havia aconseguit. Aquest miracle demostrava que Artús era l'elegit per ser el rei que guiara el seu poble.

• **Aquil·les.** Heroi grec que participà en la guerra de Troia i assegurava les victòries dels aqueus. Cap arma no podia matar-lo, perquè de menut havia estat submergit per sa mare en la llacuna Estígia. Tanmateix, el taló no havia estat en contacte amb l'aigua, ja que era el punt des d'on sa mare el subjectava. Aquil·les va morir en la Guerra de Troia, a causa d'una fletxa disparada per Paris, que el va ferir al taló.

Característiques	Heroi / heroïna
• Origen diví	
• Origen sobrenatural, extraterrestre...	
• En el naixement intervé l'element meravellós	
• Ha vingut al món per complir una missió	
• Té poders especials gràcies al naixement o a algun fet ocorregut en la seua infantesa	

19. Feu una relació d'herois que conegueu del cinema o de la literatura que tinguen un naixement o origen amb alguna característica especial, com per exemple Superman, Songoku, Hèrcules, Jesús...

20. Inventa un origen per al teu heroi o heroïna i les circumstàncies del seu naixement. Abans d'escriure, completa la graella:

• Lloc geogràfic
• Època històrica
• Característiques dels progenitors
• Missió del futur heroi/heroïna
• Altres circumstàncies

21. Ara redacta l'inici d'un relat on es presente l'origen o el naixement de l'heroi que protagonitzarà la teua història. Recorda el que has estudiat sobre l'estructura narrativa. Aquesta seqüència correspondrà a la situació inicial. Però tingues en compte que més endavant hauràs d'imaginar un conflicte, unes accions i el desenllaç final de la història.

1.3.2. Formació i qualitats de l'heroi

Els herois poden passar per períodes de formació. Recorda, per exemple, com en la *Guerra de les Galàxies*, Anakin Skywalker és entrenat per Obi-Wan Kenobi.

En les antigues novel·les de cavalleries la formació del cavaller era especialment important. El cavaller sovint havia d'abandonar sa casa per formar-se i aconseguir ser ordenat cavaller. Així, Tirant lo Blanch a Anglaterra troba Guillem de Varoic, qui li ensenyarà els costums de l'orde de cavalleria i les virtuts del bon cavaller. Aquests ensenyaments es trobaven en el *Llibre de l'orde de cavalleria*, obra de finals del segle XIII, de l'escriptor mallorquí Ramon Llull.

22. Llig l'adaptació següent de l'obra de Llull i contesta les preguntes:

- Quines característiques físiques ha de reunir el cavaller?
- Què ha de fer la nit abans de ser ordenat cavaller?
- Què ha de fer després de ser ordenat?
- Quina importància té l'element religiós?

No ha de ser de l'orde de cavalleria cap home que siga esguerrat o massa gros, o que tinga cap defecte en el cos pel qual no puga usar l'ofici de cavaller. L'orde no pot rebre cap home que siga malalt crònic o que no puga portar armes. Tan noble i alta és la cavalleria en la seua honra que ni riquesa ni noblesa de cor ni de llinatge no és suficient perquè un escuder lesionat d'algun membre puga ser cavaller.

Quan l'escuder ha d'entrar en l'orde de cavalleria, convé que confesse a Déu les faltes que ha fet, que dejune la vigília del dia de la festa. El cavaller ha de de passar la nit abans del dia que ha de ser ordenat vetllant i pregant a Déu. I si escolta joglars que canten de puteria o de pecat, deshonor i menysprea l'orde de cavalleria. Després de ser ordenat, el cavaller ha de cavalcar i mostrar-se davant la gent, perquè tots sàpien que és cavaller i que està obligat a mantenir i defensar l'honor de cavalleria: perquè com més gent conega la seua cavalleria, més es frenarà el nou cavaller de fer faltes que siguen contra l'orde. Aquell ha de ser un dia de gran festa, amb convits i altres coses que convinguen.

Ramon Llull: *Llibre de l'orde de cavalleria* (adaptació)

Cavaller dibuixat per Joan Xipell

text
6

23. A continuació tens un fragment del *Tirant lo Blanch* que descriu com Tirant és ordenat cavaller.

- Subratlla la informació que ja apareixia al text de Ramon Llull.
- Llig el fragment del *Quixot* en què es narra la vetla de les armes i l'ordenació del Quixot com a cavaller i compara'l amb l'ordenació del Tirant. Quines semblances i quines diferències hi trobes?

**text
7**

Tirant reuní tot el seu grup de gentilhòmens i de donzelles i anaren al cadafal on el rei havia previst ordenar els cavallers. Feren seure Tirant en una cadira d'argent i comprovaren si era digne de rebre l'orde de cavalleria, és a dir, si era coix o inútil en algun dels seus membres per si no podia entrar en batalla; i el trobaren tal com havia de ser. Tirant anà cap on es trobava el rei, i l'arquebisbe d'Anglaterra li preguntà: “Vós, gentilhome que rebeu l'orde de cavalleria, jureu per Déu i pels quatre sants Evangelis no anar contra el rei d'Anglaterra? Jureu que defensareu dones i donzelles, viudes, òrfenes, desamparades i, fins i tot, casades, si us demanen socors, i que posareu per elles tot el vostre afany a entrar en camp a tota ultrança?”

Fet el jurament, el rei li posà l'espasa sobre el cap i li digué: “Déu i mon senyor sant Jordi et faça bon cavaller”. I tot seguit el besà a la boca. Després, set donzelles vestides de blanc li cenyiren l'espasa. A continuació, quatre cavallers li calçaren els esperons. Seguidament, l'agafà la reina per un braç i una duquessa per l'altre i l'assegueren a la cadira reial. El rei, la reina, les donzelles i els cavallers s'assegueren al seu voltant i, finalment, portaren menjar molt abundant.

Joanot Martorell: *Tirant lo Blanch* (adaptació)

24. Llig el fragment següent del *Tombatossals*. Tragapinyols arriba a la cova on es troba tota la colla i explica les seues habilitats. Quins elements recorden a la cerimònia d'ordenació de cavaller del *Tirant*? Quines diferències humorístiques hi trobes?

**text
8**

—Ja sabeu el meu nom, ara volia contar-vos les meues habilitats per si de cas foren del vostre grat. Jo sóc qui pot menjar, sense esme ni mida, tota la fruita que tinga pinyol. Sé guardar els pinyols en aquesta panxa de pell estirosa tot el que convinga i en un moment donat, i per on és molt natural, sé llançar-los amb brusentor a distàncies ben llargues.

Tombatossals, després d'unes fortes carcallades, es va dirigir a Bufanúvols, Cagueme i Arrancapins, per dir-los:

—Aquest és el que ens faltava en la colla...! Anirà molt bé perquè ens riguem del teclós príncep Garxolí del Senillar.

I dirigint-se al nouvingut li va dir:

—Tu seràs des de hui company nostre [...]

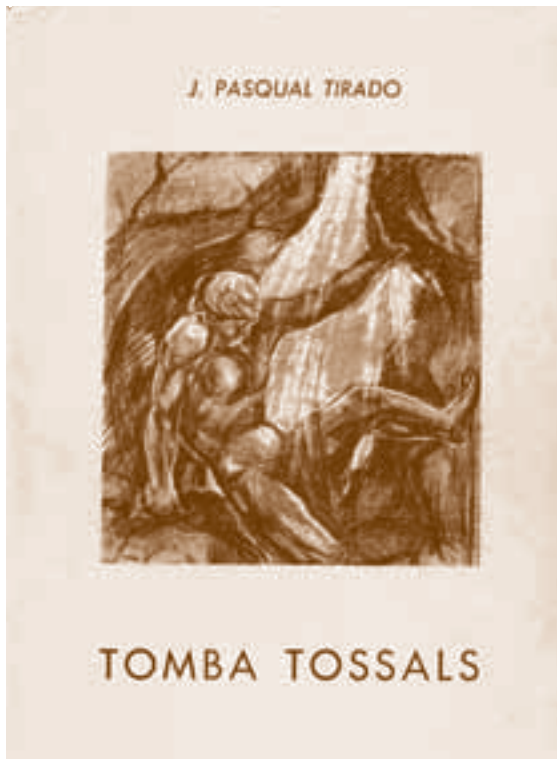
—Senyor amo, caldrà que l'armem cavaller del nostre orde
—li va recordar Cagueme.

L'orde era el de sant Cristòfol, i la cerimònia va ser ben senzilla, com ho eren els cors dels membres de la pròpia colla. Tombatossals, amb una rama de palmera plena de dàtils verds, va fer una espolsada pel llom de Tragapinyols. Bufanúvols li va aventar dos bufits i Arrancapins dos sacsons. A continuació, Cagueme va començar el parlament següent:

—Tragapinyols, en nom del nostre patró i sense més cerimònia que aquestes ramades, et fem cavaller del gloriós i esforçat orde de sant Cristòfol. Des de hui, has de tindre per entès, que eres company nostre i fidel vassall del rei Barbut, el nostre rei i senyor... I ara a menjar albercocs i ginjols la gana... De moment traga't tots aquests dàtils i tira els pinyols per on siga, així veurem la teua gràcia.

Quixot

Segona edició de *Tombatossals*.

25. En l'activitat 5 has llegit les característiques extraordinàries de Tombatossals i els seus companys. Tots els herois presenten uns poders o unes qualitats especials. De vegades són físiques, però també poden ser d'altre tipus. Pensa en els personatges que conegues de la literatura o el cinema i busca exemples per il·lustrar aquestes característiques.

Característiques	Herois/heroïnes
- Força extraordinària	
- Poders sobrenaturals	
- Valentia	
- Astúcia	
- Saviesa	
- Bondat	
- Tendresa	
- Altres...	

26. Redacta ara un fragment que expliqui com és el període de formació del teu heroi i quines qualitats reuneix.

1.3.3. Les relacions amoroses

27. L'heroi o heroïna sol estar enamorat. Relaciona amb fletxes les parelles famoses:

1. Artús	a. La Sirena de la Mar
2. Tombatossals	b. Ginebra
3. Tirant	c. Güelfa
4. Curial	d. Carmesina
5. Romeo	e. Ofèlia
6. Hamlet	f. Julieta
7. Ulisses	g. Helena
8. Paris	h. Penèlope
9. Enees	i. Dido
10. Marc Antoni	j. Cleopatra

28. Aquest fragment presenta l'enamorament de Tombatossals per la Sirena de la Mar, un amor impossible. Llig i respon les preguntes:

- On es troba Tombatossals?
- Quin moment del dia?
- A qui enveja Tombatossals? Per què?
- Com s'imagina Tombatossals la Sirena?
- Creus que té una visió real o idealitzada?
- Busca, en altres novel·les, un fragment que il·lustre el sentiment amorós. Per exemple, Tirant i Carmesina, o el Quixot i Dulcinea del Toboso.

text
9

Més seriós que un plat d'arròs i pegant grans camallades, el forçut i enamorat Tombatossals passejava descalç per la vora de la mar. El sol s'amagava per darrere de la serra, alhora que la rodona lluna apareixia per llevant i tenyia de roig les aigües. Els llavis del galifant no paraven de llençar gemecs i sospirs que brollaven del seu cor, mentre les gavines fugien on s'ajocaven a la nit.

—Qui no föra gavina de la mar! —amb trista veu va exclamar—. Aus envejades! Vosaltres podreu veure la meua regina quan claregen les aigües blaves, ben adornada de coralls i mareperles i somrient amb complaença a mollets i a gambetes. Com deurà ser d'encisadora i bella la Sirena de la Mar quan el sol la il·lumine! Oh, desventurat de mi! Jo sols la puc veure, i de lluny, quan el cel s'ompli d'estels en la nit fosca...

29. Ara inventa una relació amorosa per al teu heroi o heroïna. Redacta una seqüència que mostre els seus sentiments.

1.3.4. Tombatossals i la novel·la de cavalleries

30. L'obra de Pascual Tirado està plena de referències al món de les novel·les de cavalleries i, en concret, al *Tirant lo Blanch*. Al fragment següent es compara la conquesta de les illes Columbretes amb les grans gestes dels herois literaris. Llig el text:

- Extrau les referències a personatges del *Tirant lo Blanch*.
- Extrau les referències a la matèria de Bretanya.
- Identifica les frases que introdueixen un cert to humorístic dins d'aquest fragment tan altisonant.

Illes Columbretes

text
10

Ara serà quan Tombatossals i la seua colla hauran de lluitar de ferm. Serà aquesta feta la més gran de les grans del nostre galifant i dels nobles i valents cavallers de Sant Cristòfol. On se quedaran les fetes de Guillem de Varoic, de Tirant lo Blanc i de Tomàs de Muntalbà? On l'ardiment de lo Mestre de Rodes? On els combats a tota ultrança del seré cavaller Diafebus? On Amadís? On el comte d'Aigüesvives, ni de les mortes? On els mil i mil fets meravellosos dels cavallers de la Taula Redona i... de la quadrada? Què són per als cavallers de Sant Cristòfol aquells altres cavallers de la Garrotera? Quina comparança pot haver en les grans barbaritats del senyor rei Artús, de llegendària recordança?

31. Les lletres de convit i les lletres de batalla eren dos elements habituals en el món dels cavallers, tant en la vida real com en les obres literàries. Llig les lletres de batalla que s'intercanvien Garxolí del Senillar i la colla de Tombatossals. Justifica si tenen un to humorístic.

text
11

El príncep Garxolí del Senillar, l'amor del castell de Montornés, estava més cremat que Carracuca, perquè la colla havia arrabassat tots els pins de les seues terres. Per a venjar-se, el príncep havia enviat missatges a Tombatossals i la seua colla:

—El nostre senyor ens ha encomanat que vos diguem que sou gent de poc de fiar i que vos declara guerra a mort, com resen aquests rètols: “*Garxolí del Senillar a Tombatossals, guerra i gaiato*” —van explicar els enviats de Garxolí.

Cagueme, però, en dues brotxades, va fer un altre cartell que deia:

“*Garxolí del Senillar,
la filla del rei Barbut,
amb tu no es vol casar
per ser garxo i pollut*”

32. Per últim, completa la narració que estàs inventant amb el teu heroi o heroïna. Comprova que les accions del personatge van orientades a la resolució del problema plantejat i decideix si el teu desenllaç serà feliç o negatiu per al protagonista.

1.4. La visió estereotipada de la dona

La literatura, sovint, és plena d'estereotips femenins. Alguns contes, rondalles o novel·les presenten una visió negativa dels personatges femenins, la qual cosa ha contribuït i contribueix encara al manteniment de prejudicis cap a les dones, i dificulta la igualtat entre homes i dones en la nostra societat.

Sirena

Infanta

33. L'obra *Tombatossals* inclou diversos tòpics prejudiciosos contra les dones. A continuació presentem una relació de prejudicis i tòpics contra les dones, que podem trobar en les obres literàries, en el cinema i en la ideologia masclista que encara perviu en la nostra societat. Relaciona cada idea prejudiciosa amb el contingut corresponent de *Tombatossals*. Emparella la xifra amb la lletra. Ex. 1.a.

Prejudicis masclistes

1. Els fills barons tenen més drets a l'hora d'heretar que les filles. A més, la millor carrera per a una dona és casar-se amb un bon partit.
2. Les dones no poden decidir amb qui casar-se. Són els homes qui decideixen per elles.
3. A les dones no se'ls reconeix una personalitat diferenciada. Ni a un nom propi tenen dret.
4. La millor virtut d'una dona és la bellesa física.
5. L'home que s'enamora no serveix per a res. La dona li beu l'enteniment, li lleva la força i la capacitat d'actuar i triomfar en el món.
6. Les dones són la causa de totes les desgràcies. Els homes fan cas de les seues demandes irresponsables i vénen els problemes. Exemple: Adam i Eva.
7. El que importa és el punt de vista del homes, no el de les dones. La literatura pot presentar els fets des de la mirada dels homes i considerar que està presentant-los d'una manera universal.

• Contingut del *Tombatossals*

a. El rei Barbut reparteix el regne entre els seus dos fills barons i, en acabar, li diu a la seua filla, la infanta, abraçant-la i amb veu melosa: *“Per a tu guarde un príncep amic, un jovincel esforçat, de gran continença, arrogant... Tu seràs regina; i quan ho sigues te donarà lo rei Barbut, ton pare... los millors consells de sa experiència.”*

b. Quan la colla de Tombatossals visita la cort del rei Barbut, troben la infanta enamorada: *“La infanta enllestint s’encontra en la cambra una lletra d’amor per a lo príncep Garxolí del Senillar de qui és l’amada.”* Però un bon dia, Tombatossals i els seus amics decideixen furta-li a Garxolí del Senillar els pins que envoltaven el castell de Montornés i plantar-los vora la mar: *“Pensat i fet. Allí aplegaren, i mentriments Garxolí del Senillar estava molt encisat fent-li la rosca a la filla del rei Barbut, son veí, los nostres agosarats i forçuts amics, mamprenqueren amb ardidesa i coratge la tasca, de manera que li varen deixar tots los seus pedregosos camins més pelats que una rata. Havia que vore a l’arguella Garxolí brumir, lo dia que es va adonar, esbalaït, de la feta que li feren!”* Indignat, Garxolí declara la guerra a la colla de Tombatossals, però ells, sense haver parlar per a res amb la infanta, li responen amb un cartell que diu:

“Garxolí del Senillar, / la filla del rei Barbut / amb tu no se vol casar / per ser un garxo i pollut.” Garxolí se’n va a parlamentar amb el rei Barbut per parlar del voler de la infanta i de les seues terres. El rei Barbut li va contestar que: *“en coses de sinagües no es ficava, però li advertia que, si no tornava més per lo tossal seu, res es perdria; així que podia allargar-se en tot lo fil i trencar palletes”*. I Tombatossals i tota la seua colla van entrar en guerra contra Garxolí del Senillar. Tot això sense que aparega per a res l’opinió de la infanta, la seua promesa. Al final de l’obra la infanta es troba promesa amb *“un gran noble i valerós cavaller d’Aragó”* que ningú no sap d’on ha eixit ni quan l’ha elegit la infanta.

c. L’obra de Pascual Tirado només té dos personatges femenins: la infanta i la Sirena de la Mar. Cap de les dues té nom propi que les individualitze i les diferencia d’altres infantes o d’altres sirenes.

d. Tombatossals està enamorat de la Sirena de la Mar. Descalç, vora la mar, parla en veu alta i es lamenta de no poder estar amb ella. Cagueme, per contra, es lamenta de l’enamorament del seu cap:

“Senyor, quina llàstima dóna! Allí a soles parlant... gemecant... capficat... dient desficacis... Nostre amo...? Qui l’haurà embruixat...? Quin saludador podrà guarir-lo? [...] Nostre amo està boig [...] No, allò no és qui abovat té a la cort del rei Barbut [...] Allí està per dins l’aigua sermonejant i fent riure a les llisses i llobarros... Senyor, qui t’ha vist i qui te veu!... La Serena de la Mar ens l’ha capitombat...!”

e. Tombatossals parla de la seua estimada, la Sirena de la Mar:

“Com deurà ésser d’encisadora i bella, quan los claríssims raigs de sol, al migjorn, la feriran a través dels miralls que la cobrixen, l’amada Serena de la Mar! Oh, desventura meua, que sols vore-la puc, i encara breument, baix lo cel estelat en la nit entenebrida, fosca!”

f. La infanta demana a Tombatossals que vaja a conquerir les illes Columbretes. Tombatossals, la seua colla i altres senyors marxaran amb naus cap a les illes. Les conqueriran, però molts homes moriran, especialment un de la colla: Cagueme. Tombatossals es lamenta: *“Serà just que aquest mal sia hagut sols per un deler? I val açò lo treball que ens costa, ni el dolor del meu cor que bat anguniós i la vida estimable de tant fill de Déu?”*

g. La Sirena de la Mar és el gran amor de Tombatossals, però no parla en tota l’obra, ni sabem el que pensa. Tampoc no se’ns explica el que opina la infanta sobre el trencament de les relacions amb Garxolí del Senillar o sobre el cavaller d’Aragó amb qui es casarà.

II-Il·lustracions de *Tombatossals* per Pere Rambla

34. Llegeix l'explicació sobre què és un estereotip i classifica els textos segons mostren estereotips racistes, sexistes, socials o lingüístics.

• **Què és un estereotip?**

Un estereotip és el conjunt de trets típics que se suposa que posseeixen els membres d'un grup. Els estereotips es basen en idees preconcebudes; són opinions preestablertes, que s'imposen com a motles als membres d'un grup social, dirigeixen les nostres expectatives i influeixen profundament en la conducta de totes les persones. Es transmeten de generació en generació i evolucionen més lentament que la realitat social.

D'una banda, els estereotips conformen la nostra personalitat, perquè socialment se'ns exigeix que, d'una manera o d'altra, ens hi adaptem, ens comportem tal com s'espera que ho fem, seguint els trets estereotipats del grup al qual pertanyem. Consegüentment, interioritzem valors, normes, actituds i aprenem uns determinats rols socials en lloc d'uns altres.

D'altra banda, els estereotips justifiquen actituds i conductes cap al grup estereotipat que, en altres circumstàncies, no serien acceptables. Els estereotips van lligats als prejudicis socials i a les actituds discriminatòries cap als membres de determinats grups.

–Papa, per què li pegues a eixe jueu?
 –Perquè els jueus són milionaris i usurers.
 –Però eixe jueu és pobre, és auxiliar de comptable.
 –Segur que quan compta els diners, s'imagina que són seus.
 –Papa, per què li pegues a eixe gitano?
 –Perquè és un traficant de droga.
 –En què li ho notes.
 –En el fet que és gitano, no ho veus?
 –Però hi ha traficants de droga que no són gitanos, per què no els pegues a ells?
 –Perquè, com que no són gitanos, no se'ls nota.
 El prejudici és la negació de la lògica. És la substitució del raonament humà per una por o una fòbia purament emocional.

Josep Vicent Marqués (fragment d'un article d'opinió)

• Tipus de prejudici:

- L'home proposa i la muller disposa.
 - La casa que governa la muller no sol anar bé.
 - La mula i la dona, el garrot sol fer-la bona.
 - Dona que parla llatí, no la vull jo per a mi.

• Tipus de prejudici:

Sóc la mare d'uns *heavies*. Sap qui són? Aquells que en diuen pollosos, perillousos i violents. Jo en tinc dos a casa i tenim pau i amor, res a dir. La seua mare separada –que sóc jo– els paga els estudis de so. Sap cap a on van i el que volen.

Fragment d'una carta publicada a la premsa

• Tipus de prejudici:

- A un desconegut, li has de parlar en castellà, no en valencià.
 - És de mala educació parlar en valencià a qui usa el castellà, encara que t'entenga.
 - Als immigrants se'ls ha de parlar en castellà, no en valencià.
 - Hi ha llengües fàcils i difícils, llengües aspres i dolces, llengües de cultura i llengües per als intercanvis informals.

• Tipus de prejudici:

text
12

text
13

text
14

text
15

35. El refranyer popular està ple de prejudicis sexistes. A continuació hi ha 20 refranys de contingut masclista, que mostren diversos prejudicis sobre les dones, prejudicis que malauradament encara estan presents entre alguns sectors de la nostra societat. Escriu dins la graella els números dels refranys que corresponen a cada prejudici.

1. Allà on manen dones i llauren vaques, mala anyada segura.	12. La dona és tan mudable com lo vent; de ses paraules no faràs fonament.
2. Casa per ton estar, i dona que sàpia filar.	13. La casa que governa la muller no sol anar bé.
3. Dona i advocats, paper i maldecap.	14. La mula i la dona, el garrot sol fer-la bona.
4. Dona provada, ni viuda ni casada.	15. Quan les cabres faran llana, les dones faran bondat.
5. Dona que molt mira poc fila.	16. Sense vi, dones i or, el món seria millor.
6. Dona que parla llatí, no la vull jo per a mi.	17. Mula i dona, garrot la fa bona.
7. Donzella honesta, fer feina ho té per festa.	18. La dona finestrera és poc filadera.
8. Dona aficionada a balls, per casa no té treballs.	19. Ni formatge sense ronya, ni dona sense vergonya.
9. En llàgrimes de dona i en coixera de ca, no cal fiar.	20. Temps, vent, dones i fortuna donen voltes com la lluna.
10. La dona a casa i l'home a la plaça.	
11. La dona discreta viu retreta.	

Prejudicis sexistes	Refranys
a. El lloc de la dona és la casa. La dona ha d'estar tanca- da a casa.	
b. La dona no ha d'estudiar ni semblar més intel·ligent que el seu home. El que ha de ser és mestressa de casa i dominar les tasques de la llar (cuinar, cosir, llavar...).	
c. La dona bona és la que es passa el dia a casa treba- llant i no perd el temps amb amigues o festes.	
d. L'home té el dret de pegar-li a la dona si aquesta no es comporta com cal.	
e. Les dones són falses.	
f. Les dones són roïnes per naturalesa. Són l'origen de tots els mals. Com Eva.	
g. Les dones són inestables i inconstants. Canvien d'opi- nió contínuament.	
h. Les dones no poden exercir l'autoritat. Han d'estar sota les ordres del marit.	
i. Les dones, a diferència dels homes, han de ser castes.	

36. Escriu un article d'opinió en què critiques la “saviesa popular” del refranyer i els valors que presenten per a les dones.

37. La literatura està plena de textos misògins que presenten una visió negativa de les dones. Un dels més famosos és *L'Espill o Llibre de les dones* de Jaume Roig. *L'Espill* és una narració en vers del segle XV, que relata els diversos fracassos matrimonials del protagonista i constitueix un violent atac contra les dones.

Llig els fragments de *L'Espill* i identifica alguns dels prejudicis que hem vist en els refranys anteriors.

a) Una dona sàvia i plena de virtuts, bondat i seny clar, no cal buscar-la, ja que no n'hi ha. Una dona com cal, ordenada, curosa, que es preocupe per la casa sempre, però governada pel marit, potser es trobarà en algun lloc, però tard i lluny.

b) La malvada dona superbiosa és impossible de corregir, no es pot domar. Amb el seu poc seny no hi valen càstigs, ni art, ni habilitat.

c) Si coneguesses mil dones i les triesses una a una per la seua qualitat i la seua fortuna, veuries que en els seus pecats totes són iguals, ja que tots els seus mals són incurables, per natura.

Jaume Roig: *L'Espill* (adaptació en prosa)

Bruixa

38. La publicitat actual també presenta una imatge estereotipada de la dona. Busca un anunci que consideres que presenta una imatge de la dona que no correspon amb el paper social que a les dones els pertoca per aconseguir la igualtat. Descriu el contingut de l'anunci i explica per què el consideres sexista.

39. Llig aquest fragment del conte “La diablesa del retaule” de l'escriptor castellonenc Àngel Sánchez Gozalbo. És una descripció que presenta amb trets negatius la sogra del pintor. Subratlla tots els elements negatius i canvia'ls per d'altres, de manera que la descripció presente una visió positiva de Guamoneta.

A l'any moria l'apotecari i es tornava un infern la casa del pintor. Guamoneta de Castellàsens anà a viure a casa del seu gendre. L'apotecari d'odi que li tenia es va morir. Avorrit i cansat d'aguantar-la va demanar anar-se'n a la glòria. Era una sogra amb barba i bigot, més lletja que un pecat, i més mala que un dolor de ventre. Alta com una pica, era més eixuta que una llima escorreguda. Els diners els molia per a ensitjar-los.

2. El context històric i literari

2.1. L'Escola Castellonenca

40. L'anomenada "Escola Castellonenca" apareix en un context històric i cultural que la condicionarà. Llig el text i respon les preguntes.

- a.- Quins grups socials vivien a Castelló? (paràgraf 1)
- b.- Quines noves construccions apareixen a la ciutat? (paràgraf 2)
- c.- Pel que fa a la llengua i a la cultura, com es caracteritza la ciutat? (paràgraf 3)
- d.- Quina visió del món té Pasqual Tirado? (paràgraf 3)

**text
18**

Una mica d'història

Castelló de la Plana era un poble gran de base agrícola, on el *terme* (orografia, cultius) tenia una importància econòmica i psicològica fonamental. A les classes socials que vivien del camp s'afegien el sector menestral i dels oficis, una minoria de funcionaris vinguda de fora i els escassos treballadors d'una indústria incipient. La ciutat es dividia en la *vila* o centre (al voltant de la plaça Major, l'Ajuntament i el campanar) i els ravals, singularment el de Sant Fèlix, que era el barri dels llauradors.

Aquell món tradicional veié aparèixer en les darreres dècades del segle XIX i les primeres del XX, per l'expansió econòmica, una vida comercial i urbana que trencà els límits antics de la vila i dels ravals. En aquests anys es construïren el port del Grau, la plaça de bous, el passeig Ribalta, el

teatre Principal, etc. Aquests canvis provocaren freqüents debats (sobre el cobriment de les séquies que corrien ja per dins del poble, la urbanització dels eixamples, les comunicacions adients...) i modificaren les actituds i les relacions socials, de manera que desapareixien els costums i les bases culturals de l'antiga societat rural. En aquell ambient floriren nombroses publicacions periòdiques i es mantingué una natural i absoluta lleialtat lingüística oral.

No era estrany, per tant, que aquell poble i aquella època promogueren respostes i propostes ideològiques com la idealització del passat, la valoració de la tradició, la concepció mítica de Castelló, la reivindicació dels valors culturals de la llaurança, la visió irònica de la realitat... i altres que van arrelar en l'obra de Pascual Tirado.

Lluís Meseguer Pallarés: *Castelló literari* (adaptació)

Castelló anys 20

41. A més de l'autor que ja hem treballat, Josep Pascual Tirado, aquesta època va conèixer d'altres personatges preocupats per la nostra llengua i la nostra cultura i amb diverses inquietuds literàries. Llig el següent text informatiu i respon a les qüestions proposades.

L'escola castellanenca

Es coneix amb aquest nom la literatura produïda a Castelló de la Plana durant les primeres dècades del segle xx. El terme s'aplica especialment a l'obra narrativa, amb autors que destaquen com Salvador Guinot, Josep Pascual Tirado, Àngel Sánchez Gozalbo, Gaetà Huguet, entre d'altres.

En realitat però, com totes les escoles del món, la diversitat sociològica i ideològica dels escriptors és immensa: hi ha grans propietaris (els Huguet), dirigents socials i polítics conservadors (Salvador Guinot), intel·lectuals progressistes (Enric Soler). Però de tota manera, a causa de les dimensions reduïdes de la ciutat i les complicitats entre les classes benestants, hi havia un alt nivell de relació entre ells, com ho demostra la participació conjunta en tertúlies o publicacions de signe ideològic divers (*La Nostra Terra*, *Veu de la Plana*).

text
19

L'escola castellanenca es caracteritza pels trets següents:

1. Les relacions personals, socials, d'interessos i culturals.
2. La creació de grups i d'associacions culturals i artístiques.
3. Les relacions intel·lectuals amb Barcelona, Madrid i València i la recepció dels moviments culturals que s'hi produïen.
4. La identificació amb la Renaixença.
5. El coneixement i la utilització literària dels registres orals del parlar castellanenc.
6. La defensa de valors tradicionals i religiosos, acompanyada d'actituds de tolerància i col·laboració.
7. La idealització del paisatge, la història, els tipus i els costums de Castelló.

D'altra banda, els autors no defugen el realisme o la versemblança de l'argument, els espais i els fets són explicats o justificats, es recorre a la literatura i al llegendari popular, s'hi percep una gran tendència a la ironia i una ideologia freqüentment tradicionalista (catòlica i conservadora). El llenguatge sol mostrar una certa riquesa d'usos lèxics i locucions dialectals, una sintaxi mancada de criteri i una lògica vacil·lació ortogràfica.

A partir d'aquestes característiques es podria classificar aquesta literatura castellanenca en cinc corrents estètics:

1. El costumisme rural i urbà (*De la meua garbera* de Pascual Tirado, Gaetà Huguet Segarra i Salvador Guinot).
2. El realisme psicològic (Àngel Sánchez Gozalbo i Artur Peruchó).
3. El neoromanticisme i el modernisme (Maximià Alloza, Josep Maria Borràs Jarque i també Sánchez Gozalbo).
4. La narrativa històrica i llegendària (Joaquim Garcia Girona i *Tombatossals*).
5. La literatura infantil (Josep Pascual, Lluís Sales Boli, Serafi Salort).

Lluís Meseguer: *Castelló literari* (adaptació)

- a.- Què és "l'escola castellanenca"? Cita tres dels seus membres.
- b.- Quin era l'origen i la ideologia dels seus components?
- c.- Quin era l'ambient que envoltava l'escola?
- d.- Quines són les principals característiques comunes a tots?
- e.- Quins són els principals corrents estètics de l'Escola castellanenca?

2.2. Els corrents literaris narratius. Treball amb textos

2.2.1. El realisme psicològic

42. Ja has rebut informació sobre els principals corrents estètics de l'època. Ací tens un exemple de **realisme psicològic** en "El casament del Dimoni de Sorita", dins de *Bolanger de dimonis* de Sánchez Gozalbo. Llig el text i respon a les qüestions proposades.

text
20

...la verge sembla flotar en l'aire, per damunt l'altar, i que somriu emparadora; el silenci és gran i les mirades s'afuen a un sol punt. Avança lentament una jove d'uns vint anys; avança encarcerada, erta, com un autòmata; la segueixen una dona i un home fornit que van espentejant-la. Dos passes prop de la reixa ha començat a moure el braç dret, ha girat la boca a un costat, ha posat els ulls en blanc i s'ha clavat a terra sense guanyar un pas. Ha caigut a terra. L'home fornit intenta fer-la avançar, vol que redole. Unes dones semes, endurides, de grogor de cera li nugen uns llacets blaus als dits. Són les velles sacerdotesses d'aquell rite mil·lenari. En un no-res mans i cames se contorsionen com aspes de vent; les flexions s'acceleren rítmicament; es desnugen les llaçades dels apretats dits d'una manera sincrònica amb el

ritme convulsioniari; les violentes contorsions llancen a l'aire tenebrós de la cova la blavor de les vetes; la cabellera s'embrolla i onduladament s'estira com si fóra una medusa; els ulls brillants, injectats, surten de les conques; la bromera s'espixorra de la boca i esguita als dels voltants; les rítmiques, accelerades convulsions paren, les succeix una tivantor en arc. La jove barboteja crits inarticulats.[...] són més violentes les contorsionades convulsions i queda desabillat aquell cos blanc com la neu i ple de joventut davant de la Verge miraculosa i d'aquella multitud devota, enardida, que a l'ensem que xilla esgarrafada: -Pels ulls no, que es tornarà cega! Pels peus, per les mans, pels peus! Per la punta dels dits! Que ixquen els dimonis pels peus!

- Llig la descripció anterior d'un atac d'epilèpsia. Busca informació sobre aquesta malaltia.
- Observa la minuciositat, el detallisme que utilitza l'autor (amb la intenció de produir un gran efecte de realisme). Quina creus que és la categoria gramatical que més utilitza? Per què?
- Observa com mescla el llenguatge de dos mons: el de la religió i la superstició amb el científic de la medicina. Fes una llista de les paraules i les expressions que corresponguen a cadascun dels registres.
- Quina funció creus que tenien els llacets blaus als dits?
- Aquesta narració tracta sobre els *endemoniats*, en concret els de la Balma, un santuari situat en el terme de Sorita, en la comarca dels Ports. Què en saps d'aquest fenomen?
- Àngel Sánchez Gozalbo va estar destinat com a metge a Forcall, poble situat al costat de Sorita. Creus que hi ha trets autobiogràfics en el text? Quins?

Sánchez Gozalbo

43. Ací tens la biografia d'Àngel Sánchez Gozalbo, extrau les dades biogràfiques de l'autor que t'hagen sorprés o et pareguen més interessants.

Àngel Sánchez Gozalbo (1894-1987) va viure una infantesa de “sinyoret estudiant que portava corbata i sabates”, fill d’un artesà que tenia el seu establiment d’estrís de llanda i de zinc al carrer d’Enmig. Als primers estudis a les Escoles Pies coincidí ja amb Lluís Revest; i després del batxillerat a l’*Instituto General y Técnico*, va viure la València universitària de la segona dècada del segle, amb professors com Faustí Barberà o Josep Rodrigo Pertegàs. Tot i uns primers dubtes sobre estudis, amb preferència per les Ciències Naturals, es va doctorar en Medicina a Madrid, on va mantenir algun contacte amb Santiago Ramón y Cajal. Destinat com a metge al Forcall (els Ports de Morella), la seva tesi de doctorat és ben significativa: els efectes de la grip del 1918 en aquelles contrades.

2.2.2. Neoromanticisme i modernisme

44. El text següent és una mostra del **neoromanticisme i el modernisme** presents en la narració “Color i forma”, dins l’obra *Bolanger de dimonis* d’Àngel Sánchez Gozalbo. Llig el text i realitza les activitats.

Bolanger de dimonis

Estava desalentat. Fea tres mesos que li havia escrit; li donava raó d’ell i li pregava el perdonara. A la casa Knoedler ja no hi estaria? Ell li havia escrit a les sucursals de Londres i París [...].

Fea deu mesos que era a Espanya i encara no li havia escrit dient-li on estava. La veritat que ell no havia parat gens corrent com una baralluga de poble en poble. Tenia recorregut tot el camp de Tarragona, la ribera de l’Ebre, la comarca de Morella [...].

Mr. Howard Seligmann, el jove director del gabinet de restauracions del Museu de Boston, l’intel·ligent i generós comprador de tota mena d’antiguitats [...].

...on va conèixer a Emília [...].

Una senyoreta rossa com l’or exposava en correcte anglès les recents troballes dels forns de Paterna. El director i el restaurador es quedaren admirats de la bellesa, de la intel·ligència i de la discreció d’aquella senyoreta. En eixir i interrogar al gerent de la firma Knoedler, els contestà era un dels millors elements de que disposava a casa; parlava francès, alemany i català ultra l’anglès, i entenia molt bé l’espanyol. Sa mare era filla de Xàtiva, i aquelles paraules que els estranyaren al ressenyar-los les peces de Paterna eren pronunciades segons la fonètica valenciana. La seua passió era sa mare, la terra de sa mare i tot el que ella estimava. No se sap el que donaria aquesta senyoreta per conèixer València. La viva simpatia i la desperta intel·ligència enlluernaren a Howard. Emília s’enamorà perdudament [...].

Howard era una mica groller tot i essent un esperit cultivat. En una de les freqüents crisis deixà de vore a Emília [...] prengué la resolució d’anar-se’n a Espanya. Allò que havia fet era de desalmat. Ara s’acusava de que la seua conducta no era la correcta, de que era un home roïn [...].

Per lliurar-se de cabòries agarrà el cavallet i la caixa i se’n anà a pintar [...].

Des del roquiser de la punta del Marbre contemplà Peníscola Howard amb els pinzells i la paleta a la mà. Dóna pinzellada de blau, pinzellada de blanc; ara escampa un xorritó de vermell, de groc...

Aquestes dades biogràfiques expliquen el contingut de *Bolanger de dimonis* (1931), obra que seria ràpidament apreciada per les dimensions i el caràcter de la ciutat. Les activitats de Sánchez Gozalbo s’emmarquen dins d’un grup intergeneracional: pertany al sector més jove de la Societat Castellonenca de Cultura –amb Revest, precisament–; és quasi coetani del grup de l’Ateneu –com el filòsof Ferran Puig i els germans Sos Baynat–, i uns deu anys més vell que Enric Soler, Bernat Artola o Lluís Sales.

Lluís Meseguer: *Castelló literari*.

text
21

Aquesta quietud mediterrània amb regust històric em guairà. Quan siga ben afinada la meua sensibilitat cercaré a Emília [...].

La matèria en sí no és res –diu– [...] Sense forma no hi ha color i sense color no hi ha forma [...] Vaig a pintar figura. Escolliré model. Qui serà? Ah! ja la tinc. Li ho diré a Mari Gràcia [...].

És de dordre que Mari Gràcia siga tan jove [...].

Se n’haurà anat el pintor? es pregunta la gent [...] que a Howard li inculpen de la desaparició violenta d’unes pintures [...].

...he estat empresonat. M’he salvat per la meua qualitat d’estranger i per les meues rares habilitats. Per què no hauré sabut dur així a Emília? Sóc un gran marxant, un regular pintor, però un detestable enamorat [...].

Aquell retrat no s’acabava mai, però era perquè ni Howard ni Mari Gràcia volien acabar-lo [...].

Un matí desaparegué el pintor de Peníscola [...].

Mari Gràcia estava enamorada del pintor. Ella mateixa li proposà la marxa a París. No podia, no devia esperar més temps [...].

Han passat anys. Tots els dies creua la solitud del cel un ocell; és l’avió correu de Tolosa-Casablanca [...].

...governa l’avió un jove pilot. Quan passa per damunt de Peníscola un pes gran el fa baixar dels núvols: el record de sa mare.

text
22

- Creus que aquesta narració té trets romàntics?
- Describeix els personatges.
- Quins fets tràgics es produeixen? Com reacciona el personatge?
- Per què està angoixat el personatge?
- Creus que Emília seria una dona “normal” en aquella època?
- Compara l’art amb les relacions humanes dins del text.
- Deixos de cosmopolitisme i modernitat en el text.

45. El text següent és un altre exemple de **neoromanticisme i modernisme** i, en especial, de **cosmopolitisme** del borrianenc Artur Perucho i Badia en la novel·la *Ícar o la impotència*, de l'any 1929. Llig el fragment adaptat d'aquesta novel·la i també la biografia de l'autor, i realitza les activitats proposades:

**text
23**

El bruit del telèfon, el despertà a les onze. Lentament, sensualment, amb el mateix plaer que si estirara els braços entumits per un llarg repòs, va obrir els ulls [...].

El cap de Tristany era ple de penombra. I aquesta penombra, també la travessava una espasa de foc: Marcelle [...].

Encara li rodava el cap, amb un vertigen de dansa desenfrenada. Era la sensació desplaent que té el que ha begut massa.

La finestra havia canviat d'emplaçament. Ahir estava a la dreta. Potser era el llit, que havia canviat. Sí. Els dies anteriors estava d'una altra manera: davant mateix de la porta [...].

El telèfon. Tenia telèfon a la seua cambra? No l'havia gastat mai. Coneixia encara poca gent. Però coneixia a Marcelle.

Ah! Per què balles tan malament? L'orquestra té la culpa. No és bona. Porta el ritme, no es pot negar. Aquell banjo fa massa soroll. No és això, no és això... Vostè fa cantar el banjo, i el banjo és un instrument secundari, un senzill instrument de percussió. El qui toca el "jazz" sap bé l'ofici. Ritme i no res més. Ritme [...].

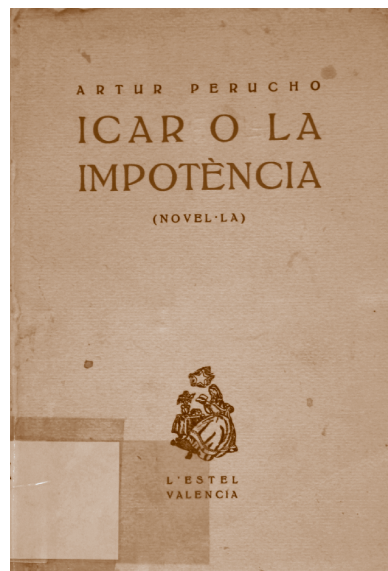
Més xampany? És fresc, no fa mal. Si se'n puja cap al cap és per a aclarir-lo amb la seua frescor [...].

No, no; el xotis no es balla així. Dos passos a la dreta, dos a l'esquerra i mitja volta. És el xotis autèntic, el que ballen a Madrid.

I, per què no? Per què no un bes? Ah, sí! És dolç "ma cherie". I els pits. No puc estar-me quiet. Sóc meridional. No, no és la beguda; és la sang [...].

El "bruit" del telèfon el va acabar de fer viure: Va agafar l'auricular. Qui? Seguien les seves instruccions de la nit anterior i li avisaven que ja eren quarts de dotze [...].

La Sorbona, on havia començat els estudis de la Facultat de Filosofia, era l'element espiritual.

Artur Perucho: *Ícar o la impotència*

Marcelle... Què era, aquella doneta, per a ell? Encara no ho podia dir. De moment, la seua primera aventura a París. El record d'una nit agitada, de xampany i xarlestons. Una incògnita.

Els primers dies de viure a París, havia freqüentat el museu del Louvre, i a les nits intentava d'ensopir-se de tant d'art catalogat, ballant als cabarets del Montmartre. Però el cabaret és una institució sense sentit i sense alegria. És una institució falsa, on tot —dones, amor, joventut— és falsificat. El music-hall és brutal, però encara és quelcom fort i vigorós; el cabaret és decadent i per això que els tangos hi han tingut tanta acceptació.

**text
24**

• **Artur Perucho i Badia (biografia)**

Va néixer a Borriana l'any 1902 i va morir a Mèxic l'any 1956. El seu naixement a Borriana fou un fet accidental, també ho va ser que passés la seua joventut a Xàtiva. Jove advocat es converteix en un destre periodista i desplega una important tasca política a Barcelona com a home d'esquerra i, naturalment, republicà replet d'idees. Acaba els seus dies exiliat a França i a Mèxic.

Sovint els investigadors l'han adscrit a l'àmbit barceloní i en conseqüència no l'han reivindicat com a autor valencià, malgrat els estrets vincles que l'uniren amb el grup de **Taula de les Lletres Valencianes**, i la constant col·laboració que va mantindre —encara que vivia a Barcelona— amb la revista que aqueix grup publicava entre els anys 1928 i 1930.

La seua única novel·la *Ícar o la impotència* va ser publicada per una editorial ben valenciana, l'editorial L'Estel. Enllestida a París l'any 1929, la novel·la s'obri amb un capítol de tall avantguardista que ens mostra les sensacions del protagonista, Tristany, encara sota els efectes de l'embriaguesa. També la línia avantguardista es percep en el gust exacerbant per tot allò que és novetat i en el lèxic: *jazzband*, *claxon*...

- a.- Quina és la temàtica del fragment narratiu anterior?
- b.- Quin creus que és l'argument d'aquesta novel·la?
- c.- Quin és l'estat físic del protagonista?
- d.- Hauràs comprovat que no ens trobem davant d'un text amb característiques del costumisme rural.
Quines altres característiques trobes?
- e.- On transcorre la història? Quines paraules o costums t'ho indiquen?
- f.- A partir de la lectura de la biografia de l'autor, assenyalas els fets que et pareguen més curiosos.
- g.- Investiga: què era la Taula de les Lletres Valencianes.
- h.- Per quins motius creus que va haver d'emigrar a França i després a Mèxic?
- i.- Per què, en concret, a aquests països?

2.2.3. El costumisme rural

46. El fragment següent de l'obra *Els valencians de secà*, de Gaetà Huguet, és un clar exemple del **costumisme rural i el realisme psicològic**. Llig el fragment de la narració "Monjo el masover" i respon a les qüestions proposades.

Gaetà Huguet

No es podia dir que fos un home vell, però era un home madur, quallat. Les carns de la seua cara, gran i redona (de lluna plena), havien perdut la tibantor que caracteritza la nutrició perfecta del jovent. Aquelles galtes una mica penjolloses, aquella calba limitada per uns plomalls de pèl tot al voltant del seu cap, formant com una corona a l'altura del pols i de les orelles, i els ulls un poc enterbolits amb els llagrimals una mica rogenys i humectants que destil·laven amb freqüència, feien la impressió d'una naturalesa madura que ben bé podia vorejar els cinquanta anys. Tenia les arcades de les celles grans i eixides, les quals, al costat d'un pèl de barba negra i espès que emplenava la gran superfície de les galtes, donaven al seu rostre un aspecte de duresa, tot i tenir uns llavis prims i un nas recte, ben traçats. El cos gruixut, de mitjana alçària, i el coll, curt i ...

text
25

- a.- Com hauràs pogut observar, el text anterior és una descripció. Quines característiques té un text descriptiu?
- b.- Els punts suspensius indiquen que la descripció del personatge anomenat el Monjo encara continua. Intenta continuar-la tu sol.
- c.- El costumisme rural de Gaetà Huguet es fa evident en la descripció del prototipus d'home rural. Defineix ara tu aquest prototipus d'home de manera breu.
- d.- Extrau el llistat d'adjectius emprats per l'autor en la definició. Quins altres recursos descriptius utilitza?

47. A continuació tenim un altre exemple de **costumisme rural**, “La tia Centa, muller del Monjo”, extret també de l’obra *Els valencians de secà* de Gaetà Huguet.

text
26

La tia Centa del Monjo –o la Monja, com moltes persones anomenaven la muller de l’encarregat– era, poc més o menys, de l’edat del seu marit i tenia una mica més d’alçària que no ell. De complexió eixuta i de color groguissone esblaimada, tenia un front ample tot solcat d’arrugues fondes, i la resta de la seua cara s’estretia fins terminar en una barbeta punxaguda; les arrugues verticals del seu rostre eren tan pronunciades com les del front. Aquella cara plasmava una vida de sofriment i de treball monòton i esgotador.

Havia sofert el dolor de set infantaments, i dels set fills nats, tots alletats i criats per ella, en restaven sis [...].

Feia una pila d’anys que la tia Centa no anava enlloc, que no havia sortit, car consagrava la seua vida sols al conreu de la família i del mas [...].

Però la Monja no tenia el caràcter alegre, ni tan sols equilibrat i corrent; rarament se sentia satisfeta i mormolava quasibé sempre; tot treballant, treballant enraonava tota sola com si resàs, donant eixida als seus neguits, les seues queixes i les seues crítiques de tot...

Gaetà Huguet: *Els valencians de secà*

- a.- Ara has pogut observar la descripció d’un personatge femení. Quin prototipus de dona creus que és?
- b.- Quina creus que era la relació entre aquest matrimoni rural?
- c.- En el fragment anterior pots observar dos tipus de descripció de personatge diferents, saps com es denominen?

48. Comprova, tot responent a les activitats, els trets típics de la **narrativa costumista urbana i rural** en dues narracions incloses en *De la meua garbera*: “Dumenge de la rosa” i “Eixida de borriolenc”. (1935)

text
27

Dumenge de la rosa

[...] Fa uns dies esplèndids, solejats, que l’ocellada choreja gojosa i rispera. És maig arribat i no cal dir altre.

La fadrinalla enamorada també remou els seus volers; lo mes de les flors i dels flaires odorosos, és lo mes escollit; lo mes de les cançons i serenates, lo de les rondalles, músiques, enramades i presents a les xiques [...].

En lo carrer està la camada de músics ben acompanyada d’altres xicots que esperen que si ho paguen bé també els faran a les seues nòvies la musiqueta que pertoca, que al fi, del seu compte corre lo marrasquí i lo bon escarxat, los rollets carats, dosetes i xocolate per a matar lo desmai de la matinada [...].

És la primera porta, on comencen les serenates, la d’una xicona que ja té dues amonestacions. Lo nóvio vol donar-li eixe goig; dins pocs dies se’ls acabaran als dos estes il·lusions i per darrera volta de sa vida desobligada de fadrina, vol que remate somniant dolçament esta matinada de la “rosa” [...].

De porta a porta empenen les botelles per a pendre força i no amainar la calor, segons ells diuen. I aixina saltegen de la vila als ravals i dels ravals a la vila.

Eixida de borriolenc

[...] no n'hi ha un altre com lo gran D. Florentino Romaguera de la Sarpeta.

En lo seu despatx no manca res d'allò que pot tindre lo del millor abogat [...].

Un cert dia, se li'n entrà per les portes del despatx o parany, un bon borriolenc –que vol dir espavilat– a demanar-li lo seu paréixer sobre cosa que era de prou interés.

–Bon dia, D. Florentino. Pos, volia raonar en vostè unes paraules: perquè és lo cas que u cavila i cavila, li pega voltes... i lo que digué la meua: Folquencio, no caviles; corre a Castelló i raonau-ho en lo senyor Romiguera...

–Escolte amic, jo sóc Romaguera, ¿sap?, Romaguera...

–¡Ai cuca! Dissimule, és que a Borriol tots lo coneixem per Romiguera, sinyor, –li retrucà, fent la caigudeta del parlar del seu poble [...].

–Bé, bé; deixe's de raons i mitges lliures i anem al gra. Vostè dirà.

I lo bo del borriolenc li va raonar, a la seua manera, la cosa que lo tenia tant cavilós. Res, que anava de cacera i seguint un surrat, sense adonar-se'n es ficà a trepitjar en un vedat. I és lo cas, que després van i li claven una multa sense saber ell com ni perquè. Barrinant en lo cervell va caure en si seria per lo de la cacera i va córrer a ca l'amo del vedat per a demanar-li permís, però mentrimentes los del tricornio li havien fet la denúncia i li havien posat la pena [...].

- a.- Trets costumistes en els dos textos.
- b.- En què consistia "el diumenge de la rosa"?
- c.- Quan se celebrava? Per què?
- d.- Quin sentit té el títol de la segona narració "Eixida de borriolenc?"

I lo de la Sarpeta ab tota tranquil·litat, i seguint les cerimònies de costum, va donar-li lo seu consell molt a satisfacció del borriolenc, que es quedà prou tranquil i gojós. Tirant mà a la faixa, tragué lo cap, descorregué l'anella com si anara a soltar les aguilletes i li preguntà al procurador què és lo que valia.

–Res, home, res, açò és poca cosa. En fi, mire, ja que vostè és tan bon caçador, allà un dia que li vinga bé, puix m'envia cap ací unes perdiuetes... És cosa que m'agrada molt. Ja s'enrecordara, ¿eh? Unes perdiuetes cap ací i jo pagat i agraït.

–Cuca, ja ho crec que li les enviaré!... ¡No calia més, cuca!

Encara no hauria passat un mesot de tot açò quan lo borriolenc se li presentà altra vegada en l'estudi del senyor de la Sarpeta [...].

–Home, home ¡ací tenim al borriolenc de les perdiuetes!... Poca memòria ¿com és que no me les ha enviades? [...]

–¡Ai cuca! D. Florentino ¿què me conte? ¿Però és de veritat que no han vingut les perdiuetes?... ¡Ai cuca, les guilopes! ¿Seran malcregudes? Cal dir que a un surrat que em va revolejar en lo camí de la Costa els vaig dir: –¡Hala, boniques, aneu, aneu de part de Folquencio el borriolenc, a casa lo sinyor Romiguera, de Castelló, que allí vos aguerden!... ¡Xe, i no vindre, les guilopes! ¡Deixe que jo me les trobe!

- e.- En el text del borriolenc es veuen dos personatges enfrontats, quin món representa cadascun d'ells?
- f.- Com és descrit cadascun d'aquests personatges? Què penses tu del comportament del borriolenc?
- g.- Realitzeu un treball de recerca i un debat sobre les diferències actuals entre la gent de poble i la gent de ciutat (costums, tradicions, llengua, etc.).

49. Observa els trets de **costumisme urbà** en el fragment extret de *Capolls mustigats* de Salvador Guinot: "L'arbre de la llibertat" (1900).

Vingué la *gloriosa* i les ónes de la creixent maror revolucionaria arribaren fins el meu sossegat i hermós poblet, y al pòc temps se veren moltes cares nòves en el municipi y en totes les dependències del Gobèrn, pera moralizar ¡clar está! la *res publica*, no era per a emplear –com dien males llengües– als que'l día avans cridaven com uns descosits per plasses y carrers: ¡Viva la revolució! ¡Fòra empleos! ¡Fòc a la pesebrera! ¡Fòra sotanes...! y altres crits y abalòts semejants.

El municipi fón capgirat del tot, dende'l alcalde al síndic, y dende'l pregoner als maçers [...].

[...] posánli el pompós rètul de *Plaza de la Constitución*; que's plantare en mitj d'esta plaça un llorer, voltat per una

reixa de gròssos barróns de ferro que'l guardare de les maleses dels chicuelos; [...]

Quatre llorers plantaren en menys de tres mesos y tots moriren, no per falta de conreus del municipi, vallga la veritat [...].

Y el ajuntamiento en plé, seguint lo consell del secretari, acordá demanarli a mossèn Joan, el retor del poble, un llorer del seu hòrt. Y el llorer de mossèn Joan se plantá, se cuidá ni més ni manco que'ls altres y no se morgué [...].

¿Y qui'm diu a mi que si *L'arbre de la llibertat* el deixaren lliure, si no estiguera enreixat, a la darrería, fugín de'ls pecats de casa la vila, no se ficarie en la'sglesia? ¿Qui sap?

text
28text
29

Salvador Guinot era ideològicament i políticament conservador; contrari, per tant, a les revolucions liberals que s'oposaven al règim absolutista per defensar les llibertats individuals i les reformes socials i polítiques. Recorda que l'Església catòlica es mantingué al costat dels absolutistes i en contra de les reformes liberals o socials. Has de conèixer aquests fets per poder entendre el text, especialment, totes les referències iròniques que hi apareixen.

- Busca en un llibre d'Història de 4t d'ESO informació sobre absolutistes i liberals en l'Espanya del segle XIX i les concepcions polítiques i socials que defensaven. Busca informació sobre l'actitud de l'Església catòlica davant els moviments liberals i el moviment obrer durant el segle XIX i primer terç del segle XX. Busca informació sobre "La Gloriosa".
- Quin és el tema del conte? És encara actual?
- Què creus que simbolitzava l'arbre de la llibertat?
- Fes una relació amb els fragments o expressions que millor il·lustren la ironia del text (recorda que la ironia és un recurs retòric que ens permet dir el contrari del que realment volem dir, deixant que el lector interprete el nostre pensament a partir del coneixement que té de la realitat).
- Quins errors més freqüents detectes? Per què creus que es produeixen? Torna a escriure el text de manera normativa.

2.2.4. La literatura infantil

50. El conte següent és un exemple curiós i atractiu de **literatura infantil** de l'època. "Càstor i Elèrcia", de Serafí Salort, va ser publicat l'any 36. Llig-lo i realitza les activitats proposades.

text
30

Fa molts anys, quan encara els hòmens creïen que el sol es barallava amb la lluna quan hi havia qui pensava encara allò que contenen bruixes i encantadors diuen que, als voltants d'on era Castelló hi havia un poble anomenat Castàlia. Els seus habitants eren molt pacífics [...].

Dins d'este poblet de vida senzilla, habitava una fadrina de cabells daurats, cara fina com la cera amb dos ulls que semblaven lluminàries de molta potència [...].

El poble estimava la fadrina depositant en ella tot l'orgull d'un voler primitiu. D'ella estaven enamorats tots els fadrins; però encara que Elèrcia no demostrava a ningú el que el seu cor li dia, [...] el seu pensament era per a Càstor, el millor tirador de fona, que en dos quarts de sol anava i tornava del tossal de Penyagolosa [...].

—Elèrcia, hui és el dia més venturós per a mi. Després d'anar tot ell creuant rius, guanyant collets, pujant i devallant cims, et veig a tu, que eres lo que més vull.

—Bon Càstor, ¿què et fa anar tan afaenat, guarnit el teu cos de gran massa, fona i llança i ensanguinades les mans i les cames?

—És que fa alguns dies —diu el sagal— que sentia el plor d'una pastoreta perquè uns llops anaven acabant-li la rabera; i este matí, abans d'eixir el sol, he vist les feres com s'acostaven a este mateix riu i, sense perdre instant, he agafat les armes i he perseguit les bèsties per tot arreu. [...] Quan els llops han conegut que jo anava a per ells, s'han defès i... encara porte senyals de la batera. Mira la túnica destroçada; i la sang que veus és d'uns mossos que no m'he pogut estalviar. Però... ja

han pagat el mal que han fet: l'un està atravesat per una llançada i l'altre ha quedat estès a terra d'un colp de massa al clatell [...].

Al sendemà tothom se n'adonà de la gesta heroica de Càstor. Però a l'ensems que les lloances es succeïen l'enveja, que tot ho quera anava apoderant-se d'aquells que esperaven vore's corresposts per l'amor d'Elèrcia. I la donzella, que mal no havia fet a ningú, però que les seues carícies eren ofrenades solsment a l'home de complexió carrasquenya i cor bondadós, plorava en descobrir la maldat dels homes.

Afrontats, sense saber com eixir-ne, decidiren anar a una vella d'eixes que es diuen bruixes, [...].

—Ja sé que veniu a demanar-me ajuda contra els dolents Càstor i Elèrcia.

No ens estranya que la malaventura diguera dolents als amants, puix que haveu de saber, xiquets, que, en este món, els bons són tractats de dolents pels que estan aveats a fer sempre malifetes.

—Puix bé —continuà dient la d'ulls de mussol— jo tinc una beguda feta pel bull d'unes herbes juntades a quatre escarabats piloters que té la "virtud" de convertir en éssers irracionals els que la beuen. Però també us dic que si, una volta encantats, tocaren els amants aigua de la mar tornaran altra vegada a ser com hi són ara. Per això, en el moment que es faça la transformació, una àguila se'ls emportarà a lloc que mai més no puguin tornar a Castàlia.

Els vengatius agafaren l'abeurall i se'n anaren de nou al poble. I una nit que celebraven una festa perquè Càstor havia mort set raboses, entre els afalacs insincers que prodigaven a la parella enamorada, els donaren la beguda de la bruixa i, encara no se l'havien acabat, quan, de repent, desaparegueren i en lloc d'ells sols hi havia un punxent esbarzer i una poruga sangrantana [...].

No cal que us diga que l'esbarzer era Càstor i la sangrantana, Elèrcia [...].

Des de l'hora que l'encantament va tindre lloc, tots els dies anava la sangrantana Elèrcia corrent pels voltants de la cova i, en fer-se fosc, tornava al seu cau junt a l'esbarzeret. Càstor, en el seu encantament, sols enyorava una cosa i era que, havent-lo transformat en una planta, no tenia més remei que estar clavat en terra i li era impossible realitzar excursions amb les seues cames de ferro. I, per a més martiri, veia, quasi front d'on ell estava, per damunt de "La Roja", (l'altra banda del riu), el cim de "Penyagolosa" i, en columbrar-lo cada dia, l'angúnia s'apoderava de son esperit i sempre acabava dient-se: ¿Per què seran tan mals els hòmens?

Passaven els dies, mesos, anys i segles, i la vida era sempre la mateixa. No veien hòmens ni dones per cap banda [...].

...un pastor amb saragüells. Anava la vista catxa i, en una de les mans, portava un saquet que anava omplint d'eixos animalets que fan tan rebona la paella. D'ací passà després pel "Morral de la Caldera" i, tot seguit, s'acostà als peus de la "Roca Penyalcalba". I caragol per aquí, caragol per allà (i tots al sac), anava per uns cinglets on tan sols havia lloc per als seus peus.

Amunt, amunt... més amunt. Ell no parava [...].

Ja és prop del forat on es troba l'esbarzer. En el saquet no caben ja més caragols; [...].

[...] l'esbarzer es desprengué del clavill, i, com que a l'alpinista improvisat les punxes cap bé no li feien, l'amollà deseguida a l'espai i el descens de l'esbarzer va ser ràpid, encar que bambolejant una mica pel vent [...].

L'aigua abaixava torrencial pels sargalls de vora riu, després d'un dia de pluja incessant, la riuada es sentia prop i el toll de l'aigua, com si fos un bou acabat d'eixir a la plaça, bramava en avançar riu avall...

El colp contra l'esbazer va ser fortíssim i mancà molt poc per a que Elèrcia perguera la seua grata companyia i que, encantada i tot, anara al fons de l'aigua i acabara sa existència [...].

Aixina solcaren tot el Montlló, arribaren a la Rambla de la Viuda i entraren després en el corrent ample i suau del riu Millars.

Era dia d'estiu, a migdia, quan l'esbarzer passava per l'indret d'Almassora i, a boqueta nit, estaven molt prop de la Mediterrània [...].

[...] Tots anaven afaenats cercant com ajudar-los. Algú portà uns potents fars que il·luminaven una gran superfície de l'aigua. Càstor remà cap aquelles llums i quan les seues forces anaven a mancar-li, amb els peus tocà terra ferma i pogué, encara, guanyar la platja. Però va caure sense coneiximent sobre l'arena i junt a Elèrcia.

Foren traslladats ràpidament a Castelló on la ciència dels metges digué que en breus dies serien fora de perill [...].

Aquestos, passats els primers moments d'estranyesa perquè no sabien on s'encontraven, no podeu imaginar-vos, xiquets, les impressions que tingueren en vore els avenços del progrés: la llum elèctrica, els autos i aeroplans, els trens, [...].

Però un dia eixiren per les afores de Castelló. Columbraren el tossal de Penyagolosa, i Càstor reconegué pam a pam la terra que xafava; i una veu interna, irresistible, un crit d'amor, féu que amb deler se'n anara, acompanyat d'Elèrcia, cap a la muntanya i tot seguint el camí de Castàlia.

En arribar els amants, no hi trobaren més que les roques on era el poblet i fon tanta la tristor que els va produir la seua pèrdua, que amb unes sentides llàgrimes regaren la per a ells benllogada terra.

Per estes demostracions de condol es va conèixer que alguna cosa de fora llei natural, i que estava lligada al nostre País Valencià, havia passat a aquells jóvens. I, aleshores, una societat d'hòmens bons, la "Societat Castellonenca de Cultura", es prengué la tasca d'instruir-los; els amostrà a parlar el nostre idioma, el dolç valencià, i sols així pogueren Càstor i Elèrcia contar el que els havia succeït [...].

[...] la maldat havia progressat també.

En certa ocasió veren una parada militar i s'esgarriaren en oir per a què aprofitaven els fusells, els matxets, els canons, [...].

...en el que valen els fusells menjarien xiquets que no tenen, moltes vegades, un tros de pa per a posar-se'l a la boca; en el cost d'un sol canó dels que es fan avui s'alçarien escoles on els infants pogueren rebre l'ensenyança [...].

I estes paraules ensucrades per la mel de la llengua valenciana anaven infiltrant-se dins el cor d'Elèrcia que exclamà amb entusiasme:

—Sí, és de veres. Jo també vull ajudar-te en esta mampresa d'amor que farà la felicitat del nostre País.

Des d'aquell dia, els herois de Castàlia influenciaren la vida de...

- a.- Quins són els elements fantàstics que trobes en el conte?
- b.- Les pocions emprades en els encanteris tenen sempre també una fórmula per a anul·lar-les. Explica en què consisteix l'encanteri del conte.
- c.- Ara inventa tu una poció, l'encanteri que pot produir i com es pot anul·lar.
- d.- Elabora l'argument del conte. Has de seguir l'esquema de l'estructura narrativa (cinc parts).
- e.- Què era la Societat Castellonenca de Cultura?
- f.- Quan tornen al món real cap a principis del segle xx es troben amb molts d'avanços, quins són?
- g.- Imagina una història semblant en l'actualitat en la qual els personatges aparegueren a Castelló l'any 2050. Quins avanços creus tu que podrien trobar-se?

3. La preocupació per la llengua

3.1. La normativització. Les Normes del 32

51. Llig el text informatiu sobre les Normes de Castelló i contesta les preguntes.

text
31

Per tal que una llengua tinga un ús normalitzat i siga vehicle de comunicació en els usos formals i escrits, és necessari que s'haja produït una codificació o fixació ortogràfica, gramatical i lèxica. És a dir, que hi haja una ortografia, una gramàtica i un diccionari que marquen clarament quina és la normativa que cal respectar quan s'usa la llengua. Aquesta tasca normativa és la que realitza per al castellà la Reial Acadèmia Espanyola de la Llengua des de la seua creació el 1714 per Felip V.

En el cas del valencià, durant l'Edat Mitjana, la llengua que s'escriu al Regne de València, Catalunya i les Illes Balears, apareix fortament unificada, fins al punt, per exemple, que els estudiosos no poden determinar unànimement l'origen geogràfic de l'autor de la novel·la cavalleresca *Curial e Güelfa*. El factor que unificava la llengua escrita era la Cancelleria Reial, que donava les pautes lingüístiques; la llengua dels funcionaris de la Cancelleria era el model de llengua per a tots els usuaris. Però durant la Decadència (segles XVI, XVII i XVIII), la disminució de l'ús literari i la pèrdua de l'autogovern van impedir l'aparició d'institucions que reglamentaren l'idioma, com va fer el castellà o el francès.

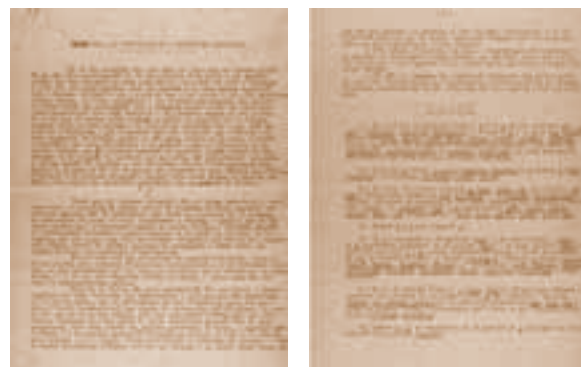
A partir de la Guerra de Successió i el Decret de Nova Planta (1707) es va bandejar el valencià de l'ús oficial i s'imposà el castellà. Era lògic, per tant, que quan Felip V crea l'Acadèmia Espanyola de la Llengua no se'n puga crear una de semblant per al català.

Quan amb la Renaixença es reprén el cultiu literari, els escriptors senten la necessitat imperiosa de reglamentar l'idioma, ja que l'absència de la llengua dels àmbits d'ús oficials provocava un cert caos entre els que l'usaven, i al costat de formes molt correctes i genuïnes apareixien castellanismes absurds, arcaïsmes ridículs o vulgarismes. Pompeu Fabra fou qui abordà amb rigor científic els problemes gramaticals del català i proposà solucions viables per a la seua codificació. L'any 1913 la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans promulgà les *Normes Ortogràfiques*, que van suposar l'inici de la normativització de la llengua. Aquesta normativització inicial es completà amb la *Gramàtica Catalana* (1918) i el *Diccionari General de la Llengua Catalana* (1932).

L'aparició de les normes de l'Institut d'Estudis Catalans tingueren repercussió al País Valencià. Així, les adaptaren algunes de les entitats més dinàmiques, com ara la Joventut Valencianista, El Cuento del Dumenge, la Societat Castellonenca de Cultura i la revista *Taula de Lletres Valencianes*, que féu una crida a tots els escriptors i editorials valencianes perquè s'hi adheriren. I així fou. El 21 de desembre de 1932, als locals de la Societat Castellonenca de Cultura del carrer de Cavallers de Castelló, es signaren unes "Bases per a la unificació ortogràfica", que han estat conegudes com a "Normes del 32" o "Normes de Castelló".

Aquest acord valencià suposa una acceptació de la normativa fabriana, un reconeixement de la unitat de la llengua compartida amb catalans i mallorquins, i la reivindicació d'un ús normalitzat del valencià en els àmbits de comunicació formals i cultes.

No és casualitat que un fet tan emblemàtic per a la normalització de la nostra llengua es produïra a Castelló; va ser la conseqüència de la vitalitat de la llengua i de l'eferescència intel·lectual que vivia la ciutat en el primer terç del segle XX. Entre les personalitats signants de les Normes podríem destacar Manuel Sanchis Guarner, Lluís Revest, Almela i Vives, Josep Pascual Tirado, Joan Baptista Porcar, Enric Soler i Godes, Carles Salvador, Lluís Fullana, Salvador Guinot, Teodor Llorente o Àngel Sánchez Gozalbo, entre molts altres.

Pàgines originals de les Normes Ortogràfiques

- a.- Quin era el model que unificava la llengua catalana durant els segles XIII, XIV i XV?
- b.- Per què els estudiosos no poden determinar clarament l'origen geogràfic de l'autor del *Curial e Güelfa*?
- c.- Què va suposar el Decret de Nova Planta per a la nostra llengua?

- d.- Per què es necessària una normativa unificada?
- e.- On es van signar les Normes del 32?
- f.- Per què són importants?
- g.- Quins signants de les Normes del 32 destaquen com a narradors o poetes?

3.2. La substitució lingüística

52. Els escriptors castellanencs mostren en les seues obres la seua preocupació per la castellanització de la llengua i per l'abandó de l'ús del valencià.

a.- Llig els dos textos de Gaetà Huguet. Explica com s'hi defensa la necessitat d'eradicar els barbarismes.

—I *adiós* a tu també—, digué Jaume a Roseta ja en el carrer.

—El fill de l'amo diu que no hem de dir *adiós*, sino *adéu*, perquè parlem en valencià i no en castellà.

—Vet ací una cosa de què mai no me n'havia adonat —continuà Jaume—. Bo. Ens direm *adéu* i ens darem les mans com fan els senyorets.

text
32

Gaetà Huguet: *Els valencians de secà* (“Un festeig masoveril”)

—Jo sóc el notari; diga el que vullga.

—Vosté! —exclamà la Rossa—. Dissimule, que aquests dies estic estamordida de tant de treball com tinc. Jo venia ací mig esglaiada perquè pensava trobar-me algun senyor molt seriós i malcarat, que jo no l'entendria perquè parlaria diferent de com parlem ací; però ara de bona fe, que en saber que és vosté el senyor notari, Déu del cel!, se m'han obert els esperits...

[...] —En aquest farcell hi ha tots els bitllets d'un amagatall. Aquests primers són els que han eixit nets i sense defectes, i en aquest farcellet més menut.

—Com diu, com? —digué el notari—. Farcell?

—Senyor notari no faça cas del nostre parlar, que a les muntanyes parlem el valencià molt malament —digué la Rosa—. Bé continuà, en aquest bultet...

I el notari retrucà:

—Suara que diu bultet és quan parla malament, però abans això de farcell està molt ben dit. Bé, seguixca, Rosa.

—Doncs en aquest farcellet més menut són tots els bitllets sospitosos.

text
33

Gaetà Huguet: *Els valencians de secà* (“La Rosa i el notari”)

b.- Hem d'evitar l'ús de barbarismes o estrangerismes. Preocupa-te'n com va fer Gaetà Huguet i escriu les formes valencianes corresponents als barbarismes següents.

<i>adiós</i>	<i>hasta demà</i>
<i>cuento</i>	<i>aplausos</i>
<i>enfermetat</i>	<i>bussó</i>
<i>passillo</i>	<i>bulto</i>
<i>enxufe</i>	<i>entonces</i>

Estrangerismes o barbarismes

La llarga etapa de sotmetiment lingüístic del valencià al castellà va afavorir una forta penetració de paraules i expressions estranyes en el nostre parlar. Aquestes paraules i les que provenen d'altres llengües, s'anomenen estrangerismes o barbarismes.

3.3. La recuperació lèxica

53. La preocupació que els escriptors castellanencs sentien per la llengua es manifesta també a través de la recuperació de paraules genuïnes que el poble encara usava. En aquest sentit, destaca la gran aportació lèxica del *Tombatossals*. De fet, si consultem el *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll, trobarem moltes paraules documentades, precisament, al *Tombatossals* de Pascual Tirado.

a.- Llig les definicions de *boletxa* i *galligotes* del *DCVB*. Busca aquestes paraules al diccionari de valencià que utilitzes habitualment. No les trobaràs probablement, perquè es tracta de formes molt localistes, desconegudes en altres llocs.

Boletxa. *f.* Cordellina de cànem de dos o tres cordells; *cast.* guita. *Jo sabia que no era res, que sens l'aire i la boletxa mai mon cap s'haguera alçat de terra*, Pascual TT 32.

Galligotes. *f. pl. A les galligotes:* assegut damunt els muscles d'un altre i amb les cames penjants damunt els pits d'aquest (Castelló de la Pl.); *cast.* A cosqueretas. *Portant a les galligotes a Cagueme*, Pascual Tirado (BSCC, 1923, pàg. 166).

Alcover-Moll: *Diccionari català-valencià-balear*

b.- Busca el significat de les paraules següents i construeix una oració amb cadascuna. Pots buscar-les al *DCVB*, que es pot consultar per internet.

brumidor – soto – llosmo – dimitar – malaganós – entruperi

54. L'obra *Tombatossals* destaca per la gran riquesa lèxica, especialment pel que fa al vocabulari propi del món rural i de la vida quotidiana de la gent. Al text següent, la Sirena de la Mar es troba envoltada per tot tipus de peixos. Subratlla tots els noms de peixos que hi apareixen i identifica'ls mitjançant la traducció o la definició del diccionari.

text
34

Tombatossals, aclucats els ulls, en ple deliri, a la benivolguda Serena, cavalcant la vea recolzada al llom d'una gran ballena, esguitant les esbargides gotaines dels abundosos espiracles, la daurada i estesa cabellera i lo temptador mig cos de la somniada regina de la mar, que allí se revolia i seguida d'un lluit corteig i escoltada de feréstecs galfins i tiburons, d'escats i de tonyines i vistoses llangostes, castanyoles, mantos, aladrocs, galeres i mussols, a l'ensem que els precedien bon cop d'emperadors, que ab sa espasa feridora camí amanien a la nombrosa desfilada, escarotant les molades de pagellets i mabres, de xaclets i caputxons, de llisses i llobarros, donzelles, palaies i palaïns, aranyes i rates que, a l'oir l'encisador cantar de sa regina, en lo seguici formaven... Allí era tot peixet bellugadís i gojós, los llangostins, les mòlles cristal·lines, sorells, orades, meros... i fins lo malaganós cranc, l'erichó, lo polp i l'estol de gambetes i capellanets... Tots, tots, grans i menuts, rodejaven a la majestat de la Serena, que magnífica i superba movia la platejada i partida cua, plena d'orgull i satisfacció. Una nuvolada de gavines, gavilans, canets i fumarells aletejaven per damunt d'aquell regne movedís que semblava anar-se'n de berena en lo senyalat dia de cap d'any.

J. Pascual Tirado: *Tombatossals*

55. Relaciona les definicions amb les paraules corresponents extretes del *Tombatossals*.

1. adolit	a. acció d'avançar diners a algú
2. arguelltat	b. gènere d'himenòpter, molt pelut
3. bestreta	c. que té dolor, afligit
4. borinot	d. que està prim, malaltís
5. bròfec	e. aspre, grosser
6. cavalló	f. desitjós, que provoca un plaer intens
7. delitós	g. idea errònia que hom dóna com a cosa segura
8. falòria	h. instrument per a tirar pedres
9. fona	i. dit d'un home capaç de fer-ne de totes; gegant, corpulent
10. frito	j. llom de terra entre dos solcs
11. galifant	k. carn i llonganisses que es conserven en oli
12. pomell	l. pom de flors
13. quefer	m. parlar entre dents
14. remugar	n. històries sense importància
15. romanços	o. ocupació, treball

56. Busca en aquesta sopa de lletres 10 paraules de les 15 de l'activitat anterior.

A	B	E	S	T	R	E	T	A	R
F	R	I	T	O	L	L	N	C	T
S	O	A	F	A	L	O	R	I	A
O	G	A	L	I	F	A	N	T	L
Ç	A	D	O	L	I	T	E	L	L
N	L	L	E	M	O	P	R	U	E
A	R	D	E	L	I	T	O	S	U
M	B	R	E	M	U	G	A	R	G
O	R	T	O	N	I	R	O	B	R
R	O	D	A	N	O	R	A	C	A
G	F	Q	U	E	F	A	L	O	R
R	E	F	E	U	Q	U	E	F	E
A	C	A	V	A	L	L	O	A	R

57. El fragment següent del *Tombatossals* narra l'escena en què Tombatossals i la seua colla reben una lletra de convit del Rei Barbut. Compara el registre en què està escrita la carta i el registre de la conversa que segueix:

- Quin fragment està escrit en un llenguatge altisonant, extremadament formal i, fins i tot, arcaïtzant? Identifica algunes paraules o expressions pròpies d'un estil formal i també aquelles que són arcaïsmes en desús.
- Quin fragment està escrit en un llenguatge col·loquial? Subratlla algunes paraules o expressions pròpies d'un registre informal.
- Copia la frase del text amb què es reivindica l'ús d'un valencià formal, que incloga lèxic i expressions no usuals en la parla quotidiana.

**text
35**

—Mireu, mireu, la lletra de convit que lo Rei Barbut ens tramet! I porta lo reial segell!... Anem a vore lo que dius tu, Cagueme lletrat, veges lo que aquests taulells diuen, que, com saps, jo en llegimenta no estic tret..., i tin en compte al girar les fulles que no te'n caiga cap als peus...

I Cagueme calant-se les ulleres va llegir:

“Al molt estrenu, entremetent i magnífic cavalleràs Tombatossals, la majestat d'un Rei endreça los seus precs perquè servit sia d'esdevindre la seua senyoria a aquesta Cort on hi ha mampreses que entreprendre a hòmens canuts i de paratge i briosos galifants encomanades, i com a tots Vós supereu, ab vivíssim desig vos reclamam Nós. —*Lo Rei Barbut*

Nota bene. —No vos deixeu als companys magnífics de la colla, als Arrancapins, Cagueme i Bufanúvols, que mester hi haurem de llurs serveis.”

—Eh? Què t'ha paregut, Cagueme, la carteta?

—Que si aplega a ésser més llarga lo rei Barbut hauria necessitat tota la fornada.

—Això quina llengua és? —digué Bufanúvols.

—Valencià i del bo, del que es guarda en conserva com les llonganisses del frito per a dia de batuda.

—Al rei Barbut —digué Tomatossals— alguna ceba li courà, alguna tecla li se somou quan ens crida... Bé, siga lo que siga, jo us dic que allà hi som. Vos esglaieu?

**text
36**

L'obra de Pascual Tirado presenta cinc mèrits:

—La literaturització d'un registre dialectal oral.

—L'ús de registres lingüístics diversos: llenguatge arcaic, llenguatge oral popular, col·loquialismes, llenguatge literari...

—La recollida i la fixació del lèxic i la fraseologia de la seua zona geogràfica.

—La creació d'una alternativa estilística pràcticament *ex novo*, enmig d'una mançança total de referents o antecedents valencians.

—L'assimilació (a través del mestratge de la Societat Castellonenca de Cultura) dels criteris normativitzadors impulsats des de l'Institut d'Estudis Catalans.

Lluís Meseguer: Estudi introductori al *Tombatossals*

Recapitulació

58. La preocupació per la llengua dels escriptors castellanencs del primer terç de segle xx es manifesta, també, per haver contribuït, des del País Valencià, a la creació de la llengua literària. El text següent destaca alguns aspectes d'aquesta contribució. Llig-lo i busca exemples que il·lustren alguns d'aquests aspectes a partir dels textos i activitats que has treballat en les activitats anteriors.

b.- Els poetes castellanencs

59. Llig aquest text informatiu i respon a les qüestions següents:

- a.- Quines eren les tendències estètiques més importants emprades pels poetes de les primeres dècades del segle xx?
- b.- Cita tres poetes d'aquest període.

De les dècades primeres del segle xx, es pot dir amb raó que les comarques valencianes són terres de poesia, per la quantitat d'autors populars i la varietat d'usos i tendències dels seus versos.

Cal distingir entre poesia popular i poesia de voluntat culta i modernitzadora. La primera, siga costumista o satírica, és conreada per tots els autors, i en alguns casos de manera exclusiva, com és el cas del borrianenc Joan Baptista Tejedo. També cal citar l'impacte de l'estètica dels Jocs Florals, seguint el lema d'aquesta institució tradicional: "*pàtria, fides, amor*"; o siga, poesia patriòtica, religiosa i amorosa. De fet, l'època que estudiem comença amb els primers Jocs Florals de Castelló de la Plana, celebrats al juliol del 1892, que va guanyar Constantí Llombart. Dins la poesia sobre la terra, té un gran paper la poesia de paisatge i la històrica. Així, al benassalenc Joaquim Garcia Girona devem la millor obra èpica valenciana contemporània: la novel·la en vers *Seidia* (1920), una història d'amor en els temps de Jaume I.

Sobretot, però, en aquestes dècades floreixen alguns poetes de primer nivell, que incorporen les noves tendències de la poesia valencianista, de la Renaixença anterior i dels successius moviments propis o internacionals: el modernisme, el noucentisme, el simbolisme, l'avantguardisme. Així, cal citar poetes modernistes com el borrianenc d'adopció Josep Calzada o el castellanenc Maximà Alloza (autor de la destacadíssima novel·la amorosa en vers *Ioesa* (1914). I després, els castellanencs Bernat Artola —un dels millors poetes valencians de tots els temps, amb llibres excel·lents com *Elegies* (1928) i *Terra* (1935)— i Enric Soler Godes; o el líder cultural Carles Salvador, mestre durant aquells anys a Benassal, i el vinarossenc Francesc Almela. Amb ells triomfen la poesia de paisatge, l'amorosa, la de protesta política i, sobretot, les expressions sentimentals de la vida urbana i moderna.

text
37

3.1. Carles Salvador. Biografia

60. Llig la biografia de Carles Salvador i realitza les activitats.

Carles Salvador

Carles Salvador va néixer a València el 1893. Estudià la carrera de mestre i de ben jove entra en contacte amb el moviment nacionalista i comença a escriure els primers versos. El 1915 fa oposicions i obté en propietat la plaça de Benassal, on coneixerà la seua dona, Sofia Salvador. A Benassal visqué des del 1916 fins al 1934, uns anys d'una gran activitat intel·lectual: participa activament en el moviment de renovació pedagògica que defensava la valencianització de l'escola, col·labora en diverses publicacions periòdiques i continua escrivint.

L'any 1931 es proclamava la II República i comença un breu període de progrés i d'esperança. El juliol de 1932 participà, amb Enric Soler i Godes, un altre enyorat mestre valencià, en l'Escola d'Estiu de Barcelona i el 21 de desembre de 1932 participa en la signatura de les Normes de Castelló, un acord dels intel·lectuals valencians sobre les normes ortogràfiques del valencià, que significava la fi de l'anarquia ortogràfica i el reconeixement de la unitat lingüística amb el català. L'estiu del 1933 participa en l'organització de la I Colònia Escolar Valencianista a Sant Pau d'Albocàsser.

La fi de la guerra suposà la instauració de la dictadura franquista, un règim que perseguí durament l'ús públic del valencià i reprimí implacablement els ideals que havia defensat Carles Salvador. Tanmateix, el 1951 fundà, dins lo Rat Penat, els cursos de llengua i literatura valenciana, que desenvoluparen una tasca eficaç en uns moments difícils,

text
38

i publicà per als alumnes d'aquests curssets la *Gramàtica valenciana* (1951). Va morir el 1955 als 62 anys.

Durant tota la seua vida Carles Salvador duqué a terme una intensa activitat intel·lectual i cívica al servei de la normalització lingüística i cultural del País Valencià. La seua tasca es pot agrupar al voltant de quatre eixos: l'ensenyament, la creació literària, la difusió de la normativa gramatical i el compromís cívic.

- **Com a ensenyant** participà activament en el moviment de renovació pedagògica que defensava l'ensenyament del valencià, en valencià i amb continguts valencians.

- Pel que fa a la **creació literària**, destaca, sobretot, com a poeta. Defensava la renovació de la poesia valenciana, que durant els anys vint i trenta estava dominada per un jocfloralisme casolà i decadent. Carles Salvador incorpora

elements de l'estètica avantgardista, fa de la poesia una eina d'expressió personal i introdueix elements de la poesia popular. Entre les seues obres destaquen *Plàstic* (1923), *Vermell en to major* (1929), *Rosa dels vents* (1930) i *El bes als llavis* (1934).

- **L'obra lingüística** abasta dos àmbits: la difusió de la normativa gramatical i la investigació lexicogràfica.

- Finalment, el seu **compromís cívic** el duqué a col·laborar habitualment en diverses publicacions periòdiques, tant del País Valencià com de Catalunya. Mantingué un compromís públic amb el nacionalisme i participà activament en el II Congrés Internacional d'Intel·lectuals Antifeixistes (1937) celebrat a València, on va llegir la declaració de la delegació valenciana, una ferma defensa de les llibertats i la democràcia.

M. Ferrer i J. Peraire: *Carles Salvador*

a.- Relaciona amb fletxes les activitats de la columna de l'esquerra amb l'àmbit corresponent de la columna de la dreta.

Activitats	Àmbits d'actuació
• Investigació lexicogràfica	
• Participació en el II Congrés Internacional d'Intel·lectuals Antifeixistes (València, 1937)	
• Organització de la I Colònia Escolar Valencianista (Sant Pau, 1933)	Ensenyament
• Defensa de l'escola en valencià	Creació literària
• Signatura de les Normes de Castelló	Divulgació de la normativa gramatical i ortogràfica
• Publicació de la <i>Gramàtica valenciana</i> • Compromís cívic i patriòtic	
• Introducció de l'estètica avantgardista	
• Publicació d'articles d'opinió en diaris i revistes del País Valencià i Catalunya	

b.- A partir de la informació sobre la vida i obra de Carles Salvador, podeu realitzar un petit còmic o una auca sobre Carles Salvador. Seleccionen els fets que us semblen més importants i decideix, a continuació, el nombre de vinyetes, el contingut i el text de cadascuna. Finalment, podeu fer els dibuixos en fulls, cartolina o, si voleu, en un format més gran.

61. El poema “El mariner” està inspirat en una cançó popular molt coneguda al País Valencià i Catalunya: “A la voreta del mar”. Us presentem una de les versions que es poden trobar, ja que la poesia popular d'autor anònim ha passat de boca en boca al llarg del temps i ha deixat diferents versions d'un mateix tema. Llig els dos poemes i fes les activitats.

El mariner

“A la voreta del mar
hi ha una donzella
que broda en un mocador
la flor més bella.”

Passa un mariner fadri
i s'enamora.
—Per a qui broda tan fi
la brodadora?

La donzella ha sospirat
i es fa vermella;
en cada galta ha esclatat
una rosella.

—Per a qui és el mocador
que hi ha al teler?
—Per a qui em porte l'Amor
si és mariner.
Si el mariner fa un respir
acompassat
li'l trencarà dolç sospir
d'enamorat.

Mentre esguarda al tros de fil
la flor més bella
que broda amb aire gentil,
gentil donzella [...]

Carles Salvador

text
39

A la voreta del mar

A la voreta del mar
hi ha una donzella
que està brodant un vestit
per a la reina;
quan està a mitjan brodar,
li falta seda;
gira els ulls cap a la mar,
veu una vela.
—Mariner, bon mariner,
que portes seda?
—De quin coloret la vols,
blanca o vermella?

—Vermelleta la vull jo,
que el cor alegra.
—Puja't a dalt de la nau
i tindràs seda.
—Mariner, bon mariner,
torna'm a terra,
perquè els aires de la mar
em donen pena.
—Això sí que no ho faré,
que has de ser meua;
set anys que vaig per la mar,
per vós, donzella. [...]

Anònim

text
40

- Compara l'estrofa que encapçala el poema de Carles Salvador amb la primera estrofa de la versió que et presentem. Quines diferències hi trobes?
- Intenta cantar el poema de Carles Salvador amb la mateixa música que la cançó “A la voreta del mar”. Pots fer-ho? Si li pots aplicar la mateixa música és perquè Carles Salvador ha utilitzat la mateixa estructura. Comprova-ho completant la graella amb una creu on corresponga.

“El mariner”

“A la voreta del mar”

- Tots els versos senars (1, 3, 5, 7...) tenen 7 síl·labes.
- Tots els versos parells (2, 4, 6, 8...) tenen 4 síl·labes.
- Tots els versos senars tenen rima aguda (acaben en paraula aguda).
- Tots els versos parells tenen rima plana (acaben en paraula plana).
- Té rima assonant.
- Té rima consonant.
- El poema no està organitzat en estrofes.
- El poema està organitzat en estrofes de 4 versos.
- Només rimen els versos parells, que mantenen la rima (e-a) al llarg de tot el poema.
- Tots els versos rimen segons la combinació *abab*.

- c.- Ara intenta crear una estrofa que respecte aquest mateix esquema. Pots triar entre dues possibilitats: – continuar el poema “A la voreta del mar”, que tens inacabat; – reescriure l’inici de la cançó canviant-ne mots i fets.
- d.- Analitza els dos poemes per identificar els trets propis de la literatura popular. Escriu SÍ o NO segons corresponga:

Característica de la poesia popular	“El mariner”	“A la voreta del mar”
• Versos curts (art menor)		
• Poema narratiu (conta una història)		
• Presència de diàlegs		
• Rima assonant		

Homenatge a Carles Salvador (al centre, dret).

Artola i altres erudits de l'època.

62. Carles Salvador és considerat el màxim representant valencià de l'avantguardisme. Influït per la poesia de Salvat-Papasseit, introdueix en alguns poemes característiques de l'estètica avantgardista. Llig els poemes “Nocturn” i “Nou poema de València” i extrau-ne exemples que il·lustren les característiques següents:

Característiques	Exemples
• Versos sense rima	
• Versos de mides diferents	
• Lèxic maquinista, urbà..., que remet als avanços de l'inici del segle xx	
• Versos escalonats	

Nocturn*Al poeta B. Artola i Tomàs*

La lluna acaça les estrelles
 i fa vent gregal.
 Les finestres
 tanquen
 les parpelles
 i dorm el poble
 un somni fantasmal.
 Una porta asbatanada
 tanca furienta el seu portó.
 Tremola una casa
 i cruixen els vidres
 d'un balcó.

Al cantó
 vigila
 el llum d'oli
 d'un sant Francesc llagat,
 la crinera
 lleonina
 d'una acàcia
 i un gat.
 I passa l'home del farol
 cantant
 les hores serenes

que la lluna
 amorosida
 s'ha oblidat.

Nou poema de València

[...]

Ciudadana

Febre.
 Eixamplament d'artèries,
 de pulmons renovats.
 Contra carrers malaltissos
 cirurgia municipal.
 Febre.

Subsòl. Paviment.
 Asfalt.
 L'auto llisca rabent.
 La ciutat fa un salt molt alt.

Clàxons.
 Ferrovies.
 Antenes.
 Tramvies.

Febre.

Perspectiva.
 Sabates lluentes.
 Mitges de seda.
 Sanitat.
 La ciutat
 fa olor de ciment armat.

Febre.

Aigua. Llum.
 Cara nova.
 València
 ciutat bona.
 Riu el treball.
 Canta el diner
 la cançó del dia.
 Febre.

Naixement de gratacels.
 Les estrelles són més altes.
 El Sol se civilitza.
 Les dones són més belles
 amb mitges de seda
 i sabates lluentes.

Febre.
 Sanitat.
 L'estimada, enlluernada,
 fa olor de ciutat.

text
41text
42

text
43

Al rei en Jaume en el 9 d'octubre

Magnànim Senyor que a esta terra
vingueres per dar-nos els furs
i feres posar dalt dels murs
d'aquesta Ciutat, de la guerra

l'Ensenya barrada i gloriosa,
mil voltes valenta i triomfal.
Senyor, diada solemnial
és hui. Per això tremolosa

ma veu us demana amb deler
que feu, des de la tomba sagrada
on guarda repòs vostre ser,

que sia a València tornada
la gran llibertat que robada
va ser per un bort estranger.

Rei Jaume I

63. El poema “Al rei en Jaume en el 9 d'octubre” és un sonet.

a.- Llig-lo amb atenció i respon:

- Quantes estrofes té un sonet?
- Quants versos ha de tindre cada estrofa?

b.- Ara analitza el contingut. Copia els versos del poema que fan referència als fets històrics següents.

Fets històrics

Versos

• Jaume I conquesta València, funda un nou regne i li
dóna una legislació pròpia: els Furs de València.

• Jaume I va dur a les terres conquistades la senyera
reial, quatre barres roges sobre fons groc, senyera que
compartien totes les terres de la Corona d'Aragó.

• Jaume I es troba enterrat al monestir de Poblet.

• El 1707, després de la Guerra de Successió i la batalla
d'Almansa, l'aspirant francès al tron d'Espanya, Felip de
Borbó, obté el poder i promulga el Decret de Nova Plan-
ta, pel qual va suprimir els Furs, va prohibir l'ús oficial
del valencià i va imposar les lleis i costums de Castella.

64. Els poemes “Cançó de la lluern” i “Sega nocturna” mostren l’estima de Salvador per la terra, per la gent i pels costums de la vida del camp valencià. Completa els buits amb les paraules que et donem desordenades. Per fer-ho has de tindre en compte la rima, el ritme i el sentit.

governa, camí, garbes, jazz-band, lluern, estrella, segant, destí, pastor, segadors, falçs, bri, bocí, apagat, taverna, llanterna

Cançó de la lluern

Faig amb goig el meu camí
i un deler sols me governa;
conservar aquest llumí
de la meua vida interna
pel qual tots m’han de dir
 lluerna.

Sóc petit com un _____
despenjar d’_____ eterna;
transporte damunt de mi
la claror de ma _____
i –oh quin goig– me sento dir
 lluerna.

Mai no sé si el meu _____
menarà’l pluja i galerna,
si seré com pelegrí
que no trobe cap _____.
Més què hi fa? Que em puguen dir
 _____!

Si m’enlairo amunt d’un _____
per fruir la vida externa
mai no manca un ser mesquí
que em fa burla sempiterna.
No en faig cas, si em poden dir
 lluerna.

Per ‘xò faig el meu _____
i un deler sols em _____
conservar aquest llumí
de la meua vida interna
pel qual tots me puguen dir
 lluerna!

Sega nocturna

És la lluna tota plena
i els gripaus musiquejant.
Els segadors a la fresca
 van segant.

És la lluna un fanaló
i els grills, músics de _____.
Els _____ no descansen,
 van segant.

Dins la volta, les estrelles
els llumins han _____.
Els segadors fan la feina,
 van _____.

Quin joier haurà vingut
per endur-se els diamants?
Els segadors van fent _____
 van segant.

Una esquella a la comella
i un _____ que va guardant.
Els segadors a la sega,
 van segant.

Si l’amor sembla que passa
entre el cel i terra i mar
els segadors les _____ deixen
i fan a cor un dolç cant
 bategant.

text
44

text
45

text
46

Evasió

Brollador de xerrameques
agrors d'aire enrarit.
A les negres finestres de les pissarres
les fileres de nombres: 3, 5, 6, 8...
Definicions abstruses
als racons de les orelles;
entre dents, paraules sàvies
nèciament gramfòniques.
Però als ulls, un llenç de blau;
però al nas, brins de romer;
però als dits, delerosos de dibuixos,
les llances dels llapis vermells.
El mestre rumia ¡coses!
—Si enderroquéssim l'escola...
¡quin bell centre d'interès!

Benassal

- Què es descriu al poema? Posa-li un títol nou. En grup, trieu un o dos títols dels que heu pensat individualment. Per últim, tota la classe farà una llista amb els títols triats per cada grup i decidiran quin agrada més.
- Rellegiu els 8 primers versos del poema i feu una llista amb totes les paraules que us semblen que tenen un sentit negatiu. Per exemple, *agrors*... Rellegiu els versos 9, 10, 11 i subratlleu aquells mots o expressions que fan referència a la vida, que tenen un sentit positiu. Per últim, decidiu si la visió que dóna de l'escola és positiva o negativa.
- El poema és ple de metàfores. La metàfora és una comparació sense el nexce comparatiu. Substituïm l'element real per un element figurat perquè els dos tenen una característica comuna. Identifica l'element real a què fa referència cada metàfora i la característica comuna.

Metàfora	Element real	Característica comuna
• brollador de xerrameques		
• negres finestres		
• un llenç de blau		
• les llances dels llapis		

- Ara inventeu metàfores a partir d'objectes de la classe. La resta de companys hauran d'endevinar a quin objecte us referiu. A continuació tens uns exemples reals fets per alumnes de secundària.
 - Prat de saviesa* = la pissarra de la classe, que era de color verd, plena d'anotacions.
 - L'escalada mortal* = les escales que portaven al pis on era l'aula.
 - Llençol de sang que ens introdueix a l'infern* = la porta de l'aula, que era de color roig.
- Parleu amb els vostres avis perquè us conten com era l'escola quan ells hi anaven. Feu una llista amb les diferències entre la seua escola i la vostra.
- En grup, decidiu quines característiques del vostre centre educatiu us agraden i quins aspectes caldria canviar. Exposeu oralment a la resta de companys les vostres conclusions.

66. Per acabar, com a recapitulació, consulta tot el has llegit i busca poemes o versos que il·lustren les característiques següents de la poesia de Carles Salvador.

- a. La devoció pel paisatge, per la terra, per la gent i pels costums.
- b. Poemes patriòtics, de contingut fogós, fidel reflex de l'ambient nacionalista de la segona dècada del segle xx.
- c. Voluntat de ruptura amb el pairalisme ranci i la visió tòpica i arcaica de València.
- d. Introducció de trets avantguardistes, com ara el lèxic maquinista i urbà (auto, avions, assortidor de gasolina...), vers i rima lliures, llibertat tipogràfica i versos escalonats.
- e. Recursos poètics com metàfores, prosopopeies, sinestèsies...

2. Enric Soler i Godes

67. En el poema "Lluerna" Carles Salvador triava aquesta bestiola per a fer una reflexió que va més enllà de la descripció d'un animal. En el poema següent, "Les formigues", Enric Soler i Godes fa una lloança de la seua laboriositat. Llig el poema i contesta:

- a.- Amb què compara les formigues?
- b.- Quins versos rimen en cada estrofa?
- c.- Té rima assonant o consonant?

Enric Soler i Godes

Les Formigues,
són com uns punts suspensius
—que no diuen
el que dius.

Les Formigues,
corrua de l'interés
—arreglen
dels demés.

Les Formigues,
renglera que fa carrer
—de les eres
al graner.

Les Formigues
no coneixen propietat
—tot és d'elles
o furtat.

Les Formigues
sols treballen a l'estiu
—a l'hivern
junt al caliu.

text
47

68. Enric Soler i Godes era mestre a l'escola de Sant Joan de Moró al mateix temps que Carles Salvador ho era a Benassal. Els dos estaven preocupats per la renovació pedagògica i la introducció del valencià a l'escola. A més, els dos van ser signants de les Normes de Castelló. Llig la biografia d'Enric Soler i Godes i contesta les preguntes.

text
48

ENRIC SOLER I GODES (Castelló de la Plana, 1903 – València, 1993), va reunir en la seua vida diverses passions: l'escola, el periodisme, el dibuix, l'erudició i la poesia. Com a mestre, va revelar una constant atracció per la renovació pedagògica, per la dignificació de l'escola rural, per l'organització dels mestres, i per la implicació de l'escola al medi natural i social valencià.

De tota manera, l'aspecte que uneix totes les seues afeccions és el llenguatge, la llengua. Introducitor de les idees de l'escola moderna i de l'escola activa, va impulsar la incorporació de les tècniques de Freinet a l'escola rural: així, n'és fruit la revista *Sembra* que editaven els alumnes de l'escola de Sant Joan de Moró.

La seua poesia mai no perd la relació amb la humanitat i amb la realitat que l'envolta. Així, la infantesa, el paisatge, el sentiment amorós, el patriotisme, o la reflexió moral són tenyides d'una expressió clara i directa, d'un idealisme matisat de realisme, de vivències quotidianes convertides en vers. Els seus llibres ho demostren: el recull juvenil *I el cel és blau* (1933), el bestiar poètic titulat *Bestioles. Ni epigrames ni faules* (1952), i el poemari *Cançons d'ahir i de demà* (1964).

Mestres de la paraula. Fundació Càtedra Enric Soler i Godes

- a.- Quants anys va viure Enric Soler i Godes?
- b.- Coneixes alguna escola o institució que porte el seu nom?
- c.- Què era la revista *Sembra*?
- d.- Quin tipus d'escola volia?
- e.- Quins temes apareixen en la poesia de Soler i Godes?
- f.- A quin llibre deu pertànyer el poema "Les formigues"?

3. Francesc Almela i Vives

69. Els dos poemes d'Almela i Vives que tens a continuació són un bon exemple de l'ús de la metàfora i la comparació. Identifica-les i completa la graella. Recorda que en les comparacions trobaràs un nexa comparatiu: *com, sembla...*

text
49

XXVI

Ple de sang, moria el sol.
I llavors baixà del cel
un núvol de cotó-en pèl
amb medicina i condol.

text
50

La taronja i la llima

Taronja: forma redona
com una faç d'abadessa.
Taronja: color bufona
com una flameta encesa.

Taronja: sucre en esponja
de cànem i satalies.
Taronja: menja de monja
amiga de llepolies [...]

Metàfores

Metàfora	Element real	Característica comuna

Comparacions

Element real	Objecte amb què es compara	Característica comuna

70. Llig la biografia de Francesc Almela i Vives i fes-ne un esquema amb la informació més rellevant.

Francesc Almela i Vives

Periodista, erudit i poeta, autor d'alguns dels llibres de poemes més destacables de l'anomenada "Generació del 1930". Va néixer el 9 de novembre de 1903 a Vinaròs, poc després va traslladar-se a València. Cursà el Batxillerat, però l'any 1914 mor el seu pare i es veurà obligat a treballar d'amanuense en una notaria per poder continuar els seus estudis. Finalment es llicencià en Filosofia i Lletres.

Ben aviat va iniciar les seues tasques culturals; així, va presidir La Nostra Parla, organisme constituït el 1916 per tres entitats autònomes centrades a València, Palma de Mallorca i Barcelona, a fi d'impulsar la unitat de la llengua catalana, i que desapareixerà amb motiu de la Dictadura de Primo de Rivera, el 1923. Anys més tard intervindrà, amb Navarro Borràs, Adolf Pizcueta, Miquel Duran de València i altres, en la fundació de la revista *Taula de Lletres Valencianes*.

També, amb l'objectiu d'anar eixamplant el públic lector de prosa narrativa en la llengua del país, sortí la iniciativa de publicar la revista setmanal *Nostra Novel·la*; Almela i Vives en serà el director literari i el número 1 apareix l'any 1930.

En aquesta època ja havia publicat els seus primers llibres de poemes, *L'espill a trossos* (1928) i *Joujou* (1933). Després, la Guerra Civil, quan tot just començava un moviment de recuperació política i cultural, significà per a molts escriptors valencians la reclusió en el silenci. Almela, en canvi, continuarà aprofundint la mateixa línia poètica, mai no compromesa explícitament amb cap avantguarda, i la nota més característica de la qual serà un escepticisme com més va més accentuat. A penes superada la més immediata postguerra, publica *La llum tremolosa* (1948), *La columna i les roses* (1950) i, finalment, *Les taronges amargues* (1955). Per aquesta època és designat acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia Espanyola.

Encara actiu com a arxiver municipal de València i cronista de la ciutat, hi va morir el 1967.

text
51

4. Bernat Artola

4.1. Biografia i context històric

70. Llig la biografia de Bernat Artola i realitza l'activitat.

Bernat Artola

Artola es dedica a la docència i s'implica en la recuperació del patrimoni artístic. Així mateix, participa en el II Congrés Internacional d'Escriptors Antifeixistes que se celebra a València.

Una vegada conquistada la ciutat per les tropes de Franco el 1938, a poc a poc el règim va prenent possessió de tots els àmbits. La vitalitat del món cultural castellanenc és substituïda pels valors del règim, i la concepció valencianista que desembocà en la signatura de les Normes del 32 ara no passa de ser pur folclorisme. En aquesta situació, els protagonistes de l'esplendor cultural pateixen sorts diverses: Enric Soler i Godes, per exemple, és desterrat a Santander i Diego Perona s'exilia a Moscou. Però d'altres, com Àngel Sánchez Gozalbo i Lluís Revest, s'integren activament en la política repressiva del nou règim. Sánchez és ràpidament nomenat secretari local de Falange i, al poc temps, era nomenat tinent d'alcalde del consistori municipal, on s'integrarà també Revest. Tot i que, d'entrada, Bernat Artola serà depurat i perdrà la feina, serà rehabilitat gràcies a Sánchez Gozalbo. La seua actitud resulta d'un cert aïllament; ni esdevé còmplice actiu del franquisme, ni s'implica tampoc en els moviments clandestins d'oposició i resistència.

A poc a poc, tanmateix, comencen a observar-se moviments de recuperació: la Societat Castellonenca de Cultura reprén el 1943 l'activitat, es reorganitzen les festes de la Magdalena i es torna a convocar, el 1945, el certamen literari, en la primera edició del qual Bernat Artola veu com és vetada la seua *Balada del cor distret* per estar escrita en català. Un premi que, modificades les bases per permetre els escrits "en valenciano", guanyà Artola amb la mateixa composició.

L'any 1952, Bernat Artola marxava de Castelló. De primeries anà a Barcelona i d'allí passà aquell mateix any a Madrid, on viuria fins que el sorprendria la mort sis anys després. Tenia aleshores cinquanta-quatre anys.

Vicent Usó: "Memòria d'un trist vianant perdut", *El Periódico Mediterráneo* (19-XII-2004) (adaptació)

a.- Copia a la llibreta i completa, amb la informació que falta, aquest text incomplet.

Bernat Artola va nàixer a _____, l'any _____. Era fill d'una família _____. Son pare era _____. Va anar a Barcelona i a Salamanca a estudiar _____ i _____. Quan es produeix el colp d'estat franquista, torna a Castelló. Durant la guerra participa a València en el _____. Quan les tropes franquistes entren a Castelló, Bernat Artola és _____ i perd la seua feina. Després serà rehabilitat gràcies a l'amistat que tenia amb _____, secretari local de Falange. El 1943 es reorganitzen les Festes de la Magdalena i el 1945 es torna a convocar el certamen literari, que Artola no guanyarà perquè el seu poema és vetat per no estar escrit _____.

La gran efervescència cultural del Castelló de principis de segle xx conflueix en la signatura de _____.

4.2. Influència d'Ausiàs March

72. Molts poemes de Bernat Artola mostren la influència d'Ausiàs March. Llig el poema següent d'Artola i el fragment del poema de March. Després completa les activitats.

Jo sóc lo port que los braços allarga
per a encaçar la somniada sirena
i ella fugint sempre em gira l'esquena
deixant mon bes ple de fel ben amarga.

Vénen a mi negres naus torturades
per les marors de tota desventura;
però en mon pit troben tanta tortura
que a son dolor es fan mig conhortades.

Si a lo meu pit tenebroses venien
cercant amor que los braços mai tanca,
plena de vent tota la vela blanca
de vore'm trist més alegres fugien.

Ara sóc sol. Cap nau gira les veles
vers lo recer de la meua tristesa.
Ara sols tinc lo ressò de la fresa
que fa la mar plena de cantureles.

Bernat Artola

Veles e vents han mos desigs omplir
faent camins dubtosos per la mar.
Mestre i Ponent contra d'ells veig armar;
Xaloc, Llevant los veuen subvenir
ab llurs amics lo Grec e lo Migjorn,
fent humils precos al vent Tramuntanal
que en son bufar los sia parcial
e que tots cinc complesquen mon retorn [...]

Io tem la mort per no ser-vos absent,
perquè Amor per mort és anul·lats;
mai io no creu que mon voler sobrats
pusca esser per tal departiment.
Io só gelós de vostre escàs voler,
que, io morint, no meta mi en oblit;
sol est pensar me tol del món delit
—car nós vivint, no creu se pusca fer— [...]

Ausiàs March

text
53

text
54

- a.- Escolta la recitació feta pel professor i marca el lloc on es realitza una pausa (cesura) que divideix el vers en dues parts (hemistiquis). Quantes síl·labes té el primer hemistiqui de cada vers? Quantes síl·labes té el segon hemistiqui de cada vers? Hauràs observat que tots els versos són decasíl·labs que responen a l'estructura 4+6.
- b.- Compta les síl·labes dels versos de la primera estrofa del poema d'Artola i escriu-les dins la graella. Has d'escriure dins de la mateixa casella les síl·labes unides per una elisió (quan una paraula acaba en vocal i la següent comença per vocal podem pronunciar el vers eliminant una de les vocals). Tingues també en compte que, en la literatura catalana, en la mesura dels versos només comptem les síl·labes fins a l'última síl·laba accentuada.

Jo	sóc	lo	port	que	los	bra	ços	a	llar	ga

- c.- Compara la mètrica dels poemes d'Artola i d'Ausiàs March. Completa la graella posant creus per a marcar les característiques que observes.

Ausiàs March	Bernat Artola
• Estrofes de 4 versos	
• Versos decasíl·labs	
• Rima consonant	
• Rima ABBA	
• Cesura després de la 4a síl·laba	

d.- Extrau versos o paraules dels poemes de March i d'Artola que il·lustren les característiques següents:

Ausiàs March	Bernat Artola
• Món mariner: vaixells, veles, tempesta...	
• Dolor de l'enamorat...	
• El poeta parla en primera persona	

4.3. Influència de Joan Maragall i de la poesia simbolista

73. Llig en veu alta aquest poema d'Artola escrit en versos endecasíl·labs (11 síl·labes). Observa el ritme tan marcat, que recorda una dansa.

text
55

Dansa

La xàquera vella, galant reverència,
gentil homenatge de ritme senyor,
l'antiga i novella barroca València,
parany que decora passera d'amor.

a.- Subratlla totes les síl·labes accentuades com fem al primer vers, com a exemple: La xàquera vella, galant reverència...

b.- Escribe els versos, separats en síl·labes, dins de la graella i observa la regularitat.

àtona	tònica	àtona	àtona	tònica	àtona	àtona	tònica	àtona	àtona	tònica	
La	xà	que	ra	ve	lla,	ga	lant	re	ve	rèn	ci/a

a.- Bernat Artola va estar influït per la poesia de Joan Maragall. Subratlla les síl·labes tòniques d'aquests versos de Maragall i explica les semblances que trobes amb el poema anterior d'Artola.

*La sardana és la dansa més bella
de totes les danses que es fan i desfan.*

text
56

Cançó

La mar blava s'ha fet grisa
i eriçada de coltells.
Morí de sobte la brisa
menadora de serrells.

Hi ha maror. La marinera
guaita l'hostil horitzó:
la barca que ella delera
porta el seu cor al timó!

74. La poesia de Joan Maragall també va influir Artola en l'ús d'imatges i metàfores. Llig el poema i respon. Com està la mar? Què vol dir "eriçada de coltells"? Per què l'horitzó que guaita la marinera és hostil? Què vol dir que el cor de la marinera és al timó de la barca?

4.4. Influència de la poesia popular

75. Una altra característica de la poesia de Bernat Artola és la influència de la poesia popular. El poema que tens a continuació n'és un exemple. Llig-lo i fes les activitats.

Marineria

El meu pare és mariner,
i ma mare, marinera;
el meu bres, la blava mar;
el meu somni, la tempesta.

Xiqueta, si vols pujar
ja és llesta la barca meva;
navegarem mar endins
fins perdre dels ulls la terra.

Ben juntets, escoltarem
l'encisadora sirena;
el teu cap sobre el meu pit
i el meu cor a cau d'orella,
bategant entre daurades
ones de cabells de seda,
com un peix en un alguer
esverat per la tenebra.

La tremolor de la mar
pareixerà més quieta,
puix no hi ha guerra ni plany
quan és l'amor qui navega.

Els núvols se n'aniran
cap al port sens moure fressa
i nosaltres, mar endins,
navegarem amb empenta
mirant com tornen les naus
girant-se plenes d'enveja.

La brisa serà l'amor;
el meu pit la blanca vela.
Tos cabells, sirena d'or,
seran la nostra bandera.

text
57

- Llig el poema i fes un resum, en prosa, del contingut.
- Identifica l'elisió que hi ha als versos 1r i 6é. Identifica la sinalefa dels versos 12é i 19é.
- Explica la mètrica del poema encerclant la paraula adequada de les diferents opcions que et donem.

- El poema "Marineria" té rima assonant / consonant.
- Rimen els versos parells i els senars no tenen rima / Rimen tots els versos.
- Tots els versos tenen 7 síl·labes / Només alguns versos tenen 7 síl·labes.
- Les característiques són les pròpies d'un romanç / són les pròpies d'un sonet.

4.5. Preocupació per la llengua

76. Bernat Artola també conreà la poesia satírica, amb crítiques cap a costums o personatges del seu entorn. Els poemes que tens a continuació descriuen amb ironia els prejudicis lingüístics de la burgesia castellanenca del moment, i són una mostra de la preocupació que pel manteniment de l'ús del valencià tenia Bernat Artola. La lectura d'aquests poemes il·lustra sobre el procés de substitució lingüística que pateix el valencià.

A finals del segle XIX i principis del XX, les classes altes de la ciutat abandonaren l'ús del valencià per allunyar-se de les característiques culturals del poble, en un intent de justificar els seus privilegis econòmics i socials a partir d'una suposada "cultura" superior; per això, parlar castellà es considerarà signe de distinció entre els "senyorets" i "senyoretas" de "bona família". També, aquells que volen desclassar-se i amagar els seus orígens treballadors, abandonaran el valencià i usaran el castellà, com si el canvi de llengua els permetera canviar de classe. Són manifestacions clares del que els sociolingüistes denominen "autoodi".

- a.- Llig el poema "Colp". Quin argument utilitzaven els que abandonaven la llengua per no parlar valencià? Quin argument utilitza la xica del poema per explicar per què continua parlant valencià?
- b.- Llig el poema "La rica". És un poema narratiu que conta la història d'una llauradora rica. Converteix el poema en un relat en prosa, on expliques clarament per què abandona l'ús del valencià i quines conseqüències tindrà aquest abandonament.
- c.- Llig el poema "Llengües" i respon. Quina és la "llengua de conquesta"? Quina és "l'altra, que resta"? Pot la llengua de conquesta exterminar-la? Per què? Quina llengua està ferida de mort?

text
58

Colp

Mira tu quin argument
vaig escoltar a una xica,
parlant a una nova rica
castellana... de repent!

—Per què parlem valencià
si això és de pobres i antics?
A casa no som prou rics
per a parlar castellà!

text
59

La rica

Perquè és rica i llauradora,
té eixides, com els coets,
puix vol parèixer senyora
per l'aspecte i no pels fets.

Va maridar una filla,
mes no amb un xic llaurador
dels que no gasten cartilla,
perquè tenen la llavor;
el marit (és dir, son gendre)
és un xicot empleat,
foraster, de morro tendre,
i és clar!... desinteressat.

I com ell parla com parla
(i parla d'allò tan fi!)
i mai no sap on posar-la
puix sap que dona de si,
ella està molt satisfeta
i la neta que ha tingut
vol fer-la una senyoreta
ja que ella mai no ha pogut.

I clar és!, com a la xica
té que parlar castellà,
pensa, tria, s'embolica,
i li parla... en empastrà!

I se'n riuen les parentes
plenes de mala intenció,
i li'n diuen les tres-centes
perquè no sap la lliçó.

Pobra rica! Quin suplici!
Ja vella i té que patir
apretant, com un cilici,
les beceroles del dir!

Potser la neta, un bon dia,
parlarà grec i llatí;
mes no sabrà l'alegria
de dur l'aigua al seu molí.

I ella vorà com la neta
ferirà sa vanitat
i li traurà la llengüeta...
que és lo que ella li ha ensenyat!

text
60**Llengües**

Llengua de conquesta,
signe de domini,
no pot l'extermi
de l'altra, que resta.

Nadiua i feresta
defensa sa vida,
i tot i ferida
de mort, encomana
sa veu casolana
que sap el que diu
a l'altra que riu
desdenys de forana.

77.- Llig aquest text informatiu sobre la poesia de Bernat Artola, consulta tots els poemes que has llegit i completa la graella amb el nom d'un poema que exemplifiqui cada característica. Algun poema pot estar en més d'un apartat.

text
61

El poemes d'Artola, escrits en un llenguatge culte, riquíssim i alhora pròxim al lector, no renuncien mai a la ironia, a la descripció del paisatge, a la crítica social o anecdòtica. Però, sobretot, representen sempre de manera universalista les queixes existencials de l'amor i de la vida humana. Alguns dels seus versos assoleixen una intensitat expressiva quasi desconeguda en la nostra cultura des del clàssic Ausiàs March. Les seues poesies, editades com a *Obres completes* (1983), es reuneixen en llibres com *Elegies* (1928), *Santoral* (1933), *Terra* (1935), *Llàntia viva* (1947) o *Tornàveu* (1950); i en reculls popularistes com *A l'ombra del campanar* (1945) o *Lledons* (1951). Conserven, els uns i els altres, una capacitat d'atracció moderna i oberta.

Lluís Meseguer: *Mestres de la paraula*

Característiques	Poemes
• Ironia i crítica social	
• Preocupació per la llengua	
• Influència d'Ausiàs March	
• Queixes existencials sobre l'amor	
• Influència del simbolisme de Maragall	
• Influència de la literatura popular	
• Llenguatge culte i riquíssim	

3

Material didàctic per a Batxillerat

• Objectius i continguts de la unitat didàctica de Batxillerat

Orientacions didàctiques · Batxillerat

1. Descripció de la proposta

El material per al Batxillerat es presenta organitzat al voltant de dos nuclis temàtics essencials: la situació de la llengua durant els anys trenta i la producció literària en el primer terç del segle xx. No obstant això, el dossier s'obri amb un apartat, necessàriament més breu, que pretén donar a conèixer el context històric i sociocultural i es tanca amb una proposta d'activitats de síntesi per analitzar les repercussions i la vigència de les Normes del 32 en la societat valenciana actual.

Amb el material corresponent al primer bloc, es pretén donar a conèixer el problema que es plantejà als escriptors de començament del segle xx al voltant de l'elecció del codi ortogràfic i estimular la reflexió sobre els conceptes de normalització i normativització. A partir d'aquestes dues idees inicials, es presenten una sèrie d'activitats per clarificar alguns conceptes bàsics de sociolingüística (prejudicis, actituds, normes d'ús lingüístic, contacte de llengües i conflicte lingüístic o llengües minoritàries i minoritzades) i es proposa una reflexió sobre la situació del valencià durant els anys trenta i sobre el procés de substitució lingüística. Tot això a partir de textos d'autors de l'època o de reflexions posteriors d'intel·lectuals significatius sobre aquell moment històric, i amb la voluntat de projectar les conclusions de l'anàlisi sobre la realitat valenciana actual. Es tracta de conèixer la història per poder interpretar amb rigor el present i per poder prendre decisions de compromís amb el futur.

El bloc dedicat a presentar la producció literària ha estat dissenyat amb la voluntat d'oferir un panorama global de les lletres valencianes durant el primer terç del segle xx en el context de la literatura europea i catalana contemporània. Es tracta d'un període clau per entendre com es trenca progressivament amb els models literaris heretats de la Renaixença (sovint amb moltíssimes dificultats) i com es posen els fonaments de la literatura valenciana actual. Per tal de facilitar l'aproximació, hem optat per presentar les activitats agrupades en tres apartats complementaris, dedicats, respectivament, als tres gèneres literaris més emblemàtics: la poesia, la narrativa i el teatre.

Tot i que els materials tenen una pretensió d'unitat i es presenten com una seqüència didàctica que pren tot el seu sentit en la globalitat, les activitats han estat dissenyades pensant també en la possibilitat de treballar-les per blocs de continguts o, fins i tot, en l'opció de treballar una o dues activitats d'una forma aïllada.

Castelló anys 20

2. Metodologia

El dossier té una orientació marcadament procedimental: es proposa arribar al *saber* a través del *saber fer*. En aquest sentit, la progressió dels continguts i dels conceptes que es presenten està determinada sempre per la successió de les activitats. L'activitat és, per tant, el fil conductor dels materials. De fet, els textos informatius estan sempre en funció de les necessitats i de les exigències de les propostes de treball pràctic.

Bona part de les activitats proposades impliquen pràctiques de lectura, anàlisi i interpretació de textos. Sovint les propostes de treball pràctic demanen una resposta de reflexió sobre el contingut del text o sobre l'aplicació dels conceptes teòrics desenvolupats en els textos informatius. La major part d'aquestes activitats són propostes de treball individual, tot i que, en alguns casos, la realització individual no invalida la possibilitat de posar en comú en petit grup o en grup classe les reflexions personals. Malgrat el predomini de les activitats d'anàlisi i interpretació, s'ha intentat també d'introduir propostes que exigeixen la producció de textos escrits o la gestió compartida de discussions orals o de debats a l'aula. En tot cas, des d'un punt de vista pràctic, es considera recomanable que el treball a l'aula de tot el dossier o de qualsevol part s'aborde des d'un enfocament didàctic basat en la interactivitat i en l'establiment de complicitats irrenunciables entre el professorat i l'alumnat. És, per tant, imprescindible treballar-lo des del convenciment que l'aula és un escenari comunicatiu i que la interacció oral és un mecanisme imprescindible per a la transmissió de coneixement.

En l'elaboració d'aquest material s'han tingut sempre presents els continguts curriculars obligatoris del Batxillerat. Així, en el primer bloc, part de les activitats estan orientades a la pràctica del comentari de text, i es relacionen amb l'anàlisi d'aspectes que tenen a veure amb l'adequació, la coherència i la cohesió del text. Es treballen, especialment, els textos expositius i argumentatius i es proposen activitats de valoració personal. Els continguts sociolingüístics, tot i girar al voltant del període històric tractat, tenen validesa atemporal i poden aplicar-se en l'anàlisi de qualsevol situació sociolingüística rellevant.

En el segon bloc, part de les activitats estan orientades al coneixement i aplicació dels recursos retòrics i tècniques narratives que faciliten el treball de comentari de text literari. A més, es propicien activitats de creació literària i d'expressió oral per fomentar l'interés i el gust per la lectura de textos literaris.

Aquest dossier no pretén, ni pot, substituir el llibre de text. És obvi que molts conceptes es donen per sabuts o per explicats i que cada professor haurà d'omplir aquestes mancances amb els recursos que tinga al seu abast en cada situació concreta d'aula.

3. Objectius

- Conèixer el context històric del primer terç del segle xx i la seua influència en la nostra llengua.
- Valorar la importància de la signatura de les Normes del 32 en el procés de normalització i normativització del valencià al primer terç del segle xx i les repercussions actuals.
- Conèixer els fenòmens de contacte de llengües a la Comunitat Valenciana a partir de nocions bàsiques de sociolingüística.
- Produir i analitzar textos argumentatius i expositius, tenint en compte les propietats textuais de coherència, cohesió i adequació.
- Analitzar críticament els discursos orientadors de l'opinió i els discursos reguladors de la vida social, i valorar la importància de l'acostament a aquests discursos per al coneixement de la realitat de l'època estudiada i la seua relació amb l'actualitat.
- Utilitzar adequadament la llengua com a instrument per a l'adquisició de nous coneixements i per a produir i interpretar textos propis de l'àmbit acadèmic, així com ser capaç d'utilitzar tècniques de busca, elaboració i presentació de la informació, utilitzant mitjans tradicionals i noves tecnologies.
- Conèixer i valorar l'obra dels principals escriptors valencians del primer terç del segle xx.
- Relacionar la producció literària valenciana en el context de les tendències literàries del primer terç del segle xx.
- Interpretar i valorar críticament les obres literàries a partir del coneixement de les seues formes convencionals específiques (gèneres, procediments retòrics, tècniques, etc.), i de la informació pertinent sobre el context historicocultural de producció.
- Llegir i valorar les obres literàries com a forma d'enriquiment personal, com a manifestacions de la sensibilitat artística del ser humà i com a expressió de la identitat cultural dels pobles.

4. Continguts

Índex del dossier

1. El primer terç del segle xx

2. La situació de la llengua

2.1. El problema del codi ortogràfic

2.2. Normalització i normativització

2.3. Prejudicis, actituds i normes d'ús lingüístic

2.4. Contacte de llengües

2.5. Situació del valencià durant els anys trenta

2.6. El procés de substitució lingüística

3. La producció literària

3.1. Els models literaris i la realitat valenciana

3.2. La poesia

3.3. La narrativa

3.4. El teatre

• Comunicació

- La comunicació: intenció comunicativa. Funcions del llenguatge.
- Les varietats de la llengua: espacials, socials, d'estil. Les actituds i els prejudicis lingüístics.
- Els fenòmens de contacte de les llengües. Els àmbits d'ús, les actituds lingüístiques i les normes d'ús.
- Textos acadèmics.
- Textos periodístics.
- Textos literaris.

• Estudi de la llengua

- Mecanismes de coherència.
- Cohesió gramatical i lèxica.
- Els connectors. Els marcadors.
- Altres mecanismes de cohesió.
- La modalització i la impersonalització.
- Les veus del discurs.
- Els temps verbals.
- Les locucions i frases fetes.

• Literatura

- Els gèneres literaris.
- Primer terç del segle xx: marc històric i cultural. Tendències literàries.
- La poesia. Teodor Llorente, Carles Salvador, Daniel Martínez Ferrando, Miquel Duran, Joan Salvat-Papasseit, Maximilià Thous, Bernat Artola, Francesc Almela i Vives.
- La narrativa. Lluís Bernat, Salvador Guinot, Joaquim Garcia Girona, Eduard López Chavarri, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Salvador Espriu.
- El teatre. El sainet i els intents de renovació.
- Anàlisi i comentari de fragments representatius de la literatura del primer terç del segle xx. a partir del coneixement dels recursos retòrics i de les tècniques narratives.

• Tècniques de treball

- Tècniques de busca d'informació. Mitjans tradicionals i noves tecnologies (CD-ROM, bases de dades, Internet, etc.).
- Tractament de la informació obtinguda en fonts documentals (esquemes, resums, fitxes, quadres sinòptics, bases de dades, etc.), per a la comprensió i creació de textos en la vida acadèmica (memòries, exposicions, informes, monografies, etc.).
- Tècniques d'anàlisi i comentari de textos: comentari lingüístic i literari.

5. Criteris d'avaluació

1. Analitzar, interpretar i valorar textos escrits específics (humanístics, periodístics, literaris, etc.), d'aquest dossier, tenint en compte la funció social que exerceixen, la tradició cultural en què s'inscriuen, la seua estructura i els valors que transmeten, assenyalant les idees principals i les secundàries, reconeixent possibles incoherències o ambigüitats i aportant una opinió personal.
2. Realitzar de forma oral exposicions i debats amb la planificació i l'estratègia comunicativa adequada, d'acord amb l'activitat proposada.
3. Elaborar activitats, a partir de la consulta de fonts de divers tipus i integrar la seua informació en textos de síntesi, que presenten les dades principals i els distints punts de vista, les seues relacions i la perspectiva pròpia, utilitzant els procediments de documentació i tractament de la informació propis de l'àmbit acadèmic.
4. Crear textos escrits de caràcter formal adequats a la situació de comunicació, utilitzant mecanismes que els donen coherència i cohesió i atenent les seues diferents estructures formals.
5. Conèixer, identificar i analitzar la consolidació, normalització i substitució de llengües en el primer terç del segle xx i de la seua aplicació a l'anàlisi crítica de la realitat del nostre entorn actual.
6. Valorar críticament les situacions de bilingüisme.
7. Conèixer, identificar i analitzar les varietats lingüístiques (espacials, socials i d'estil) del castellà i del valencià i les actituds sociolingüístiques que en elles es manifesten, així com les diferents causes que pot tindre, en una situació de contacte de llengües, l'elecció d'una d'elles o l'alternança de codis en un mateix discurs.
8. Analitzar l'evolució històrica dels gèneres literaris en valencià (primer terç segle xx), atenent el marc històric i cultural i la seua relació amb els autors i les obres més destacats.
9. Conèixer i valorar les obres i els autors més representatius de la literatura del primer terç del segle xx.
10. Manejar els recursos informàtics bàsics (processadors de textos, correctors ortogràfics, bases de dades, Internet, multimèdia...), i aplicar-los a la busca i elaboració de la informació.
11. Conèixer i aplicar tècniques d'anàlisi i comentari de textos, així com d'elaboració de treballs acadèmics.

Índex

Objectius i continguts

Coneixements previs

1. Treballem el context històric i sociocultural

2. La situació de la llengua

- 2.1. El problema del codi ortogràfic
- 2.2. Normalització i normativització
- 2.3. Prejudicis, actituds i normes d'ús lingüístic
- 2.4. Contacte de llengües
- 2.5. La situació del valencià durant els anys trenta
- 2.6. El procés de substitució lingüística

3. La producció literària durant el primer terç del segle xx

- 3.1. Els models literaris i la realitat valenciana
- 3.2. La poesia: del paisatgisme sentimental a l'avantguardisme
- 3.3. La narrativa: del pairalisme a la novel·la psicològica
- 3.4. El teatre: l'ombra allargada del sainet

4. Repercussions i vigència de les Normes del 32

5. Activitats de recapitulació

Coneixements previs

1. Encercla la lletra que corresponga a cada afirmació segons siga vertadera o falsa:

Qüestions		Ara		En acabar la unitat	
1.	Castelló de la Plana, en la dècada de 1920 a 1930, era una ciutat molt endarrerida culturalment.	V	F	V	F
2.	La Societat Castellonenca de Cultura estudiava i difonia especialment les ciències naturals (zoologia, botànica...).	V	F	V	F
3.	La premsa escrita a Castelló era abundosa, diversa i plural.	V	F	V	F
4.	L'any 1932 se signà a Castelló de la Plana un acord entre els escriptors valencians per unificar l'ortografia.	V	F	V	F
5.	L'ús del valencià en les diverses institucions era normal i, a més, era símbol de prestigi social.	V	F	V	F
6.	La majoria d'intel·lectuals de Castelló defensaven que el valencià era una llengua diferent del català.	V	F	V	F
7.	La major part de la producció literària valenciana entre 1900 i 1923 s'adscriu a l'estètica modernista.	V	F	V	F
8.	L'obra narrativa de Salvador Guinot, Àngel Sánchez Gozalbo i Josep Pascual Tirado es caracteritza per un gran domini expressiu i lèxic.	V	F	V	F
9.	En la poesia valenciana, el trencament amb la rutina i els tòpics que marcà Llorente es produeix entre 1923 i 1939.	V	F	V	F
10.	El poeta més rupturista i el més alineat amb l'estètica avantgardista fou Bernat Artola.	V	F	V	F

1. Treballem el context històric i sociocultural

• El primer terç del segle xx

Durant el primer terç del segle xx, la situació econòmica del País Valencià anirà canviant d'acord amb les vicissituds. Al camp, abunden els petits propietaris, però també grans hisendes amb els seus jornalers. També hi ha empresaris i obrers i manufactures a les ciutats. La Primera Guerra Mundial afectarà l'exportació de la taronja i beneficiarà el cultiu de l'arròs i de la indústria, però els anys vint es convertiran en la millor dècada per als cítrics i augmentaran les fortunes de propietaris i exportadors. Després, als anys trenta, hi haurà una crisi que enllaçarà amb la Guerra Civil. El creixement econòmic d'aquest període genera continus desequilibris i augmenta la conflictivitat social. La Dictadura de Primo de Rivera intentarà contindre les reivindicacions socials, però no podrà evitar la instauració de la Segona República que suposarà una injecció democràtica i propiciarà el desig de recupe-

ració cultural i política entre diferents capes de la societat valenciana.

Com és conegut, la Renaixença valenciana del segle xix no va anar molt més enllà de la creació de la societat valencianista Lo Rat Penat i la restauració dels Jocs Florals. Serà ja al segle xx quan apareixen les primeres inquietuds nacionalistes. Al 1907, es convocà una Assemblée Regionalista agafant com a model Solidaritat Catalana. Entre els seus efectes, la creació de la Joventut Nacionalista a Castelló de la Plana a càrrec del republicà i patrici Gaetà Huguet i Segarra, però també amb la presència de conservadors com Salvador Guinot (conegut escriptor i alcalde de Castelló).

La crisi de 1917 va propiciar la creació d'Unió Valencianista Regional, amb destacats elements de la bur-

gesia financera, com Ignasi Villalonga i Joaquim Reig. Progressivament anaven apareixent noves formacions valencianistes: Agrupació Nacionalista Escolar (1919), Joventut Nacionalista Obrera (1921), Lliga Espiritual de Solitaris Nacionalistes, Joventut Valencianista, Nostra Parla (1922), Acció Cultural Valenciana (1930), Agrupació Valencianista Republicana (1930), etc.

El valencianisme polític aconseguia el seu primer triomf en els eleccions de 1931. Tant Unió Valencianista com l'Agrupació Valencianista Republicana entraven a l'Ajuntament de València. Amb la victòria del Front Popular, es va estar a punt d'aconseguir l'Estatut d'Autonomia per al País Valencià, però l'alçament militar del general Franco i la Guerra Civil ho van impedir.

Portades de revistes i periòdics de l'època

En la segona dècada del segle XX, i coincidint amb aquestes agrupacions valencianistes, apareix a Castelló una nova revista cultural d'apreciable qualitat, *Arte y Letras* (1911, 1915), que passa a denominar-se durant una temporada *Revista de Castellón* (1912-1914). Entre els seus col·laboradors cal destacar la figura de Gaetà Huguet Breva, que gairebé en solitari prosseguia la seua tasca valencianista, encoratjant la joventut i exercint una notable influència, amb l'ajut del seu fill G. Huguet Segarra, sobre els joves castellonencs.

Fruit d'aquest esforç és el revifament de *Joventut Regionalista* i la publicació d'un nou setmanari valencianista, *Veu de la Plana* (1916), que assolí una durada considerablement més llarga que la resta de periòdics valencianistes que havia conegut Castelló. El seu objectiu principal va enfocat a reivindicar l'autonomia del País Valencià i l'oficialitat de la *llengua valenciana*. Arreplega diverses polèmiques tant en el terreny polític com en el lingüístic, entre les quals cal destacar les que es produïren al voltant de l'origen i denominació de la llengua. Amb la influència de G. Huguet i de les teories del Pare Fullana, l'ortografia del qual fou adoptada per aquest setmanari, hom defensava el caràcter independent de l'idioma del país i la denominació de *llengua valenciana*.

Després d'aquesta efervescència valencianista, els darrers anys d'aquesta dècada es distingeixen per una aturada de les reivindicacions nacionalistes, com a conseqüència de la crisi econòmica que provocà en l'agricultura la Guerra

Europea. Així i tot, el 1919 és l'any en què es crea la *Societat Castellonenca de Cultura*, entitat que amb l'aparició del seu *Butlletí* (1920-1936) projecta la cultura castellonenca envers el conjunt del País Valencià. Integrada pels intel·lectuals més prestigiosos de la ciutat, inicia una meritòria tasca de recuperació lingüística amb constants estudis i amb l'edició d'un nombre significatiu de títols en català. Dins del seu *Butlletí*, malgrat la diversitat d'opinions sobre qüestions onomàstiques, s'observa una actitud de tolerància i de respecte. La denominació *llengua valenciana* esdevé sinònima de la de *llengua catalana*, com obertament ho declara L. Revest en l'obra *La llengua valenciana* (1930), i l'establiment de relacions amb el Principat és cada cop més freqüent. Aquestes circumstàncies determinen la progressiva adopció de les *Normes de l'Institut d'Estudis Catalans* en els seus textos.

La resta de les publicacions d'aquest període queden en un segon pla, i només cal advertir la presència dels escrits de Carles Salvador que des de *Libertat* (1921-1922), *Heraldo de Castellón* (1922), *Diario de Castellón* (1925-1929) i *Diario de la Mañana* (1929-1930), mamprén una solitària tasca de reivindicació autonòmica i lingüística.

Tot i que la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) suposa la paralització de les activitats culturals i polítiques valencianistes arreu del País Valencià, el *BSCC*, dirigit per membres d'ideologia conservadora, no deté la seua marxa. La qualitat dels seus escrits és reconeguda per tot arreu i una aurèola de prestigi embolcalla la

text
1

Castellanenca. Tant és així, que la seua autoritat esdevé determinant a l'hora d'arribar, els escriptors i les publicacions valencianes, a un acord que done fi a l'anarquia ortogràfica existent al País Valencià. Castelló de la Plana, de la mà de la S.C.C., havia esdevingut el lloc ideal perquè el consens es pogués celebrar amb garanties d'èxit. La seua elecció no fou equivocada. A la darrereria de 1932, la gran majoria dels escriptors i entitats valencianes signaven les anomenades *Normes de Castelló*, unes regles que responien bàsicament a les de l'I.E.C, i que suposaven la unificació ortogràfica amb les terres de llengua catalana.

Després de l'acord, la *Castellanenca* continua en la mateixa línia de treball, però l'esclat de la Guerra Civil deté la seua producció. Durant aquests anys difícils, l'únic peri-

òdic que recull una minsa informació cultural és *Heraldo de Castellón*, a través del qual hom pot veure la tasca que duia a terme *Esquerra Valenciana*. Aquesta agrupació política, dirigida per Gaetà Huguet Segarra, es converteix en l'única entitat castellanenca que organitza actes culturals valencianistes. Però, l'ocupació, al juny de 1938, de la ciutat per l'exèrcit del general Franco posa fi a les esperances valencianistes d'aconseguir l'estatut d'autonomia i l'oficialitat de la seua llengua.

Rafael Ramos: *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana* (1989)

text 2

Els apassionants anys trenta

En el camp de les lletres valencianes, el moviment de renovació també s'insinua uns anys abans de 1931. En efecte, la revista *Taula de les lletres valencianes* (1927-1930) va jugar un paper decisiu en servir d'aixopluc a tot un nucli d'autors que pretenien –adés des del camp de la poesia, adés des del de la reflexió o la narrativa– culminar el procés de *modernització* que s'havia iniciat la dècada anterior. Cert que l'etiqueta d'*avantguardistes* els vinga massa gran a la gran majoria dels qui van compondre el grup de *Taula...*, i entre els qui destacaven Enric Navarro i Borràs, Adolf Pizcueta, Francesc Almela i Vives, Carles Salvador i Maximilià Thous Llorens. Veritat, ja dic, però no és menys cert que la influència que assolí aquesta publicació (i que superava amb escreix la seua difusió en termes quantitativs) va contribuir de forma decisiva a normalitzar dins el panorama cultural valencià una cosa que semblava realment difícil: la presència d'autors i de textos actuals, si no renovadors.

Com no podia ser menys, amb la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera, van desaparèixer també els obstacles d'ordre polític que durant set anys havien llastat de forma considerable la vida cultural valenciana. Dels anys trenta ençà, doncs, assistirem a l'aparició de diversos grups polítics de caire valencianista (i per als quals la cultura era un tema de primer ordre), tal i com va estudiar al seu moment Alfons Cucó. De forma paral·lela, neixeran associacions com *Acció Cultural Valenciana* (1930) que comptava amb la presència de joves intel·lectuals com Emili Gómez Nadal o Manuel Sanchis Guarner, i que es plantejava la necessària i imprescindible valencianització de la Universitat. O com l'*Agrupació Valenciana Escolar*, l'*Associació de Mestres Valencians* i l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana*, que maldaven per normalitzar el camp de l'ensenyament primari, tot seguint les passes de *Nostra Parla*.

En el terreny editorial, destacarem la presència de revistes com *El Camí* (1932-1934), òrgan de les forces valencianistes de tot signe, que recollí des d'intel·lectuals de dreta –Joaquim Reig– fins als dels sectors més progressistes, i que, per això mateix, va atènyer un ressò realment impressionant per a l'època (hom parla de més de tres mil subscriptors). Una altra revista o butlletí amb voluntat unitària i que, en certa mida, va prendre el relleu de la tasca d'aquesta revis-

Logotip de la Societat Castellonenca de Cultura

ta va ser *Timó* (1935-1936), òrgan de la societat i editorial *Proa*, on també es van donar cita des dels sectors moderats (Nicolau Primitiu Gómez) fins als més progressistes. En un terreny més estrictament cultural, *La República de les Lletres* (1934-1936), dirigida per Miquel Duran de València, va –en paraules de Simbor– lluitar per un doble objectiu: «la dignificació de la llengua, que passava per la defensa de la unitat lingüística, de la cooficialitat i de l'ensenyament en català, i la conveniència de la unió en un sol partit republicà de tots els valencianistes progressistes».

Sense voler, però, desmerèixer, els esforços d'aquestes noves plataformes culturals, els anys de la República contemplen un fet encara més transcendent per a les nostres lletres i, per extensió, per a la nostra cultura. Parle, evidentment, de la signatura en 1932 de les *Normes de Castelló*, nascudes d'una voluntat unitària i de consens i destinades, en molt poc de temps, a convertir-se en el motor de la normalització lingüística que va estendre's entre els cercles cultes, i esdevingué alhora la base sobre la qual iniciar campanyes d'ensenyament. La tasca fonamental que en tot aquest afer va jugar Carles Salvador ha estat igualment ben estudiada, així com el seu paper de difusor i pedagog que va dedicar la seua vida a aconseguir l'extensió i aplicació de la normativa a tots els àmbits.

Josep Lluís Sirera: *Història de la Literatura Valenciana* (1985)

Els anys vint i trenta impliquen un punt d'inflexió i de plenitud de l'ambient local. [...] Si bé no es pot menystenir l'essencial substrat agrari d'alguns grups socials i llur imaginari, l'expansió econòmica havia anat configurant la ciutat com a centre comercial del nord valencià i consolidant-hi la posició social i política de cert sector de la petita burgesia castellonenca: magatzemistes de colonials i d'olis, concessionaris d'autos, exportadors de fruita, corredors de comerç, consignataris de bucs i altres sectors connexos. Alhora, les necessitats derivades de la capitalitat contrastaven amb la distància de l'Estat borbònic, i per tant, la burgesia havia vist en el republicanisme un nou mecanisme de cohesió. Siga com siga, els anys vint presenten una tensió entre l'acumulació econòmica i la crisi postbèlica del anys vint, en produir-se el col·lapse de les exportacions cítriques, amb conseqüències com l'emigració i l'augment de les pressions dels sindicats obrers. [...]

Tot amb tot, és de remarcar, a més del paper eminent de Gasset dins la política espanyola, l'adhesió a la República per

part dels més importants sectors de la burgesia castellonenca [...] s'ha al·ludit repetidament, al llarg d'aquest llibre, a les obres de Fernando Gasset o de Gaetà Huguet, sempre impregnades d'un «autonomisme» castellonenc, de vegades equidistant de tota influència dels grans centres de decisió. [...]

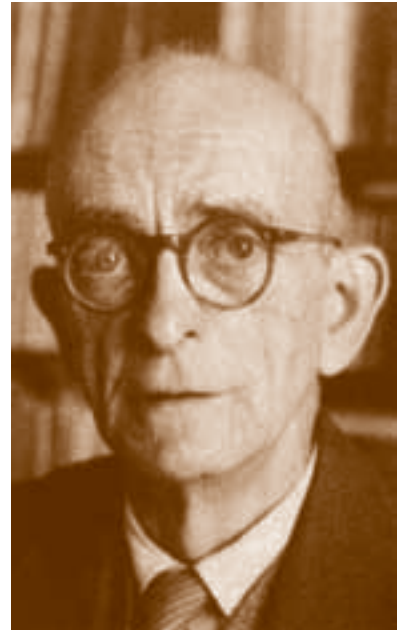
La màxima expressió de la situació cultural als anys vint i trenta és la creació de noves entitats, majoritàriament vigents fins a l'actualitat. [...] Les dues entitats culturals de major ressò literari, artístic, científic i erudit són fundades en aquells anys: la Sociedad Castellonense de Cultura (1919) i l'Ateneu (1924). La «Castellonenca» constitueix la seua primera directiva el 15-III-1920, amb Salvador Guinot (president), Ricardo Carreras, Joan Baptista Carbó, Àngel Sánchez Gosalbo i Lluís Revest (secretari), que es manté estable fins al 1929, en què, rere la mort de Carreras hi accedeix Carlos Gonzalez Espresati, i més tard, el 1931, quan, per la mort de Carbó, ocupa el seu lloc Gaetà Huguet.

Lluís Mesequer: *Castelló literari* (2003)

2. A partir de la lectura dels textos 1 i 2, valora el paper de la premsa (periòdics i revistes) en el procés de la gestació del valencianisme polític i la necessitat d'unificar l'ortografia. Fes-ne un inventari i observa si estan escrits en valencià o en castellà.
3. Explica la relació existent entre el context històric i la situació lingüística.
4. Resumeix el text 3, posa-li un títol adequat i explica si el títol que has triat guarda relació amb el tema del text.
5. Llig atentament el text 2 i subratlla totes les aposicions, parèntesis i guionets que trobes. Quina creus que és la seua funció.
6. Quins dels tres textos et sembla més objectiu? Podries fer una relació de marques lingüístiques que expressen subjectivitat i explicar la seua funció?

Castelló anys 30

Lluís Revest

ets i esdeveniments polítics i socials del.

Fet

2. La situació de la llengua

2.1. El problema del codi ortogràfic

Durant bona part del segle XIX, per a la societat valenciana, la qüestió ortogràfica es convertí en un problema de primera magnitud. Després de segles de decaïment de l'ús literari, la penetració del castellà i la progressiva substitució en els àmbits formals, la nostra llengua no disposava d'un codi ortogràfic acceptat per tots els escriptors. Superades les diferències entre els sectors més cultistes i els sectors més populistes, gràcies al treball de Pompeu Fabra, l'Institut d'Estudis Catalans proposà les seues Normes Ortogràfiques (1913). Tant a les illes Balears com al País Valencià, foren una clara referència i un model per aconseguir la desitjada unitat a l'hora d'escriure tots amb la mateixa normativa. El 1932, Castelló de la Plana tingué l'honor de ser la seu on se signà l'acord que posava fi a l'anarquia ortogràfica que havia dominat el panorama de la producció escrita en valencià durant les primeres dècades del segle XX.

[...] la revista *Taula de Lletres Valencianes* va iniciar, en juliol de 1930, una campanya adreçada a acabar d'unificar l'ortografia valenciana. Ací teniu un fragment de les seues paraules:

“Per a arribar a la unificació ortogràfica no veiem més que un camí. No és el de les autoritats, que ja està vist que ningú reconeix, ni el de la imposició, sinó el de l'acord. El dia que tots els que escriuen valencià, amb més hàbitut, es posaren d'acord respecte a les normes que calia emprar en tots els casos l'unificació ortogràfica seria un fet i la nostra llengua hauria realitzat un dels guanys més positius.”

A eixa crida van respondre immediatament les revistes *Cultura Valenciana*, *Acció Valenciana*, *Avant*, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, i una de les editorials valencianes que hi havia aleshores, *L'Estel*.

Per una altra banda, en proclamar-se la República va aparèixer la possibilitat que el valencià recuperara l'oficialitat, i eixa circumstància va accelerar el procés d'adhesió a la crida de la *Taula de Lletres Valencianes*. En octubre de 1932, el fill de Gaetà Huguet Breva, Gaetà Huguet i Segarra (1882-1959), rebia l'encàrrec de proposar a la Societat Castellonenca de Cultura l'elaboració d'unes normes d'ortografia i la confecció d'un vocabulari ortogràfic; no debades Castelló era la capital cultural dels valencians. En el mateix mes d'octubre, hi hagué una reunió de la Societat Castellonenca de Cultura, i l'elaboració de les normes ortogràfiques va ser encomanada a una comissió de la qual formava part Lluís Revest, que en 1930 havia publicat el llibre *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu*. Complementàriament, Gaetà Huguet va encomanar el vocabulari a Carles Salvador, que era un escriptor prolífic, i després va ser un dels divulgadors més eficaços de les Normes Ortogràfiques de Castelló. El dia 12 de novembre de 1932, la Societat Castellonenca de Cultura va aprovar la proposta de Lluís Revest i, al cap d'unes quantes setmanes, catorze institucions valencianes i una cinquantena de personalitats firmaven, en un document datat en el 21 de desembre de 1932, l'acceptació de “les Bases ortogràfiques i el Vocabulari que integren este quadern”.

Abelard Saragossà: “Les Normes Ortogràfiques de Castelló des d'una perspectiva històrica”, dins *Les Normes del 32, setanta anys després* (2002)

text
4

Carrer Cavallers, on es van signar les Normes Ortogràfiques

text
5

La unificació ortogràfica

L'anarquia ortogràfica més escandalosa dominava el País Valencià. Cada escriptor era un filòleg, tothom tenia raó, cada un escrivia com li donava la gana i es creia amb l'obligació de llançar als quatre vents regles ortogràfiques, fabricades després d'una mala digestió, en un moment de pertorbació mental o en els segons terriblement dramàtics que precedeixen els grans cataclismes.

Hi havia “trobare” d'aquests de “Lo Rat Penat” que per quinze cèntims et donava amb un fascicle de 8 pàgines tota una Gramàtica –ortografia, morfologia, sintaxi i prosòdia– amb l'atreuït títol: “Per a escriure el valencià en 15 minuts”. És clar que això era una veritat, no hi havia pas engany: hom aprenia el valencià que l'autor escrivia, sense cap ni peus, ple de bestieses, tret d'una pensa completament tronada i estantissa.

Però un vespre, en la revoltada mar, una nau jove i valenta desplega les veles, enlaira la senyera i comença a esfondrar vaixells pirates. En la popa, amb lletres d'or que es reflectien a l'aigua i espurnejaven al sol, es llegia “Taula de Lletres Valencianes”.

Ja “El Cuento del Diumenge” havia sentit el neguit de la baralla ortogràfica, però des de Taula es llança el crit perquè la lluita finís; però una matinada s'oferia la revista a la qual el valencianisme estava donant un to de cultura mai no aconseguit.

La tripulació se salvà, i com a bons mariners –després de la mulladissa i l'ensurt corresponent– tomaven a fer-se a la mar.

Es publica “Avant”, “Acció Valenciana”, “Nostra Novel·la”, tot ja amb un mateix caire, amb un mateix to, sense estridències ortogràfiques, seguint tot una tendència, reconstrucció i depuració de la llengua, que un grapat de papers impresos emmetzinaven en el poble i encara avui en dia fan el mateix.

La Societat Castellonenca de Cultura, màxima autoritat valencianista –única que no ha patit la verola ortogràfica– arreplega la crida feta a València, i de seguida comencaren els treballs per tal de portar a efecte el que temps a venir ha d'ésser l'obra més important del nostre renaixement: la unitat ortogràfica.

I en el recó íntim que a Castelló té la dita Societat es discuteixen les Bases amb una fe i un entusiasme sentimental.

Enric Soler i Godes

Carles Salvador, Adolf Pizcueta, E. G. Nadal, Salvador Guinot, Lluís Revest i À. Sánchez Gozalbo posaren tots el seu mestratge al servei de la Pàtria.

Tothom restà satisfet i d'acord, les Bases foren signades ràpidament per totes les societats culturals del País Valencià i per tots els escriptors i poetes de la terra, i el 21 de desembre de 1932 la bona nova era llançada als quatre punts.

Enric Soler i Godes: “La unificació ortogràfica”, dins *La Publicitat*, núm. 18.653 (1934) [reproduït dins Vicent Pitarx: *Textos i contextos* (2002)].

9. A partir de la lectura dels textos 4 i 5, intenta justificar-ne l'estructura de cadascun.

10. Els dos textos, tot i tractar la mateixa qüestió, tenen diferències de redacció. Digues a quin àmbit d'ús pertanyen, quin és el seu gènere textual i quina finalitat pretenen.

11. En el text 5, l'autor utilitza marques per a expressar la seua subjectivitat. Detecta-les. Hauràs observat també que en el text hi ha tot un seguit de figures retòriques. Identifica-les i valora la seua funció.

12. Quines funcions del llenguatge predominen en aquests textos?

2.2. Normalització i normativització

• La normalització lingüística

Els parlants habitualment fan ús de la seua llengua en qualsevol àmbit del seu entorn comunicatiu. Si cal parlar de normalització lingüística és perquè s'està davant d'una situació lingüística que no és normal, ja que en determinats àmbits i situacions comunicatives es necessita ser usuari d'una altra llengua per poder portar a terme la comunicació. Aquesta "anormalitat", que no té res a veure amb la naturalesa de les llengües, la pateixen molts parlants en molts llocs del món on hi ha contacte de llengües. A un parlant valencià, per exemple, no solament li és difícil poder veure el cinema en la seua llengua, sinó que al llarg del dia ha de canviar de llengua involuntàriament i constantment per poder dur a terme amb normalitat les activitats socials habituals en la major part dels àmbits d'ús.

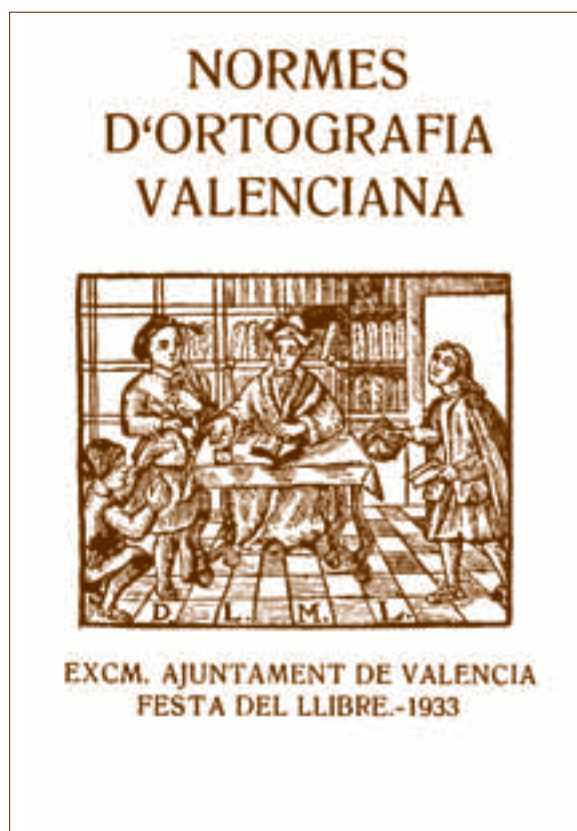
Un procés de normalització lingüística té com a finalitat fer "normal" l'ús d'un idioma, que s'use normalment en tots els àmbits i funcions de la vida social: en la relació interpersonal, amb la família, al carrer, als mitjans de comunicació, a l'ensenyament, a les institucions públiques i polítiques, en tots els llocs i en tots els moments.

La normalització lingüística és un procés que pot anar endavant solament si hi ha prou voluntat social i política entre els membres de la seua comunitat lingüística. Un dels exemples de normalització lingüística és la recuperació de l'*hebreu* com a llengua d'ús normal entre la comunitat lingüística israeliana a l'Estat d'Israel.

• La normativització lingüística

La normativització és la regulació ortogràfica, gramatical i lèxica de la llengua. És el primer pas per a la normalització d'una llengua. De fet, sense un acord normatiu, una llengua no podria tindre la varietat estàndard, que és imprescindible per poder estar present en tots els àmbits d'ús. Les llengües que no tenen la varietat estàndard són substituïdes per altres en els àmbits formals: educació, mitjans de comunicació, administració, etc. És el cas de la majoria de les llengües indígenes del tercer món. Per altra banda, es pot tindre una perfecta normativització, però seguir sent una llengua no normalitzada, ja que els seus usuaris no la utilitzen, o la fan servir solament en unes determinades condicions. Per tant, la normativització és una condició imprescindible per a la normalització lingüística, però solament amb la normativització no hi ha prou per a fer que una llengua s'use normalment.

La signatura de *Les Normes de Castelló de 1932* va ser el tret d'eixida de la normalització lingüística del valencià. Per fi, i mitjançant l'acord, el valencià tenia i té possibilitats de ser una llengua com les altres, és a dir, una llengua "normal".

Normes d'ortografia valenciana.

text
6

És una evidència que les “Bases d’unificació” que foren acordades a Castelló de la Plana, l’any 1932, no constitueixen un corpus normatiu complet; **més aviat**, a la seua condició de document fragmentari cal afegir-hi les deficiències d’ordre tècnic en què incorre, amb les quals, **tanmateix**, hem de ser indulgents, en consideració al nivell de cultura lingüística que aleshores oferia la societat valenciana. **Ara**, per damunt dels seus dèficits, les Normes van assolir el seu objectiu central: la superació d’un estadi crònic de caos que dominava el panorama cultural valencià, i **en conseqüència**, mitjançant el triomf de la normativització lingüística, s’hi facilitava la circulació, al si de la societat valenciana, del registre culte de la llengua nacional. La conquesta d’aquest registre, **d’altra banda**, afavoria obertament la demanda social de l’oficialitat del valencià, en un moment precís d’emergència de l’agitació social al voltant de les campanyes reivindicadores de l’Estatut d’Autonomia. **D’altra banda**, no cal dir que la conquesta de la normativització situava en uns paràmetres absolutament nous i engrescadors el projecte de l’escola valenciana.

Ben mirat, de la mà de les Normes es resituava el col·lectiu catalanoparlant d’ací dins la dinàmica que imposaven els temps en els processos de comunicació social; **o, expressat en altres termes**, es tractava de dotar el català al País Valencià de la funcionalitat que exigien els mitjà i, **en general**, tots els circuits de cultura de l’època. **Alhora**, la normativització establia una base indefugible per a la normalització lingüística, un requisit eficaç i imprescindible per accedir a la normalitat social.

Tot plegat fa que no puga estar-me de considerar que les Normes de Castelló constitueixen una de les fites socials i

Vicent Pitarch

culturals més sòlides que van ser capaços de bastir els nostres predecessors i, **doncs**, un dels monuments més gloriosos i emblemàtics que ha alçat la societat valenciana del segle xx. Des d’aquesta òptica **és evident** que mai no n’hi haurà prou, **per més que** les recordem i les reivindiquem.

En efecte, la commemoració de les Normes, en aquest 70è aniversari, hauria de fer compatible el caràcter simbòlic (la professió, rigorosa i insubornable alhora, de la catalanitat de la llengua) amb la reivindicació de la capacitat de regeneració social que aquelles contenen. En aquest sentit, els actes commemoratius d’enguany bé podrien induir a convocar l’avantguarda social del país (amb preferència, tècnics de la comunicació, la sociologia, l’economia i la sociolingüística) amb l’objectiu de dissenyar una política alternativa al panorama comunicatiu valencià. Aquesta política hauria de vehicular-se damunt bases tals com la consideració del valencià com a eina i factor clau de compactació social i, **en conseqüència**, la seua potenciació al món de l’economia i l’exigència preceptiva del requisit lingüístic; en aquesta mateixa direcció, s’han de restituir al valencià les seues funcions angulars que ha d’exercir en sectors públics clau, **com ara** l’ensenyament, els mitjans de comunicació de massa i l’Administració. **I**, com a bases complementàries, hi ha, **d’una banda**, la potenciació de la xarxa cívica del país i, **d’una altra**, l’elaboració d’un disseny operatiu d’estructura comarcal, que dinamitze els fluxos comunicatius que operen al si d’aquesta societat, en una conjuntura tan complexa, i apassionant alhora, **com la present**.

Al capdavant, les Normes del 32 es mantenen en plena vigència, com a símbol i com a projecte de modernitat. **Si, d’una banda**, constitueixen un exemple de concòrdia ciutadana i una manifestació pública de decisió de futur, **d’una altra**, testimonien que fora de l’àmbit de la catalanitat la llengua del País Valencià amb prou feines podria superar un estadi de caos, alhora que sense una llengua robusta aquest país està abocat al fracàs col·lectiu, potser a la pròpia dissolució.

El repte immediat que tingué el valencianisme al començament de la II República, el de la normativització, bé va saber-lo superar en termes satisfactoris.

Vicent Pitarch: “Les Normes de Castelló, símbol i projecte de modernitat al País Valencià”, dins de *Les Normes del 32, setanta anys després* (2002)

13. Llig el text 6 i realitza les activitats següents:

- a.- Explica què entenem per “les Bases d’Unificació” en aquest text.
- b.- Dígues amb les teues paraules què vol dir l’autor amb aquestes afirmacions:

Ara, per damunt dels seus dèficits, les Normes van assolir el seu objectiu central: la superació d’un estadi crònic de caos que dominava el panorama cultural valencià, i en conseqüència, mitjançant el triomf de la normativització lingüística, s’hi facilitava la circulació, al si de la societat valenciana, del registre culte de la llengua nacional.

c.- Què vol dir l’autor quan utilitza l’expressió *requisit lingüístic*?

14. Classifica els connectors que apareixen en negreta en el text, d’acord amb la tipologia següent:

- a.- Connectors que serveixen per estructurar les idees (connectors oracionals o dialèctics).
- b.- Connectors que s’utilitzen per organitzar el text (connectors metadiscursius).
- c.- Connectors que s’empren per orientar el lector sobre el punt de vista de l’autor (marcadors del discurs).

15. Localitza els mecanismes de referència gramatical i lèxica que s’han utilitzat en aquest text.

16. Elabora un text expositiu, amb el títol “Les Normes de Castelló”, on expliques els conceptes de normalització i normativització prenent exemples apareguts en aquest text 6.

2.3. Prejudicis, actituds i normes d’ús lingüístic

• El concepte de comunitat lingüística

La noció de *comunitat lingüística* és el terme bàsic amb què opera la *sociolingüística* i es refereix als parlants que se serveixen d’una determinada llengua. D’ací que es parle sovint en termes d’*usuaris* d’una llengua.

Són usuaris d’una llengua totes les persones que la comparteixen. Molts alumnes saben anglés, però no són usuaris de l’anglés ja que no l’usen fora de l’àmbit escolar. Ser usuari implica utilitzar-la habitualment en els diferents àmbits d’ús. Tanmateix, sí que és cert que la comunitat lingüística de l’anglés cada dia està augmentant i no necessàriament aquesta comunitat coincideix amb els estats que la parlen.

Encara que no existeix una relació d’equivalència estricta entre les llengües i els territoris on es parlen (per exemple: *Anglaterra, anglés; França, francès; Catalunya, català*, etc.), el factor territorial pot cohesionar més o menys la comunitat lingüística. Un cas paradigmàtic on els factors extralingüístics condicionen la cohesió lingüística és la comunitat serbocroata: els serbis són ortodoxos i els croates són catòlics, però pertanyen

a la mateixa comunitat lingüística, tot i que tenen dos alfabetos per a escriure la mateixa llengua comuna. Els serbis usen l’alfabet ciríl·lic, mentre que els croats usen l’alfabet llatí.

Els elements que cohesionen o descohesionen la **comunitat lingüística** són els següents:

- el sentiment de ser o no usuaris d’una mateixa llengua i la consegüent diversitat de noms per a una mateixa llengua;
- la interrelació lingüística en la seua pròpia llengua i en els diferents àmbits d’ús;
- les actituds lingüístiques favorables o desfavorables a l’ús de la pròpia llengua;
- les normes d’ús favorables o desfavorables a l’ús de la pròpia llengua, i
- la integració simbòlica que és pot manifestar amb la pertinença o no pertinença a una nació, a un estat, a un determinat territori, a una religió, a una determinada normativa ortogràfica, etc.

No cal dir que com més cohesionada estiga una comunitat lingüística, els seus membres s'hi sentiran més identificats i la seua llengua serà un vehicle d'expressió normal en totes les circumstàncies i, tindran una visió positiva de la seua pròpia llengua. Al contrari, com més descohesionada estiga una comunitat lingüística, més usuaris se sentiran atrets per una altra comunitat lingüística de referència positiva i acabaran per abandonar la seua llengua d'origen.

text
7

Llengua valenciana i valor d'esta denominació

Tenim, doncs, que universalment son compresos los parlars valencians dins *lo bell catalanesc*, com en Muntaner haguera dit, dins la gran unitat de la llengua catalana. I molt justament, puix no sols traent arguments del capdal científic arribem a la mateixa conclusió. Comparant textos escrits en los bons segles de la llengua no sols de literats professionals, sino de gent sens cap preocupació literària, poques diferències trobariem dels uns als altres, mes que procedixquen de regions diferents. Huí mateix no hi hauria gran tret de parlar a parlar i podriem comprobar en glossaris adscrits a vulgarisacions modernes de textos clàssics fetes a Catalunya la presència de veus que allà son insòlites o inusitades mentres viuen i son ben compreses en terra valenciana.

I noresmenys la denominació «llengua valenciana» o «valencià» viu *exclusivament* per tota la extensió de les terres on se parla eixa llengua dins lo nostre Reine, los fills del qual, llevat de molt poques excepcions, bé que s'admirarien si'ls digueren que parlen català. Més: un ús quasi general dels escriptors clàssics de València consagra expressions equivalents, tals com «vulgar valencià», «estil de valenciana prosa»; fins lo frare català Eximenis resent la opinió general de la terra on tant de temps era vixcut en algún lloc de son *Regiment de la cosa pública*.

Los hòmens de la Renaixensa, ben convençuts d'eixe fet de la unitat de la llengua, i volent d'altra banda fugir una denominació qui feria llur amor pròpia, s'acolliren de bon grat al camp neutral que'ls oferia lo terme antic més en circulació al segle XIV per en Ramón Vidal de Besalú, emprat ací des del segle XVI i mantingut fins als nostres dies per molts doctes escriptors qui han parlat de *llemosí* i de *llengua llemosina*. Estos noms poden ja donar-se per abandonats inclús d'aquells qui modernament los han fet circular, havent sens dubte influït en la seua desaparició autoritat tan considerable com la de Menéndez Pelayo qui sempre rebujà acrement «el vulgar error que entrañaba la palabra *llemosina*».

Creem que la llengua valenciana és, i no res més, la dels catalans qui la portaren quan a la Conquesta; per esta raó és que'ls filòlegs anomenant-la del poble qui primer la parlà la coneixen universalment per *catalana*. L'il·lustre P. Lluís

Lluís Revest

Fullana pareix sostindre la opinió de l'autoctonisme del valencià naixcut entre'ls cristians qui vixqueren ací sots la dominació musulmana. Això, apart la manca de documents comprovants de la hipòtesi del eminent filòleg valencià, no destrueix lo fet de la unitat de la llengua ni justifica denominacions independents: fora dubte és que la llengua naixqué i creixqué espontània a Barcelona i Vic, per eixemple, no fon importada de l'un a l'altre lloc, i no justifica eixe fet que parlem d'una *llengua barcelonesa* front a una *llengua vigatana*. Sempre quedarà en peu que eixa *llengua una* fon primer coneguda per obra dels llavis i de les plomes catalanes i que allà on no arribà la força dels motius que ací portaren les coses per altres carreres és molt natural que fora coneguda de primer i seguixca essent coneguda encara com a *llengua catalana*.

La denominació *llengua valenciana*, emprada per nosaltres, no pot ésser filla, sinó d'un sentiment d'amor pròpia molt natural i llegítima en aquells temps qu'era polenta i gloriosa la personalitat de la Ciutat i Reine de València com a membre cabdal de la Confederació catalana-aragonesa, personalitat qui atany son màxim esplendor i creiximent als dies lluminosos del Magnànim. Eixa amor pròpia se féu més intensa i fins morbosa en los segles d'abatiment polític i econòmic de la Confederació per les rivalitats naixcudes entre'ls pobles mediterranis d'Espanya, a la manera que dins les famílies de

paratge empobrides i decaigudes se fa més intransigent i acre la vanitat cavalleresca i més violentes les qüestions de punt d'honor. Mes siga qualsevulla la causa d'açò, prou diem al dir que l'amor pròpia va per mig que és tant com opinar que la solució millor per a les qüestions de nom es deixar-les conforme estàn i cadascú done a son parlar l'apel·latiu més falaguer per als seus sentiments, sempre a condició de reconèixer sens vacil·lacions la unitat indisoluble de la llengua de València, Balears i Catalunya.

Lluís Revest i Corzo: *La llengua valenciana* (1930)

Volem y designem, dit en altres paraules, lo renaiximent de la grand familia valenciana, del grand poble valencià. Los que ací nos congreguem y acaronem dins d'aquesta societat que diem regionalista, com podríem anomenar autonomista o nacionalista, portem al cor empeltat l'amor a la nostra Terra, y l'odi africà al Centralisme; convençuts què d'ell bróllen lo decaïment de la nostra raça y l'anèmia moral del nostre poble.

[...] Aspirem a que la nostra llengua vernàcula siga sola la parlada en la nostra llar; pels nostres camps y en les nostres viles; que siga enseñada en les escoles publiques; en los instituts y universitats orientades, no cap al centre format de races hidalgues, pero molt decadents y endarrerides; sino cap a les nacions mes avançades d'Europa y América.

Gaetà Huguet Breva: *La Veu de la Plana* (1916) [reproduït a J. Rafael Ramos: *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana*]

17. Després de llegir la informació sobre el terme *comunitat lingüística* i els textos 6, 7 i 8, relaciona les dues columnes. A alguns elements de la primera columna, els pot correspondre més d'una lletra de la segona columna.

1. La integració simbòlica	a. I noresmenys la denominació «llengua valenciana» o «valencià» viu <i>exclusivament</i> per tota la extensió de les terres on se parla eixa llengua dins lo nostre Reine, los fills del qual, llevat de molt poques excepcions, bé que s'admirarien si'ls digueren que parlen català.
2. Ús del valencià en els àmbits formals	b. Aspirem a que la nostra llengua vernàcula siga sola la parlada en la nostra llar; pels nostres camps y en les nostres viles; que siga enseñada en les escoles publiques; en los instituts y universitats.
3. Propiciar la presència del valencià en els mitjans de comunicació	c. Les Normes van assolir el seu objectiu central: la superació d'un estadi crònic de caos que dominava el panorama cultural valencià, i en conseqüència, mitjançant el triomf de la normativització lingüística, s'hi facilitava la circulació, al si de la societat valenciana, del registre culte de la llengua nacional. La conquesta d'aquest registre, d'altra banda, afavoria obertament la demanda social de l'oficialitat del valencià, en un moment precís d'emergència de l'agitació social al voltant de les campanyes reivindicadores de l'Estatut d'Autonomia.
4. Interrelació lingüística en tots els àmbits d'ús	d. En efecte, la commemoració de les Normes, en aquest 70è aniversari, hauria de fer compatible el caràcter simbòlic (la professió, rigorosa i insubornable alhora, de la catalanitat de la llengua) amb la reivindicació de la capacitat de regeneració social que aquelles contenen. En aquest sentit, els actes commemoratius d'enguany bé podrien induir a convocar l'avantguarda social del país (amb preferència, tècnics de la comunicació, la sociologia, l'economia i la sociolingüística) amb l'objectiu de dissenyar una política alternativa al panorama comunicatiu valencià.
5. Diversitat de noms per a una mateixa llengua	e. Los hòmens de la Renaixensa, ben convençuts d'eixe fet de la unitat de la llengua, i volent d'altra banda fugir una denominació qui feria llur amor pròpia, s'acolliren de bon grat al camp neutral que'ls oferia lo terme antic més en circulació al segle XIV per en Ramón Vidal de Besalú, emprat ací des del segle XVI i mantingut fins als nostres dies per molts doctes escriptors qui han parlat de <i>llemosí</i> de <i>llengua llemosina</i> .

18. Després de realitzar l'activitat número 17, digues quin grau de cohesió observes en la nostra comunitat lingüística. Dóna les teues raons.

19. Digues en quines parts s'estructura el text 7 de Lluís Revest. Quina tesi defensa? Apareix explícita en el text?

20. Quins arguments utilitza Lluís Revest per a defensar la seua tesi?

• Àmbits i normes d'ús

Podem definir els *àmbits d'ús* com l'ús que fem d'una determinada llengua o llengües en les diverses situacions comunicatives en què ens trobem. Per exemple, al llarg d'un dia qualsevol, parlem amb la família, escoltem o llegim els mitjans de comunicació, anem a l'institut, parlem amb els nostres amics en els moments d'oci, escoltem música, anem a l'ajuntament o conselleries perquè ens fa falta algun paper oficial, etc...

Des de la sociolingüística, podem analitzar l'ús lingüístic fet en els determinats àmbits, tot i delimitant-lo mitjançant una sèrie de paràmetres socioculturals, com ara sexe, edat, ocupació, temes, situacions formals o informals, intencions i actituds lingüístiques.

Mitjançant els àmbits d'ús, podem analitzar quina llengua usem en un context de contacte de llengües (valencià-castellà), o quines variants utilitzem en una determinada llengua:

Àmbits d'ús									
família	mitjans de comunicació	ensenyament	empresa	treball	comerç	administració pública	amistats	lleure	esports
sexe									
edat									
ocupació									
temes									
situacions formals									
situacions informals									
intencions									
actituds									

En una situació de contacte de llengües (castellà/valencià) com la nostra, es veu de seguida quin és l'ús que fem de les llengües en els diferents àmbits i quina és la llengua que hi està més present.

Aquest ús de les llengües està condicionat pel nostre aprenentatge com a éssers socials. Viure en societat és acceptar unes normes de convivència i les con-

vencions per a l'ús de les llengües també ens vénen donades pel que s'anomena **ús convencional de la llengua**. De vegades, l'ús lingüístic està regulat per una normativa, per una reglamentació. Llavors, parlem de **normes d'ús explícites**: quines han de ser les llengües d'ensenyament, reglaments interns dels centres escolars, polítiques lingüístiques de diferents òrgans

administratius, etc. Tanmateix, el més freqüent és que actuem lingüísticament d'acord amb unes **normes d'ús implícites**, no reglamentades, com per exemple adreçar-se en una determinada llengua davant una persona que no coneixem, utilitzar una llengua solament en determinats àmbits, etc. Aquestes normes acaben sent interioritzades socialment i és molt difícil eixir-se'n. Si estem acostumats a parlar amb una persona en una determinada llengua, ens suposa un gran esforç canviar aquesta convenció.

Una comunitat lingüística estarà més cohesionada si les normes d'ús li són favorables a la seua pròpia llengua. Si no és així, la presència d'aquesta en els diferents àmbits d'ús estarà limitada i supeditada a una altra llengua i farà impossible la seua normalització.

Tots sabem que *a la mínima* (per educació imposada) els valencians ens passem a usar el castellà. Curiosament, per aquesta mateixa "educació" no contrastada, són molt freqüents les converses en castellà entre els mateixos valencianoparlants. Òbviament, usar la nostra llengua en tots els àmbits requereix un esforç que no tot el món està disposat a fer, ja que és més còmode usar la llengua que és coneguda i acceptada en tots els àmbits. Aquest esforç, anomenat **ús intencional de la llengua**, és la condició necessària per poder estar present en els diversos àmbits d'ús; per tant, la frontera lingüística en qualsevol àmbit ve marcada per l'ús intencional (voluntari i conscient) que són capaços de fer els seus parlants.

AVANTPROJECTE D'ESTATUT DE LA REGIO VALENCIANA. ELABORADO POR EL PARTIDO RADICAL BLASQUISTA EN 11 DE JULIO DE 1931.

TITOL II

De l'idioma

Art. 2. Seran oficials de la Regió Valenciana les llengües valenciana i castellana, podent usar-se per tant indistintament.

En las relaciones oficiales amb les autoritats centrals i demés Regions, es deurà usar el castellà.

A aquelles poblacions de la Regió Valenciana que se'ls ha alterat el nom desvalencianitzant-lo, se les tornarà a anomenar com d'antic, amb ortografia nostra.

Art. 3. Els funcionaris judicials que siguen destinats a les terres valencianes deuran conèixer la llengua valenciana.

Per a eixercir els càrrecs de Registrador i Notari, com els demés públics en terres de parla valenciana, deuran els funcionaris, no sols entendre la llengua vernàcula, sinó que deuran poder expresar-se en ella.

Avant, núm. 30 (11 de juliol 1931) [reproduït dins Alfons Cucó: *El valencianisme polític 1874-1936* (1971)]

Polítics de la Segona República

PROYECTO DE ESTATUTO DE VALENCIA, de la Unión Republicana Nacional. Marzo de 1937

Art. 6º.- El idioma valenciano será lengua oficial, al igual que el castellano, en los organismos de carácter regional.

En las relaciones oficiales de Valencia con los demás territorios de España, así como con la República, será lengua oficial la castellana.

En la esfera municipal y en las relaciones de la región con los municipios, privará el idioma que en cada uno de éstos se hable.

Todos los ciudadanos tendrán derecho a dirigirse a los organismos regionales en cualquiera de ambos idiomas, así como a solicitar que las notificaciones les sean redactadas en cualquiera de ellos o en los dos a la vez.

Los fedatarios públicos de Valencia expedirán la traducción al castellano en los documentos redactados originalmente en lengua valenciana, cuando hubieren de surtir efecto fuera del territorio regional, o en las comarcas de habla castellana de la región.

Art. 7º.- Se empleará indistintamente en la instrucción pública el castellano o el valenciano, según sea la costumbre de la comarca, siendo obligatorio en la escuela primaria el uso de ambos idiomas en las de habla valenciano.

UCMTA (Cooperativas de Trabajo Madrid): 75 años. *Ley de Cooperativas 1931-2006* [En línea]

AVANTPROJECTE D'ESTATUT DE LA REGIO VALENCIANA DEL PARTIT D'ESQUERRA VALENCIANA, DE 20 DE FEBRER DE 1937

TITOL PRIMER

Art. 3. La llengua valenciana serà la llengua oficial de la Regió Valenciana; aquesta oficialitat, però, serà compartida amb la castellana per tal de facilitar les relacions amb la petita minoria de pobles del país de parla castellana i entre els altres pobles d'iberia, i en conseqüència, les disposicions oficials de caràcter general, emanades dels poders autònoms, seran redactades en ambdues llengües. En les relacions amb l'Estat Espanyol l'idioma oficial serà el castellà.

UCMTA (Cooperativas de Trabajo Madrid): 75 años. *Ley de Cooperativas 1931-2006* [En línea]

PROYECTO DE BASES PARA EL ESTATUTO DEL PAÍS VALENCIANO PRESENTADO POR LA C.N.T. DE VALENCIA, DE 23 DE DICIEMBRE DE 1936.

B/ El idioma valenciano será, con el castellano, lengua oficial del País Valenciano, debiendo redactarse las disposiciones oficiales en ambos idiomas y emplearse con el mismo carácter oficial, el castellano para las relaciones con el Estado español, sus autoridades y otras regiones autónomas.

Los órganos representativos del País Valenciano delimitarán, a los efectos de la presente base, los territorios de habla valenciana, así como aquellos que se exceptúen del uso oficial obligatorio de esta lengua.

Se reconoce a todos los ciudadanos el derecho de elegir, de entre ambos, el idioma oficial que prefieran en sus relaciones con los tribunales, autoridades y funcionarios del Estado y del País Valenciano.

Los documentos que se presenten ante los tribunales redactados en valenciano deberán de acompañarse de copia en lengua castellana, cuando lo solicite así alguna de las partes.

UCMTA (Cooperativas de Trabajo Madrid): 75 años. *Ley de Cooperativas 1931-2006* [En línea]

21. Detecta i rectifica les errades comeses en els fragments escrits en valencià.

22. Tradueix al valencià els textos redactats en castellà.

23. Digues a quin àmbit d'ús i a quin gènere textual pertanyen aquests textos.

24. Digues quina és la seua estructura i quina és la finalitat que es pretén en aquests textos. Assenyala'n algunes marques lingüístiques que t'hagen ajudat a deduir el tipus d'estructura i finalitat.

Institut Ribalta

Una llengua diversa en la unitat:
una llengua de futur

Viure en valencià
és un dret individual i
col·lectiu dels valencians
Fem-lo efectiu!

El valencià ha de ser objecte
d'especial respecte i protec-
ció per tal de garantir-ne
la recuperació

Tenim dret a un
ensenyament íntegrament
en valencià

NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA A
L'INSTITUT RIBALTA

IES F. Ribalta
Castelló de la Plana
<http://www.iesribalta.net>

Tenim dret a parlar i
escriure sempre
en valencià

IES F. Ribalta - Castelló de la Plana

VIURE EN VALENCIÀ

VIURE EN VALENCIÀ

Podem utilitzar el valencià per
redactar qualsevol document o
per fer qualsevol gestió

1. El valencià és llengua oficial de la Comunitat Valenciana (CV).
2. Podem produir plecs efectes jurídics davant qualsevol organisme de l'Administració autonòmica i local en l'àmbit de la CV. Tenim dret a disposar de tota la documentació en valencià.
3. Podem produir plecs efectes jurídics davant del poder legislatiu: les Corts i els organismes que en depenen, com ara el Síndic de Greuges.
4. Té plena validesa i eficàcia davant l'administració de justícia. No se'n pot demanar traducció ni es pot exigir cap tipus de retard per emprar-la.
5. Podem escriure i podem demanar en valencià qualsevol tipus de document públic o privat: documents notariaus, registres de la propietat, escriptores públiques, contractes, actes, documents bancaris, factures, rebuts, etc.

El valencià ha de ser objecte
d'especial protecció i respecte
per a garantir-ne la recuperació

1. Cal atorgar especial protecció i respecte a la recuperació del valencià.
2. Cal promoure la seua recuperació i garantir-ne l'ús normal i oficial.
3. El valencià és la llengua pròpia (no només oficial) de la CV i, per tant, la de la Generalitat i tots els seus organismes.
4. La promoció de l'ús del valencià és una de les funcions de la Comissió de Coordinació Pedagògica dels Instituts d'Ensenyament Secundari.

Per tant, es pot adreçar la necessitat de fer efectiu un dret preferent o discriminació positiva, per exemple, a l'hora de redactar la documentació només en valencià.

Tenim dret a un ensenyament
íntegrament en valencià

Un dels objectius del sistema educatiu valencià és el dret a l'ús del valencià i el castellà. Per aconseguir-ho, en l'ensenyament secundari s'apliquen dos programes:

- el Programa d'Ensenyament en Valencià (PEV) (no "l'ús en valencià"), en el qual totes o la major part de les àrees no lingüístiques tenen el valencià com a llengua vehicular d'aprenentatge; i
- el Programa d'Incorporació Progressiva (PIP) (no "l'ús en castellà"), que garanteix l'ús del valencià com a llengua d'aprenentatge en, almenys, dues àrees no lingüístiques.*

La Constitució declara oficial
el valencià a la CV

Tot i que la Constitució Espanyola en l'art. 3 estableix que el castellà és la llengua oficial de l'Estat, en el mateix article reconeix l'oficialitat del valencià en la Comunitat Valenciana i declara que les diverses llengües que es parlen al territori espanyol constitueixen "un patrimoni cultural que ha de ser objecte d'especial respecte i protecció".

Referències legals

*Estatut d'Autonomia (E) art. 3.3. Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana (EACV) art. 6.2
Llei 1/2006 d'ensenyament del valencià (LLEVE) art. 3, 9 i 10
LLEVE art. 12
EACV art. 6.5
LLEVE art. 1
LLEVE art. 7.2
Reglament orgànic i funcional dels instituts art. 16.10
Llei de desenvolupament de llei 10/2006

NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA A
L'INSTITUT RIBALTA

IES F. Ribalta
Castelló de la Plana
<http://www.iesribalta.net>

25. D'acord amb el contingut dels textos 9 i 10, indica si es fa referència o no a les normes d'ús explícites següents (posa "sí", "no", o deixa la casella en blanc).

Projectes i regulacions sobre l'ús del valencià	El valencià és llengua oficial a la CV	El valencià és la llengua pròpia de la CV	El valencià és legal en l'Administració de justícia a la CV	L'ensenyament es podrà fer en valencià a la CV	El valencià serà objecte d'especial respecte i protecció
Partit Radical Blasquista					
Unió Republicana Nacional					
Esquerra Valenciana					
CNT					
Constitució Espanyola					
Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià					
Estatut d'Autonomia de la CV					
Reglament Orgànic i Funcional dels instituts					
Ordre de començament de curs					

26. Identifica els recursos tipogràfics que apareixen als textos i digues quina funció realitzen en general i quina funció aconsegueixen en aquests textos.

27. La nominalització és un procediment per condensar la informació dels textos. Podries detectar-ne algunes en el text 10 i explicar-ne el procés de formació?

28. Ara ja saps que són les **normes d'ús explícites**. Escriu un text contrastiu en què valores les propostes d'abans de la dictadura franquista amb la regulació lingüística actual. Com a conclusió, pots fer una valoració personal i aportar propostes.

29. Localitza en el teu institut totes les normes d'ús explícites. Comprova si existeix una comissió de normalització lingüística i observa la presència del valencià en els diversos àmbits d'ús del centre.

• Les actituds lingüístiques

Els usos lingüístics i les normes d'ús (explícites o implícites) estan determinades per actituds lingüístiques i aquestes estan condicionades sovint per prejudicis.

Les **actituds lingüístiques** són disposicions al manteniment, al canvi o a l'ocultació de la llengua pròpia o de la varietat lingüística corresponent o posicionaments sobre els valors i la funcionalitat de les altres llengües i les altres varietats. Les **actituds lingüístiques** que afavoreixen l'ús lingüístic de la pròpia llengua són la fidelitat o **lleialtat lingüística**, que significa fer-ne ús en tots els diferents àmbits, sense necessitat de canviar de llengua. Per contra, hi ha actituds lingüístiques com el rebuig lingüístic, que és el sentiment negatiu envers la llengua pròpia. L'expressió màxima és "l'ocultació lingüística", que és quan el parlant no vol que se

l'identifique com a usuari d'una comunitat lingüística determinada i és fruit d'un complex d'inferioritat que els sociolingüistes anomenen *autoodi*.

Els **prejudicis lingüístics** són una sèrie de tòpics basats en judicis que no obeeixen a la raó sinó a situacions socials de dominació interessades en una determinada llengua. Per exemple, són prejudicis lingüístics la idea o la creença que hi ha llengües superiors i llengües inferiors, llengües més aptes i altres no tant, llengües més dolces i altres dures, llengües civilitzades i llengües salvatges, etc. Totes les llengües són producte de "l'activitat humana" i, per tant, són vehicles de comunicació, de transmissió d'informació i d'expressió de sentiments igualment vàlids.

30. Després de llegir la informació sobre les normes d'ús implícites i les actituds lingüístiques, relaciona les dues columnes. Digues si la norma d'ús implícita o actitud lingüística afavoreix o no l'ús del valencià.

• Esforçar-se a parlar en valencià en tots els àmbits d'ús	a. Carta a mossén Alcover Digam Valencia qui la treballe, puix ja estic damunt d'ella a fer l'article, del Diccionari, encara que Valencia la conec pòc empero tinc amics <i>ratpenatistes</i> ... que parlen sempre el castella. pero son del Rat Penat. Lluís Gimeno Betí: <i>Josep Pasqual Tirado i l'Obra del Diccionari (1920/1930)</i> (2000)
• Hi ha llengües superiors a les altres	b. Conversa amb R. Súrria A casa meua es parlava castellà així com a l'escola; al carrer, però, amb els amics del ramat infantívol i en les converses, la llengua dels pixavins —com deia el poble— no figurava per a res. I com els xestans se senten valencians i ma mare transigia benèvolament amb el parlar del poble, poc a poc em vaig crear un domini d'ambdues llengües suficient per a no caure en l'autoodi tan característic dels valencians [...]. Vicent Pitarch: <i>Converses amb J. Simon, E. Valor, R. Súrria</i> (2002)
• Esforçar-se per entendre i parlar el valencià per no fer canviar de llengua els valencianoparlants	c. Conversa amb E. Valor A Castalla jo pensava: "Els masos tan preciosos que tenim, a la Penya Roja, el Maigmó, el Despenyador..., tot topònims tan preciosíssims... tot això ha de desaparèixer?... Venien gent de Villena i menyspreaven aquest tresor nostre... A Elda també em va reforçar el nacionalisme. Va ser una hostilitat tan gran la que vaig trobar a Elda, en la qüestió lingüística... que ens insultaven: "¡Castalleros!, ¡valencianos! Si eso es una lengua idiota...; ¡el castellano, una lengua tan rica ... !" I em vaig adonar que de xenofòbia també es moria... Vicent Pitarch: <i>Converses amb J. Simon, E. Valor, R. Súrria</i> (2002)
• Fer ostentació de valenciania, usant el castellà.	d. Conversa amb J. Simon VP. I Lluís Revest? Este home anava sempre de pressa. Parlava sempre castellà a tot lo món. A tot lo món! Menys el dia que ens donava classes de valencià, que en sabia molt com a estudiós. Igual que n'haguera pogut donar de llatí o de grec. En les dos coses estava ben preparat. [...] Era una gran persona. Este va ser l'autor material, més que moral, de les Normes de Castelló; perquè els demés... És ell qui ho havia estudiat bé, a base de l'Institut d'Estudis Catalans i que hi va fer la proposta que tu coneixes més bé que jo. Vicent Pitarch: <i>Converses amb J. Simon, E. Valor, R. Súrria</i> (2002)
• Parlar en castellà, tot i saber el valencià	e. Conversa amb J. Simon Jo visc ací, i en ma casa sempre s'ha parlat valencià, des que jo vaig néixer, en ma casa, amb ma mare, la meua germana... En altres famílies n'hi havia de tot; hi ha gent que està casada amb castellans, etc., etc. I és que la major part no usen el valencià, encara que el saben. En fi. Jo a nivell particular, sempre m'ha agradat actuar, amb els amics que m'he trobat per <i>ahí</i> , en valencià a tot arreu, si és possible. Vicent Pitarch: <i>Converses amb J. Simon, E. Valor, R. Súrria</i> (2002)

2.4. Contacte de llengües

• El concepte de minorització

En una comunitat lingüística “normal”, la llengua s’usa en els diferents àmbits, però en una comunitat lingüística interferida per la presència d’una altra llengua, aquest ús està condicionat per les normes d’ús existents. Si aquestes normes d’ús van desplaçant la pròpia llengua en determinats àmbits d’ús, la llengua “invasora” es converteix en la llengua dominant i se la va considerant més apta per a tota una sèrie de situacions comunicatives: parlar en públic, amb desconeguts, en àmbits formals, en els mitjans de comunicació, amb parlants d’altres llengües, etc. Aquesta interposició en el desenvolupament propi de les potencialitats d’una llengua s’anomena **minorització** i té com a efecte la reducció i retracció dels usos públics i privats en la pròpia comunitat lingüística.

Aquest terme és molt clarificador perquè ens serveix per a diferenciar entre llengües minoritàries i llengües minoritzades. Una **llengua minoritària** és aquella que no té molts milions de parlants (la majoria de llengües del planeta) i no per això deixa de ser “normal” si s’usa en tots els àmbits sense necessitat de canviar a altra llengua. És el cas del danès, del suec, del neerlandès, del finès, etc. Una **llengua majoritària** és aquella que és parlada per molta gent (anglès, castellà, francès, etc.); tot i que això no vol dir que en determinats territoris alguna llengua majoritària pugui estar minoritzada: és el cas, per exemple del castellà a Puerto Rico o del francès al Canadà. Per tant, el fet de ser un parlant d’una llengua majoritària no implica la seua normalitat d’ús.

La **llengua dominant** és aquella que provoca la minorització d’una altra llengua, ocupant els seus àmbits d’ús. Exemples: l’anglès a Puerto Rico, el castellà al País Valencià, el francès a la Catalunya Nord. El que posa en perill la supervivència d’una llengua no és el fet que siga minoritària, sinó el fet que siga minoritzada.

• El bilingüisme

El terme **bilingüisme** aparentment és de fàcil definició, és a dir, consisteix a usar dues llengües. Tanmateix, es pot diferenciar entre tres classes de “bilingüisme”: *bilingüisme individual*, *bilingüisme territorial* i *bilingüisme social*.

El **bilingüisme individual** és l’ús de dues llengües per part dels parlants. En termes de capacitat, és l’expressió mínima del poliglòtisme. De fet, cada vegada és més freqüent trobar individus que no solament poden usar dues llengües, sinó tres, quatre o més. Fins i tot és

considerat com un fet positiu i ha perdut l’estigma de la “interferència”; per exemple, molts pares educaven els seus fills solament en castellà perquè pensaven que la seua llengua materna, el *valencià*, interferiria negativament en l’aprenentatge del castellà. Des de la psicolingüística, ha quedat completament demostrat que l’individu bilingüe té més facilitat per aprendre nous codis, noves llengües.

El **bilingüisme territorial** és l’ús de dues llengües o més en una determinada administració territorial. En una part del territori s’usa una llengua i en una altra part del territori s’usa una altra llengua. És el cas de Suïssa o Bèlgica i, més pròxim encara, la situació lingüística històrica del País Valencià, caracteritzada per un interior castellanoparlant i un litoral valencianoparlant.

El **bilingüisme social** és l’ús de dues llengües o més, però a diferència dels anteriors és un bilingüisme conflictiu, ja que no depèn de la voluntat de l’individu d’usar una o més llengües. En realitat, és una autèntica necessitat, ja que un valencianoparlant, si no és usuari a la vegada del castellà, veu reduïts els seus àmbits d’ús contínuament a l’hora d’anar a comprar, a l’hora de fer les gestions administratives, a l’hora de consumir mitjans de comunicació, etc. Aquesta situació també rep el nom de *bilingüisme unilateral*. De fet, els únics bilingües són els valencianoparlants, mentre que els castellanoparlants si usen el valencià és una decisió voluntària, ja que en castellà es pot accedir a qualsevol àmbit d’ús sense cap problema. L’existència del bilingüisme social ens indica que no hi ha un ús normal de les llengües i evidencia l’existència d’un *conflicte lingüístic*, que, per descomptat, solament afecta els usuaris de la llengua dominada. No és estrany, doncs, trobar contínues lloances del bilingüisme valencià, però fetes, és clar, en castellà.

• La diglòssia

El terme diglòssia està molt relacionat amb la minorització lingüística i el bilingüisme social i s’utilitza per referir-se a una situació lingüística que es manifesta en l’ús diferenciat de dues llengües diferents, és a dir, quan existeix una determinada llengua, que s’usa preferentment en els àmbits formals (administració, ensenyament, mitjans de comunicació, etc.) i una altra llengua, considerada per la majoria de parlants com més baixa, que preferentment s’usa en els àmbits informals (carrer, família, etc.). Les convencions socials i l’existència dels propis “prejudicis lingüístics” afavoreixen les situacions diglòssiques.

31. Et presentem tot un seguit de textos que tracten diferents aspectes del contacte de llengües. Llig-los i, a continuació, completa els buits de la graella d'acord amb l'aspecte sociolingüístic tractat.

Aspecte sociolingüístic present en el text	Caracterització	Text/textos
	Regulació de l'ús del valencià en els àmbits formals, especialment en l'educació.	
	Ús del castellà com a símbol de posició social més alta. Relegació del valencià als usos més vulgars.	
Bilingüisme territorial		
Minorització lingüística i llengua dominant		
	Ser capaç d'usar dues llengües o més.	
Ideologia bilingüista		
	Bilingüisme fruit d'una intervenció social (guerra, colonització, dependència política, etc.).	

La llengua –diu el nostre humanista Lluís Vives– és un dels principals fonaments de tota societat humana. Conservar una llengua, doncs, és mantindre, afermar la realitat, l'existència d'una nació.

Però les llengües moren, afeblint-se a poc a poc, i les nacionalitats canvien el seu perfil, acusant-los o perdent-los, segons l'enrobustiment o l'afebliment de les seues llengües. Mor una llengua quan no hi ha qui la parle, perdut aleshores un dels principals fonaments d'aquella societat humana és substituït per un altre fonament, en aquest cas per una altra llengua, i una nova nacionalitat apareix com a fet consumat, bé per l'expansió d'una llengua veïna, o bé per recreació d'una de nova, producte de la descomposició de la llengua invasora. En tots dos casos la novella societat humana, la nova nacionalitat, presenta unes característiques així mateix novel·les.

La mort d'una llengua per aixafament –permeteu-me el mot– sembla impossible en climes civilitzats, puix que els pobles la llengua dels quals hauria d'ésser anorreada, posarien en activitat defenses artificioses per salvar no sols el seu idioma, la cultura, sinó altres interessos que, en conjunt, en diuen econòmics. Correntment una llengua mor per les infiltracions d'una altra llengua.

Carles Salvador

text
11

Posades dues llengües en contacte, la més “força” influència la més “feble”, la penetra –com diu Vendryes– i la fa desaparèixer a poc a poc, produint-li una mort lenta. De les dues llengües en contacte, mor la que és “inferior”; la més mancada de tradició i de cultura. Per tant la menys apta per a servir-se’n els individus que la parlen. Mor la que té més variants, més dialectes, la que està més trossegada. Triomfa, perquè ha influït i ha dominat, la llengua de major unitat, la més “consistent”, la més cohesionada, la més treballada, la que és més sentida pel poble que la parla com a “superior” per la seua utilitat i pel seu prestigi.

Així doncs, a poble fort culturalment correspon una llengua forta en el sentit de la incorruptibilitat, i, pel contrari, a poble feble correspon una llengua influenciable i influenciada. Un dels fenòmens bàsics de tota societat humana, però, és la cultura. I com que no hi ha cultura si no hi ha llenguatge, en qualsevol ordre d’expressió i, com que els pobles es diferencien segons les respectives cultures, bé pot dir-se que la llengua, l’idioma, és la mateixa nacionalitat.

Carles Salvador: Discurs d’ingrés al Centre de Cultura Valenciana (1936)

text
12

Com tothom sap, el Regne de València, inventat per Jaume I, abraçava terres que, ja l’endemà de la Conquesta, parlaven en català, i terres que simultàniament començaren a parlar en castellà: un castellà-aragonès, o un castellà-murcià, o la variant que sigui, però castellà. S’hi ha volgut veure, en conseqüència, un factor –per dir-ho així– intrínsec de promoció castellanitzadora, que operava de casa estant. La suposició, tanmateix, hauria de ser examinada de més a prop. ¿S’ha parlat *sempre* en castellà a Oriola, a Sogorb? El *sempre* és relatiu, naturalment... Quan els oriolans, feligresos adscrits a la diòcesi de Cartagena abans de tenir bisbe propi, acudien a la seva Cúria, els eclesiàstics murcians remugaven: «¡Ya están ahí los catalanes!» Potser això volia dir alguna cosa. «Parlen del bell catalanesc del món», havia escrit Muntaner. I si la gent de Sogorb, en algun temps, parlà o no «del bell catalanesc», tampoc no ho sabríem assegurar. El mateix Ramon Muntaner fa sortir en la seva *Crònica* un almogàver d’aquella ciutat, i posa en la seva boca paraules catalanes; Francisco Delicado, en *La Lozana Andaluza*, treu a col·lació uns personatges naturals de Sogorb i, enmig de la narració castellana, també els fa expressar-se en català. Podria adduir-hi més detalls de la mateixa índole, tots ells convergents a inquietar-nos sobre el presumpte bilingüisme originari del País Valencià. Més que més, si no oblidem que, tant a Oriola com a Sogorb, la paperassa municipal, notarial i parroquial fou redactada en català fins a ben entrat el segle XVII, i fins al 1707 en algun punt... Però, fins i tot si els d’Oriola i els de Sogorb han parlat *sempre* en castellà, tampoc no ens seria lícit de dir que el vell Regne de València era bilingüe. Per evitar confusions, jo ho enunciaré d’una altra forma: estava constituït per una agregació de comarques de llengua distinta, monolingües,

Joan Fuster

les unes catalanes, les altres castellanencs. Si bé es mira, sí que hi hagué un bilingüisme clar, al País Valencià, entre 1238 i 1609 –i valguin unes fites simbòliques–: els moros, esdevinguts *moriscos* després, hi continuaven parlant el seu àrab, l’*algaravia*. En una gran extensió del País Valencià, si hi havia coexistència de llengües, era entre una llengua cristiana, català o castellà, i la llengua musulmana...

Joan Fuster: *Heretgies, revoltes i sermons* (1968)

text
13

El rebuig d'Alexandre Galí al bilingüisme social no és sol un rebuig pedagògic sinó que té un caràcter ampli i profund, en la línia de l'actual psicologia social. Es tracta d'una actitud ètica contra l'*emmudiment* –ocultació lingüística– i a favor de la llengua pròpia del parlants de les nacions subordinades. Galí realitza una anàlisi de la situació sociolingüística catalana subratllant la importància del context geolingüístic, sociopolític i ideologicocultural. Un context i unes condicions exteriors que condicionen allò que en aquells moments començaven a anomenar “bilingüisme”. Galí denuncia la violació dels drets psicològics i educatius dels infants que no eren educats en la llengua del seu país, i havien de patir el “flagell” del bilingüisme substitutori de la “llengua invasora”: “només hi haurà bilingüisme quan es produeix alguna cosa pertorbadora del monolingüisme, és a dir quan per causes de molt diversa mena un individu o una col·lectivitat puguin ésser influïts per dos sistemes lingüístics diferents [...] quan es produeixen fenòmens lingüístics [...] d'altera-

ció o pertorbació lingüística”. Distingint aquesta situació del bilingüisme equilibrat que es pot donar en individus isolats. Influït per Isaac Epstein proposa el terme *poliglossia* per definir la seva idea de bilingüisme social conflictiu coincidint amb els pedagogs catalans Carles Salvador i Delfi Dalmau. Utilitza també termes com “llengua supeditada” i “llengua dominant i imposada”, i conclou que els factes politicosocials condueixen a dues malalties verbals: la inhibició i la impotència verbals, l'*alingüisme* a què també farà referència el pedagog Josep Estalella. Un bilingüisme “devorador de pobles”.

Jordi Solé i Camardons: “Les idees i les propostes dels precursors de la sociolingüística catalana”, dins *Noves SL. Revista de Sociolingüística*

<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02estiu/catalana/jsol1_5.htm> (2002)

A casa meua es parlava castellà així com a l'escola; al carrer, però, amb els amics del ramat infantívol i en les converses, la llengua dels pixavins –com deia el poble– no figurava per a res. I com els xestans se senten valencians i ma mare transigia benèvolament amb el parlar del poble, poc a poc em vaig

crear un domini d'ambdues llengües suficient per a no caure en l'autoodi tan característic dels valencians [...].

Vicent Pitarch: *Converses amb J. Simon, E. Valor, R. Súrria* (2002)

text
14

Hom ha arribat a mantenir, per raons diverses, la ficció del bilingüisme, i a defensar-la com si fos, en efecte, una realitat inqüestionable. I cal dir-ho: el bilingüisme passa, al nostre país, per un “fet” que s'accepta sense discussió. [...]

No cal esforçar-se molt per veure que el pressupost bilingüisme dels valencians ha esdevingut un tòpic, més que no un raonament precís: un rètol ambigu bastant apte per a suggerir qualsevol punt de vista, però summament inapropiat per a aclarir el problema en qüestió [...]

No deixa d'ésser significatiu, respecte a això, l'interès –quan no l'entusiasme– que el plantejament bilingüista del problema ha despertat en determinats medis literaris castellano-fons. Ideòlegs excel·lents com Menéndez Pelayo (1856-1912), Unamuno (1864-1936) o Azorín (1874-1967), no han vacil·lat a acollir-lo i a refrendar-lo amb llur autoritat inapel·lable. Recordem, per exemple, que Menéndez Pelayo, en el seu pròleg a les *Poesies Valencianes* de Teodor Llorente, declarava: “Valencia [...] ha escrito tantas páginas de oro en el

habla de la España central, que, sin usurpación, puede considerarla como propia”. I d'aquest fet, el pulcre historiador castellà en dedueix alguns resultats axiomàtics, com que “el reino de Valencia [...] haya sido y continúe siendo bilingüe tanto en el habla familiar como en la literatura”. Un cop adoptat aquest estil, caldrà només una certa dosi d'atreuiment per a concloure –com Enrique Barco Teruel, en el seu *Vosotros los españoles*– : “El habla valenciana, dialecto del catalán, no constituye vínculo natural ni social decisivo, ni es base para “hecho diferencial” alguno. No ha dado lugar a una literatura propiamente dicha, y es un lenguaje familiar, copular [*sic*!], incluso rehuido por las personas cultivadas como medio habitual de expresión [...]”.

De moment, no ens ha de sorprendre que les afirmacions de bilingüisme s'hagen produït sempre en l'idioma dominant, i que hagen estat justament castellanoparlants –o castellanitzats– els advocats més enèrgics d'un “bilingüisme” del qual havien d'ésser al capdavant els més segurs beneficiaris.

Rafael L. Ninyoles: *Conflicte lingüístic valencià* (1985)

text
15

text
16

El problema del País Valencià és un problema de cultura i el dret d'usar i ensenyar la nostra llengua ha d'ésser el punt de marxa.

Primer que tot el reconeixent oficial de la llengua valenciana; d'això ha d'eixir tot el demés. [...]

Quan tinguem escola valenciana, quan el mestre siga patriota, quan la nostra llengua puga eixir a prendre el sol, quan hàgem aconseguit d'alliberar el xiquet valencià de l'esclavatge pedagògic a què està sotmés ara, aconseguint el *Dret de la*

llengua per a l'escola, quan la nostra parla tinga els honors que se mereix, o siga, la cooficialitat a què té dret, llavors podreu començar a parlar de Pàtria amb majúscula.

Però mentre açò no arribe, mentre tinguem que ensenyar en castellà a la força, privant de l'espontaneïtat el xiquet, mentre estiguem lligats en la mateixa corda que l'abril de 1707, no podem més que lluitar.

Enric Soler i Godes: *Antologia de textos* (2001)

Castelló anys 30

text
17

Tiene razón Ferrándiz Torremocha al pedir reglas para la escritura de nuestro dialecto. Yo también escribiría frecuentemente en él, y no me atrevo porque me armo una jerga ortográfica, y hasta prosódica, ya no se emplean exactamente las mismas palabras en Valencia y en Alicante.

En la capital de la región está “Lo Rat Penat”, suprema autoridad en eso de conservar puro el dialecto. Puede el compañero Ferrándiz Torremocha dirigirse a esta entidad, de donde tal vez reciba las referencias que desea, sin perjuicio de la opinión de las personas aludidas, que pueden dada valiosa.

Nuestro dialecto se va perdiendo, y lo que se conserva es gracias a los periódicos que, como “El Tío Cuc”, de aquí, mantiene el fuego sagrado.

Contribuimos todos a esta desaparición del dialecto, cada vez menos hablado. En Cataluña y en Baleares los más graves señores y las más encopetadas señoras hablan catalán y mallorquín a todo pasto. En cambio aquí a muchos, incluso

a los netamente alicantinos que se enriquecieron o que ya nacieron ricos les parece que hablar valenciano es ridículo y es cursi. Entendemos precisamente todo lo contrario.

Hasta hay familias que se desdennan de asistir al teatro donde se cultiva el género valenciano, y en cambio se pirrarian por asistir a las representaciones de una obra italiana, de una obra francesa, y rusa si es preciso. No lo entenderán pero con ello creen revelar una superior cultura, gustos exquisitos; y lo nuestro les parece chavacano [sic] y menospreciable. Ahí hay asunto para hacer un buen sainete.

Comencemos por no desterrar el idioma regional que debe hablarse por lo menos en todos los hogares genuinamente alicantinos.

Animamos la empresa.

M. López González: *El Luchador* (1930) [reproduït a Vicent Pitarch: *Textos i contextos* (2002)]

text
18

Sempre ha existit en el nostre país este enclavament de parla castellana [...]. Elements interessats han exagerat este problema, arribant a parlar d'un pretés bilingüisme del nostre País. Pero el nostre cas és el de l'existència d'una minoria lingüística (no arriba a un 15%), simple problema d'una minoria [...], i per al que, en el cas d'un govern propi del País Valencià, no hi hauria sinó aplicar lo establert per la Societat de Nacions, per a la protecció de les minories, que no ve a ésser altra cosa sinó eixe respecte de la nostra època foral.

Miquel Adlert: "Dos problemes de valencianisme", *Acció* (1935) [reproduït dins d'Alfons Cucó: *El valencianisme polític 1874-1936* (1971)]

text
19

Segons C. Salvador, aquell esperit estranger que s'havia infiltrat en l'ànima del poble, va conduir a la creença «que la llengua forastera és de majors possibilitats [...] La nostra llengua no aprofita sinó per a ésser assenyalat, qui la parla, com a pobre, com a inelegant, com a analfabet». I de retruc, aquest fenomen psicosociològic de la llengua com a estigma fa néixer una nova actitud en el parlant que «tracta d'aparentar el que no és, i any darrera any el nostre idioma va arreconant-se, perd capes socials». Aquest fenomen ja havia estat denunciat per Carles Salvador catorze anys abans en criticar l'actitud dels regionalistes fallers quan es preguntava: «Com se comprén que estimen, escriguen i venguen els llibrets explicatoris de les falles, tal com els fan, i diguen després que el castellà és més fi, més senyor, quan ells per a la seva millor festa s'apiten i s'ensenyorixen en valenciana llengua?».

Francesc Ruiz i altres: *Història social i política de la llengua catalana* (1996)

32. Repassa el concepte de "polifonia" en l'apartat de les "veus del discurs". Indica quins d'aquests textos són polifònics i extrau-ne uns quants exemples.

33. Repassa les modalitats oracionals. A continuació, busca i subratlla en el text 12 exemples de diferents modalitats oracionals. Explica, en aquest text, la finalitat que es pretén en cada canvi de modalitat.

34. La majoria d'aquests textos pertanyen a l'àmbit acadèmic. Aquests tipus de textos acostumen a tindre uns títols que tenen molt a veure amb el tema del text. Posa'n un títol temàtic a cadascun.

2.5. Situació del valencià durant els anys trenta

Els anys trenta significaren, pel que fa a la situació del valencià, un esforç considerable per poder introduir aquesta llengua en els àmbits formals dels quals havia estat foragitada. Les normes de Castelló de 1932, fruit dels consens, permeteren la viabilitat d'una varietat estàndard que possibilitava la presència del valencià en el món de l'educació, la ciència, la cultura i l'administració. Solament la Guerra Civil va fer impossible l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia que haguera permés l'ús oficial del valencià en els diferents àmbits.

Si bé el valencià continuava patint l'estigma diglòssic de ser una llengua rural, de poble, de classes inferiors, no apta per als usos prestigiosos, no deixava de ser la llengua més parlada en la nostra comunitat lingüística i anava assolint petites parcel·les en les manifestacions

Castelló anys 30

literàries, en la premsa local i, fins i tot, rebia l'impuls de sectors valencianistes sense distinció de posició social influenciats pel moviment renaixentista començat al llarg del segle XIX.

Paradoxalment, en l'actualitat, quan els valencians tenim reconeguda l'oficialitat de la llengua i aquesta està present en els àmbits formals, quan tenim un coneixement important de la llengua pròpia, es detecta un descens alarmant en l'ús lingüístic i una pèrdua creixent de parlants que pot condicionar seriosament la supervivència de l'idioma.

35. Llig els textos següents. A continuació, fes una relació d'aspectes sociolingüístics que es poden entreveure clarament en la situació del valencià durant els anys trenta, tot i omplint els buits de la graella.

[illegible]

text
20

Poc després, prop de migdia, Centa, més llavada i millor vestida que quan al matí ix a vendre planters pel raval, ara amb les grenyes arreplegades i la falda i el gipó curiosos, en un llibrellat al cap porta les granotes ja pelades, travessades amb canyetes i penjant, i corre els carrers de la vila cridant amb una veu fingida que vol ser melosa:

—¡Dones, granotes acabades de dur!

I aixina corre la vila més erta que una panissera, girant-se a cada boca de carrer per vore si l'han cridada d'alguna casa de senyors.

—¿A cómo las ranas?

—Las granotas, dise; pues mire, a cuatro perras la dosena

—contesta la Panera somrient i fent-se la fina, sense adonar-se que en aquell moment estava passant-se l'enrevés de la mà per les finestres del nas.

–Son muy caras y ...

—¿Cares? ¡La sinyoreta dels cordons! ¡Xa, mira que dir que són cares! Havia de llavar ella lo que “el meu” embrute en agarrar-les. ¡La tia cordons! El meu pobret Toni, que amb ai-

gua a la cinta i pegant-se unes ensolanades, m'ha arreplegat unes quartanes que no guanye prou per a *sulfate*. ¡La senyoreta dels cordons! ¡A vore si anirà el pobret a la marjal, que li piquen uns mosquits com a fesols manco fins, per a què la senyoreta menge granotes debades! ¿Què hi ha, xe? *Li pare-sen caras las granotas a la señorita de miel...* ¡Beata falsa! ¡La pelada de cordons!

Una grossa d'aliacrans que li picaren en la llengua, i ella no hauria piulat; però allò no podia aguantar-ho i la desesperava. Al girar el cantó encara cordonejava a la pobra senyora, que, muda i plantada, no sabia moure's del brancal de la porta.

—¡Jesús, qué mujer! Estoy asombrada. ¡Qué gente, Jesús!

—*Siñorita, no padescas, que agora mesmo pasaráu la muquer de Micalo, que es mas curiosa y mas desiente, ¿sabe?* —li diu per consolar-la un carboner, per vore si li compra una sària de carbó de carrasca.

—Gracias. No quiero ranas. ¡Jesús, Jesús, qué gente!

Josep Pasqual Tirado: *De la meua garbera* (1935)

Estudiants de l'escola Cervantes dels anys 20

N'hi havia que llegien més de pressa que els altres, emperò n'eren molts els qui, per cada mot que deien fort, pegaven una cabotada que quasi tocaven el llibre amb el cap, així com si picotejassen. Com tots llegien alhora i la saleta era bastant menuda, feien una cridòria que era ben difícil en aquella escola fer-se entenedor. A la vora d'on érem jo i el mestre, hi havia un xiquet que era bastant cridaner i en aquell moment que l'observàvem estava dient: «*Man-za-na*». De sobte, el mestre digué: «*¡Atención!*!», i tothom va callar i el mestre continuà: «Què vol dir *manzana*?» I un xiquet contestava: «*Olivera!*», i l'altre deia: «*Raïm!*», i l'altre: «*Ametla!*», fins que el mestre explicà: «*Manzana* vol dir poma», i tots els deixebles continuaren llegint. Al cap d'una estoneta, un xiquet que llegia bastant de pressa estava dient: «*Ra-na*», i el mestre una altra volta: «*Atención! Què vol dir rana?*» I tampoc no ho va encertar ningú dels de l'escola.

Quan vaig observar tot açò vaig dir-me: Vet ací que aquests xiquets tenen una faenada com jo mai no m'ho pensava. Per què primer han d'aprendre de llegir paraules sense saber aquestes paraules què és el que volen dir? Això deu ésser molt avorrit i cansat perquè mai no podran estar segurs de quan les diran bé i quan les diran malament; i, després d'això, han d'aprendre què és el que vol dir allò que llegeixen. I, aleshores, vaig comprendre per què n'hi ha tants i tants xiquets que van a l'escola una temporada, es cansen i se'n van per no tornar-hi més, i d'altres que no es cansen tan aviat, estan temps i més temps a l'escola per a mai no saber escriure una carta.

Gaetà Huguet Segarra: *Els valencians de secà* (1952-1959)

text
22

Una conversa amb Lluís Guarnier, Adolf Pizcueta, Àngel Sánchez Gozalbo,
Enric Soler i Godes, i Enric Valor

• Quin era el grau de castellanització de la societat valenciana de la seua època?

Ll. G.: Molt gran! Només parlaven en valencià els granerers, la gent fina no el parlava.

A. P.: Enorme, ací a València enorme. La ciutat de València estava molt castellanitzada, però ara ho està més que abans. A pesar que a ma casa es parlara castellà, el valencià el vaig aprendre al carrer.

Castelló ha conservat més la llengua, la majoria dels castellanencs parla valencià a casa, això degut al seu caràcter agrícola i per haver sofert menys immigració que ací a València.

A. S.: A Castelló, molt baix: es parlava quasi exclusivament el valencià i continua parlant-se. Després de la guerra hi ha hagut una forta vinguda de gent castellana, però aquest problema no el tenim sols ací, a Barcelona és especialment greu.

E. S.: A Castelló, nul; a València, considerable.

E. V.: La llengua s'aguantava bastant pura i rica per tot el País Valencià, fins i tot en la zona central. Vora València mateixa, jo vaig poder fer un bon treball d'arregla de materials lèxics que vaig subministrar a Joan Coromines i que ell recull i analitza en el seu Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana, en curs de publicació.

Miquel Alberola i Alexandre Bataller: "Una conversa amb Lluís Guarnier, Adolf Pizcueta, Àngel Sánchez Gozalbo, Enric Soler i Godes, i Enric Valor", *Llir entre cards*, (1985), pàgs. 180-181

2.6. El procés de substitució lingüística

Un dels resultats a què pot portar aquest contacte de llengües és la substitució lingüística. Els parlants d'una determinada llengua, progressivament i en un període de temps que pot abastar bastants segles, van passant-se a una altra llengua que, per tota una sèrie de raons (guerres territorials, subordinació política, dependència cultural, etc.), veuen més "apropiada" per a relacionar-se amb la resta de la societat que els envolta.

Els processos de substitució lingüística són, per tant, processos històrics de llarga durada, integrats per un conjunt de sub processos complementaris, que estan condicionats per una sèrie d'indicadors o marques de l'avanç o del retrocés: l'edat, la població, la posició social, els àmbits d'ús i el paper de la immigració.

L'edat pot condicionar la manca de transmissió de la llengua entre pares i fills, i fa que en la comunitat lingüística siga evident el procés de substitució perquè

entre els adults es parla més la llengua pròpia que entre els joves.

Pel que fa a la **població**, el procés de substitució serà evident si en l'espai urbà s'abandona més la llengua pròpia a diferència de l'espai rural, on es manté durant més temps.

La **posició social** és el factor principal de canvi lingüístic. El procés de substitució lingüística, el canvi de llengua, sempre el comencen les classes altes atesos els seus "interessos" de relacionar-se, mantindre's i identificar-se amb el poder. El procés de substitució serà evident, perquè entre les classes de millor posició social s'abandonarà la llengua pròpia a diferència de les classes populars, que la mantindran durant mes temps.

Referent als **àmbits d'ús**, el procés de substitució serà evident si en els àmbits formals s'usa la llengua de fora i dominant, mentre que en els àmbits informals s'usa més la llengua pròpia.

Finalment, la **immigració** és un indicador molt clar del procés de substitució lingüística, ja que posa en evidència la tria lingüística que fa la persona que ve de fora. Per raons instrumentals, la llengua que triarà serà la que no s'està substituint.

Per tant, la situació canviant del conflicte lingüístic té només dos desenllaços possibles: la substitució (i, per tant, la desaparició) de la llengua minoritzada o recessiva, la que compleix menys funcions, la que finalment els parlants acaben no transmetent als seus fills (és el cas del còrnic o del dàlmata) o la normalització (és el cas del txec o del polonés).

El valencià viu, actualment, en una situació de conflicte lingüístic i es troba sotmesa a dos processos contradictoris que actuen en direccions oposades:

a. un procés de **substitució lingüística**, iniciat a començament del segle XVI, que comporta la pèrdua de parlants (és a dir, l'abandó de la llengua, especialment en les àrees perifèriques del domini lingüístic i en els grans nuclis urbans) i la pèrdua d'àmbits o situacions d'ús social de l'idioma, i

b. un procés de **normalització lingüística**, iniciat a començament del segle XX, que comporta un procés de normativització o codificació (és a dir, la fixació de la normativa ortogràfica i gramatical de la llengua i la determinació de l'inventari lèxic), un procés d'estandardització i un procés d'extensió social de l'idioma a partir d'un model determinat de planificació lingüística que inclou un major o menor grau d'oficialització.

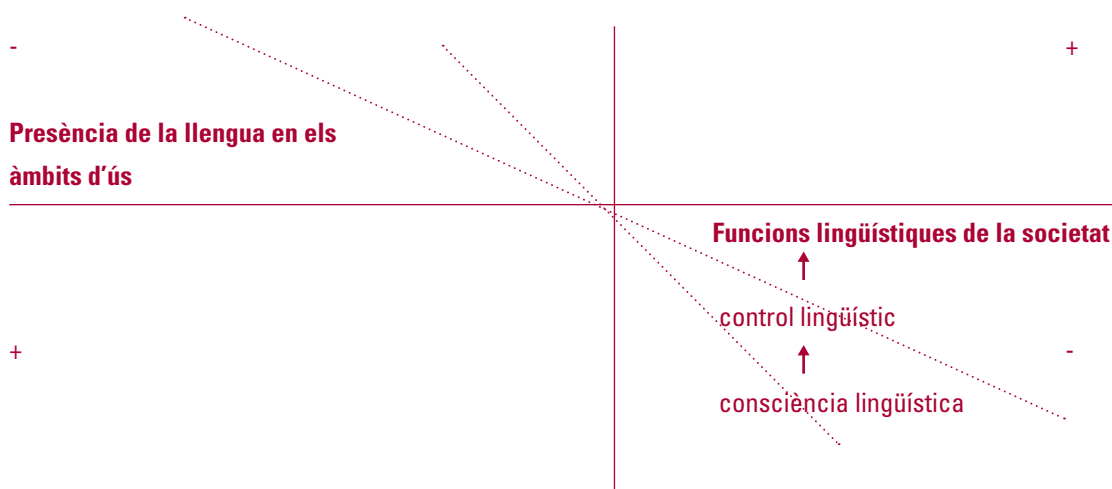
En la història de la nostra llengua, el procés de substitució lingüística s'ha desenvolupat en quatre etapes

successives ben identificades:

1. Etapa de normalitat lingüística i nacional (1200-1516)
2. Primer període d'interferència exògena (1516-1707)
3. Etapa de repressió exògena (1707-1975)
4. Etapa de bilingüisme unidireccional (1975-2007)

Encara que al llarg de la història hem vist la mort i la substitució d'unes llengües per unes altres, aquest procés no és irreversible. Per aturar el procés de substitució lingüística és fonamental activar la consciència lingüística del parlant, que s'adone de la pèrdua que està patint la seua llengua en la seua comunitat lingüística i així poder exercir el control lingüístic, és a dir, fer front democràticament a la substitució de la seua llengua mitjançant l'ús intencional (que implica l'abandonament de les convencions i l'ús de la llengua pròpia en tots els àmbits) i participar en totes aquelles agrupacions col·lectives que defensen la pervivència de la llengua pròpia (associacions, col·lectius, partits polítics, etc.).

Aquest poder que tenen els parlants de qualsevol llengua de ser els amos del seu destí es veu en el següent gràfic. A l'esquerra tindriem els diferents àmbits. Solament la presència de la llengua pròpia a tots els àmbits és la garantia de no estar sent substituïts. Com una mena de balança, la fletxa de la dreta, impulsada per ciutadans preocupats per l'ús de la seua llengua, simbolitzaria la progressiva recuperació d'àmbits fins arribar a la normalització lingüística d'una llengua que s'estava substituint.

36. Busca informació sobre l'any o el segle en què es produïren els fets històrics i culturals següents i indica a quina etapa del procés de substitució correspon cadascun:

		Etapas			
		1	2	3	4
1.	El produeix la recuperació dels usos públics, però es consolida la situació de subordinació i marginalitat del català.	Final del segle xx			√
2.	Castellanització de l'aristocràcia i inici del procés de substitució lingüística, en una direcció, per tant, horitzontal i selectiva.				
3.	A través de la Cancelleria Reial es produeix una important tasca de codificació i d'unificació idiomàtica.				
4.	Tot i que augmenta el coneixement de la llengua, es produeix un descens alarmant en l'ús, tant en els àmbits formals com en els informals.				
5.	Després de la Guerra de Successió, amb els decrets anomenats de Nova Planta, s'inicia un intens procés de repressió de l'ús del català en els àmbits públics.				
6.	El català és una llengua completa, parlada per tota la societat i utilitzada per l'administració.				
7.	Es generalitza l'ús del castellà com a llengua per als usos formals, mentre el català es reserva per als usos informals i privats.				
8.	Es produeix la bilingüització total de la població, a través de l'escola, dels mitjans de comunicació, de la pressió d'una immigració massiva i de la repressió oficial.				
9.	Malgrat la decadència literària, el català continua sent la llengua de la immensa majoria de la societat, en gairebé tots els àmbits d'ús.				
10.	Gràcies a l'obra d'intel·lectuals com Ramon Llull i Arnau de Vilanova, el català es converteix en una llengua àgil i moderna, apta per al conreu de la ciència i l'alta cultura.				
11.	Es defineix jurídicament la discriminació del català i es legisla a partir de l'acceptació de la minorització de les llengües oficials diferents del castellà.				
12.	Els estats espanyol i francès planifiquen i duen a terme un procés de genocidi lingüístic i cultural sistemàtic i constant.				
13.	Continuen les campanyes de disgregació interna: les polèmiques sobre el nom de l'idioma, l'autoritat normativa o la projecció exterior.				
14.	La guerra de les Germanies suposa la victòria de l'aristocràcia, profundament castellanitzada, i la consolidació del poder reial.				
15.	El català ha esdevingut una llengua redundant: els nous nadius no perceben la necessitat d'aprendre la llengua del país per integrar-se socialment.				
16.	Es produeix un desplaçament vertical del conflicte lingüístic, en una direcció descendent i espontània: les classes populars comencen a utilitzar el castellà com a mitjà de promoció i ascens social.				
17.	Tot i que ha recuperat una certa presència en alguns àmbits formals (l'ensenyament, per exemple), el català continua tenint moltes dificultats per accedir a alguns àmbits formals, com ara els mitjans de comunicació (especialment el cinema), la ciència, la justícia o el món econòmic.				

Manuel Sanchis Guarner

En el primer quart del segle xx, Castelló de la Plana tenia devers 30.000 habitants; és a dir, menys de la tercera part dels que compta actualment. Era una petita ciutat eminentment comercial, amb una indústria incipient i una sòlida base agrària. S'havia consumat ja la transformació del secà i els canemars en tarongerol i continuava el drenatge dels aiguamolls de vora mar. Desapareixia la indústria tradicional dels

soguers, però a la ciutat hi havia una nombrosa menestralia, diligent i festiva. L'escassa immigració s'integrava ràpidament i tothom parlava sempre valencià. Les cases eren molt estretes, però llarguerudes, i mai no tenien més de tres plantes, i els carrers no eren amples, però sí perpendiculars i paral·lels i prou ben endreçats. La ciutat –havia estat vila fins el 1873– mancava de monuments importants i de pintoresquisme cridaner, però posseïa un equilibri harmònic i plaent, que les generacions posteriors no han sabut conrear. Una bona part dels llauradors del terme eren propietaris de la terra que conreaven directament.

L'élite local amb neguits intel·lectuals –“els sabuts” els deïa el poble amb una barreja de respecte i ironia– constituïa un nucli molt més actiu i eficient a Castelló, que no la d'altres ciutats d'importància demogràfica-econòmica semblant i encara de major. Quan Azorín visità el País Valencià el 1928, enlluernat per l'activitat editorial de la Societat Castellonenca de Cultura, declarà Castelló de la Plana la capital cultural del Regne de València. Aqueixa benemèrita societat havia començat a publicar el 1920 el seu Butlletí, que aviat assoliria prestigi internacional.

Manuel Sanchis Guarner: «Introducció» a Josep Pascual Tirado, *De la meua garbera* (1974)

text
23

Evolució demogràfica de la ciutat de Castelló de la Plana (1715-2007)

Any	1715	1794	1860	1930	1960	1970	1980	1990	2000	2005
Població	5.049	15.300	20.123	36.781	62.493	93.968	124.487	134.213	137.741	163.088

text
24

Grau de coneixement del valencià a la ciutat de Castelló (1991)

	Grau de coneixement				Índex de domini
	L'entén	Saben parlar-lo	Saben llegir-lo	Saben escriure'l	
Municipi de Castelló	92,1	60,2	48,7	19,2	213,0

text
25

Font: Cens de 1991 (<http://www.cult.gva.es/sies/cens018.htm>).

Enquesta sociològica a la ciutat de Castelló (1995)

		Entén	Sap parlar	Sap llegir	Sap escriure
1. Sí	Núm.	770	585	462	205
	%	93,33%	70,91%	56,00%	24,85%
2. No	Núm.	55	240	363	620
	%	6,66%	29,09%	44,00%	75,16%

1. Perfectament o bastant bé 2. Gens o un poc

37. Llig el text 23 i, amb la informació que conté aquest text i els textos 24 i 25, contesta les preguntes següents:

- a.-** Representa gràficament l'evolució de la població de la ciutat de Castelló durant els últims tres-cents anys i indica quins factors han contribuït al llarg del segle xx a l'increment demogràfic.
- b.-** Quins factors consideres que incideixen d'una forma determinant sobre el comportament lingüístic i les actituds dels immigrants respecte al valencià? Quines actuacions es podrien dur a terme per facilitar la integració dels nouvinguts?
- c.-** Les normes d'ús lingüístic que apliquen els valencianoparlants en el seu comportament social sovint estan determinades per actituds d'autoodi i no afavoreixen gens el prestigi de la llengua pròpia ni la integració de les persones nouvingudes ni dels castellanoparlants. Posa'n alguns exemples.

38. Escriu un text contrastiu en què valores la situació lingüística de Castelló en el primer quart del segle xx amb la situació actual. Utilitza els indicadors de la substitució lingüística en la comparació de les dues situacions. Com a conclusió, pots fer una valoració personal sobre la possibilitat de la recuperació o no del valencià, tot i aportant arguments propis.

3. La producció literària

3.1. Els models literaris i la realitat valenciana

Durant el primer terç del segle xx (entre 1900 i 1939), la societat valenciana viu immersa en un lent procés de modernització en tots els àmbits. La societat valenciana dels inicis del segle xx és una societat essencialment agrària, intensament castellanitzada, que, tot o haver viscut una tímida Renaixença, continua sotmesa a la tirania estètica i mental de la poesia jocfloralasca, a la influència paral·litzadora del patriarca Teodor Llorente i a la omnipresència del model del sàinet. Malgrat aquesta realitat, és durant aquest període que es produiran els primers tímids intents d'incorporació de la producció literària valenciana als corrents i a les tendències culturals contemporanis: el modernisme, de primer, i el noucentisme i les avantguardes, més tard. I tot això sense haver tingut una literatura romàntica de qualitat en la llengua pròpia i sense haver assimilat les aportacions del realisme i del naturalisme.

En aquesta situació, era segurament inevitable que es produïra una tensió constant entre els escriptors aferrats encara al mediocre llegat de la Renaixença i a les anacròniques formes vuitcentistes i els escriptors preocupats per renovar i incorporar, a la seua produc-

ció literària, les tècniques i les formes més modernes. De fet, durant el primer terç del segle xx conviuen amb més o menys vitalitat les dues tendències, i aquesta convivència produirà una literatura molt heterogènia que, només en el cas dels escriptors més compromesos amb la modernitat (Eduard López Chavarri, Daniel Martínez Ferrando, Carles Salvador, Miquel Duran, Bernat Artola, Francesc Almela, Artur Perucho o Jesus Ernest Martínez Ferrando), és homologable amb la resta de la literatura catalana i europea del moment. Tot i així, sovint la incorporació a la literatura valenciana de les novetats del realisme, el modernisme o l'avantguardisme es produeix amb retard i d'una forma que podríem anomenar tangencial. Carles Salvador, un dels escriptors més complets i un dels més renovadors del panorama valencià de l'època, ho expressa ben clarament:

«Com es veu la novella poesia no abandona les descripcions ni abandona l'anècdota. No és que no faltara, ni ens falte encara, la gosadia. És que, jo almenys, em detinc en el punt just de l'equilibri. Agosarat, però no massa; valent, atrevit, però prudent; és una cosa calculada.»

39. Busca informació sobre Teodor Llorente i sobre la seua poesia. Per què creus que la influència de Llorente tingué un efecte paral·litzador sobre la poesia valenciana de l'inici de segle?

40. Què és el sàinet? Quin tipus de llenguatge utilitza?

41. Observa el quadre de la pàgina següent i indica quins models culturals i estètics se succeeixen en la literatura catalana durant el primer terç del segle xx. Investiga les característiques més rellevants de cada tendència.

La literatura valenciana entre 1900 i 1939

	Models culturals			Autors i obres	Literatura valenciana				
					Etales	Tendències	Poesia	Narrativa	Teatre
1892					Renaixença (1850-1900)		Paisatgisme sentimental; Poesia de certamen Arcaisme	Giarebé inexistent; Llenguatge molt col·loquial i castellanitzat; Narrativa fulletonesca	Predomini del sainet
1900	Modernisme (1889-1911)			Joan Maragall; Escola Mallorquina: Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover i Gabriel Alomar; Baudelaire, Mallarmé i Rimbaud; Ruben Darío i la Generación de 1898	Ruptura amb la Renaixença (1900-1923)	a) La inèrcia de la Renaixença	Pairalisme i paisatgisme sentimental: influència de Llorente; Lluís Revest; Joaquim Garcia Girona: <i>Seidia</i> (1919)	Narrativa pseudocostumista i de fulletó a) <i>El Cuento del Dumenche</i> i les altres revistes populars b) El costumisme i el localisme: Salvador Guinot, À. Sánchez Gozalbo, Josep Pascual Tirado, Lluís Sales, Joaquim Amo i Francesc Martínez.	Pervivència del sainet; Dificultats per crear un teatre nou i modern
1910			Noucentisme (1906-1923)	Paul Valéry: <i>El cementiri marí</i> (1920) K. Kavafis; Josep Carner: <i>Els fruits saborosos</i> (1906), <i>Auques i ventalls</i> (1914), <i>El cor quiet</i> (1925); Guerau de Liost: <i>La muntanya d'ametistes</i> (1908); Carles Riba: <i>Estances</i> (1919), <i>Les elegies de Bierville</i> (1942)		b) Els inicis de la modernitat	Influència tímida del modernisme en poetes com Miquel Duran, Josep M. Bayarri, Jacint M. Mustieles, Daniel Martínez Ferrando i Maximilià Alloza	Renovació narrativa Eduard López Chavarri: <i>Cuentos lírics</i> (1907), <i>De l'horta i de la muntanya</i> (1916), <i>Proses de viatge</i> (1929); Altres autors: Vicent Tomàs i Martí, Carles Salvador, Jacint M. Mustieles i Daniel Martínez Ferrando	Intents de renovació de l'omnipressent domini del sainet: l'obra de Rafael Martí Orberà (<i>L'ombra del siprer</i> , 1910) i Bernat Morales i Sant Martín (<i>La borda</i> , 1911; <i>La mare terra</i> , 1916)
1923			Avantguardisme (1906-1939)	G. Apollinaire: iniciació dels cal·ligrames; T. Tzara, A. Breton, Paul Eluard; La Generación de 1927: Dalí, Lorca, Alberti, Guillén, Cernuda...; Joan Salvat-Papasseit; Màrius Torres; Bartomeu Rosselló-Pòrcel; Josep V. Foix	Lluita per l'actualització literària (1923-1939)	a) Continuació de la inèrcia literària	Obertura de la poesia dels <i>Jocs Florals</i> a les noves tendències estètiques	Pervivència del model anacrònic del fulletó pseudocostumista; Les revistes: <i>Nostra novel·la</i> ; Culminació del nucli castellonenc: <i>Tombatossals</i> (1930), <i>De la meua garbera</i> (1935), <i>Bolangeria de dimonis</i> (1921), <i>Fontrobada</i> (1932)	Tímida renovació temàtica i formal del sainet: el plurisainet; Tot i l'escàs interès del teatre en valencià, gaudia d'una notable acceptació de públic
1930						b) La literatura de la modernitat: inicis de l'avantguardisme	a) Poesia “avantguardista”: Carles Salvador, Maximilià Thous i Enric Navarro Borràs. b) Poesia simbolista: Bernat Artola, Francesc Almela, Enric Soler, Lluís Guarnier... c) Poesia política: Carles Salvador i Miquel Duran.	Introducció de la narrativa psicològica Francesc Carreres: <i>El cavaller del dubte</i> (1932) Artur Perucho: <i>Ícar o la impotència</i> (1929) Jesus Ernest Martínez Ferrando: <i>Una dona s'atura en el camí</i> (1935) Carles Salvador: <i>L'Auca de les oques</i> , contes	Introducció tímida de la comèdia psicològica i del teatre polític sobre el model sainetes
1939									

3.2. La poesia

• Entre la tradició i la modernitat (1900-1939)

Entre 1900 i 1939, la poesia valenciana viu un període de tensions permanents entre models estètics radicalment diferents que, per resumir-ho en poques paraules, exemplifiquen, d'una banda, els autors i les obres que s'adscriuen a l'herència literària de la Renaixença i a la tradició que marcà la poesia de Teodor Llorente, i, de l'altra, als intents diversos d'incorporar la poesia valenciana a les tendències i als models estètics de la literatura europea contemporània. Mentre els poetes ancorats en les antiquades fórmules vuitcentistes es refugien sovint en els tòpics incombustibles del paisatge idíl·lic (la barraca, la llauradorea, l'horta flairosa i els costums tradicionals) i produeixen obres endarrerides des del punt de vista estètic i de molt poca qualitat literària, els escriptors renovadors, que constituïen un

grup certament minoritari entre els autors valencians, engegaren un interessant procés d'actualització i modernització de les lletres valencianes.

En el marc més global de la literatura catalana, aquest procés d'actualització i de modernització de la poesia s'inicià amb l'aparició de dos moviments literaris successius entre la fi del segle XIX i l'inici del XX, el modernisme (1889-1911) i el noucentisme (1906-1923), que suposaven dues formes radicalment diferents d'entendre la modernitat. Des de 1923 (data en què s'inicia la dictadura de Primo de Rivera), el procés de modernització s'intensifica amb el desenvolupament de dues tendències estètiques també diferents, l'avantguardisme i el postsimbolisme. Mentre el primer, que aglutinava diverses propostes i actituds artístiques, era una proposta de ruptura radical amb l'estètica dominant, el segon era una tendència d'aprofundiment i de reorientació dels postulats poètics anteriors.

42. Llig el text introductori i les citacions del text 26 i indica quin tipus de poesia defensa cada autor i quines són les característiques essencials de cadascun d'aquests models estètics (pel que fa a l'actitud poètica, la temàtica preferida i les característiques estilístiques).

text 26

1a La poesia, doncs, quan més energia tinga –a dolls la metàfora– quan més simbolisme aporte, quan més inhibida de l'anècdota i del paisatge extenga les ales voladores, més pura serà. [...]

Per açò creiem que la poesia valenciana deu situar-se cara a tots els vents i cantar totes les veus però d'una manera nova –metàfora a tot gas– la pauta de la qual està entre el jazz-band i el maquinisme, entre el so més antic que el folklore trobar puga i el so de l'últim motor d'explosió [sic] que la ciència llance a les febres civilitzadores.

Carles Salvador: "El jazz, el maquinisme i la poesia pura", dins *Taula de Lletres Valencianes*, 11 i 12 (1928)

1b En els nous poetes valencians se nota una qualitat especialíssima: la sinceritat, y no hi ha més modernisme, y en asò següen el concell de la il·lustre escriptora gallega, la comtesa de Pardo Baçan, que coincidix ab el del primer autor del teatre espanyol En Jacinto Benavente.

Daniel Martínez Ferrando: *Renaixement. Moment actual de la poesia valenciana* (1909)

1c. Ombres, negrors, congoixes, això no és poesia; són llum i voladúries lo que este món mereix; [...]

Els fills d'una altra raça, nats entre boires denses, exhalen lacrimosos la febre que els consum... el cel de nostra pàtria é claritats immenses;

és aquest país nostre l'imperi de la llum.

Tot diu ací «alegrem-nos». La terra llevantina nos motra a totes hores el seu preuat tresor; [...]
I en eixos paradisos airosos valencianes, les dels ulls que espuirgen quan sona el tabalet, i a festa en tots los pobles voltegen les campanes, i rimbomba la traca, i el quadro fa complet.
Siau la veu gojosa d'aquestes alegries, de les que hi ha en la vida més perfumades flors; digau a nostre poble les glòries d'antics dies, l'esperança d'uns altres, que hauran de ser millors.
No és un signe del geni fosca posar la cara; aquells que sovint riuen, és que el cor tenen sa; per festiu, nostre poble, que és bo i honrat, declara: si algú hi ha que no riga, eixe no és valencià. [...]
¡Oh valencians poetes, als que les muses guien! Poseu foc en la idea i en vostres versos mel; I a la llum de migdia vostres estrofes sien Colomes que aletegen en la blavor del cel.

Teodor Llorente: *Poesia valenciana completa* (1911)

1d I els meus versos, si altra cosa no tenen, al menys no-ls manca l'espontaneïtat del entusiasme o la sinceritat del sentiment.

Miquel Duran: *Cordes vibrants* (1910)

43. Llig els poemes següents i identifica el tema de cadascun i les diferències d'actitud poètica, de to i d'estil.

a.- Quin dels dos poemes s'adscriu a la tendència que hem anomenat paisatgisme sentimental?

b.- Identifica en el text alguns dels tòpics més habituals en aquest tipus de poesia.

Vora el barranc dels Algadins

Vora el barranc dels Algadins
hi ha uns tarongers de tant dolç flaire
que per omplir d'aroma l'aire
no té lo món millors jardins.
Allí hi ha un mas, i el mas té dins
volguts records de ma infantesa;
per ells jo tinc l'ànima presa
vora el barranc dels Algadins.
Vora el barranc dels Algadins,
s'alcen al cel quatre palmeres;
el vent, batent ales lleugeres,
mou son plomall i els seus troncs fins.
En ells, milers de teuladins
fan un soroll que el cor encisa.
Qui oir pogués sa xiscladissa,

vora el barranc dels Algadins!
Vora el barranc dels Algadins,
l'aigua corrent los camps anega;
en sos espills lo sol llampeg,
i trau l'arròs verdosos brins.
Sona el tic-tac en los molins;
i en caure el sol, caçadors destres,
a joca van d'ànecs silvestres,
vora el barranc dels Algadins.
Vora el barranc dels Algadins,
mourà demà les palmes l'aire;
li donaran los horts son flaire,
i sa cantúria els teuladins.
El mas demà guardará dins
dolços records i imatges belles;
jo no podré gojar ja d'elles,
vora el barranc dels Algadins!

Teodor Llorente: *Poesia valenciana completa* (1983)

text
27

Vora el barranc del Carraixet

Vora el barranc del Carraixet
hi ha un taronger d'amargues branques:
penja una collita de màrtirs
d'una mort amarada i pobra.
Vora el barranc del Carraixet
enterraments de caritat,
la funesta llum foradada
i les rebentades pupil·les.
Vora el barranc del Carraixet
alena un poble, persevera
i confia en la llibertat
dels dies i de les banderes.
Vora el barranc del Carraixet
s'aixeca una barricada
coronada de falçs invictes,
segellada amb la sang d'un poble.
[...]
Vora el barranc del Carraixet
torna el camí de la lluita:
alliberem la nostra terra
de tota mena de traïdors.
Pujarà el sol a les murades

i mirarem tota la terra
alliberada, intensa i nostra
vora el barranc del Carraixet.
[...]
Vora el barranc del Carraixet
han de passar tots els camins
que ens guien vers la llibertat
poderosa del nostre poble
Tots els morts de les Germanies,
les morts anònimes del poble.
el poble que ha patit i espera
vora el barranc del Carraixet.
[...]
Vora el barranc del Carraixet.
els morts de fredes matinades,
els morts de les nits tenebroses,
els assassinats de la terra.
La llum puja com la bandera,
puja la bandera del sol,
puja com un puny, com una sang,
vora el barranc del Carraixet.

Vicent Andrés Estellés: "Vora el barranc de Carraixet",
dins *Mural del País Valencià*, vol. 2 (1996)

text
28

44. Quina tendència domina la poesia valenciana durant els primers anys del segle xx? Quin tipus de poesia es propugna des d'aquest corrent estètic?

• **Introducció de la modernitat en la poesia valenciana (1900-1923)**

El moviment modernista, impulsat per la revista *L'Avenç* a partir de 1889 i vigent fins a 1911, es caracteritzà per la difusió del concepte d'art total (per la connexió entre el món plàstic, la música i la poesia) i per la teoria de la paraula viva, que defensava una expressió poètica basada en la sinceritat i en l'espontaneïtat, pel predomini de la irracionalitat i la intuïció i per la presència constant del simbolisme i el subjectivisme. Els poetes més compromesos amb aquesta tendència són Joan Maragall i els representants de l'Escola Mallorquina (Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover i Gabriel Alomar).

La irrupció del noucentisme en la literatura catalana es produeix a partir del 1906 i comporta un trencament radical amb els postulats del modernisme. El noucentisme, que es consolidà gràcies a la proposta estètica d'Eugeni d'Ors i es presentà com el reflex artístic de l'ideal de la vida burgesa, es caracteritza per la contenció formal i l'ús de recursos expressius de caràcter simbòlic, per la reivindicació del classicisme, per l'exaltació del racionalisme i la perfecció formal i per la condemna de l'instint, el sentiment, l'espontaneïtat i el romanticisme i per una certa presència d'una ac-

titud irònica i satírica. Els poetes més representatius d'aquest corrent són Guerau de Liost (que el 1908 publica *La muntanya d'ametistes*, un llibre emblemàtic per al moviment), Josep M. López Picó, Maria Antònia Salvà i, especialment, el Josep Carner de la primera època (*Els fruits saborosos*, 1906) i el Carles Riba inicial (*Estances*, 1919). L'obra posterior de Carner i de Riba s'adscriu plenament a l'estètica postsimbolista.

Al País Valencià, el modernisme fou una tendència minoritària i epidèrmica que no aconseguí substituir el model tradicional del paisatgisme sentimental. No obstant això, durant les dues primeres dècades del segle xx, es publicaren algunes obres innovadores que acusen una influència clara de l'estètica modernista, particularment de Ruben Darío i el modernisme castellà, però també de la poesia francesa i dels modernistes catalans. Els autors més interessants d'aquesta tendència formen part de l'anomenada Generació de 1909: Josep Maria Bayarri, Jacint Maria Mustieles, Miquel Duran, que el 1910 publica el recull *Cordes vibrants*, i Daniel Martínez Ferrando, autor del poemari *La cançó de l'isolat* (València, 1911). En la poesia valenciana el noucentisme no apareix, i d'una forma molt tangencial, fins als anys de preguerra amb l'obra de Francesc Almela i Vives.

45. Identifica en els textos següents algunes característiques de la poesia modernista, tant a nivell temàtic com pel que fa al lèxic i als recursos estilístics.

text
29

Naix l'aurora,
naix l'aurora; son regnat la nit acaba
esquintant-se poc a poc el manto negre
als reflectes d'una llum que ve de llunt i ve molt clara.

Se respira
ple d'aromes l'aire pur de la montanya,
i semeja la rosada en tota l'orta
una capa prodigiosa de gotetes d'esmeragda.

Van borran-se
extingint-se en l'oritzó i esvariant com una llàgrima.

Sobre'l mar
una franja colossal se tiny de grana,
i en els arbres i en les plantes neix l'esplet
a l'impuls fecondador de la terra i de la saba.

Les campanes
amb les veus de llur metall criden a l'aurora;
el ramatge se tremola d'alegria;
porta l'aire dolces notes d'una copla valenciana...

Miquel Duran: *Cordes vibrants* (1910)

Front a les moltituds del fang naixcudes
clamoroses com aigües bullidores;
front a la massa que la guia l'erro,
mon esperit... asoles.

Front a la mar que s'alsa bramadora,
quan un himne a la mort canten les ones
y es sent cruixir de fusta que se trenca...
mon esperit... asoles.

Front a la dona que sos braços m'obri,
com dos asserps crudels y verinosos
oferint desenganys en ardents besos,
mon esperit... asoles.

Front a la ciutat que dorm tranquila,
quan son del dia les primeres hores,
quan de la lluna un bes reb lo silenci,
mon esperit... asoles.

Y com el cos y l'esperit batallen,
y vullc ser superior a tots els hòmens
pera cercar la pau vullc que se quede
mon esperit asoles.

Daniel Martínez Ferrando: *La cançó del isolat* (1911)

• La poesia dels anys vint i trenta (1923-1939)

En la literatura valenciana d'aquest segon període del segle xx ocupen un lloc clau la revista *Taula de Lletres Valencianes* i l'anomenada Generació de 1930. Des d'aquesta plataforma i des de la incipient infraestructura cultural de les revistes i petites editorials un grup de joves escriptors, encapçalats per Carles Salvador, es proposaren l'objectiu ambiciós d'incorporar la poesia valenciana a les tendències i els corrents estètics dominants en la poesia europea. En aquest sentit, es pot dir que la Generació de 1930 representa la maduresa, la consolidació del procés de revitalització cultural i nacional que s'havia encetat un segle abans amb la Renaixença.

La publicació del "Manifest groc" en la revista *Taula de Lletres Valencianes* (al núm. 7, d'abril de 1928) desencadenà una dura confrontació pública entre els poetes valencians populistes i els avantguardistes. La proposta dels poetes avantguardistes (Carles Salvador, Enric Navarro i Maximilià Thous) era simplement un intent de modernització de la poesia valenciana dominant, endarrerida estèticament i encallada en la repetició incansable i improductiva dels temes i els tòpics llorentins. En realitat, aquesta proposta estètica només pretenia d'incorporar la poesia valenciana als corrents contemporanis, introduir-hi els temes i els recursos estilístics més actuals: sinestèsies, personificacions, comparacions i metàfores atrevides, el vers lliure i altres recursos procedents de l'estètica simbolista. Per tant, no era una proposta homologable a l'avantguardisme estricte, que tingué una influència molt epidèrmica.

De fet, en la poesia valenciana dels anys vint i trenta es poden detectar tres tendències ben definides:

- La poesia rupturista de Carles Salvador, Maximilià Thous i Enric Navarro Borràs, propera als postulats estètics de l'avantguardisme i al model de Joan Salvat-Papasseït, tot i que molt més continguda i molt més suau.
- La línia postsimbolista, que segueix els plantejaments estètics de Josep Carner i Carles Riba, i és molt evident en l'obra de Bernat Artola i Francesc Almela i Vives.
- La poesia de compromís cívic i de temàtica social, representada especialment per l'obra de Miquel Duran, que té evidents punts de contacte amb alguns llibres de Pere Quart.

Carles Salvador és, sens dubte, l'escriptor més rupturista i el més renovador. Els llibres publicats durant els anys vint i trenta –*Plàstic* (1923), *Vermell en to major* (1929), *Rosa dels vents* (1930) i *El bes als llavis* (1934)– recullen els aspectes més interessants de la seua obra poètica: la incorporació moderada del lèxic avantguardista, la llibertat tipogràfica i la ruptura del vers, el joc metafòric, les imatges constants, les incansables sinestèsies o les personificacions agosarades i l'equilibri entre les tècniques poètiques noves i la poesia popular. Els elements bàsics i definitoris de la seua poesia no són, però, les mostres de vocabulari avantguardista, ni l'efímer i poruc flirteig amb la distorsió tipogràfica, sinó els recursos poètics de filiació simbolista. Només en alguns poemes puntuals Carles Salvador es fa ressò de la proposta cubista de l'eliminació de l'anècdota, com en "Canyar", poema construït per una successió de sensacions automàtiques, antítesi de la poesia populista.

En la mateixa línia que Carles Salvador, Maximilià Thous es proposa renovar les lletres valencianes sota la consigna d'una estètica nova. Defensa la introduc-

ció de les innovacions temàtiques i lèxiques relacionades amb el maquinisme, l'esport i altres activitats noves. La seua proposta estètica es fa evident en els poemes escrits entre 1918 i 1930 i publicats el 1948 en el *Primer recull de versos*.

En l'obra d'Enric Navarro Borràs, que pretén renovar la poesia valenciana des de l'eclecticisme, la presència avantguardista es limita a un reduït cabal lèxic d'herència futurista, especialment en *El caminant enamorat* (1920). El més interessant del seu estil són els recursos de filiació simbolista.

Bernat Artola és, amb Francesc Almela i Vives, un autor instal·lat en una línia poètica renovadora vinculada amb la tradició literària que representen els clàssics (especialment, Ausiàs March) i els grans poetes catalans contemporanis (sobretot Guerau de Liost, Josep Carner i Carles Riba). Abans de la guerra, Bernat Artola publica els llibres *Cançons d'amor* (1926), *Elegies* (1928) i *Terra* (1935), en els quals opta per una poesia

rica, culta i molt elaborada des del punt de vista formal, que s'aproxima sovint a l'estètica postsimbolista. Sovint es fa ressò dels clàssics (especialment Ausiàs March), tant en la temàtica de l'amor insatisfet, com en els recursos, especialment les arxiconegudes comparacions ausiasmarquianes, i acusa una influència evident de la Generació del 27 espanyola i de la poesia pura de Carles Riba. Descriu el seu món interior amb un amplí ventall de recursos (metàfores, sinestèsies) i amb una tendència a l'ús d'abstraccions com el desig, el seny o l'esperit.

El vinarossenc Francesc Almela, en canvi, va provar el camí de la poesia satírica i irònica, que entronca directament amb la poesia noucentista de Josep Carner i, sobretot, Guerau de Liost. Els reculls *L'espill a trosos* (1929) i *Joujou* (1933) exemplifiquen perfectament aquesta tendència. Els altres poetes d'aquest període es caracteritzen també per la tendència a la renovació de recursos poètics de filiació simbolista i per la presència constant del tema de la terra i el paisatge.

46. Llig el text següent de Carles Salvador i resumeix en unes línies el seu concepte de poesia. Busca més informació sobre els corrents i tendències estètics que s'inclouen sota l'etiqueta de l'avantguardisme i sobre les principals aportacions de l'avantguardisme a la poesia catalana.

text
31

Deliberadament, premeditadament, vaig adscriure'm al que aleshores es nomenava avantguardisme. L'avantguardisme era un moviment renovador, *no revolucionari*, com algú ha dit. Aquella escola literària era un raspall per als tòpics poètics per a tota la arrincloneria literària: anava contra el metre i la rima i la cadència i la consonància quan aquestos elements accidentals de la poesia indicaven buidor, niciesa, manca de personalitat original; tractava de renovar els dipòsits [*sic*] poètics per a que la Poesia fresca tendra i jove i bella i seductora pogués arribar als esperits que, en veritat, adoraben [*sic*] la Poesia i no els vasos en què es solien presentar-la.

Carles Salvador: *El meu concepte de poesia* (1935)

47. Assenyala les coincidències en el tractament del tema amorós, en l'actitud poètica i en els recursos formals entre els poemes següents. Si tens ocasió, pots escoltar la versió que canta Joan Manuel Serrat del poema de Joan Salvat-Papasseit i analitzar els recursos musicals utilitzats.

text
32

Visca l'amor

Visca l'amor que m'ha dona l'amiga
fresca i polida com un maig content!
Visca l'amor
l'he cridada i venia
—tota era blanca com un glop de llet.

Visca l'amor que Ella també es delia:

visca l'amor:
la volia i l'he pres.

Joan Salvat-Papasseit: *El poema de la rosa als llavis* (1923)

Entusiasme de l'amor

Vixca el sol de l'estiu
i l'hora blana
el cotó de la núvola
que és una barca!

Vixca la font ombrívola
que raja clara
i visca el pàmpol verd tendre
de la parra
i de la gòtica fulla de l'om
que es belluga i canta
al ritme del vent
que l'entusiasme!

Vixca el riu que somriu
i el pont, la prada,
i la ramera que peixa
per la muntanya
(verda al matí ple de sol,
que per la tarde ja és blava
i que a les hores tardanes
serà morada).

Vixca l'estrella puxent
que el sol apaga,
vixca el blanc de la lluna
que pel cel vaga.

I, sobre tot, vixca i vixca,
eixa absoluta paraula
dolça que al tou de l'orella
porte enganxada:
—Et vull —va dir-me,
clarament, clara!,
el llavi humit
de l'estimada
quan jo, amb tendror,
la besava.

Vixca el sol d'estiu
i la dolçor
de la seua paraula!

Carles Salvador: *El goig i el turment* (1931)

48. Llig els poemes següents i fes aquestes activitats:

- Identifica el tema de cada poesia.
- Analitza les característiques de l'avantguardisme que es fan presents en cada text: la sensualitat i l'erotisme, la incorporació de neologismes, la ruptura formal del vers, l'absència de rima, etc.
- Un dels trets més recurrents de l'avantguardisme és la presència constant d'imatges d'un altíssim poder evocador i les referències a la poesia popular. Identifica algun d'aquests elements en els poemes.
- Quins textos et semblen més avantguardistes? Per què?

Poema trifàsic

La nit apunyala el silenci.
Sota la criva del cel
han desplegat els desitjos
llurs ales de besos.
En cada alcova s'infla un deler
(el mateix deler sensual).
Cada respir és una fletxa
que se clava en la fosca.
Cada llavi és una esponja.
Cada cor és un fanal
que allumena la vida interior.
Les dents al clavar-se a les carns

inoculen l'amor
i la bogeria de l'espasme.
I els nervis perden poc a poc
La tensió lassos,

lassos,

lassos...

El silenci aspira la seua plètora
absoluta
d'amor.

Carles Salvador: *Vermell en to major* (1929)

text
35

Joan Salvat-Papasseit: *L'irradiador del port i les gavines* (1921)

text
36

Jazz-band

Keep-up, jazz-band, keep-up
Tira avant, en anglès,
o en cokney londinense,
en parisenc o en berlinès...
Lo que importa és
que no em deixes que pense.

Ta eufònica mundial
comenta a carcallades a l'antic pericó
espetegant ta llengua de metal.
Keep-on, jazz-band, keep-on!

Satíric enormíssim:
espolsa el cascavell del teu cap foll
en el darrer fortísim.
L'escala del salteri vas pujant
caricaturitzant
fins el mel·lòdic tango, trist i moll.
Al bordell el record dels «cargaremees»

i de les empreses i les oficines
tu tausta el teu clason, tremola el saxofon
mes que desafines...

Jo me fonc en atre món i sols atenc
a la meua parella que vincla les anques
a la gràcia d'eixe txec a qui no entenc
i a aquells quatre negres que riuen amb les dents tan
blanques.

«It's the same, day more of less!»
Fes-me llarga la nit,
tusta el gong japonès
i espanta'm el neguit.

Fes burla del chotis
amb una exclamació.
Recorda'm a París...
Keep-on, jazz-band, keep-on!...

Maximilià Thous: *Primer recull de versos* (1918-1930)

text
37**Nocturn**

Quan bella la nit al camp!
Una tenda de companya
sembla el cel; la lluna, el pal.

I l'arbreda, nadalenca,
s'ha abillat amb els estels
com un Noel barba-fresca.

Els núvols voguen i passen
amb veles de bergantí,
convindant-nos a un viatge.

No t'inquiete l'estar pàl·lida.
Quan t'il·lumina la lluna
tens pose cinematogràfica.

A l'eixida de les hortes
sembla que ens acosten l'auto
els clàxons de les granotes.

Canta el sereno i els grills;
dotze batallades, ràdio:
És el cocktail de la nit.

Enric Navarro: *El caminant enamorat* (1920)

49. Llig els poemes següents i analitza'n l'estructura temàtica i els recursos expressius utilitzats:

- Identifica'n el tema de cadascun i indica'n l'estructura temàtica.
- Analitza l'actitud poètica dominant i identifica les diferents veus discursives que es manifesten en cada text.
- Indica l'estructura mètrica de cada poema: tipus i nombre d'estrofes, nombre de versos, nombre de síl·labes de cada vers, rima i ritme.
- Indica en quin dels dos poemes s'observa una certa proximitat a l'actitud irònica pròpia de la poesia de Josep Carner.
- En la poesia de Bernat Artola es detecten ressonàncies molt clares de l'estil d'Ausiàs March, especialment en l'ús de comparacions, metàfores i antítesis. Indica alguns d'aquests recursos en el text 38.
- A quin corrent poètic s'adscriu l'obra de Bernat Artola i Francesc Almela i Vives?

text
38**XIX**

A Carles Salvador

Com lo volor per sobre la carn morta
gaudeix son baf car li pareix dolçura,
aixís amor gaudeix de la pastura
d'arnargues punxes que ha trobat per l'horta.
Amor, perdut, per tots los fraus camina
amb l'elegia tremolant als llavis;
los tarongers li semblen fets de glavis
i la mel dolça feta de metzina.
Per això, amor no vol la Primavera
puix cada flor duu eterna creu de sobre:
Val més plorar enmig d'un terror pobre
que plorar entremig la floridera.
Fart de son plany, l'amor canta victòria
a l'atzar encisat sense barana;
però lo plany, cruel, d'amor s'ufana
i a d'ell retorna com caduf de nòria.

Bernat Artola: *Elegies* (1935)

text
39

XVI

Blanca, molt blanca, la lluna
s'arremulla en el riuet.
I una barca inoportuna
li causa un púdic calfred.

XVIII

La tardor: fulles seques
i pobresa pels jardins...
Però es riuen les magranes
que són plenes de robins.

XX

El cavallet blanc que anava
per la roca i les arenes
amb la fúria tan brava
duia whisky dins les venes.

XXII

Fill de la terra, cacau:
per ésser capell de seda,
et manca el cuquet que, esclau,
i amollant bava suau,
es conjumina una cleda.

Francesc Almela: *Joujou* (1933)

50. Indica a quina tendència poètica pertanyen els poemes següents i justifica la resposta.

- Quins són els trets més característics d'aquest tipus de poesia?
- Quins elements tenen en comú els dos poemes?
- En el text 41, qui és el destinatari del discurs poètic de l'emissor? Quins recursos lingüístics utilitza per identificar aquesta veu poètica?
- Quins temps verbals predominen en els dos textos? Malgrat aquest predomini, en les últimes estrofes de l'*Oda a Barcelona* hi ha un canvi significatiu en l'ús dels verbs i en la modalitat oracional. Quin sentit i quina funció té aquest canvi? Com s'han d'interpretar les últimes estrofes?
- Identifica en els textos 40 i 41 les figures retòriques més rellevants (metàfores, personificacions, comparacions, sinestèsies, etc.).

text
40

AH...! SÍ...!

A Joan Rueda Ortiz,
Félix Paredes i Oscar Blum

Tallen els tremolosos silencis de la nit
Paoroses ganivetades de sirenes.
Rondinen els motors dels avions sinistres
A 5.000 metres.
Esclaten, lluny, sorolloses i tràgiques,
Les bombes estrangeres...
Què dius, "neutral", que cauen?
No cauen, no; les llencen
Amb la fúria impotent del bàrbar invasor
Que vol fer carn sense pagar el deute—.
Les espases de llum dels reflectors combaten
En l'espai. Es creuen
I perforen el vellut argentat de les boires.
Sona el bèl·lic concert dels antiaeris.

Canta l'hora un rellotge: les tres.
Els canons defensius tronen i pengem
Al cel estels malastrucs i moridors
De llums intenses...
La punta de la llança
D'un reflector enfila un avió dels negres,
Com si una espasa punxara una mosca.
Un cercle
De petits núvols blancs nimba de mort
La nau perduda en l'espai sense terme...
Explosions en l'aire...
Ací i allà, en la terra, ruïnes i fogueres...
—El Grau! Sagunt! Objectius militars!—
Diu el "senyor neutral" d'idees tèrboles
I es tomba al llit, inconscient o malvat,
Com si els seus fills foren fills indemnes!
—Objectius militars! Assassins! Traïdors!
Fills mal parits d'una lloba, nats en un cau de feres!

Miquel Duran: *Guerra, victòria, demà* (1938)

Milers de finestres i cors
t'esguarden com bulls i et regires.

La nit s'atarda.

Els coixins esventrats de la memòria,
la flama del teu somni,
la sang nova del crim,
la infàmia morta, el clam i la barreja!

Barcelona!
Barcelona, ferida i eixalada.
Repiqueu les campanes soterrades,
volen les creus,
ocells d'incert auguri.
Els murs suporten voltes invisibles,
fumeres, panys de cel,
roba blanca de núvols.

D'aquí estant, Barcelona,
el tumult és ordre.
L'or pàl·lid ni respira.

Bressen els asfaltats
deliris de les rodes inflades de tempesta,
vels terreres i envilides.

Barcelona,
els teus fills no t'acaben d'entendre,
bruixa frenètica,
matalàs d'esperes.

Escabellada, ronca,
perds la vergonya i la senyera,
però et guanyes la vida,
entre la mort i la follia.

Danses encara
i et pentines un xic amb les estelles
i maquilles tes nafres amb pólvores i cendres.
Però fills teus et deserten,
els que aviciaries massa,
enguantats, clenxinats,
patriotes ha ha!
No et reconeixen sense el teu posat
de monja flamenca.
Et maleeixen
quan ja no ets polida, oficiosa,
inscrita en el joc brut de la riquesa
dels favorits i les bagasses.
[...]

Tanmateix, Barcelona,
la mar no et deixa i et gombolda.
Allitaràs tos sofriments
en fal·des suaus i tombes provisòries
on operen amb punya
les forces dures de la renaixença.
Al cap d'anyades
t'arribarà l'eco:
sospirs, gemecs, renecs, esclats, sanglots,
udols, xiscles, esclats!
I ja tindràs l'himne triomfal
sota la bandera de la quàdruple flama.

Barcelona:
pairal ciutat de Catalunya,
de València i les Illes.
Les comarques
gerdes, eixutes, alteroses, planes.
Màquines i collites.
Tiges en estol,
bestiar i aigües submisos.

Barcelona,
esdevindràs, si vols, la capital altiva
d'una pàtria novella de rels velles,
quasi feliç, penosament fecunda.
Mestressa sobirana,
sola en ton clos obert com una rosa
dels vents, als vents de mar, de terra!

Barcelona, contempla't.
Barcelona, no cantis.
Auscul·ta aquest cor teu que s'escarrassa a batre.
No et deturis. Plora una mica cada dia,
quan la Terra comença
un altre tomb, ullcluca.
A poc a poc, no et distraguessis
amb les fulles que el vent requisa als arbres.
Ni amb el presagi de les ales noves.

Treballa. Calla.

Malfia't de la història.
Somnia-la i refés-la.

Vigila el mar, vigila les muntanyes.
Pensa en el fill que duus a les entranyes.

Pere Quart: *Oda a Barcelona* (1938)

51. Escriu un poema amorós o un poema de crítica social utilitzant les tècniques i els recursos expressius més emblemàtics de la poesia avantguardista (vers lliure, ruptura mètrica, cal·ligrames, personificacions, sinestèsies...).

52. Llig el text següent i analitza els efectes de la guerra sobre la producció de la Generació de 1930.

L'obra dels poetes valencians ressenyats se'ns presenta des de la perspectiva dels anys com l'aportació literària més transcendent des de l'inici del procés de recuperació nascut a mitjan segle passat, car és la primera vegada que es produeix en tal quantitat i qualitat, exportable en el cas dels millors poetes estudiats a un món literari «normal».

També per primera vegada des de la Renaixença són ells els poetes valencians que estableixen una relació més estreta, i no puntual, amb els escriptors de Catalunya i les seues publicacions i són ells els que assumeixen notablement el mestratge dels grans poetes contemporanis de Catalunya. [...]

Tanmateix encara hom descobreix en tot el grup una característica simptomàtica d'un món literari endarrerit com és la barreja d'influències tan diverses i, àdhuc, enfrontades, que evidencia la seua obra. I no es tracta sols de diversitat d'influències al si del grup, sinó fins i tot en un mateix poeta. Així, doncs, obrin els ulls àvids de novetats i mestratges a tots quants poetes d'obra reconeguda troben al món literari barceloní, siguen de la tendència o corrent

que siguen: des d'un Josep Ma. de Sagarra, el mestre de la cançó popular, a la poesia intel·lectualista d'un Carles Riba, acompanyat d'un Salvat-Papasseit i, fins i tot, dels mestres «eterns» Maragall i Verdager. A l'estat, però, de l'atenta lectura del poetes espanyols, en especial els de la «Generació del 27».

La desfeta de la Guerra els impedi d'arrodonir el seu treball i la seua obra. Tot i que alguns d'ells seguien publicant en la Postguerra, i en alguns casos amb una quantitat similar o major, aquesta obra no afegiria més vàlua a l'anterior. En realitat només mantingueren bé el seu to Bernat Artola i F. Almela i Vives; Carles Salvador, per contra, canvià dràsticament el rumb i la seua poesia de Postguerra no assolirà l'altura de la precedent. La poesia més atractiva dels anys quaranta en avant ja no eixirà de les seues plomes, sinó de les dels joves substituïts.

Vicent Simbor: *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)* (1986)

3.3. La narrativa

La crisi dels models narratius del XIX i l'inici de la modernitat (1900-1920)

A finals del segle XIX i començaments del XX la narrativa assoleix un paper rellevant en la creació i en la consolidació d'un circuit literari en català. Amb l'objectiu de consolidar un públic lector en la llengua pròpia, la narrativa es convertirà, a poc a poc, en el pilar econòmic de la indústria editorial. En aquest sentit, entre 1891 i 1939 es produeixen una sèrie d'iniciatives culturals que aconseguiran introduir una certa normalitat en la narrativa catalana: la creació d'editorials i revistes especialitzades en la publicació de contes i novel·les, l'aparició dels primers premis literaris de narrativa, la consolidació d'un petit nucli de crítics amb voluntat i dedicació professional i l'inici de les traduccions de novel·les estrangeres.

Entre l'última dècada del segle XIX i la Primera Guerra Mundial, la narrativa europea viu un període de crisi

en què conviuen el model realista i naturalista –representat encara per la figura omnipresent d'Émile Zola i, a casa nostra, per Narcís Oller– i els nous corrents lligats a la novel·la psicològica, la narrativa decadentista i la novel·la filosòfica o ideològica. En la literatura catalana, la crisi apareix amb un cert retard, i durant aquest període es publiquen algunes de les obres més valuoses des del punt de vista estètic. D'una banda, els autors que responen a un model sincrètic o eclèctic, que pretén fer compatibles els principis estètics precedents (des del realisme i el naturalisme fins al romanticisme i el costumisme) amb les aportacions tècniques dels nous corrents que emergeixen en la narrativa europea contemporània (el simbolisme, el decadentisme i el preraphaelisme): Víctor Català (pseudònim de Caterina Albert) (*Solitud*, 1905; *Drames rurals*, 1902; *Caires vius*, 1907), Prudenci Bertrana (*Josafat*, 1906), Raimon Casellas (*Els sots feréstecs*, 1901), Joaquim Ruyra (*Marines i boscatges*, 1903) i Josep Pous i Pagès (*La vida i la mort d'en Jordi Fraginals*, 1912). De

l'altra, els autors que s'adscriuen al model filosòfic o ideològic, representat per Eugeni d'Ors, amb novel·les com *La Ben Plantada* (1911) i *Gualba, la de les mil veus* (1915), que es troben en una posició fronterera entre la narrativa de ficció i l'assaig. I, finalment, els autors que escriuen en la línia del model decadentista, entre els quals cal destacar l'obra d'Alfons Maseras (*Escull*, 1905; *Contes fatídics*, 1911) i Eduard López-Chavarri (*Cuentos lírics*, 1907).

La realitat valenciana és significativament més precària, però, tot i així cal destacar l'esforç de recuperació de la narrativa que es dué a terme durant aquest període. Malgrat la precarietat de la situació, en el panorama narratiu valencià es poden distingir ben clarament tres tendències molt diferents: el fulletó pseudocostumista, el pairalisme i la narrativa modernista.

a) La narrativa pseudocostumista es divulgà des de la plataforma de les revistes especialitzades (*El Cuento del Dumenche*, *El Cuento Valencià*, *Rondalles Noves* i *El Cuento del Disabte*) que van aparèixer a València amb la finalitat de difondre la narrativa curta en valencià i promoure l'aparició d'autors i lectors. Es tracta d'una narrativa populista, d'extensió reduïda i d'estructura fulletonesca, amb alguns trets pseudocostumistes i de molt poca qualitat literària i lingüística, que es podria qualificar de paraliteratura o pseudoliteratura, però que aconseguí obrir el camí cap a la normalització de

la narrativa i l'ampliació del públic lector en català.

b) La narrativa del corrent pairalista i localista, també en la línia costumista, pretén descriure la manera de viure d'una terra i una gent abans que els canvis del progrés no la feren desaparèixer. Però, a diferència dels escriptors de la ciutat de València, els autors que s'adscriuen a aquest corrent —els castellanencs Salvador Guinot (*Escenes castellanenques*, 1905), Àngel Sánchez Gozalbo (*Bolanger de dimonis*, 1930), Lluís Sales Bolí (*Fontrobada*, 1932) i Josep Pascual Tirado (*Tombatossals*, 1930; *De la meua garbera*, 1920-1935) i els alacantins Joaquim Amo (*Cañís y cañisaes*) i Francesc Martínez (*Folklore valencià. Coses de la meua terra*)— tenien una clara concepció unitarista de l'idioma i un gran domini del llenguatge.

Al final del període, Joaquim Garcia Girona publica *Seidia* (1920), una narració llegendària en vers ambientada en el moment històric de la conquesta de les terres castellanenques pel rei Jaume I. Es tracta d'una obra d'un gran valor lingüístic i cultural i d'una sòlida concepció narrativa, però ancorada estèticament en el romanticisme del segle XIX (i, per tant, anacrònica), que tingué una difusió molt reduïda.

c) Finalment, la tímida narrativa d'influència modernista està representada per l'obra d'Eduard López-Chavarri, autor de *Cuentos lírics* (1907), *De l'horta i de la muntanya* (1916) i *Proses de viatge* (1929).

53. Llig els textos 43 i 44 i, tot seguit, contesta les preguntes següents:

- Quins elements tenen en comú les dues narracions? En què es diferencien?
- A quin model narratiu pertany cadascuna? Analitza com es manifesten en aquests dos textos les característiques d'aquest tipus de narrativa.
- Localitza en els dos textos els fragments més típicament costumistes i indica quins costums socials es descriuen.
- Indica quin tipus de narrador s'encarrega en cada relat de contar els fets i quin punt de vista o perspectiva adopta. Identifica les marques formals de cada opció narrativa i analitza les implicacions tècniques de cadascuna.
- En el text 42 un dels personatges es converteix en narrador i conta els fets que ha viscut en primera persona. Qui és el narratori o destinatari del seu relat?
- En els dos textos s'observa un intent, encara molt superficial i poc reeixit, d'aproximació a la psicologia dels personatges. Identifica els fragments on es veu millor.
- Una de les característiques de la narrativa pseudocostumista castellanenca és la riquesa lèxica i el domini del llenguatge. Identifica en el text 44 algunes locucions i frases fetes i explica'n el significat.
- Explica quina moralitat es pot extreure de la història que es narra en el text 44. Quins principis o valors es transmeten, implícitament o explícitament, a través del diàleg que mantenen les dues dones? Quina ideologia hi ha darrere d'aquest tipus de narracions?

text
43

Alguna cosa d'açò li ocorrí també a Pepe un dia en que s'encontrà enmig del carrer, sense un tros de pa que donar a la família ni un mal tetxo que tapara la seua misèria. No pensà de dirigir-se al Palacio de l'Arzobispo, però s'encaminà a l'Hospital.

—Però vostés estan malalts? —els preguntaren en la santa casa.

—Em pareix que sí sinyor.

—De quina enfermetat?

—De fam!

—Això no és enfermetat.

—Però sinyor, si estem morint-nos de necessitat, si no podem ja ni anar cara a l'aire. Per Déu! Admitisquen-nos ací. Anem a morir enmig del carrer, com els gossos.

No pogué ser. L'Hospital no és un Asilo..., per a entrar en estos es necessiten tràmits, paperots, influències... I en tots els puestos igual. Llàstima, molta llàstima, que és gènero que costa pocs diners i que sempre dóna alguna importància.

Un altre dia Marieta anà en busca del rector de la parròquia, un sant pare que tenia fama de bondados i caritatiu, i que ja algunes vegades l'havia socorregut amb una pesseta en plata i un tresor en sants i evangèlics consells.

Però aquella vegada el bon pare devia estar d'un humor de mil dimonis, que d'açò no es lliura ningú en est món miserable, i recibí la pobra dona despiadadament.

A que anava? Una altra vegada a contar-li llàstimes i misèries? Però és que aquella santa dona s'havia cregut que un pobre rector és un Rostchild?

Que els xiquets s'estaven morint de fam? Que feia quaranta-uit hores que per les seues boques no havia passat ni un mal rosegó de pa? Bueno, i qué? A ell que li contava? Era ell el seu pare?

Contestà ella entre plors.

No, no ho era; però el pobre pare estava sense faena, desesperat, a punt de caure en un abisme sense fondo, no per ell, sinó per aquelles infelices criatures.

I el caritatiu sacerdot, inspirat per estranya i malèfica influència, cridà, més i més malhumorat:

—Les criatures? Els fills! Doncs amigo, fer com jo: no tindre'n. El que és pobre no deu permetre-se certa classe de lujos.

Aquella fou l'última vegada que Marieta anà en súplica d'algun auxili al bondados i caritatiu rector de la parròquia que diverses vegades la socorregué amb una pesseta en plata i un tresor en sants i evangèlics consells.

Lluís Bernat: "Gajes" de l'ofici (1909)

II

text
44

Han passat algunes hores: són les quatre de la vespra del dimecres catorse de Juny, vespra del gran dia del Corpus. Les dances dels arets, cavallets i nanos estan corrent la vila, alegrant el veïnat i omplint a colmo la vanitat de les dones dels regidors al ballar-los els nanos, o els cavallets, davant les seues cases en senyal d'acatament i pleitesia.

I la veritat es que, com a divertida i moguda, no tenim ací altra bullanga com esta. Obrint pas van els aguasils, vara en mà, fent de manyofla; davant davant els arets am panderetes més parladores que cotorres; demprés els nanos, sense amollar les castanyotes de les mans; darrera, els cavallets en dos bandos, cristians i moros, que fan, sabre en mà, les escaramuces, i darrera de tots el Cadirero l donçainer i el tabaler. Una mola de chicuelos, de passejadores, de fematers i de gent desfaena ls acompanya per on van, donant mes moviment i soroll a la festa. Les tres dances son divertides i boniques, i la dels cavallets mes

encara que les altres. I no es extrany que esta s'emporte la palma i siga la que mes agrada, porque la mou i aníma moltissim (fins quan està apraa) el capitá dels moros, Cunegildo el matalaper, que no pare mai, fent deslligos i passadetes que són la rissa i el goig d'eixa mola de gent que ls seguix i dels curiosos que ixen als balcons i a les portes quan les dances se posen a ballar davant del casino o de casa ls alcaldes i regidors.

Hi ha que vore a Cunegildo ballant els cavallets; hi ha que vore-lo tirant a la espaseta, com si fóra un cavaller de la cort d'Abderraman; i, sobre tot, hi ha que vore-lo quan no balle i fa de les seues. A lo millor, quan els chicuelos i les passejadores s'arremolinen pera vore bé ls arets, comence l cavall de Cunegildo a pegar bots i cabrioles i parells de cosses, i allà veus un chicuelo pancha per amunt plorant i sent la rissa dels demés; o bé, si hi ha prop algun fanguijol, comence a mosquejar, posant els monyicots, que com

a llepalasses no volen fugir d'allí, plens de fanc desde ls peus fins al cap. I si entre ls curiosos veu alguna criaa de bon palmito i garbosa, tot es arrimar-se i pegar cabrioles i empinar-se com un cavall de veritat i fer passadetes intencionades, que si ella té una mica de vergonya se n'ha d'anar mes roja que una tomata. I no se li pot dir res si se n'ix del rogle i fa destarifaments i sen va a consevol taverña a abeurar el cavall, perque ell tot ho pot fer, tot se li perdone, i ni aguasil ni donçainer trauran trellat si no van a bones. Quantes voltes a mitant del ball s'ha esbarrat el cavall de Cunegildo pera donarlos un susto a unes sinyorettes que a la porta de casa veen les dances!

També aquell dia s'esbarrà. I quina esbarraa! Ballaven davant de casa Coles el regidor, en el carrer d'Alcora, i quan més renyida era l'escaramuça, quan les espasetes s'encreuaven, fuig del corro l cavall de Cunegildo i, pegant bots i corregudes i donant sustos a les lleteres i als crios, carrer d'Alcora amunt, arribà al portal. El donçainer, al vore trencaa la dança, tocave *terra, terra, terra!*, prenent-ho a rissa com els demés, i esperant que per l'atra acera tornarie Cunegildo fent destarifaments... Mes ell agarrà l camí d'Alcora i no para fins a la venta del *Toro republicano*; ballà allí un ratet, fent la delícia dels parroquians, i començà a abeurar el cavall. Quina abeuraa aquella! Quan un aguasil que l buscava l'encontrà a boqueta nit en la venta, Cunegildo havie perdut el cavall i estave sopant molt repantigat i mes borratxo que mai. Vulgué l'aguasil que anara a casa, o que s gitara en la venta mateix, perque en l'endemà no fere falta davant la processó. Ell se féu el suro, i allí estigué menja i beu que beu fins caure de tòç.

III

—No li die io, sinyó Agna, que l Corpus en ma casa no serie dia de goig? Pareix mentira que no puguem passar dia de festa en pau i quietut! I de tot ne té culpa eixe vi de les tavernes, que s'havie de tornar arsènit: Que poc sanderi va tindre l que va plantar el primer cep!

—Calla, dóna! No digues deslligos! Pos que un tragueta de vi en les menjaes sente poc be al cós? El mal no està en el vi: està en els que no saben beure i s'emborratxen.

—Io no sé ont està el mal: lo que puc dir-li es que no passe dia de festa sense plorar.

—Bé se coneix en els ulls, que ls tens botinflats, que la sarracina de hui ha segut forta.

—I no u havie de ser, si n'hi ha pa morir-se i arrapar-se l monyo i pegar-se cabotaes a la paret!... La passaeta de cacauero que m'ha fet hui no té perdó de Déu. No més de

pensar-ho me s'empuge la sang al cap i me pose com un llucet.

—Chica, chica, no sigues aixina i pren-ho á bones fusaes. Demprés de tot, que? Alguna guantaa ?

—Més haguere vallgut que m'haguere fartat a palo, que no vore-m en la vergonya que m'ha fet passar eixe lladre. Si té l'ánima més negra que un tió!

—Pos que t'ha passat? Desfoga-t, dóna, com si io fóre ta mare!

—Ai! Si no siguere per esta miqueta de consol i per l'amor de la familieta, temps fa que no viurie... Vege si es poc grossa la de hui. Anit toquen les huit, i les nou, i les nou i tres quarts, i tal home sense vindre a sopar. Avant: demprés de la fartaa d'este matí no tindrà fam. Donem-li que menjar al cós, que u demana, gitem a la familieta i esperem-lo. Toquen les onse, les dotse i la una, i ell sense paréixer. Cançaa de becar en la caíra i d'aguaitar a la porta i d'anar a la Bodega i a cá Pistola i no encontrar-lo, vaig i me gite. Pos tinc quimera que encara no havia pegat els ulls ia estave ell pegant pataes a la porta. Me tire del llit, encenc el crosol, i en camisola i en les sabates en chancla baixa a obrir-li. Me venien unes temptacions de dixer-lo a la fresca!... Mes m'haguere vallgut! Poro me cridave en tant dolça i tendra veu, en tanta salameria, que, la veritat, partie l cor, i li vaig obrir la porta. I com ell no entrave i no parave de buscar per l'acera, io, tonta de mi, ixc en el crosol a vore si encontrave lo que havie perdut, i ell en un bot se fique dins de casa i me tanque fóra. Mes d'una hora vaig estar cridant-lo, i ell, lo lladre!, sense obrir.

—I no t va obrir?

—Cah, dóna! Si això es més goç que l goç de Pandonga! Ni a bones ni a males, ni demanant-li-u per l'amor de Déu i dels nostres fills, no va haver mans de que m'obri. I cançaa, i veent que no traie trellat, en camisola i en més vergonya que l món, men vaig anar a cá la meua Dolorettes, a esperar a que s fere de dia i vestir-me en roba de la meua germana.

—Chica, quina passaeta mes serrana!

—Pos esperes, que ara vorà aont arribe este lladre. Dende les sis del matí io no sé ls viatges que tinc fets a casa, i sempre la porta pel nassos. Per fi, allà entre nou i deu torne, i ia estave Cunegildo a la porta del carrer. I no més me veu escomence a cridar: «Acò són hores de vindre? Aon hauras passat la nit, goça, més que goça? Ací no tingues que posar els peus, pendanga!» M'ha posat com un drap, m'ha dit les trescentes. Io no sé lo que he plorat! Dende que sóc casaa no he tingut un dia pijor que este. I els veíns encara m'encenien més la sang rient els destarifos de Cunegildo. Si no siguere pels meus fillets de la meua ánima...

–Chica, eixa feta es massa grossa: si no fore perquè me u dius tu, no u creurie.

–Pos cregue-se-u, que es el pur Evangeli. I, pa acabar d’apanyar el ball, demprés de posar-me com un dau, es-comença a abraçar-me i besucar-me i tirar-me requiebros davant dels veïns i voler que ballàrem un fandango. I vege com estarie io quan escomence l ballotit i la canturel·la:

El fandanguito de Calis
A la puerta lo tenéis,
Emborrussat en una manta
I embrutats els sarauells.

–Pos mira, Tereseta: dóna gràcies a Déu, que més val que li pegue per fer eixos deslligos, que no per repartir lle-nya. Entonces sabries lo que es pà de dolor! I no plores,

chiqueta, no plores, que ningú s’engordix de plorar; tira a viure, que este món es aixina, i aixina l’ham de dixer. I, demprés de tot, ¿no va patir més que nosatros el Nostre Sinyor, i ere Déu?... Ous, ous el senyal del bol? Ara ma-teix eixiran les grupes. Anem a vore-les, que hui no es dia de plorar, que es dia de goig:

Tres dias hay en el año
que relucen más que 1 sol:
Cueves Santo, Corpus Christi
i el día de l’Assenció.

Salvador Guinot: *Escenes castellanenses* (1905)

54. Els textos 20 i 44 són dos exemples excel·lents de la narrativa costumista del nucli castellanenc. Una de les característiques d’aquests autors és el domini lingüístic, la riquesa lèxica i l’ús d’un llenguatge fresc i àgil que reproduïx amb fidelitat el llenguatge col·loquial.

a.- Identifica en aquests textos alguns marcadors discursius i algunes expressions típiques de la conversa oral espontània.

b.- Indica el significat de les locucions i frases fetes subratllades en el text 44.

55. Llig els textos 45 i 46 i contesta les preguntes següents:

a.- A quin subgènere narratiu pertany cada text? Quins elements tenen en comú els dos textos?

b.- Indica quin és el tipus de narrador de cada text.

c.- Analitza l’estructura mètrica (mesura dels versos i rima) del text 45.

d.- Indica el significat de les paraules subratllades en el text 45.

e.- El text 46 és un fragment del *Llibre dels feyts*, del rei Jaume I. Investiga quan es va escriure i quines són les característiques més destacades.

f.- Subratlla les paraules i expressions que consideres arcaïsmes des de la perspectiva actual i explica’n el signi-ficat.

g.- Escriu una versió actualitzada del text 46 utilitzant un narrador extern en tercera persona.

text
45

Dos llunes que Aragó sètia a Borriana
 ¡un gran reialme enfront d'un llogaret!...
 I el gegant tot falseja de desgana,
 mentre pren nou coratge lo xiquet.
 Fa calor: juliol sa copa vessa
 de foc des del cel blau: sort que la mar
 més blava encara, sos alens endreça
 a la terra i l'ajuda a respirar. [...]

Moviments d'assalt pròxim l'ans quiet Real aviven,
 les caves subterrànies s'allarguen casi als murs;
 en curses i exercicis los assaltants s'activen:
 mantells i pals i escales d'extrem a extrem arriben
 del front d'assalt. Los càlculs del rei són ben madurs.
 Un dia més, i assomen les caves acabades
 sos ulls al vall, ulls negres, als moros espantant;
 i envia el rei missatges als caps de les mainades,
 dient: «cascú ses tropes que tinga preparades:
 demà, quan vindrà l'alba, la vila invadiran.»
 —«¿Com ho fareu?» —li diuen. I el rei, tal com ho havia
 pensat diu: —«En les caves cent hòmens hi metré.

Quan faça les trompetes tocar al rompre el dia,
 veniu tots los rics-hòmens, cascú amb sa companyia;
 los hòmens de les caves al mur los llançaré.»
 Ve el ros matí, qui porta del cel al món missatge
 de llum i amor, i es pasma d'oir los forts clamors
 de les marcial trompetes; llavors del fosc hostatge
 eixint los de les caves, assalten amb coratge
 lo mur, que bé semblava desert de defensors.
 No: l'anafil ja sona de dins vigilantíssim,
 com gall, qui, entrant rabosa, desperta el galliner;
 i sis o set dels moros, corrents en temps brevíssim,
 s'hi oposen, qui amb espasa, qui amb un cantal grossíssim,
 que damunt deixa caure del qui ha escalat primer.
 Aquest és Cornell Pere; d'aquell cantal s'escuda,
 mes ans que dalt la torre se puga bé adreçar,
 i desempellugar-se de tanta gent vinguda,
 cinc colps amb almeixia donats de mà forçada
 sent a les espinilles, que quasi el fan tombar.

Joaquim Garcia Girona: *Seidia* (1920)

text
46

E quan venc a enant foren les caves feites que eixien al vall. E haguem un pensament, que es metessen hòmens armats denuit, ans d'alba entrà a cent, entre les cledes e les caves, e que sus quan se faria alba que s'armassen tuit en les tendes suau e menys de brogit; e, quan nós fariem tocar les trompes, que eixissen los de les caves que havien d'esbair la vila, e que pujassen per aquella torre que havia derrocada lo fenèvol, car pujar-hi podien: e enviam missatge la nuit per los bisbes e per los rics hòmens, que los dixés que al matí se devia fer açò, e dixem que si bé ho tenien secret, que la vila de Borriana se pendria matí. E ells dixeren:

—Així ho vulla Déus, e digats-nos com?

E dixem-los la manera així com nós l'haviem pensada. E tengren-la per fort bona, e dixeren que farien guarnir llur companya, e quan venia a l'alba, que seria guarnida. E nós dixem:

—Anats en bona ventura, e pensats-ho de recaptar, e nós pensarem d'aparellar la cosa com se puixa fer.

E quan venc al matí, enviaren-nos missatge que ells eren aparellats, e que manàssem com ho fariem. E nós dixem-los:

—Estien aparellats, que adés tocaran les trompes, e puis, quan les senten tocar, pensen de pujar en bonaventura.

Puis venc a açò que el dia s'anava desclarant, e faem tocar les trompes, e ells eixiren de les caves, e començaren de pujar. E els sarraïns oïren que les trompes tocaven, e viren bullir la host, e començaren-se d'escridar, e tocaren tantost llur anafil. E ans que els nostres poguessen complir sus alt, hac hi bé de sis tro a set sarraïns venguts, e no aduixeren altres armes sinó almeixies. E hac-n'hi un que es tirà les mànegues a pres un cautal gran, e tirà a aquell que pujà primer, e dóna-li un colp; mas era-li tan prop que no li poc fer mal, e quan volc pujar donaren-li cinc espaades per les cames e no poc pujar; e als altres donaren tals cantellades dessús que tots los escuts los trencaven, si que anc per res que hi feessen no hi pogueren pujar: e en aquest envair que els cuidam fer a lo fenèvol que tirava, e les caves que s'acostaven fort, esbafaren-se los sarraïns de dins.

Jaume I: *Crònica*

text
47

56. Identifiqueu alguns trets modernistes en el següent fragment de López Chavarri: riquesa lèxica, musicalitat i cromatisme, adjectivació abundant i densitat elevada de recursos poètics.

I com si fóra per la vegada primera, l'home contemplava encisat aquella immensa vida amorosa que al seu voltant palpitava.

Per totes bandes, en la terra i en l'aire, es festejaven alegres pactes d'amor. Les flors reien, el blau del cel era lluent fins torbar la vista; a l'últim de la plana l'extensa ratlla immòbil de la mar espurnejava notetes blanques; i per l'aire venien, de la llunyania, veus fresques, que esclataven en rialles.

Planant sobre tot, estava el sol content, enviant-los, als camps, alenades de foc, que besaven la terra, fent-la estovar-se voluptuosa.

Era una sola, una immensa vibració d'amor.

L'home gris estigué mirant aquell miracle que per primera vegada impressionava el seu esperit. Els seus ulls

es posaven intensos en les flors, en la mar i en el cel; i després, mirant l'aigua que corria sempre silenciosa, allí estigué hores i hores...

—Don Josep, que no va a casa? Que ja és hora de dinar!

—Ja vaig, xiqueta, ja vaig; aneu parant...

I l'home arreplegà el llibre, s'alçà, i per la senda va anar-se'n ben espai, ben sol, voltat de llum i de frescors i d'alegria d'abril, que se li entrava allà dins, ben a dins del cor, donant-li una tranquil·la dolçor que li arribava fins als ulls...

Dues llàgrimes li queien per la cara.

I desaparegué entre les moreres florides.

Eduard López Chavarri: *Cuentos lírics* (1907)

• La renovació de les tècniques narratives (1920-1939)

En el període d'entreguerres (1918-1939), es produeix una autèntica revolució en la narrativa europea i americana que permet la superació definitiva de l'herència dels models realista i naturalista. A partir de l'obra d'Henri Bergson i de Sigmund Freud, i a partir també del desenvolupament del cinema, s'introdueixen noves tècniques narratives que permeten la reelaboració radical del temps del relat, limiten dràsticament el poder del narrador (amb la focalització interna fixa), possibiliten la reinvençió del món interior (ara sense marques tipogràfiques) i fan possible la introducció de l'estil indirecte lliure o món interior narrativitzat. Els autors més representatius d'aquesta nova narrativa són Marcel Proust (*A la recerca del temps perdut*, 1913-1927), James Joyce (*Ulisses*, 1922), Franz Kafka, Virginia Woolf, Aldous Huxley i els novel·listes que integren l'anomenada Generació Perduda dels Estats Units (Joseph Conrad, William Faulkner, John Dos Passos, Ernest Hemingway, John Steinbeck i Francis Scott Fitzgerald).

En la narrativa catalana, durant aquest període, al costat de la producció dels vells autors com Víctor Català o Prudenci Bertrana, apareix un grup de joves escriptors que inicien, encara que tímidament, una resposta renovadora. Aquesta resposta arriba pels camins de la

renovació tècnica i de la incorporació del model psicològic en autors com Carles Soldevila (*Fanny*, 1929; *Eva*, 1931; *Valentina*, 1933), Jesús Ernest Martínez Ferrando (*Les llunyanies suggestives*, 1918; *Una dona s'atura en el camí*, 1935), Miquel Llor (*Laura a la ciutat dels sants*, 1931), Francesc Trabal (*Judita*, 1930; *Vals*, 1935) o Salvador Espriu (*El doctor Rip*, 1931; *Laia*, 1932; *Aspectes*, 1934; *Ariadna al laberint grotesc*, 1935). En altres autors la resposta renovadora arriba des de l'assimilació de l'obra de Proust i el recurs de la memòria —especialment en Josep Maria de Sagarra (*Vida privada*, 1932)—, des de les propostes trencadores del surrealisme (Salvador Dalí o Carles Salvador) o des de la incorporació de la narrativa de gènere, especialment de la narrativa policíaca.

La narrativa valenciana dels anys vint i trenta està dominada encara pels autors adscrits al model costumista castellanenc, que utilitzen la plataforma del *Butlletí* de la SCC. Tot i així, cal destacar l'aparició de les revistes *Nostra Novel·la* i *Taula de Lletres Valencianes*, que publicaran els relats dels narradors més renovadors de la Generació de 1930 (Carles Salvador, Francesc Almela i Vives, Maximilià Thous i Lluís Guarner, entre d'altres). Les aportacions més interessants són, sens dubte, la breu producció narrativa de Carles Salvador i l'obra de Jesús Ernest Martínez Ferrando.

57. Llig els textos següents i analitza, en cada cas, com s'articula el relat a partir de l'ús de les tècniques narratives lligades a les veus del discurs:

- Indica quin tipus de narrador s'utilitza en cada text i assenyal els fragments del text 48 en què el relat adquireix un to més poètic.
- Indica quin dels textos està escrit utilitzant la tècnica del monòleg interior. Saps en què consisteix aquesta tècnica narrativa?
- Indica quina veu discursiva és responsable de l'enunciat dels textos 49 i 50. Observes alguna diferència entre els dos textos?
- Qui és el destinatari o narratari del discurs del narrador del text 50? És un personatge de la història o un element extern?
- El text 51 és un dels pocs intents d'incorporar el surrealisme a la narrativa catalana. Esbrina quines són les característiques d'aquest corrent artístic i identifica alguns trets surrealistes en aquest relat.
- Quines innovacions introdueixen aquests relats en la narrativa catalana dels anys trenta?

Mentre Elvira parlava, Carme, com si no trobés cap interès en les seves paraules, que pronunciava amb una veu apagada, monòtona, s'havia alçat de la cadira, i ara esguardava a través dels vidres d'una de les tribunes, aixecant un sic, tímidament, la fina tela que els cobria. Aquestes tribunes donaven sobre el jardí de la torre, un jardí espaiós, d'espesses arbres, per damunt de les quals s'albirava la ciutat, Montjuïc, la mar en calma i un cel de seda, color de rosa i blau.

Al jardí se sentien veus. Carme va descobrir, entre els arbusts, l'Enric acompanyat d'un altre senyor més alt que ell, més corpulent, d'uns quaranta anys. La veu d'aquest senyor arribava segura, ferma; la veu de l'Enric gairebé no vibrava. El desconegut posava la seva mà sobre l'espatlla del marit de l'Elvira amb un gest de protecció paternal. Semblava que li donava uns consells. L'Enric no aixecava els ulls de terra, servant sempre les mans a les butxaques de l'americana.

—¿Qui és aquest que acompanya el teu marit? —va preguntar Carme.

Elvira anà tota pressosa cap a la tribuna i mirà discretament entre les muselines, com desitjant no ésser vista. La seva expressió va animar-se.

—És el metge de l'Enric. Un amic seu especialista de malalties mentals. Ja ve per casa fa uns quants dies. És força simpàtic.

—Qui sap si parlessis amb ell sobre la conducta de l'Enric... Potser fóra un bon col·laborador que podria posar-hi remei. El metge, amb la seva autoritat, amb el seu saber, té més probabilitats que qualsevol altre d'obtenir un bon resultat.

—Ja tens raó, ja —va respondre Elvira—. Això mateix havia pensat.

—Jo ho provaria.

—Ho intentaré, doncs.

I Elvira restà tota pensívola. Mentrestant, el metge s'havia acomiadat de l'Enric i deixava el jardí.

Anava fent-se fosc. Cada vegada era més clara la resplendor de l'estrella de la tarda en el cel humit. També per la ciutat començaven a brillar puntets lluminosos. Totes les coses en aquest moment semblaven tenir un malenconiós adéu per a la mort del dia.

Al jardí ara havia aparegut la mainadera, que guiava un cotxet petit, de pocs mesos. L'Enric avançà tot joiós al seu encontre, parlà amb la serventa un instant, sens dubte informant-se d'ella, després prengué la criatura i va aixecar-la enlaire acompanyant el moviment d'una exclamació d'alegria. Fins a les dues germanes, que observaven l'escena de la tribuna estant, va arribar un lleu i fràgil somriure infantil. Carme esguardà en silenci l'Elvira, però aquesta féu un gest, gairebé imperceptible, i se n'entrà dins la sala. [...]

Venia la nit. L'aire s'omplia de puntets de cendra que les rates pinyades amb llurs vols oscil·lants semblaven difondre. Al cel la tremolosa estrella de la tarda era com un *crit en silenci* dirigit als desgraciats de la terra —com ella, la Carme, com l'Enric— oferint-los en els seus palaus de llum un viure d'eterna meravella.

Jesús Ernest Martínez Ferrando: *Una dona s'atura en el camí* (1935)

text
49

El que havia d'haver fet és clavar-me dos comprimits de veronal... Hauria dormit com una marmota fins a les deu del matí. Però, no m'agraden els somnífers. Després em llevo amb un cap espès i amb una fatiga... No vol dir que no em fatigui això de passar-me la nit en clar, pensant coses lletges. No m'ho puc treure del pensament, per més esforços que faci... No ho vull veure i ho veig... La mamà, també, té uns acudits... Pensant fer les coses bé, les fa de la pitjor manera possible. En lloc de quedar-se aquí, en la mateixa cambra, ves si no valdria més que se n'haguessin anat lluny a qualsevol hotel... N'hi ha a milers de cambres d'hotel que esperen uns nuvis... joves o vells. Dissimula, es conté i creu que jo no m'adono que està enamorada com una ximple... Li ho diré... M'he tornat molt valenta... Valentina, valenta... 'Mamà, no dissimulis; beseu-vos, abraceu-vos, acaricieu-vos... Al capdavant, encara que em regiri les entranyes, això és l'única justificació veritable que tenen als meus ulls... La teva filla es permet el luxe de fer-te feliç...'. Té, Jeroni ha encès el llum... El cor se me'n va a cridar-lo... Però, no vull... D'ençà que ho sé tot, no puc parlar-li amb confiança... I ves a saber si ell no ho sospita també... Bé. És igual. Jo no vull parlar amb ningú d'aquestes coses. Fins em molesta que la mamà hi faci al·lusions... Per sort, Eusebi ha agafat el seu paper amb molta parsimònia. Hauria estat horrible que s'hagués entossudit a fer-me de papà amb tots els ets i uts... Però, crec que no hi ha perill. Em fa l'efecte d'un home superficial, sense cap passió veritable... Ni per la mamà. Ni per la mamà. I d'una intel·ligència ben mediocre. Què diantre va veure, la mamà en aquest home? Tots aquests embolics de l'amor, i dels sentits, i de l'atracció dels sexes em fan un fàstic... Tu no hi has de caure mai, ho sents, Valentina? Mai!... Però... I ara!... Qui salta per la finestra del menjador?... Maria... Maria Teresa?... Sí: és el seu caminar, no es pot confondre... Una mica garrell... Ella no vol que sigui dit, però ho és... On va? Jo la crido... No, no... Vull veure què fa... Alguna en porta de cap... La gata moixa!... No em cal veure-ho: una entrevista amb aquell ximplet d'Eudald. Però, és absurd... Han estat plegats al matí, s'han telefonat durant mitja hora aquesta tarda... Mira-la! No es posa per poc... Ah, però, això es massa! ¿Que no ho veu que és un disbarat obrir el reixat a aquestes hores?... Qualsevol que passi pel carrer i se n'adoni, què pensarà? I el vigilant!... Deu haver untat bé les frontisses del reixat; ni un grinyol... La grandíssima! Ja està. La primera abraçada... que no s'acaba mai... El que admira és aquesta imprevisió tan enorme. Ni s'ha girat tan sols a inspeccionar les finestres per veure si algú els espiava... Si s'hagués girat potser m'hauria descobert... Per més que aquest quimono és fosc i potser no destaca prou... Però, en fi, es necessita tenir una tranquil·litat... O haver-se, tornat boja... Apa! Apa!... Besades, abraçades, i tornem a començar...

Almenys, podrien caminar unes passes més i amagar-se darrera els boixos. On són, els poden veure des del carrer i des de la casa... Tant els deu fer! Potser ni hi pensen. Déu meu, quina nit! Els uns, al jardí, a l'aire lliure... Els altres, aquí sota, tancats amb pany i clau... Però, és que no hi ha res més al món? Ara, ara els acut d'arraconar-se una mica... Ja era hora! Mentre no resulti pitjor... Però no poden esperar ni els tres mesos que falten per al casament? Tot plegat, fa un fàstic! Pitjor que les bèsties... No; jo no hi he de caure mai... Les petites febleses que he tingut fins ara em revoltan d'una manera, que estic segura que no les consentiré mai més. No ballaré mai més amb aquell... amb Lluís Trabal... ni amb ningú... No vull tenir sentits, ni cor, ni nervis... Res. Una estàtua que pensa... I que enyora... Pobre papà! Si reaparegués entre nosaltres...

Carles Soldevila: *Valentina* (1933)

Carles Salvador

No s'hi val, no s'hi val encara, tu clisses. Has d'aclucar els ulls i t'has de posar d'esquena a nosaltres, mirant cap a Santa Maria. Però cal fixar primerament la volta, que serà pel carrer dels Corders, pel carrer de la Bomba, Rera-la-fleca, el carrer de l'Església i la placeta. No, pel rial no, perquè ens ensorràrem, i la volta ja és prou llarga. Si ho carreguem, no ens aconseguirem mai, i d'altra banda és massa cansat. La rectoria, paret de cuit, us hi aveniu? Ara, que no hem de fer patotes. La Teresa para, au, correm. No s'hi val, que ella filustra. Teresa, filla, ja t'ho he dit, t'has de posar d'esquena a nosaltres, mirant cap a Santa Maria. Si ho fas, no necessito que acluquis els ulls, però no t'has de bellugar gens, fins que cridem. Vejam, que no m'heu entès? Pel carrer de la Torre sí, tornem-hi. Pel rial no, que la sorra entrebanca. Demanes que comptem de nou? Hem comptat abans, Teresa. No t'hi conformes? Com perdem el temps! Es farà fosc, amorraran les barques, i no haurem començat a jugar. Que la 'Panxita' us torna de Jamaica? Qualsevol diria! El pare va anar més lluny, a Rússia i tot. Va venir amb un abric de pells i quedava tan pelut, que semblava un ós. Quan va entrar a donar les gràcies d'arribada, fra Josep d'Alpens, que era a la trona, el va saludar de per riure com si fos el dimoni, el pare ho conta sempre. Au, juguem o no juguem? Sembla que la vostra sigui l'única fragata que hi hagi al món. Ai, filla, que ets tossuda! Comptem, i a qui toqui, que no protesti. Macarró, macarró, xambà, xibirí, xibirí, mancà. Tu, altra vegada, Tereseta, fort. Escampem-nos. Ranqueges, Bareu? Espereu-vos, nois, que el Bareu ranqueja. Se li fan condicions o vigila el marro? Bé, que ajudi a vigilar-lo. No et queixis, Tereseta, que no pares sola. Au, a la fi. Ei, d'esquena! Si el Bareu, coix o no, fa de porter, ens serà quasi impossible d'atansar-nos a la rectoria. Qui xiscla 'fet'? No, Teresa, no, nosaltres no ens havíem encara amagat. No baixis les escales, Tereseta, et dic que no les baixis, un poca-solta s'ha escridassat abans d'hora. Excuses, enredaire jo, que em veig atrapada? Quines poques ganes de jugar que tens! I et fa ràbia de parar, ve-t'ho aquí. No baixis les escales, que no em sents?, no les baixis. Està bé, renyides! Sí, ja em pots córrer al darrera, plego.

Salvador Espriu: *Ariadna al laberint grotesc* (1935)

VI

El Rei dels Troglodites pren Maria i Antònia, els treu els «maillots» i les condueix a la Sala del Tron. Hi és la senyora Regina llegint la Bíblia dels protestants. Hi ha un llit vora el Tron. En voler ficar les dues joves alhora sobre el llit, la Regina protesta amb paraules de la Bíblia.

No es conté el Rei per això i la seua virilitat es manifesta als ulls de les tres dones.

Maria i Antònia riuen. El Rei, en calçotets, no sap per quina jove començar. Com el poeta català en cas semblant, tant li agrada la rossa com la bruna.

VII

Paisatge del Reialme troglodita.

Els troglodites, plomes al cap, buirac a la cuixa i arc a les mans, fan un curs d'esport en honor de Maria i Antònia, les noves concubines del Rei.

Hom ha soltat en l'aire el disc de la lluna. Qui hi posarà la primera fletxa serà el guanyador de la joia.

VIII

Un troglodita: —És difícil d'encertar la lluna.

Un altre: —Jo he contractat cinc avions perquè m'espanten la lluna cap al meu costat.

Un altre: —Jo he contractat amb el Rei el títol de campió. Aquell ha contractat Sagitari perquè el substituïssa d'amagat. És inútil. Seré jo el guanyador. La primera fletxa que

reba la lluna, el Rei me l'atribuirà.

Un altre: —Això és injust.

—Però seré jo el campió.

Un altre: —Ho denunciaré.

—És inútil tot. Ho he contractat personalment amb el Rei.

Un altre: —I què us costa?

—Prestar al Rei la meua esposa durant tres nits seguides.

Un cor de troglodites:

—Home! Haver-ho dit abans!

XI

Hi ha un vol de sagetes en l'aire. La llum de la lluna difícilment es filtra a través dels ferros brunzidors.

Cap sageta no encerta la lluna. Baixen a terra afuades. Cauen totes dins un barranc pròxim. En tocar terra cada sageta es torna un feixista mussolinià. Aprofiten l'oportunitat de trobar-se junts i celebren un Congrés per continuar salvant la pàtria llur.

X

El Rei dels troglodites es rebolca en el llit de vora el Tron amb l'esposa del campió, qui és nomenat Segon Troglodita del Reialme.

Carles Salvador: *L'auca de les oques* (1934)

text
52

I després vam asseure'ns en un banc verd, en una plaça, i hi havia una senyora gran, amb els cabells blancs i les galtes molt vermelles, com tomàquets, que donava veges als coloms, i em recordava la iaia, i el papà llegia el diari tota l'estona i jo vaig dir-li que em deixés mirar els dibuixos i em va deixar mig diari i em va dir que no el fes malbé. Després, quan ja pujàvem cap a casa, la mamà, perquè el papà tota l'estona llegia el diari, li va dir que ja n'estava tipa, i li va dir que sempre el llegia i que ja n'estava tipa: que el llegia a casa, esmorzant, dinant, al carrer, caminant o en un bar, o quan passejàvem. I el papà no va dir res i va continuar llegint, i la mamà el va insultar i després era com si li'n sabés greu, i em va besar i després, mentre la mare era a la cuina preparant l'arròs, el papà em va dir no li'n facis cas. Vam dinar arròs amb suc, que no m'agrada, i carn amb pebrots fregits. Els pebrots fregits m'agraden molt, però la carn no, que és molt crua, que la mamà diu que així és més bona, però a mi no m'agrada. M'agrada més la carn que em donen al col·legi, ben cremadeta. Del col·legi no m'agraden els primers plats, mai. En canvi, a casa em donen vi amb gasosa. Al col·legi no. Després, a la

tarda, van venir els tiets, amb el cosinet, i els tiets es van posar a parlar a la sala, amb els papàs, i a prendre cafè, i el cosinet i jo vam anar a jugar al jardí, i hi vam jugar a màdelmans i amb un futbolí i a pilota, i amb el camió de bombers, i a guerres d'astronautes, i el cosí es va posar molt tonto perquè perdia, i a mi és que em molesta molt el cosinet, que no sap perdre, i vaig haver de pegar-li una bufa, i es va posar a plorar molt molt fort i va venir la mamà i la tieta i el tiet, i la mamà va dir què ha passat, i abans que jo li contestés el cosinet va dir m'ha pegat, i la mamà em va donar una bufetada, i jo també em vaig posar a plorar i vam tornar tots a la sala i la mamà m'agafava de la mà i el papà llegia el diari i fumava un puro que li havia portat el tiet, i la mamà va dir-li els nens són al jardí, mantant-se, i tu aquí tan tranquil, repapat. La tieta va dir que no tenia importància, però la mamà va dir-li que sempre passava el mateix, que de vegades se n'atipava.

Quim Monzó: "Redacció", dins *Olivetti, Moulinex, Chaffotteaux et Mauri* (1980)

58. Indica quines formes del discurs reportat s'utilitzen en les expressions subratllades dels textos anteriors: estil directe, estil indirecte, estil indirecte lliure, monòleg interior o discurs narrativitzat. Reescriu el diàleg del text 41 utilitzant la tècnica del discurs indirecte o del discurs indirecte lliure.

59. Tria una d'aquestes opcions i escriu el text corresponent:

- a.- Transforma el text 50 en una narració en tercera persona contada per un narrador extern.
- b.- Escriu el diàleg complet del text 51.
- c.- Reescriu el diàleg del text 49 utilitzant la tècnica del discurs indirecte o del discurs indirecte lliure.

60. Escriu un text expositiu de síntesi, de 200 o 250 paraules, sobre la narrativa valenciana entre 1900 i 1939.

3.4. El teatre

La producció teatral valenciana durant el primer terç del segle xx va estar dominada d'una forma gairebé absoluta pel sainet. Aquest predomini va dificultar la introducció dels gèneres teatrals més moderns (el drama realista i la comèdia psicològica, per exemple) i de les influències del realisme, del modernisme i, més tard, de l'avantguardisme i del teatre de crítica social. Tot i així, durant les dues primeres dècades del segle cal destacar els intents de renovació de Rafael Martí Orberà —que en *L'ombra del siprer* (1910), un drama en quatre actes, aconsegueix una síntesi acceptable dels principis del realisme i del simbolisme— i Bernat Morales San Martín —autor de *La borda* (1911) i *La mare terra* (1916), comèdies dramàtiques que suposen un intent d'introducció del teatre realista. Tot i així, l'escassa acceptació del públic suposà la frustració d'aquestes interessants temptatives.

El predomini aclaparador del sainet continuà al llarg dels anys vint i trenta, però en aquest període els escriptors més compromesos amb la renovació de la literatura valenciana començaren a denunciar la situació i s'encetà un intens debat social sobre les causes de la precària situació de l'escena valenciana. Paral·lelament, alguns autors

comencen a escriure obres més ambicioses per tal de substituir l'omnipresent model del sàinet. Així, mentre Josep Castanyer adopta el model de la comèdia psicològica (*Anna Maria*, 1930; *Llops de ciutat*, 1931; *La victòria dels vençuts*, 1934) i Carles Salvador fa les propostes més innovadores per tal d'introduir el teatre d'avantguarda –amb l'atractiva obreta *Amb el títol que vullgau* (1929)– i la comèdia psicològica, s'incorpora progressivament la temàtica política al model sàinetesc. Malgrat tot, la renovació teatral no acabà de produir els fruits desitjats.

61. Busqueu informació sobre l'origen del sàinet i sobre les característiques essencials d'aquest gènere teatral.

62. Llegiu els textos següents i, tot seguit, intenteu contestar aquestes activitats.

a.- Quina diferència d'actitud observeu entre els textos 53 i 54 respecte a la possibilitat d'evolució del sàinet vers un teatre modern?

b.- Quins defectes atribueix Carles Salvador al sàinet? Quina solució proposa per modernitzar el teatre valencià?

c.- Fes un inventari dels problemes del teatre valencià esmentats en els textos 55 i 56.

d.- Redacta un text de síntesi on s'exposen les causes que dificultaren la modernització del teatre valencià durant els anys vint i trenta.

Està morint el muñosequisme, està evolucionant el sàinet i la comèdia, naix el drama i si el vent i els déus són propicis s'espera una esplendorosa floració teatral. Fins avui han estrenat, amos i senyors dels escenaris valencians, una llarga llista d'autors incoscients, arrivistes, ignorants i tarats. Ara es desperten els escriptors i els poetes i es llancen a la conquesta del públic. [...]

El públic els repel·leix desavesat com és a la producció noble i artística. [...]

Les protestes d'ara no indiquen que l'autor siga fluix sinó que el públic es limita a aplaudir el que més li han donat com és tot el xavacà, tota l'espardenya, tota la brusa, tot el bilingüisme que els saltejadors, que no autors, han fet de l'escena valenciana en el moment d'alsar el teló.

Si els escriptors, si els poetes, volen escriure bé per al teatre, el públic els rebrà bé, a la força, perquè el públic més que roïn és enganyat.

Els tenen la paraula, ara que el Teatre Valencià està en marxa.

Carles Salvador, 1926

Josep Alcira propugna per la creació d'un Teatre d'Art des de "Las Provincias". Les seues raons són de pes i mereixen la nostra més completa adhesió. ¿Quin és el previndre del'actual teatre valencià? La inquietud que dóna aquesta pregunta, es manifesta en totes les paraules del seu article. Amb l'orientació seguida no es pot esperar que el nostre teatre progresse i que pugui compararse amb el d'altres països. Cal canviar, puix, de camins, "sustentar un criteri de rigurosa selecció, oblidant l'aspecte mercantil del fet teatral i subjectant-se estrictament a un pla en què tot l'interès estiga supeditat a l'artístic. Conformes.

Carles Salvador, 1929

El problema del nostre teatre consisteix, puix, en donar-li un caràcter literari, per mig del cultiu intel·ligent i digne del valencià; en obrir les seues portes a l'acció dramàtica, a les idees, a totes les inquietuts.

Adolf Pizcueta, 1929

text
56

Els intents d'obrir l'escena a la comèdia psicològica i la incorporació de la temàtica política, en general damunt el model sainetesc, constitueixen la part salvable del teatre valencià. La maduresa del teatre, doncs, com de la narrativa, no s'assolí com en poesia. Potser en tots dos gèneres, a part l'existència o no d'autors valuosos, també pesà molt un factor condicionant: el públic. La narrativa i el teatre, i sobretot aquest, depenen d'un circuit comercial, inexistent al País Valencià per a obres de pretensions adreçades a un públic culte o, en el cas del teatre, assidu a les seues representacions, com la burgesia.

Vicent Simbor, 1988

63. Llig el text següent i analitza quins són els elements més innovadors d'aquesta obreta de Carles Salvador.

text
57

Amb el títol que vullgau

(Assaig de teatre d'avantguarda)

La Lluna ha baixat a la Terra en busca de l'Home. És al mig d'una terrassa de cafè en un carrer on els anuncis lluminosos, els bars, cinemes i teatres tenen el caràcter espès de barri banal i civilitzat.

La Lluna.— Busque l'Home.

(El Burgés, *des de la taula del cafè, atrevit i dominador, tot brillant de joies.*)

El Burgés.— Sou de lluny, vós? No us coneixia. Teniu blancor i brunor, alhora. Us demanaria una besada si no vinguereu nua... Haveu pecat moltíssim, senyoreta? Teniu el cos tatuat de besos.

(La Lluna *s'avergonyeix i es gira d'espatlles tot cobrint amb les mans la natura.*)

El Burgés.— Senyoreta, sou un anunci d'una nova tinta?

La Lluna.— No sóc cap anunci.

El Burgés.— Teniu l'espatlla negra. On us heu tomat per a fer el fet?

La Lluna.— Jo no he fet el fet. Sóc puríssima.

El Burgés.— Puix heu dormit en un femer.

La Lluna.— Si tinc bruta l'espatlla és de refregar-me pel cel.

El Burgés.— El cel, ara, és dins dels Bancs. Els àngels coneixen bé les matemàtiques. Esteu boja.

La Lluna.— Desgraciada qui no ha vist mai les seues espatlles! Vinc del cel. Busque l'Home, aquell home que totes les nits me cantava...

El Burgés.— Vaja, no ploreu. Jo us faré rentar. I vos abillaré. Però dormireu en el meu llit.

(*Pren de la mà La Lluna i se l'endú.*)

[...]

Carrer enfosquit. La Lluna, en païama, aguaita als cantons en espera de l'Home. Una clara llum llunàtica la segueix de baix a dalt, des del lloc del consuetat. Als brancals de les portes hi ha unes senyoretes que venen Amor. Dos jovenets, venedors de l'Amor innominat, ofereixen la seua mercancia.

La Lluna.— Busque l'Home. No el trobe. Ai de mi!

Una Senyoreta.— A més oferta, preus més baixos.

Una altra.— Clar és. Preus més baixos.

Una altra.— Se posa mal el comerç.

Una altra.— Si no augmenta la virtut, morirem de fam.

Un jovenet.— Hi ha escassa demanda.

L'altre.— Ens hauríem de sindicar nosaltres.

L'altre.— La unió és la força!

L'altre.— Estes senyoretes ens malmeten l'ofici!

Una Senyoreta.— Les dones són massa vicioses.

Un jovenet.— Els homes són massa virtuosos.

Una Senyoreta.— Hi ha massa oferta.

Una altra.— Hauré de fer una creuada contra la immoralitat de la dona!

La Lluna.— Ai de mi! No trobe l'Home!

(*Entra L'Atleta ensumant les Senyoretes. S'acosta a La Lluna, qui li és desconeguda.*)

L'Atleta.— Qui eres tu?

La Lluna.— Una desgraciada, sóc

L'Atleta.— D'on eres?

La Lluna.— Del cel.

L'Atleta.— Ja estem així? Què feies allà dalt?

La Lluna.— Esguardava la Terra i escoltava les cançons dels Homes. Quan me blasmava algú me girava d'esquena i plorava en la foscor. He vingut per trobar l'Home que s'enamorà de mi. Sou vos? Doneu-me la felicitat.

L'Atleta.— Pren i sopa, vés.

La Lluna.— Què me doneu?

L'Atleta.— Cinc francs.

La Lluna.— No vullc diners. El cel és ple de monedes titil-lants i mai n'he pres. Vull el vostre Amor.

L'Atleta.— L'Amor? Fuig! Tu ets una deixalla del Romanti-cisme.

(L'Atleta s'aparta malhumorat. Xiula a les Senyoretes i se li acosten totes. N'agafa dues pels flancs i fan mutis.)

La Lluna.— Ai de mi! No trobe l'Home!

(Esquinsa el païama i resta nua. Entra El Poeta Romàntic. És un vell a punt de morir. S'ajuda d'un bastó. Barbaflorida. Xambergó. Pipa. Xal·lina. Capa. Al veure La Lluna li pren les mans amorosit.)

El Poeta.— Oh, tu, la meua blanca Lluna!

La Lluna.— Quí sou vós?

El Poeta.— Sóc el Poeta, l'home que t'ha cantat!

La Lluna.— L'Home?

El Poeta.— Sí; us he fet mil noucents vintinou mil sonets. T'ídolatro!

(La Lluna tanca els ulls, i sense parar esme per a desfer l'abraç se deixa besar. En obrir els ulls per contemplar El Poeta cau desmaiada.)

Una senyoreta.— Així vaig començar jo.

Una altra.— I jo.

Una altra.— Jo també.

Un jovenet.— Així és com me vaig perdre jo.

L'altre.— I jo, igualment

El Poeta.— Estimada!

Una senyoreta.— (Canta.)

La lluna

la bruna

vestida

de dol.

El noi

la besa;

son pare

no vol.

(Les Senyoretes rieun. Els Jovenets ballen un xarleston.)

El Poeta.— Adorada del meu cor! Estàs freda! La llum dels estrells són sagetes de gel que se claven en la pell. Cobreix el cos, oh Lluna, inspiració meua!...

(El Poeta es trau la capa obscura i cobreix curosament la llunàtica nuesa. S'apaga el raig argentí que la seguia. La Lluna s'ofega dins la capa. Gesticula desesperadament. Ell impedeix la nuditat de «la seua inspiració». Esta, cau a terra i mor.)

El Poeta.— Oh! Morta! Se me trenca el cor!

Una senyoreta.— Ha mort la groga!

Un jovenet.— Visca la mort!

Una senyoreta.— Ha mort l'esquirol!

Una altra.— Manco l'oferta!

Una altra.— Més ganància!

Una altra.— Visca la mort!

Un jovenet.— I a mi què?

Totes les senyoretes.— Resem-li una oració.

(S'ou, lluny, una marxa fúnebre)

Carles Salvador: *Amb el títol que vullgau* (1929)

64. Investiga la presència d'obres de teatre i pel·lícules en valencià en els escenaris de la ciutat o la població on vius i, amb aquestes dades, redacta un article d'opinió per expressar el teu punt de vista sobre la situació actual del teatre i el cinema en la nostra llengua.

4. Repercussions i vigència de les Normes del 32

65. Després d’haver treballat sobre el context històric i cultural en què es generaren les Normes de Castelló i sobre la situació de la llengua durant els anys trenta, ara és el moment d’organitzar un debat a l’aula sobre les repercussions i la vigència de les Normes del 32 en la societat valenciana actual.

Per tal de dinamitzar la discussió, es pot seguir aquest itinerari:

- a.-** Preparació de tres o quatre intervencions específiques sobre aspectes puntuals relacionats amb la situació de la llengua i amb el procés de normalització lingüística: els avanços que s’han observat durant els darrers anys, el problema de l’estàndard, els usos i les actituds lingüístiques predominants, el secessionisme lingüístic, el nom de la llengua, el paper de l’AVL, etc.).
- b.-** Organització del debat: elecció del moderador o moderadors i distribució de temps.
- c.-** Presentació de les argumentacions inicials a tot el grup: exposició de les tesis de cada intervenció i de les dades, arguments i conclusions.
- d.-** Obertura d’un torn obert perquè puguin participar totes les persones.
- e.-** Elaboració de les conclusions o síntesi del debat i, si es considera adient, redacció d’un document per exposar públicament la posició del grup sobre el tema.

5. Activitats de recapitulació

66. Redacta un article d’opinió sobre les Normes de Castelló i la situació actual de la llengua catalana.

67. Escriu un text expositiu, de 200 o 250 paraules, amb el títol: “Les Normes de Castelló i el futur del valencià”.

68. Torna a contestar el qüestionari inicial i valora els coneixements assolits.

• Bibliografia sobre els escriptors castellonencs i les Normes de Castelló

Bibliografia literària

- ALBEROLA, Estanislau, PERIS, Manuel (1928?): *Refraner valencià*, València, Ed. Arte y Letras
- ALLOZA, Maximilià (1914): *Ioesa*, Castelló de la Plana, Ed. Severí Mercé
- ALMELA, Francesc (1929): *L'espill a trossos*, València, Ed. L'Estel
- ALMELA, Francesc (1929): *Pomell de bibliòfils valencians*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- ALMELA, Francesc (1934): *La novel·la d'una novel·la*, València, Impr. La Gutenberg
- ALMELA, Francesc (1934): *La rondalla de l'estudiant*
- ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent (1996): "Vora el barranc de Carraixet", dins *Mural del País Valencià*, vol. II, València, Ed. Tres i Quatre
- ARGEMÍ, Francesc: *Roseta la del barranc*
- ARTOLA, Bernat (1983): *Obres completes*, 3 vols., ed. Lluís Meseguer, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- BAIDAL, Francesc (1917): *Amor torna*, Castelló de la Plana, Impr. Mercè
- BAIDAL, Francesc (1917): *Calentes!... senyoret*, Castelló de la Plana, Impr. Barberà
- BORRÀS JARQUE, Juan Manuel (1926): *Història de Vinaròs*, Tortosa, Impr. del Correo
- BORRÀS, Joan Manuel (1919): *L'ermita assolada*, València, Impr. Valencianista
- BORRÀS, Joan Manuel (1919): *Vendôme i el darrer pirata*, València, Impr. Valencianista
- BORRÀS, Joan Manuel (1923): *La llei del cor*, València
- BREVA, Vicent (1919): *Tots estem per la perra*, Barcelona, Impr. Sebastián Vilalta
- BREVA, Vicent (1926): *Pau en casa*, València, Impr. Manuel Pau
- BREVA, Vicent (1930): *Anem a la Madalena*, Madrid, Sociedad de Autores Españoles
- CALDERA, Pere (1983): *Unitats de xoc*, Barcelona, Ed. 62
- CALZADA, Josep (1902): *Violas*, Sant Feliu de Guíxols
- CALZADA, Josep (1924): *Plautus*, Barcelona
- CANTÓ, Francesc (1920): *Espigolant entre el rastoll (Més de cent pensaments morals)*, Castelló de la Plana, Fills de J. Armengot
- Cuadernos de música folklòrica valenciana* (1950-51), València, Institució Alfons el Magnànim
- DELMÀS, Daniel (1944): *Una vinaroçencada*, Vinaròs
- DIVERSOS AUTORS (1893): *1837 y 1892. Trabajos premiados en el Certamen literario celebrado en Castellón el 7 de Julio de 1892*, Castelló de la Plana, Impr. C. J. Forcada
- DIVERSOS AUTORS (1893): *Homenaje a En Constantí Llobart. Composicions llegides en la seció verificada en son honor lo día 11 de Maig de 1893 en Castelló de la Plana*, Castelló de la Plana, Impr. C. J. Forcada
- DIVERSOS AUTORS (1902): *Colección de poesías premiadas en el Certamen organizado por el Heraldo de Castellón*, Castelló de la Plana, Tipografia Antonio Monreal
- DIVERSOS AUTORS (1924): *Corona Poética ofrecida a la Patrona de la Ciudad Ntra. Sra. del Lidón con motivo de su Coronación Canónica*, Castelló de la Plana, Impr. Armengot
- DIVERSOS AUTORS (1934): *Manifest Programa d'Esquerra Republicana del País Valencià*, Castelló de la Plana, Impr. Bastida
- DURAN, Miquel (1910): *Cordes vibrants*, Barcelona, L'Avenç
- DURAN, Miquel (1938): *Guerra, victòria, demà*, dins *Obra poètica*, València, Ed. Alfons el Magnànim
- ESPRIU, Salvador (1935): "Tereseta-que-baixava-les-escals", dins *Ariadna al laberint grotesc*, Barcelona, Quaderns literaris [reedició d'Edicions 62 – la Caixa, Barcelona, 1980]
- ESTEVE, Francesc (1985): *A l'entorn de les aigües lluminoses*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- ESTEVE, Francesc (1996): *El goig de créixer. Els estudis superiors*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- ESTEVE, Francesc (2003): *En la claror de l'alba*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- FENOLLOSA, Manuel (s.d.): *Ahí va eixa bomba*, dins *El teatre de "els Tretze"*, Vila-real, Ajuntament de Vila-real, 1995
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1910): *Lo deslliurament de Morella*, Morella, Impr. Catòlica
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1920): *Seidia*, ed. Òscar Pérez-Ramon París, València, Ed. Saó, 2000
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1920): *Seidia*, València, Impr. Valencianista
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1922): *Vocabulari del Maestrat*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- GASCÓ, Àngel (1904): *Un porxe de rellogats*, Castelló de la Plana
- GIMENO, Vicente (1926): *Del Castellón viejo*, Castelló de la Plana, Impr. Armengot

- GUINOT, Salvador (1900): *Capolls mustigats*, València, Impr. Vives Mora
- JAUME I (1920): *Crònica o Llibre dels feits*, Barcelona, Edicions 62 – la Caixa
- LLINÀS, Carlos (1918): *Cosas de mi pueblo*, Castelló de la Plana, Impr. J. Sorribas
- LLORENTE, Teodor (1983): *Poesia valenciana completa*, València, Ed. Tres i Quatre
- LÓPEZ CHAVARRI, Eduard (1907): *Cuentos líricos*, València
- MARTÍNEZ FERRANDO, Daniel (1909): *Renaixement. Moment actual de la poesia valenciana*, València, Joventut Valencianista
- MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest (1985): *Narracions*, València, Edicions Alfons el Magnànim – IVEI
- MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest (1986): *Una dona s'atura en el camí*, València, Consorci d'Editors Valencians
- MARTÍNEZ, María José, SABATER, Miren Josebe eds. (1995): *Prisión Provincial de Castellón 1939-1940 (Palabras y versos)*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- MASSOT, Josep ed. (1993-1998): *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*, vols. IV-VIII, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat
- MELIÀ, Casimir (1981): *De la meua terra*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- MONFERRER, Àlvar ed. (2004): *El romancer valencià*, València, Ed. Bullent 3065
- MONTLLOR, Ovidi (1994): *Salvat-Papasseit per Ovidi Montllor* [CD], Barcelona, PDI
- MONZÓ, Quim (1980): “Redacció”, dins Olivetti, Moulinex, Chaffoteaux et Mauri, Barcelona, Quaderns Crema
- PASCUAL, Josep (1930): *Tomba-tossals*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- PASCUAL, Josep (1935): *De la meua garbera*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- PASCUAL, Josep (1988): *Tombatossals*, ed. Lluís Meseguer, València, Ed. Tres i Quatre
- PASCUAL, Josep (2005): *Tombatossals*, adaptació de Josep Manuel Carceller i Pere Duch, Castelló de la Plana, Ed. Ellago
- PASCUAL, Josep (2005a): *Tombatossals*, text i trad. cast. de Maria Àngels Corbatón i Lluís Meseguer, Castelló de la Plana, Ed. Ellago
- PÉREZ DOLZ, Francesc, GIMBERNAT, Antoni de (1935): *Nit de boira*, Barcelona, Llibreria Bonavia
- PERIS, Joaquim (1893): *La matança del cerdo*, Castelló de la Plana, Impr. Bayo
- PERIS, Manuel (1925): *A la terra!*, València, Impr. L. Piles
- PERIS, Manuel (1928): *Poesies*, València, Societat Valenciana de Publicacions
- PERONA, Diego (2003): *Obras literarias*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- PERUCHO, Artur (1929): *Ícar o la impotència*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- PITARCH, Amadeu (1914): *Visions i cants d'un pastor*, Castelló de la Plana
- PORCAR, Joan Baptista (1974): *Trencs, moradures i verducs*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- PRATS, Alardo (1929): *Tres días con los endemoniados. La España desconocida y tenebrosa*, Madrid, Ed. Cénit
- QUART, Pere (1983): “Oda a Barcelona”, dins *Poemes escollits*, Barcelona, Edicions 62
- REVEST, Lluís (1930): *La llengua valenciana*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- REVEST, Lluís (1930): *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu*, Castelló de la Plana, Impr. Armengot
- RIBELLES, José (1915-1984): *Bibliografía de la lengua valenciana*, 5 vols., (Madrid, Tipografía de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos (I-III), Ministerio de Educación y Ciencia (IV-V))
- RIBELLES, Josep (1905): *Intereses económicos, agrícolas, industriales y mercantiles de Castellón con la historia del puerto del Grao y del periodismo provincial*, Barcelona, Impr. Altés i Alabart
- RIBELLES, Josep (1914): *Estudi bio-bibliogràfic sobre l'il·lustre fill de la provincia de Castelló En Pere Labèrnia i Esteller*, Barcelona
- RIBELLES, Josep ed. (1914): *Paisatges, costums, quadros, escenes i tipus del regne de València*, Barcelona, Impr. Catalònia
- RIPOLLÉS, Vicent (1935): *El villancico i la cantata del segle XVIII a València*, Barcelona
- RIVELLES, Jaume (1916): *Creu redemptora*, València, Impr. M. Pau
- SALES, Lluís (1932): *Fontrobada*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- SALORT, Serafi (1936): *Càstor i Elèrcia*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- SALVADOR, Carles (1928): “El jazz, el maquinisme i la poesia pura”, dins *Taula de Lletres Valencianes*, núms. 11 i 12
- SALVADOR, Carles (1929): *Amb el títol que vullgau*, dins *Taula de Lletres Valencianes*, núm. 26, pàgs. 6-9
- SALVADOR, Carles (1929): *Vermell en to major*, Castelló de la Plana, Impr. Armengot
- SALVADOR, Carles (1930): *La rosa dels vents*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- SALVADOR, Carles (1934): *El bes als llavis*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura

- SALVADOR, Carles (1934a): *L'auca de les oques*, Barcelona, Ed. Clarisme
- SALVADOR, Carles (1936): *Discurs d'ingrés al Centre de Cultura Valenciana*, València, CCV [reproduït en línia a <<http://www.acpv.cat/php/arxius/mortllengües.doc>>]
- SALVADOR, Carles (1952): *Les festes de Benassal*, Barcelona, Ed. Barcino
- SALVAT, Joan (1981): *El poema de la rosa als llavis*, Barcelona, Ariel
- SALVAT, Joan (1982): *L'irradiador del port i les gavines*, dins *Poesia*, Barcelona, Edicions 62
- SALVATOR, Ludwig (1990): *Columbretes*, ed. Josep Palomero, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- SÁNCHEZ GOZALBO, Àngel (1931): *Bolangeria de dimonis*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- SÁNCHEZ GOZALBO, Àngel (1932): *Pintors del Maestrat*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- SÁNCHEZ GOZALBO, Àngel (1934): *El paisatge en la literatura valenciana*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- SANCHIS, Manuel (1982): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, 3 vols. dins *Obra Completa*, València, Ed. Tres i Quatre
- SANJUAN, Julià (1947): *La festa de sant Antoni de Morella en 1903*, Morella, Impr. Carceller
- SARTHOU, Carlos (1913): *Geografía general del Reino de Valencia. Provincia de Castellón*, Barcelona, Ed. Alberto Martín
- SEGARRA, Manuel (1943): *La filla del rei Barbut* (inèdit)
- SEGUÍ, Salvador (1990): *Cancionero musical de la provincia de Castellón*, València, Caja de Valencia-Fundación Caja Segorbe
- SERRAT, Joan Manuel (1977): *Res no és mesquí* [CD], Madrid, BMG Ariola (1990)
- SIMBOR, Vicent (1986): *La narrativa valenciana (1900-1939). Antologia*, Alzira, Bromera
- SOLDEVILA, Carles (1982): *Valentina*, Barcelona, Edicions 62
- SOLER, Enric (1933): *I el cel és blau*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- SOLER, Enric (2001): *Enric Soler i Godes. L'escola i la cultura*, ed. Lluís Meseguer i Santi Cortés, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I
- SOLER, Santiago, SOLER, Vicent (1907): *Mos quedem!*, Castelló de la Plana, Centre Espanyol d'Arts Gràfiques
- SOS, Vicent (1980): *Un geòleg en una festa d'amor i cortesia*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura
- TOMÁS, Vicent (1920): *Campanes de la meua terra*, València
- TORRENT, Vicent dir.: *Fonoteca de Materials*, València, Generalitat Valenciana
- TRAYER, Benet (1926): *Villarreal en la guerra dels moros de la Serra d'Espadà*, Vila-real
- VALLS, Joan Baptista (1914): *Marina entre bastidors*, Castelló de la Plana, Impr. Barberà

Bibliografia d'estudis

- AGUT, Fàtima (2002): *Cent anys de teatre a Almassora*, València, Ed. Brosquil
- AGUT, Fàtima (2003): *El teatre a Castelló de la Plana al segle XX* [Tesi de Doctorat], Castelló de la Plana, Universitat Jaume I
- AGUT, Fàtima (2005): *Teatre al Baix Maestrat*, Benicarló, Ed. Onada
- ALBEROLA, Miquel, BATALLER, Alexandre eds. (1985): *Llir entre cards*, València, Universitat de València
- ARCHILÉS, Ferran (2002): *Parlar en nom del poble*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- BAGAN, Ferran (inèdit): *El lèxic de Josep Barberà Ceprià* [Treball de recerca] Castelló de la Plana, Universitat Jaume I
- BENITO, Romualdo (1999): *José Ribelles Comín*, València, Diputació de València
- BLASCO, Ricard (1986): *El teatre al País Valencià durant la Guerra Civil (1936-1939)*, Barcelona, Ed. Curial
- CAMPOS, Xavier, PRADES, José (2002-2004): *Memoria gràfica de Castelló*, València, Ed. Prensa Valenciana
- CARBÓ, Ferran (1986): "Dades per a una aproximació a Maximà Alloza", *BSCC*, LXII, pàgs. 261-269
- CARBÓ, Ferran (1990): "Una revisió a la poesia castellanenca de començament de segle", *Actes del II Congrés d'Història i Filologia de la Plana*, Nules, Ajuntament de Nules, pàgs. 165-171
- CARBÓ, Ferran (2007): *La poesia catalana del segle xx*, Alzira, Bromera
- COLON, Germà (1952): "Castelló i la seua llengua", *BSCC*, XXVIII, pàgs. 362-368
- CUCÓ, Alfons (1971): *El valencianisme polític, 1874-1936*, Catarroja, Ed. Afers
- DIVERSOS AUTORS (1984): *Miscel·lània de textos en homenatge a les Normes de Castelló*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- DIVERSOS AUTORS (1994): *Festa. Historia de las fiestas de Castelló*, Castelló de la Plana, Ed. Prensa Valenciana
- DIVERSOS AUTORS (1994a): *L'Institut Ribalta*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- DIVERSOS AUTORS (1996): *D'història contemporània: debats i estudis*, coord. Manuel Martí, Castelló de la Plana, Societat Castellanenca de Cultura
- DIVERSOS AUTORS (2002): *Castelló segle XX. Paisatge d'una ciutat*, Castelló de la Plana, Castelló d'Impressió
- DIVERSOS AUTORS (2003): *Llengua i literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa*, Benicarló, Ed. Alambor
- DIVERSOS AUTORS (2003a): *Mestres de la paraula* [CD] Universitat Jaume I, Fundació Càtedra Enric Soler Godes
- DIVERSOS AUTORS (2004): *Lleonard Mingarro*, La Vall d'Uixó, Ajuntament de la Vall d'Uixó
- DIVERSOS AUTORS (2004a): *Història i territori a les comarques de la diòcesi de Tortosa*, Benicarló, Ed. Onada
- DIVERSOS AUTORS (2006): *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Morella*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2006, pàgs. 77-98
- ESTEVE, Maria Teresa (1986): *La literatura a Castelló de la Plana* [Tesi de Llicenciatura inèdita], Universitat de València, Facultat de Filologia
- ESTEVE, Maria Teresa, CONILL, Josep J. (1998): "Reivindicació de l'obra de Maximà Alloza, poeta castellanenc", *V Congrés d'Història i Filologia de la Plana*, Nules, Ajuntament de Nules, pàgs. 365-378
- FALOMIR, Vicent (1995): *La Societat Castellanenca de Cultura: anàlisi del seu treball historiogràfic* [Tesi de Doctorat inèdita], València, Universitat de València
- FERRER, Montserrat et alii (1994): *Per a argumentar*, València, Tabarca-Tàndem
- FERRER, Montserrat, PERAIRE, Joan (2000): *Carles Salvador. Unitat didàctica*, Castelló de la Plana, Generalitat Valenciana
- FERRERES, Joan (1993): "Mossén Manuel Betí: el genial medievalista i pare de la historiografia del Maestrat", *III Jornades sobre història, art i tradicions del Maestrat (Sant Mateu, 1992)*, pàgs. 37-77
- FRANCH, Vicent (1980): *El nacionalisme agrarista valencià (1918-1923)*, 2 vols., València, Ed. Prometeo
- FUSTER, Joan (1968): *Heretgies, revoltes i sermons: tres assaigs d'història cultural*. Barcelona, Ed. Selecta
- GARRIDO, Samuel (1986): *Los trabajadores de las derechas*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- GASCÓ, Antonio J. (2001): *La Banda municipal de Castelló. Notas para su historia*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- GIMENO, Lluís (1994): *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*, Castelló de la Plana, Societat Castellanenca de Cultura
- GIMENO, Lluís (1998): *De lexicografia valenciana. Estudi del Vocabulari del Maestrat de Joaquim Garcia Girona*, València-Barcelona, IIFV-Publicacions de l'Abadia de Montserrat
- GIMENO, Lluís (2006): *Panorama sumari de les lletres valencianes. Escriptors castellanencs dels segles XII al XX*, Castelló de la Plana, Societat Castellanenca de Cultura
- GIMENO, Lluís ed. (2000): *Josep Pascual Tirado i l'Obra del Diccionari (1920-1930)*, Castelló de la Plana, Societat Castellanenca de Cultura

- GUAL, Ximo, MONTERDE, Juan (2000): *La biblioteca del matemàtic Alicart*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I
- HERRÁIZ, Josep L., REDÓ, Pilar (1995): *Republicanisme i valencianisme (1868-1938). La família Huguet*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I-Fundació Huguet
- LLOMBART, Xavier (2001): “Del cinematògraf al cinemascope”, dins *Castelló segle xx. Fets i ficcions*, Castelló de la Plana, Colla Rebombori, pàgs. 101-110
- LORENZO, Antonio (1988): *Movilización popular y burguesía republicana en Castelló de la Plana*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- MARTÍ, Manuel (1984): “L’aparició d’una història local i el seu rerefons polític: Castelló de la Plana, 1868-1917”, en *Primeres Jornades de Joves Historiadors Catalans*, Barcelona, Ed. La Magrana, vol. I, pàgs. 199-204
- MEDINA, Jaume (1976): “Horaci en la literatura catalana”, en *Els Marges*, 7, pàgs. 93-106
- MESEGUER, Lluís (1990): “Poesia inèdita de Bernat Artola”, Castelló de la Plana, *BSCC*, LXVI, pàgs. 681-713
- MESEGUER, Lluís (1993): *Bernat Artola: la terra i les passions*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- MESEGUER, Lluís (1998): “Pragmàtica literària: el sentit de l’obra narrativa d’Àngel Sánchez Gozalbo”, *V Congrés d’Història i Filologia de la Plana*, Nules, Ajuntament de Nules, pàgs. 463-476
- MESEGUER, Lluís (2001): “Les obres i l’estil d’Enric Soler i Godes”, dins *Enric Soler Godes: l’escola i la cultura*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I-Fundació Càtedra Enric Soler Godes, pàgs. 19-48
- MESEGUER, Lluís (2003): *Castelló literari*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I-Diputació de Castelló
- MONFERRER, Rafael (1988): “La Medicina en la obra literària de A. Sánchez Gozalbo”, *BSCC*, LXIV, pàgs. 31-85
- MONFERRER, Àlvar (1993): *Sant Antoni, sant valencià*, València, Consell Valencià de Cultura
- MONFERRER, Àlvar (1997): *Els endimoniats de la Balma*, València, Consell Valencià de Cultura
- NINYOLES, Rafael Lluís (1985): *Conflicte lingüístic valencià*, València, Ed. Tres i Quatre
- OLUCHA, Fernando F. (1986): “Unas notas sobre el Teatro Principal de Castellón”, *Estudis Castellonencs*, 3, pàgs. 521-548
- PERAIRE, Joan (1991): “*Saidia*: història i èpica”, *BSCC*, LXVII, pàgs. 327-371
- PÉREZ, Antonio, RIPOLLÉS, José Vicente (1989): *Daniel Fortea*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- PÉREZ, Eduardo (1988): *Polítics i cacics a Castelló*, València, Institució Alfons el Magnànim
- PÉREZ, Francesc (1982): *Les Normes de Castelló*, València, Ed. Tres i Quatre
- PÉREZ, Òscar (1996): “Fidelitat lingüística del clergat valencià. Diòcesi de Tortosa, anys vint”, *Actes del V Congrés d’Història i Filologia de la Plana*, Nules, Ajuntament de Nules, pàgs. 335-346
- PERIS, Juan (1994): *El tramvia a vapor d’Onda al Grau de Castelló de la Plana 1866-1963*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- PITARCH, Vicent (1993): “Les Normes de Castelló, protagonisme castellonenc”, *Revista de Catalunya*, 71, pàgs. 52-63
- PITARCH, Vicent (1995): *L’eix castellonenc de la cultura contemporània*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- PITARCH, Vicent (2002): *Les Normes de Castelló. Textos i contextos*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- PITARCH, Vicent (2002a): “Les Normes de Castelló, símbol i projecte de modernitat al País Valencià”, dins *Les Normes del 32, setanta anys després*, València, Edicions Alliolí, pàgs. 47-49
- PITARCH, Vicent (2002b): *Converses amb J. Simon, E. Valor, R. Súria*, Benicarló, Ed. Alambor
- RAMOS, Joan R. (1989): *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938)*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló
- RAMOS, Joan R. (1990): “El paper de la Sociedad Castellonense de Cultura en la divulgació de la llengua catalana (1919-1936)”, *BSCC*, LXVI, pàgs. 91-98
- RUIZ, Francesc et alii (1996): *Història social i política de la llengua catalana*, València, Ed. Tres i Quatre
- SALVADOR, Vicent (1998): “Notes sobre la transmissió de la literatura dialectal”, *V Congrés d’Història i Filologia de la Plana*, Nules, Ajuntament de Nules, pàgs. 449-462
- SÁNCHEZ ADELL, José, DÍAZ, Eugenio, OLUCHA, Fernando, PASCUAL, Francisco (1997): *Personajes ilustres castellonenses*, Castelló de la Plana, Ed. Pecsà
- SANCHIS, Manuel (1974): “Introducció”, dins Pascual Tirado, Josep: *De la meua garbera*, València, Ed. L’Estel
- SARAGOSSÀ, Abelard (1998): *Passat, present i futur de les Normes Ortogràfiques de Castelló*, València, Ed. Saó
- SARAGOSSÀ, Abelard (2002): “Les Normes Ortogràfiques de Castelló (1932) des d’una perspectiva històrica”, dins *Les Normes del 32, setanta anys després*, València, Ed. Alliolí

- SEGUÍ, Salvador (2000): *Matilde Salvador*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència
- SERRA, Vicent Pau (1985): “Goigs valencians a la comarca de la Plana”, *BCEP*, 2, pàgs. 45-58
- SIMBOR, Vicent (1983): *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*, València, Diputació Provincial de València
- SIMBOR, Vicent (1986): “La narrativa valenciana al llarg de les quatre primeres dècades del segle”, dins *La narrativa valenciana (1900-1939)*. *Antologia*, Alzira, Bromera
- SIMBOR, Vicent (1988): *Fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*, València, Universitat de València
- SIMBOR, Vicent (2005): *La narrativa catalana del segle xx*, Alzira, Ed. Bromera
- SIRERA, Josep Lluís (1995): *Història de la literatura valenciana*, València, Ed. Alfons el Magnànim
- SOBERANAS, Amadeu J. (1983): “Interdicció de la llengua catalana a la Seu de Tortosa”, *Contribució a la història de l'Església catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 237-283
- SOLÉ, Jordi (2002): “Les idees i les propostes dels precursors de la sociolingüística catalana” [en línia], dins *Noves SL. Revista de Sociolingüística*, Estiu 2002, <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02estiu/catalana/jsol1_5.htm>
- TIRADO, José Luis (1995): *El Teatro Principal 1894-1994*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló
- UCMTA (Cooperativas de Trabajo Madrid) (2007): *75 años. Ley de Cooperativas 1931-2006* [en línia], <http://www.75aniversarioleydecooperativas.org/component/option,com_docman/task,cat_view/gid,15/Itemid,38/>
- UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA (2007): *Música de poetes* [en línia], Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya <<http://www.uoc.edu/app/musicadepoetes>>
- USÓ, Joan Carles (1982): *La masonería castellonense contemporánea*, [Tesi de Llicenciatura] Universitat de València, Facultat de Geografia i Història
- VICENT, Manuel (2006): *Conflicto y revolución en las comarcas de Castelló, 1931-1938*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I
- VICIANO, Pau (1987): “Ideologia i producció historiogràfica: els inicis del medievalisme a la Plana (1881-1936)”, en *BCEP*, 10, pàgs. 71-82
- VICIANO, Pau (1997): *La temptació de la memòria*, València, Ed. Tres i Quatre

L'obra *n32. Els escriptors castellanencs*
i les *Normes de Castelló* s'acabà d'imprimir
als tallers de Gràfiques Vimar, a Picanya,
a la tardor de l'any 2007, dins de les activitats
organitzades per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
sobre els escriptors castellanencs, en celebració
del setanta-cinqué aniversari de les Normes de Castelló.

Es dedica, com a modest homenatge,
a aquella generació de mestres i estudiants
que van fer de la llengua un instrument de consens social
i de modernitat pedagògica i cultural
a les escoles i centres educatius valencians.

s c a s t e l
r i p t o r s
l 3 2 e s c r
n o r m e s d
l s e l e x
e r c a e l s
p r i m e r t
n c s d e p r
o n e n c s d

